

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı

**BİR EYLEM BİÇİMİ OLARAK 1996-2000 YILLARINDA TÜRKİYE
HAPİSHANELERİNDE YAŞANAN AÇLIK GREVLERİ**

Berçem Dilek OSMANOĞULLARI

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2017

BİR EYLEM BİÇİMİ OLARAK 1996-2000 YILLARINDA TÜRKİYE
HAPİSHANELERİNDE YAŞANAN AÇLIK GREVLERİ

Berçem Dilek OSMANOĞULLARI

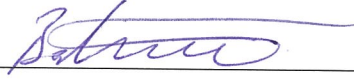
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2017

KABUL VE ONAY

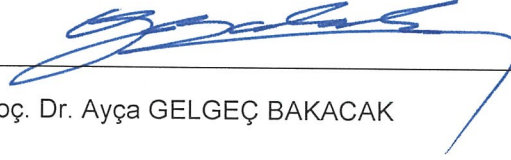
Berçem Dilek OSMANOĞULLARI tarafından hazırlanan "Bir Eylem Biçimi Olarak 1996-2000 Yıllarında Türkiye Hapishanelerinde Yaşanan Açlık Grevleri" başlıklı bu çalışma, 13.11.2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Bahadır NUROL (Başkan)

Prof. Dr. Aylin GÖRGÜN BARAN (Danışman)

Doç. Dr. Ayça GELGEÇ BAKACAK

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Musa Yaşar SAĞLAM
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun ..... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

11.12.2017

Berçem Dilek Osmanoğulları

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.

(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etmeniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

Tezimin/Raporumun .....tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

Tezimin/Raporumun.....tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.

Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi

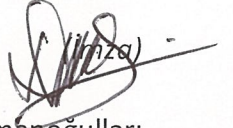
11 /12/2017

Berçem Dilek Osmanoğulları

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, Prof.Dr. Aylın GRGN BARAN danışmanlığında tarafımdan retildeğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Berçem Dilek Osmanglları

ÖZET

OSMANOĞULLARI, Berçem Dilek, *Bir Eylem Biçimi Olarak 1996-2000 Yıllarında Türkiye Hapishanelerinde Yaşanan Açlık Grevleri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2017.

Bu çalışmada, hapishaneler içerisinde bir eylem biçimi olarak açlık grevlerinin niteliği, dinamiği ve etkileri incelenmiştir. Türkiye hapishanelerinde farklı yıllarda ve farklı biçimlerde gerçekleşen açlık grevlerinden, 1996-2000 sürecinde kitlesel olarak siyasi mahpusların katıldığı açlık grevleri ele alınmıştır.

Açlık grevinde öznelerin kolektif bedenleri, önemli bir mücadele zemininde buluşmaktadır. Bu bağlamda, eylem aracılığı ile siyasi mahpuslar, rahatsızlıklarını kamuoyunda dile getirerek, potansiyel bir baskı ve tehdit unsuru ile talep ettiklerinin karşılanmasının yanında, kimlik ve benliklerine sahip çıkma savaşımı içerisinde. Böylesi bir direniş, ister aktif isterse de pasif olarak nitelendirilsin, çıplak bedenleri üzerinden mahpuslara, total bir kurum olan hapishanelerdeki biyopolitik kapatılmaya karşı, alternatif bir politika ve kamusalilikler inşa edebilme imkânı tanımaktadır. Bu anlamda bu çalışma, alternatif bir toplumsal bellek çalışması olarak, resmi tarih yazımının dışında, hafızaya sahip çıkmaktadır.

Aynı zamanda, yaşam ve ölüm arasındaki ince çizgide kalan mahpuslar, hücre sistemine; F tipine karşı çıkmış, içeride ve dışarıda istisnai halin kural olduğu her türlü düzene karşı, kazanma inancı ile bedenlerini bir silah formuna dönüştürmüşlerdir. Koğuş ya da hücre sisteminde gerçekleşen açlık grevi eylemini anlamak amacıyla bu çalışmada, yarı-yapılandırılmış soru formu kullanılarak, 10 kişi ile mülakat yapılmıştır. Elde edilen veriler, nitel analiz yöntemlerinden durum çalışması ile değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Açlık Grevi Eylemi, Hapishane, Biyopolitika, Çıplak Beden, F Tipi, Tecrit, İstisnai Hal, Direniş.

ABSTRACT

OSMANOĞULLARI, Berçem Dilek, *Hunger Strikes in 1996-2000 As a Form of Action in Turkey Prisons*, Master Thesis, Ankara, 2017.

In this study, characteristic, dynamics and effects of hunger strikes as a form of action in prisons have been examined. During the 1996-2000 period, political prisoners who are joined mass hunger strikes were discussed.

In the hunger strike, the collective bodies of the subjects meet on an important ground of struggle. In this context, political prisoners are in the struggle to defend their identities and in addition to meeting their demands with potential pressure and threatening elements, publicizing their discomfort through action. Such resistance, whether active or passive, allows the prisoners, over their naked bodies to build an alternative policy and publicity against the biopolitical closure of prisons as a total institution. In this sense, this study, as an alternative social memory study, apart from the official history, lay claim to memory.

At the same time, the prisoners that are in the thin line between life and death, weaponized their bodies against the cell system, against all kinds of order where exceptional rule is the rule. In this study, 10 people were interviewed using semi-structured questionnaire to understand the hunger strike action in the ward or cell system. The obtained data were evaluated and interpreted by the case study from qualitative analysis methods.

Key Words

Hunger Strike, Prison, Biopolitics, Naked Body, F-Type, Isolation, Exceptional Situation, Resistance.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
YAYIMLAMA VE MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	iii
ETİK BEYAN	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR DİZİNİ	xi
TABLolar DİZİNİ.....	xii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ	3
1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU/PROBLEMİ	3
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	5
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	8
1.4. ARAŞTIRMANIN SORU CÜMLELERİ	9
1.5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	10
1.5.1. Durum Çalışması.....	11
1.5.2. Veri Toplama Tekniği.....	11
1.5.3. Sahaya Dair	13
1.5.4. Toplumsal Bellek Çalışması	14

2. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

.....	18
2.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	18
2.2. KURAMSAL ÇERÇEVE	24
2.2.1. Hukuk/Yasa ve Zor/Şiddet İlişkisi	24
2.2.2. Hukuk Düzlemi Dışında Bir Şiddet Biçimi: Saf Şiddet	28
2.2.3. Hukukun Askıya Alınması ve Olağanüstü Hal.....	33
2.2.4. Yönetimsellik ve Yaşamları Askıya Alınan Özneler.....	38
2.2.5. Biyopolitika	42
2.2.6. Homo Sacer ve Çıplak Hayat/Çıplak Beden.....	43
2.2.7. Biyosiyasetin Gizil Biçimi: Kamp	45
2.2.8. Foucault ve Biyopolitika	47
2.2.9. Bir Beden Ne/Neler Yapabilir?	51

3. BÖLÜM: HAPİSHANE SİSTEMİ, HÜCRE POLİTİKASI VE EYLEM BİÇİMİ OLARAK AÇLIK GREVİ .....

3.1. TÜRKİYE'DEN VE DÜNYA'DAN ÖRNEKLERLE HAPİSHANE VE HÜCRE SİSTEMİ.....	55
3.1.1. Foucault'cu Bakış Açısıyla Hapishane Sistemi ve Cezalandırma Pratikleri	55
3.1.2. Dünyada Uygulanan Hücre Sistemleri ve Mücadele Biçimi Olarak Açlık Grevi.....	59
3.1.3. Türkiye'deki Hapishanelerde F Tipi Hücre Sistemi Mimarisi.....	65
3.1.4. Türkiye'deki Hapishanelerde Siyasi Mahpusların Kapatılması, Tecrit Ve Açlık Grevleri.....	68

3.1.5. Hapishane ve Tecrit Sistemine Karşı Bugünden Açlık Grevi Eylemi Örnekleri	79
4. BÖLÜM: VERİLERİN ANALİZİ VE YORUMLANMASI	84
4.1. KATILIMCILARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ.....	85
4.1.1. Katılımcılara Dair	85
4.2. KATILIMCILARIN SAHİP OLDUĞU FİKİRLERİ ŞEKİLLENDİREN ALANLAR/ YAPILAR VE AÇLIK GREVİ DENEYİMİ	86
4.2.1. Katılımcıların Fikirlerini Etkileyen Çevreler ve Faaliyetler.....	87
4.2.2. Katılımcıların Açlık Grevi Süreci ve Eylemin Etkisi.....	89
4.2.3.Hapishane Sürecinin ve Deneyiminin Katılımcıların Yaşam Biçimlerine Olan Etkisi.....	96
4.3. DURUM ÇALIŞMASI VE TOPLUMSAL BELLEK ANALİZİ	101
4.3.1. Bir Total Kurum Olarak Hapishaneler Ve Hapishane Sistemi... 102	
4.3.1.1. Kapatılma Mekanı Hapishane.....	102
4.3.1.2. Sistem Olarak F Tipleri	114
4.3.1.3.Askıya Alınmış Hakların Düzeninin Şiddeti ve Müdahaleler	117
4.3.2. Hapishanelerde Mücadele Zemini	129
4.3.2.1. Bir Özerk Alan Olarak Koşullar	129
4.3.2.2. Hapishanede Direniş Stratejileri	139
4.3.3. Bir Eylem Biçimi Olarak Açlık Grevi	142
4.3.3.1. Açlık Grevi Eyleminin Tanımlanması	142
4.3.3.2. Açlık Grevi Eyleminde Kolektif Şiddet.....	146

4.3.3.3. Bir Direniş Biçimi Olarak Açlık Grevi.....	151
4.3.3.4. Açlık Grevi Eylemlerinde Sürecin (Öncesi ve Sonrası) Değerlendirilmesi	157
4.3.3.5. F Tipi Hücre Sisteminde Açlık Grevleri	159
4.3.3.6. Açlık Grevi Eyleminde Beden Algısı	163
4.3.3.7. Açlık Grevi Eyleminin Diğer Eylem Biçimleri ile Karşılaştırılması.....	168
4.3.5. Açlık Grevi Eylemine Bugünden Bir Bakış.....	176
SONUÇ VE TARTIŞMA	180
KAYNAKÇA	190
EKLER	
EK 1: TÜRKİYE’DE YILLARA GÖRE MAHPUS SAYISI VE HAPİSHANE KAPASİTESİNE DAİR	199
EK 2: SORU FORMU	201
EK 3: ORJİNALLİK RAPORU	205
EK 4: ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU	209

KISALTMALAR DİZİNİ

ÇİST	Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği
ÇHD	Çağdaş Hukukçular Derneği
İHD	İnsan Hakları Derneği
TİHV	Türkiye İnsan Hakları Vakfı
TAYAD	Tutuklu ve Hükümlü Aileleri ile Yardımlaşma Derneği
TTB	Türk Tabipleri Birliği

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1: Katılımcıların Sosyo-Demografik Bilgileri	85
---	----

GİRİŞ

Açlık grevi, dünyanın birçok yerinde, bireyin kendisini aç bırakarak uyguladığı bir eylem biçimi olarak farklı sebeplerden ötürü uygulanmıştır. Farklı mekân ve uzamlarda gerçekleştirilen grev, kimi zaman bireysel kimi zaman da kitlesel olarak yapılmıştır. Bu eylem, bir şey/şeyleri veya kişi/kişileri protesto etmek üzerine kurgulanmıştır ve temel olarak amaç, bu karşı çıkış ile açlık grevine giren bireyin, taleplerini kabul ettirmek istemesinde yatmaktadır. Bedenin bir eylem biçimi olarak harekete geçirilmesi, açlık grevi eylemini ve etkilerini, ilgi çekici kılmaktadır. Özellikle açlık grevi eyleminin, hapisane kurumu içerisinde gerçekleştirilmesi, bu irade savaşını farklı bir alana taşıyarak, hapisane sisteminin de sorgulanması gerektiğine işaret etmektedir. Bu bağlamda, bu çalışmada, Türkiye'nin çeşitli hapisanelerinde, daha çok siyasi mahpusların¹ 1996-2000 yılları içerisinde kitlesel olarak uyguladığı açlık grevleri incelenmektedir.

Bedenin bir direniş formu içerisinde ifade edilerek, karşı tarafa baskı ve tehdit unsuru olarak sunumu, 1900'lü yılların başında Gandhi'nin bu eylemi uygulamasından günümüze kadar uzanmaktadır. Türkiye tarihinde yer edinmesi ise, Almanya ve etkisi daha büyük olan İrlanda hapisanelerinde siyasi mahpusların uyguladığı açlık grevleri örneğinin etkisi ile vuku bulmuştur. Hapisane içerisinde mahpuslara verilen birtakım hakların alınması, çeşitli engellenmeler ve baskıların yanında, hücre tecridi tekniklerinin uygulanması, birçok hapisane mekanizması ve hapisane yönetimi için ortak nokta olmuş ve buna karşın, çeşitli direniş stratejileri geliştirilmiştir. Bu yöntemlerden en radikal diyebileceğimiz beden üzerinden gerçekleştirilen açlık grevi, ölüm orucu ve kendini yakma eylemleri, kamuoyunda getirdiği ses bakımından farklı bir yerdedir. Bu çalışmanın odak noktası da, gerek koğuş gerekse de hücre sistemleri içerisinde gidilen

---

¹ TDK sözlüğündetutuklu, kanun yoluyla hürriyetlerinden alıkonularak bir yere kapatılan (kimse), tutuk, mevkuf, hükümlü ise ceza hükmü verilmiş, hüküm giymiş, mahkûm olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlar, daha çok hukuki terimlere işaret etmekle birlikte, hükümlü olan kişi için "suç" işlediği mahkeme kararı ile sonuçlanmıştır, tutuklu olan kişinin ise dava süreci devam etmektedir. Eren'e göre (2014), mahkûm, Arapça kökenli bir kelime olarak, "zorunda olan, mecbur" anlamını taşır. Hukuki olarak her ne kadar "hükümlü" terimini karşılarsa da halk dilinde, "hükümlü", "tutuklu" ayrımı yapmadan, hapisanede tutulanların tamamını kapsayacak şekilde kullanılmaktadır. "Mahpus", kelimesi de Arapça kökenlidir ve "kapatılmış, hapsedilmiş kimse" ve aynı zamanda "hapisane" anlamlarına gelmektedir (2014:). Mahpus kavramı, diğer kavramlardan farklı olarak, herhangi bir yargı belirtmediği için bu çalışmada tercihen kullanılmıştır.

açlık grevleri eyleminin özünü, etkisini ve mahpuslara verdiği rol ve konumu araştırmaktadır.

Tüm bunların çerçevesinde çalışma, dört bölümden oluşmaktadır:

İlk bölümde, araştırma konusu, amacı, önemi ve yöntemi itibariyle tanıtılmaktadır. İkinci bölümde, araştırma için önemli olan kavramların tanımları yapılmakta ve kuramsal olarak hukuk-şiddet ilişkisi, hukukun ve öznelerin yaşamının askıya alındığı haller ile birlikte, beden/çıplak hayat ve özneler üzerinden biyopolitik bir tartışma içine girilmekte, son olarak da bedenin varoluş mücadelesinin, bir direniş haline gelebilmesi hakkında bilgi verilmektedir. Üçüncü bölümde, ilk olarak Foucault üzerinden hapisane sistemi ve hapisanede cezalandırma teknikleri üzerinde durulmaktadır. Hemen ardından, tarihsel bir biçimde, dünyada uygulanan hücre sistemlerinden, bu sistemlere karşı olarak da yürütülen açlık grevlerinden tarihsel örnekler sunulmaktadır. Daha sonrasında, Türkiye hapisanelerinde hapisane sistemlerinin mimari yapısı ve uygulamaları hakkında bilgi verilmektedir. Son olarak da, 1960 ve 1970'li yıllardan başlayarak günümüze kadar, Türkiye'nin siyasi tarihinde, hapisanelerdeki çeşitli uygulamalar, tecrit sistemleri, tecride geçiş denemeleri, mahpusların talepleri ve açlık grevleri örnekleri verilmektedir. Dördüncü bölümde ise, çalışma kapsamında görüşülen katılımcıların ifadeleri, literatüre, kavramlara ve kuramsal birtakım tartışmalara dayandırılarak, durum çalışması ve toplumsal bellek yöntemi aracılığı ile analiz edilmektedir. Sonuç ve tartışma kısmında da, araştırmanın amacına ve soru cümlelerine yanıt vermeye çalışan genel bir değerlendirme yapılmıştır. Sorular temelinde, kuramsal çerçeveye paralellik gösterecek şekilde tartışılmıştır.

1.BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU/PROBLEMİ

Türkiye’de farklı tarihlerde, belirli dönemlerde ve çeşitli hapisanelerde hem bireysel hem de kolektif olmak üzere, en kısası üç gün en uzununu da ölüm orucuna dönüşerek 300’ü aşkın günü bulan açlık grevleri yaşanmıştır. Başlangıçta daha çok İstanbul, Ankara ve Diyarbakır hapisanelerinde gerçekleşen açlık grevleri, 1981 yılında bir eylem pratiği olarak kendini göstermiş, katılımın fazla ve kitlesel olduğu 1984 yılında ses getirmeye başlamış ve ardından belirli tarihlerde ve birçok hapisane içerisinde, özellikle 1996 ve 2000 yılında uzun süreli olarak yapılmıştır. En son ise kitlesel olarak 2012’de toplamda altmış sekiz gün yaşanmış ve müzakere ortamının başlamasıyla bitirilmiştir. Genel anlamda bu grevlere, bazı temel ve insani hakların kısıtlanması, engellenmeler, kısıtlanmalar ve tecrit uygulamalarına karşı çıkmak için daha çok siyasi mahpuslar tarafından gidilmiştir. Hapisane içerisindeki birtakım keyfi uygulamalara ve hem hapisane yönetimine hem de egemen iktidara karşı beden, bir eylem argümanına büründürülme ihtiyacı doğmuş ve süreli, süreli-dönüşümlü ve süresiz-dönüşümlü olmak üzere açlık grevi eylemi, farklı şekillerde gerçekleştirilmiştir.

Bir total kurum olan hapisane sistemi, gerek mimarisi gerekse de çeşitli uygulamaları ile önemli bir disiplin, denetim ve tahakküm mekanizmasıdır. Kapatılan mahpus özne ve bedenler, hapisane sistemi içerisinde giderek farklı bir konum üzerinden egemenin belirlediği tanımlar ve normlar ile anlamlandırılmaktadır. Özellikle Türkiye hapisanelerinde, bedenin kapatılmasına ve cezalandırılmasına ek olarak 1980’lerle başlayan ve 1990’larda giderek öne çıkan ıslah etme, dönüştürme politikası, siyasi mahpuslar üzerinde uygulanmaktadır. Mahpuslar ise egemen tarafından geliştirilen tüm bu “biyopolitik kapatılma”, “nesneleştirilerek öznesizleştirilme” ve “kimliksizleştirilme-kişisizleştirilme” politikaları karşısında, birçok eylem stratejisi geliştirmiş ve denemiştir. Bununla birlikte, her ne kadar dönem koşullarına göre değişse de, pratik sonuçlarının tehdit ve baskı unsuru olabileceği yönünde daha etkili bir yöntem olarak gördükleri “çıplak beden”leri² üzerinden bir eylem formu olan açlık grevine ve sonrasında ölüm orucuna gitmişlerdir. Bedenin aç bırakıldığı bu irade mücadelesinin

²Biyopolitik kapatılma, nesneleştirilerek öznesizleştirme ve çıplak beden gibi kavramlar, Foucault ve Agamben’in kuramlarına atıfla kullanılan kavramlardır.

temelinde, mevcut hapisane koşullarından ve yaşam tarzının getirdiği problemlerden duyulan rahatsızlıkların dile getirilmesine yönelik bir kamuoyu yaratabilmek ve bu durumu protesto edebilmek vardır. Böylesi bir direniş eylemi ile mahpuslar, bizzat kendi bedenlerinin ölümü ihtimali üzerinden “başka bir adalet” fikri ile yola çıkarak, daha özgür, onurlu, eşit, adil vb. bir yaşamın ve yaşam alanlarının doğabileceğine dair güçlü bir inancı içlerinde taşıyarak, kendilerinin söz sahibi olabilecekleri kamusal alanlar yaratmak istemektedir. Baker’in belirttiği gibi, bu süreçte mahkûmun bedeni bir savaş alanına dönüşür. Onun üzerinde her türden kuvvet, birbiriyle mücadele etmektedir. İşaretin, çağrının, beyanın bedenidir o. Varlığın dokunabileceği, erişebileceği, gezip tozabileceği tek yüzey, onun görüntüsü, var olabileceği tek derinlik, onun iç organlarıdır. Dolayısıyla cezaevinin mimarisi ile mahkûmun bedeni, orada karşı karşıya gelirler, yüzleşirler. İşte bu beden kendini eritiyor, bedenini yok kılarak kazanıyordu savaşı. Çünkü mümkün olan bütün yolları deneyerek ölmek gerekiyor, yaşam dirençtir, kendine bir süre biçmez, sonunu algılamaz, sona erdiğinde ise kendisi ortada bulunmaz (Baker, 1996). Organlarıyla birlikte; ama “organsız beden”³, gizil bir şiddet içeren hapisane mimarisi, hapisane içerisindeki “yasal” uygulamalar ve idare ile karşı karşıya gelmesi, yaşam ve ölüm arasındaki ince çizgide yaşanan açlık grevi eylemini, önemli bir mücadele ve direniş biçimi kılmaktadır. Bedenin başkasına, üçüncü kişilere yönelmeyen savaşımının yanında aynı zamanda beden, kolektiviteye; örgütsel yapılanmanın kendi içindeki iktidarına, kurallarına ve yaşam biçimine açılarak, bir şiddet biçimine dönüşebilmektedir. Bu çalışma içerisinde şiddet, eyleminin grev içerisindeki beslenme biçiminden kaynaklanan kendine fiziksel bir zarar verme anlamında kullanılmamaktadır. Şiddet, kolektif şiddet kavramı üzerinden ele alınmaktadır.

Bu eylem biçiminde beslenme, belirli bir süre zarfında reddedilmekte ve bazen yalnızca şekerli su, tuz, şeker, çay vb. gibi besin maddeleri alınmaktadır. Bu süreçte, eylemin bilinçli ve iradi olup olmadığı hususu önem taşımaktadır. Dünya Hekimler Birliği’nin açlık grevcileri hakkındaki 1991 tarihli Malta Bildirgesi’nde açlık grevcisi; “zihinsel olarak ehliyetli, açlık grevine kendi iradesiyle karar vermiş, bu nedenle belirli bir zaman için yiyecek ve/veya sıvı almayı reddeden kişidir” şeklinde tanımlanmıştır

³Organsız beden, daha sonra açıklanacağı üzere, A. Artaud tarafından keşfedilip kullanılmış ve Deleuze ve Guattari tarafından geliştirilmiştir.

(aktaran Altun&Altun, 2009: 144). Bu anlamda 1996 yılında ve 2000'deki operasyonda açlık grevine ve ölüm orucuna giren mahpuslara kendi iradeleri dışında zorla müdahale edilmesi, ne etik bir karardır ne de yasaldır. Gramsci, iradilik meselesini “devrimci bir özdisiplin” kavramıyla açıklar. Ona göre, burjuva disiplini, mekanik ve otoriter iken, sosyalist disiplin, özerk ve kendiliğindedir. Özerk disiplinler, onlara uyan kişinin yaşamının ve kafasındaki düşüncenin ta kendisidir. Bu disiplinde birey, kendi kişiliğinin bilincine vardığı, onun zincire vurulduğunu hissettiği ve onu özgürce ifade edemediği için artık başkaldıran bir yurttaştır (2010: 39). Bu doğrultuda açlık grevine gitmenin, iradi olarak geliştirilen bir eylem biçimi olarak algılanabilmesi söz konusudur. Eylemlilik kararının, kolektif/örgütsel bir karar sürecine dâhil olunarak ya da tamamen bireysel bir tavır olarak gönüllülük esasıyla alındığı ve uygulandığı söylenebilir.

Bu çalışma kapsamında ele alınan 1996 ve 2000 yıllarında yaşanan açlık grevlerinin, daha önceki yıllarda ya da sonrasında yaşanan grev eylemlerinden en büyük farkı, özel tip; F tipleri “hücre” inşasına karşı yapılmış olmasıdır. Bu tecrit uygulaması, kapatılma içerisinde yeniden bir kapatılma, yalnızlaştırma ve kimiksizleştirme politikası içerdiği için eleştirilmektedir. Bu doğrultuda, nasıl bir biçimde yaşanacağını, kimin yaşamaya daha değer olduğunu belirleyen egemene karşı içeride; koğuş ya da F tiplerinde yaşam alanlarını yeniden inşa edebilmek ve bu alanlarda söz sahibi olabilmek adına geliştirilen açlık grevi; yani ölüme yürüme hali, anlam kazanmaktadır. Yaşam ve ölümün birlikteliğini barındıran bu eylem biçiminin (ve diğer eylemliliklerin) sonuçlarından ziyade, eylemin kendisi, niteliği ve içinde barındırdığı her türden güç ile bireyin kendi kimliğine ve kişiliğine sahip çıkma çabasıdır bu durum. Mahpusların bazında, açlık grevi eyleminin, daha adilane bir yaşam ve özerk bir alan yaratabilme savaşımı içerisinde, yıkıcı veyahut aşındırıcı nitelikte bir potansiyel dinamiğe sahip olup olmadığı ve beden aracılığı ile ne türden bir politika üretebilmeye ve siyaset yapabilme hakkı geliştirilmeye çalışıldığının sorgulanması, araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Açlık grevi, bedenin bir direniş alanına dönüştürülerek, bir eylem biçimi zeminine nasıl oturabildiğini göstermektedir. Arzularımız ve her türlü eylemimizin kaynağı olan beden ve bedenin diğer bedenlerle girdiği ilişkisellikler bütünü içerisinde “organsız” ve

kolektif bedenler, bir varoluş; özne olma mücadelesine girmektedir. Bu anlamda, öncelikle açlık grevine giden yolda eylemin kendisi, çalışma içerisinde birden fazla çerçeve temelinde tartışılması amaçlanmaktadır. Açlık grevinin çalışma içerisinde ele alındığı mekân olan hapisane kurumunun, ne türden bir sistem ve mekanizma ile işlediği ve mahpuslar üzerinde kurduğu tahakküm biçimleri araştırılacaktır. Biyopolitik bir mekân olarak hapisaneler içerisinde, kapatılmanın ne ya da neler üzerinden gerçekleştirildiğini ve mahpusların yaşamı, konumu ve durumunun bu kapatılmadan nasıl etkilendiği tartışılacaktır. Özellikle önceki yıllarla birlikte, 1990 ve 2000’li yıllarda siyasi mahpusların birtakım kapatılma; ıslah etme ve kimliksizleştirme gibi politikalarından nasıl etkilendiği ele alınacaktır. F tipi hapisanelerine geçiş denemeleri sürecinde ve F tiplerine geçildiğinde ise bu politikaların daha fazla katmanlaştığı göz önüne alınacaktır. Tüm bunlar, hapisane gibi bir “hukuki düzen”in, mimarının, disiplinin ve çeşitli uygulamaların, şiddet ve zor kavramları temelinde nasıl işlediğini anlatmakla birlikte, egemenin, kapatılmanın şiddetini, tam da yasalar dâhilinde ve yasaüstü bir konumda istisnai/olağanüstü halin kendisine verdiği yetkiye dayanarak hareket ettiğini göstermektedir. Bu sebeple egemenin, hapisanelere ve mahpuslara yönelik yaptığı her müdahale, onun yasalara keyfi bir biçimde “zor” ekleyerek kendi varlığını devam ettirmeye ve kimi zaman da meşrulaştırmaya çalıştığının ifadesidir. Egemenin, devamlılığını sağlamak adına yönetimsellik taktikleri çerçevesinde, biyopolitik kapatmaya, “nesneleştirerek öznesizleştirme”ye ve belli bir nüfus grubunu “harcanabilir kılmaya” neden başvurduğunu anlamak, çalışmanın amaçlarından birisini oluşturmaktadır.

Hayatın kendisinin, politikanın bir nesnesi haline geldiği biyopolitikanın, mahpus bedenlere ve öznelere uygulanmasına karşılık, ne türden ve ne üzerinden hareket ederek direniş stratejileri uyguladıkları sorgulanacaktır. Mahpusların politik zemin ve koşullar doğrultusunda gerek koğuş ortamında gerekse de hücrelerde geliştirdikleri farklı direniş eylemleri, hapisane içerisinde mahpuslar ve idare arasında bir mevzi savaşı⁴ ortamında yer edinme ve yaptırım-güç edinme çabası olarak okunabilir. Kendi yaşam alanları

---

⁴Mevzi savaşı, A. Gramsci’nin metafor olarak kullandığı kavramdır. Gramsci için burjuvazinin yıkılması, işçi sınıfı mücadelesi ile iktidarın hegemonik alanların tek tek ele geçirilmesini içermektedir. Bu hegemonya kurma mücadelesi de, bir mevzi savaşı çağrıştırılmaktadır.

üzerinde söz sahibi olma isteği ve hakkı, bedenın yaratabileceği etki alanından kaynaklı olarak, açlık grevi ve daha sonrasındaki ölüm orucu eylemini getirmektedir. Bu noktada hem açlık grevinin niteliğini anlamak için eylemin nasıl bir direniş biçimi olduğu, eylemin kendisine etki edebilen faktörler, koşullar ve eylemin biçiminin mahpusa verdiği politik rol ve konum tartışılacak hem de açlık grevinin beden üzerinden ne/neler yapabildiği ve bedenın ölüme yürüdüğü yerde, diğer eylem biçimleri ile karşılaştırılması yapılacaktır. Bu bağlamda, kapatılma, denetim, şiddet ve tahakküm zinciri içerisinde açlık grevi direnişinin, birer özne-aktör olan siyasi mahpuslar için kimlik ve kişiliklerini koruyarak, direngen ve alternatif bir yaşam alanı yaratıp yarat(a)madığını tartışmak önem teşkil etmektedir. Tüm bunların tezahürünün ise açlık grevine giren bireylerinperspektifi; açlık grevi eylemini nasıl algıladığı ve anlamlandırdığıüzerinden anlaşılabilceği düşünölmektedir.

Bu çalışma, bir yandan açlık grevi eyleminin pratik ve toplumsal düzlemde nasıl ele alındığını kavrayabilmeyi, bir yandan da geçmişle bağlantı kurarak, resmi anlatılara karşı toplumsal belleğe sahip çıkabilmeyi ve canlı tutabilmeyi amaçlamaktadır. Yani geçmişle yeniden yüzleşerek, anılara ve hafızaya sahip çıkarak, tanıklık eden öznelerin deneyimlerine ilişkin bir tarih anlatımı geliştirmeyi hedeflemektedir. Böylece bu çalışma, hem bir sosyal bilimci hem de bir tarihsel özne olarak, eleştirel bir bellek anlayışı etrafında inşa edilmeye çalışılacaktır. Erdağı ve Dinçer'in belirttiği üzere, Benjamin için evrensel bir tarih yerine, materyalist bir tarih anlayışı inşa etmek, geçmişti tarihsel olarak kurmaktan, anıya, deneyime ve hafızaya sahip çıkmaktan geçer. Hatıra, olayların kuşaklar boyunca aktarılmasını sağlayan "gelenek zinciri" ni oluşturur ve ancak hikâye anlatıcısı, yüzleşmeyi gerçekleştirecek dürüst insan için referans olur. O halde anı, kişinin kendini var edebileceği, yüzleşebileceği, deneyimine hem anlam verebileceği hem de sahip çıkacağı hafızanın dirilmesini sağlar. Hafıza, egemen bir anlayışa terk edilmiştir. Dolayısıyla anıya sahip çıkmak, tarihsel öznenin görevlerinden biridir (Erdağı&Dinçer, 2007: 3-6). Bir toplumsal bellek çalışması olan bu araştırma, 1996 ve 2000 yıllarında hapishanelerde yaşanan açlık grevlerine; geçmişin deneyimlerine ışık tutarak, hem eylemin günümüzdeki anlamını ve niteliğini de açığa çıkarmak hem de bireylerin inşa ettiği toplumsal bellek alanınıeleştirel bir anlayış çerçevesinde diriltmek istemektedir.

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bir eylem biçimi olarak açlık grevinin kendisini anlama-yorumlama ve aktarabilme sorunsalı, kuramsal ve pratik düzlemde cevaplar bulunmaya çalışılarak anlaşılabilir. Kuramsal temelde açlık grevinin ne olduğunu, içinde barındırdıklarını, nasıl ve ne sebeplerle gerçekleştiğini tartışmak, hapishane mekânına, hukuk sisteminin bazı yönlerine, egemen siyasetine ve beden buradaki anlamına ve konumuna değinmeyi gerektirmektedir. Bir yandan hapishane sistemini mekânsal-uzamsal olarak anlamak, birey üzerindeki denetimin nasıl sağlandığını ve bu tahakkümün, biyopolitik bir kapatılma ile ne üzerinden pekiştirildiğini gösterecek, bir yandan da egemenin böylesi bir siyaset anlayışı ve hukuk içerisinden hangi yasa, yetki ve söylemler üzerinden hareket ettiğini açığa çıkarabilecektir. Tüm bunların karşısında, bedenin bir direniş aracı olarak karşı tarafa yöneltildiği bağlam ve koşullarda, açlık grevi eyleminin nasıl bir eylem biçimi olduğu ve ne gibi sonuçlar yaratabildiği tartışılacaktır. Literatüre bakıldığında, açlık grevi ve ölüm oruçlarının kitlesel olarak yaşandığı 1996 ve 2000 süreçlerine ve açlık grevi eylemine yönelik, biyografik ya da siyasi yapılanmaların kendilerinin çıkardığı yayınların yanında, akademik anlamda F tipleri, kapatılma, ıslah etme politikaları, operasyonun medyada nasıl yankı bulduğu gibi hususların işlendiği, F tiplerinde gündelik direnme pratikleri ve ölüm orucunun etiği ve politiği gibi tez çalışmaları bulunmaktadır. Bu anlamda, bu çalışma içerisinde hapishanelerde gerçekleştirilen açlık grevi eyleminin tartışılmasında, bilimsel ve özgün bir temelin oluşturulup, geniş bir perspektif sunulmaya çalışılması önem teşkil etmektedir.

Diğer yandan, açlık grevine giren mahpusların gözünden onların deneyimlerini dinlemek, hapishaneye girmeden önce nasıl bir siyasi atmosfer ve fikirsel çerçeve içerisinde olduklarını ve hapishane içerisinde yaşadıkları süreçleri ve çeşitli eylemlilikleri anlayabilme fırsatı verecektir. Açlık grevcilerinin gerçekleştirdiği bu deneyim aktarımı, yaşadıkları dönemi bir anlamda yansıtacağından, o dönem hakkında bilgi sahibi olunabilecek ve buldukları hapishanelerin koşullarını, uygulamalarını ve içinde buldukları siyasi yapılanmaların farklılıklarını da ortaya koyabilecektir. Günümüzde hapishanelerde ya da dışarıda bir yerlerde halen bir şekilde veya kısa aralıklar içerisinde devam etmekte olan açlık grevinin, dünden bugüne dair bir

kıyaslanmasının yapılması istenerek, mahpusların eylemin kendisini ve niteliğini sorgulaması sağlanacaktır. Doğrudan açlık grevi eyleminin mahpuslar tarafından bu praksis düzleminde yorumlanması ise, hem eylemin kendi bakış açılarından anlamını, amaçlarını, etki alanını ve ne/neler ortaya koyabildiğini gösterecek hem de hayatlarına olan etkisini değerlendirmelerini sağlayabilecektir. Böylelikle bu çalışmanın literatüre olan katkısı ve önemi, resmi tarih yazımına karşı mahpusların birer eyleyen olarak bellek inşasında yer alarak, alternatif bir tarih yazımına destek çıkabilmektir.

Tüm bunlarla birlikte, açlığa bağlı olarak belirli bir zamandan sonra bireylerde denge sorunu, konuşma, görme, algı bozukluğu, hafıza kaybı gibi hasarlar ve sakatlanmalar ve bunların çoğunu birlikte içerebilen Wernicke Korsakoff hastalığı ortaya çıkabilmektedir. Özellikle bazı dönemlerde hapishanelere operasyon düzenlemesiyle birlikte mahpuslara yönelik müdahalelerin bir sonucu olarak sakat bırakacak şekilde müdahale edilmesi ve daha sonrasında grevlerin devam etmesiyle, birçok mahpusta bu tarz hastalıklara rastlanılmıştır. Bedenin bir eylem formu olarak kullanılması dışında başka bir çarenin olmadığını düşünen mahpusların bedeni, giderek erimekte ve yaşamın “kaliteli” bir değeri adına mücadele etmektedir. Hayatın kendisinin; fikirlerin ve bedeninin kapatılma sürecine karşılık, insan (ve tabii ki canlı) hayatının “değerliliği” ne dikkat çekebilmek gerekmektedir. Bu anlamda, açlık grevlerini anlamaya ve incelemeye yönelik gerçekleştirilecek her bir girişim, mahpusların taleplerine, hastalanmalara, sakatlanmalara, ölümlere ve hapishane sistemi içerisindeki birtakım uygulamalara karşı kamuoyunda, ilgili sivil toplum kuruluşlarında ve akademi içerisinde farkındalığı ve duyarlılığı arttırabilir. Aynı zamanda, halen devam etmekte ve giderek artmakta olan hücre tipleri inşasına, tecrit politikasına ve hücre sisteminin getirebildiği sağlıksız koşullara karşı mahpusların taleplerine yönelik adımlar atılmasının elzemini ortaya koyabilecektir.

1.4. ARAŞTIRMANIN SORU CÜMLELERİ

Araştırmanın konusu ve amaçları çerçevesinde aşağıdaki soru cümleleri oluşturulmuştur. Şu sorulara cevap aranmaktadır:

1.Hapishane sistemi, hukuk düzeni içerisinde ve disiplin-denetim çerçevesinde ne türden bir mekanizma ile açıklanabilir?

2. Hapishane, nasıl bir kapatılma biçimi olarak ele alınabilir?
3. Bir eylem biçimi olarak açlık grevlerine giden süreçte, nasıl bir siyasi ya da düşünsel arka plandan ve hangi pratiklerden yola çıkılmaktadır?
4. Açlık grevi eyleminin, farklı hapishaneler içerisindeki sebepleri neler olabilir?
5. Açlık grevi eylemi, nasıl tanımlanabilir ve ne üzerinden kurgulanmaktadır?
6. Açlık grevi eylemi, bir direniş biçimi (aktif veya pasif) olarak tanımlanabilir mi?
7. Açlık grevi eylemi biçimsel olarak, koğuş ve F tipleri gibi mekânların içerisindeki bireylere nasıl bir rol ve konum tahsis etmektedir?
8. Açlık grevinde bedenin ortaya konması ve beden üzerinden bir siyaset geliştirilmesi, nasıl anlamlandırılabilir?
9. Beden ile gerçekleştirilen açlık grevi eylemi, beden üzerinden yapılan bu türden başka eylem biçimleri ile kıyaslanabilir mi? Kıyaslandığında, benzerlik ya da farklılıkları nelerdir?
10. Açlık grevi, bir şiddet biçimi(bireysel veya kolektif) olarak görülebilir mi?
11. Hapishanelere operasyon düzenlenmesi ve mahpuslara müdahale edilmesinin sebepleri nelerdir ve hangi bağlam(lar)da açıklanabilir?
12. Açlık grevi eyleminin kendisi ve beraberinde getirdiği sonuçları, hapishane içerisinde alternatif bir kamusal yaşam alanı yaratabilmekte midir?

1.5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Açlık grevi eyleminin niteliğini ve potansiyel gücünü anlamak üzere yola çıkan bu çalışma iki ana düzlem etrafında yapılandırılmıştır. Birinci düzlem, hapishane sisteminin kendisinin, mimarisinin ve uygulamaların temelindeki zor/şiddet düzeni ve hapishane içerisine kapatılan öznelerin kimliği ve kolektif bedeni oluşturmaktadır. İkinci düzlemde ise tüm bunlara karşı “özerk” bir alan ve yaşam savaşımı içerisinde bir güç dengesi oluşturmaya çalışan mahpusların, açlık grevi eylemi ile beden üzerinden geliştirdikleri eylemlilikler ve siyaset yapma hakkı tartışılmaktadır. Bu bağlamda, açlık

grevi eylemine hapisane kurumu-mekanizması içerisinde giden süreci, koşulları ve eylemin anlamını ve rolünü keşfetmenin gerekliliği, araştırma yöntemini nitel bir desen olarak belirlemiştir. Nitel analiz yöntemlerinin kullanımı ile aynı zamanda, hapisane sisteminin ve çeşitli eylem biçimlerinin; açlık grevlerinin kendisine dair katılımcıların ortaya çıkabilecek farklı görüşlerin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

1.5.1. DURUM ÇALIŞMASI

Bir olay ya da durumun belirlenip, derinlemesine ve olabildiğince birden fazla yönüyle anlaşılmasının amaçlandığı “durum çalışması” yöntemi, bu araştırma için uygun metod olarak seçilmiştir. Bunun temel sebebi, bir eylem biçimi olan açlık grevinin, hem ortaya çıktığı mekân-bağlamı hem eyleme giden koşulları hem de eylemin kendisinin ne gibi bir etkisinin olduğunu anlamaya yönelik detaylı bir anlayış sunabilmesidir. Bu anlamda araştırmada, nitel bir yaklaşım kullanılmıştır.

Durum çalışması araştırması, araştırmacının gerçek yaşam, güncel sınırlı bir sistem (bir durum) ya da belli bir zaman içerisindeki çoklu sınırlandırılmış sistemler (durumlar) hakkında çoklu bilgi kaynakları (gözlemler, mülakatlar, görsel-işitsel materyaller ve dökümanlar) aracılığıyla detaylı ve derinlemesine bilgi topladığı, bir durum betimlemesi ya da durum temaları ortaya koyduğu nitel bir yaklaşımdır (Creswell, 2013: 97). Böylelikle durum çalışması, özel bir “durum” olan hapisanede kolektif olarak yapılan açlık grevi eylemini anlamaya ve açıklamaya elverişlidir. Bu nedenle de analiz birimi tek bir durum (tek mekânlı çalışma) olan hapisanede açlık grevi eylemine giren ve sonrasında bu eylemi ölüm orucuna dönüştüren bireylerin, bu ortam içerisinde eylemin onlar için ifade ettikleri ve eylemin rolünü belirleyebilmeleri önemsenmiştir. Seçilen yerin önemi ile birlikte araştırmada, “zaman” parametresi kullanılarak, “1996-2000 yılı arasında hapisanede açlık grevine girenler” şeklinde araştırma konusu sınırlandırılmıştır. Böylelikle, araştırmanın konusuna ve amacına uygun olarak belirlenen yer ve zamanın spesifikleştirilmesi ile durum çalışması yöntemine uygun davranılmış ve ona göre katılımcı profili oluşturulmuştur.

1.5.2. VERİ TOPLAMA TEKNİĞİ

Araştırmada, hapisanelerde direnme argümanlarından biri olan açlık grevi eylemini, bu eyleme katılan mahpusların gözünden anlayabilmek için derinlemesine mülakat tekniği

kullanılmıştır. Öznel ve detaylı bilgiye ulaşma isteğinin yanı sıra, görüşmecilerin kendi cümlelerine; bu süreci nasıl anlamlandırdıklarının anlaşılması ve yorumlanmasına, bu araştırmada yer verilmek istenmiştir. Derinlemesine mülakatlar, yarı-yapılandırılmış bir soru formu üzerinden gerçekleştirilmiştir. Sorular oluşturulmadan önce dünyadan ve Türkiye’den açlık grevi eylemi örneklerine, eylemin kendisine, meydana geldiği koşullara ve sonuçlarına yönelik literatür taranmıştır. Literatür taramasında hapishane içerisinde açlık grevi eylemine girmiş olan siyasi yapılanmaların ve kişilerin kitaplarından da yararlanılmıştır. Aynı zamanda sorular oluşturulurken, hapishane mekanizmasını, hapishanenin ve uygulamaların içerisindeki gizli şiddeti, eylemin kendisini, bedeni, bedenin temsil ettiği özneyi ve bedene yapılan müdahaleleri anlamak için Michel Foucault, Giorgio Agamben, Walter Benjamin ve Etienne Balibar gibi teorisyenlerin çalışmaları temel alınmıştır.

Yarı yapılandırılmış soru formu, çalışmanın amacını karşılayacak şekilde dört ana bölümden meydana gelmektedir: İlk kısımda mahpusların demografik bilgileri ile ilgili sorular bulunmaktadır. İkinci bölümde, hapishane öncesi ve içerisindeki süreç hakkında bilgi ve bir sistem olarak hapishane başlığı altında, mahpusun siyasi fikirleri, hapishaneye girmeden önce yürüttüğü faaliyetler, koğuş ve hapishane ortamının tasnifi, hapishanenin kapatılma biçimi ve kamp⁵ ile karşılaştırılması ile ilgili sorular yer almaktadır. Üçüncü bölümü, mahpusların uyguladıkları eylemler, açlık grevine girme süreci, eyleme bağlılık, sonuçlar, eylemin direniş olarak tanımlanıp tanımlanamayacağı ve diğer eylem biçimleri ile karşılaştırmaları oluşturmaktadır. Dördüncü bölümde mahpuslardan bedenlerine yapılan müdahaleyi, bedenlerin şiddet yaratıp yaratmadığını sorgulamaları ve operasyon sürecini anlatmaları beklenmiştir. Son kısımda ise görüşmecilerin bugünden düne eylemi, süreci ve yaşananları ve kendi hayatlarındaki etkisideğerlendirmeleri istenmiştir.

Diğer yandan, görüşmecilerin hapishane koşullarından ya da grev, ölüm orucu nedeniyle oluşabilecek psikolojik, fiziksel ya da herhangi bir rahatsızlık yaşayıp yaşamadıkları gözlemlenmiştir. Böylelikle sorulara cevap verirken içinde buldukları durum göz önüne alınmıştır.

---

⁵Kamp, Agamben’in istisna/olağanüstü hal teorisinde kullandığı metaforik bir alandır.

Araştırmada, hem gözlem ve mülakat tekniği ile veri toplama araçlarının birlikte kullanılması hem de araştırma konusuna ilişkin belgelerden, kitaplardan ve literatürden yararlanılması, araştırmanın yöntemini desteklerken, araştırmanın güvenilirliği hususuna da dikkat edilmiştir. Cresswell'e göre, güvenilirliğe ilişkin odak noktası, yazıya aktarılmış verilerin analizi için çoklu kodlayıcıların kullanılmasına elverişli olan, kodlayıcılar arası görüş birliğine dayanmaktadır (2016: 253). Bu doğrultuda, deşifrelerin analizinde nitel araştırma ve analiz hususunda deneyimli bir öğretim görevlisinin yardımıyla, kodlar ve temalarda büyük oranda bir anlaşmaya gidilerek, araştırmanın güvenilirliği sağlanmıştır. Araştırma verilerinin analizinde ise Cresswell'in durum çalışması yönteminden yola çıkılarak, tema-kategori-kod birliği gözetilmiştir. İlk olarak araştırmanın sorunsalı ve alınan cevaplar çerçevesinde toplamda 17 tema oluşturulmuş, ardından her tema geçerli olmasa da her birini açıklayabilecek en az iki kategori belirlenmiş ve son olarak her tema başlığının altına kodlar yazılarak tablolar hazırlanmıştır.

1.5.3. SAHAYA DAİR

Saha çalışması, araştırmaya katılan kişilerden izin alınarak, kimliklerinin gizli kalacağı söylenerek ve etik ilkeler gözetilerek yapılmıştır. Görüşmeler, en kısa ortalama 1 saat 20 dakika en uzun 2 saat kadar sürmüş ve ses kayıt cihazına görüşmecilerin onayı ile kaydedilmiştir. Ses kayıtları araştırmacı tarafından daha sonradan deşifre edilmiştir. Bununla birlikte, 2 görüşmecinin Almanya'da yaşıyor olması sebebi ile görüşmecilerle e-mail üzerinden karşılıklı bir iletişim kurulmuş, soruların cevaplarını kendileri yazılı olarak iletmışlerdir. İstanbul ve Ankara'da ikamet eden katılımcılarla, 15 Ekim 2015 tarihinden 28 Nisan 2016 tarih aralığına kadar mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Görüşme mekânı olarak katılımcılara uygun olan yer belirlenmiş, iş yerleri, cafe ve ev ortamlarında mülakatlar yapılmıştır. Katılımcıların kendilerini rahat hissetmeleri için görüşme yapılan yerlerin kendi tercihlerine bırakılmasına dikkat edilmiştir. Sahada mümkün olduğunca "araştırılan ve araştırmacı" şeklinde bir ikilik ve hiyerarşi kurmadan karşılıklı bir güven ilişkisi oluşturulmaya çalışılmıştır. Katılımcılara soruları sorarken, hiçbir şekilde yönlendirme yapmamaya ve verecekleri her cevaba yönelik herhangi bir şekilde önyargılı davranmamaya özen gösterilmiştir.

Saha süresince yaşanan zorluklara gelecek olursak, araştırmanın kapsamını oluşturan 1996 ve 2000 yıllarında hapisaneye girmiş ve açlık grevi-ölüm orucuna katılmış bireylere ulaşmak, en büyük zorluklardan biri olmuştur. O dönemde açlık grevi ve ölüm orucuna girmiş mahpuslardan bir kısmı, hapisaneden çıktıktan sonra yurtdışına gitmeyi tercih etmiş ya da gitmek zorunda kalmıştır. Yine mahpusların önemli bir kesimi, uzun süreli ölüm orucunun etkilerinden ya da kendilerine yanlış müdahale edilmesinden kaynaklı Wernicke-Korsakoff Sendromu hastası olduklarından dolayı hatırlamakta oldukça güçlük çekmektedirler. Ayrıca hapisane içinde ve dışında bu eylemi sürdürürken veya yaşanan operasyonlar sonucu yaşamını yitiren mahpusların sayısının oldukça fazla olması da bu bireylerle iletişime geçmede ve mülakat yapılamamasında etkili olmuştur. Bununla birlikte, konunun hassaslığından ötürü ulaşılan her birey, görüşmeyi kabul etmemiştir. Yaşanan bir diğer zorluk ise, konunun özellikle siyasi örgütlenmelerin gerek iç işleyişleri ve sistemleri ile gerekse de farklı eylem biçimlerine yönelik o dönemki aldıkları kararları içermesinden kaynaklı bu “ağır” siyasi atmosfer, ulaşılan bireylerin kendilerini rahatça anlatmalarına engel olabilmektedir. Kimi zaman ses kayıt cihazı kapatıldıktan sonra katılımcılar, anlatmak istediklerini daha sonradan ekleyebilmiştir. Bu anlatılar da araştırmacı tarafından not edilerek, deşifrelerde yer bulmuştur.

1.5.4. TOPLUMSAL BELLEK ÇALIŞMASI

Bu çalışma, durum çalışması analizinin yanında, toplumsal bellek çalışması dâhil edilerek hazırlanmıştır.

Alternatif Bir Bellek İnşası

Durum çalışması yönteminde de olduğu üzere özel bir durumun, yer ve zamanın belirlenerek, 1996 ve 2000 yıllarında hapisane ortamında yaşanan açlık grevlerine katılan bireylerle görüşme yapılması, dönemsel bir inceleme olduğu kadar, şimdiki zamana da ışık tutmakta ve geçmiş ile şimdi arasındaki bağı kurmaya çalışmaktadır. 1980’li yıllardan itibaren çeşitli toplumsal olaylarla gelişme gösteren toplumsal bellek çalışmalarında hatırlama sürecini; geçmiş ve güncel olan arasındaki ilişkiyi analiz etmek gerekmektedir. Ama bellek, Özyürek’in dediği gibi, basitçe geçmişte olmuş olayların yeniden canlandırılmasından ibaret değildir. Geçmiş, bellek yoluyla şimdiki anın

ihtiyaçlarına göre yeniden şekillenmekte ve şimdiki anı da meşrulaştırmaktadır (2012: 8). Bu doğrultuda 1996 ve 2000 yıllarında gerçekleşen açlık grevi eylemine bakmak, yalnızca o yıllara dair bir tarihsel bir yolculuk değildir, eylemin bizzat kendisinin günümüzde nasıl vuku bulduğunu, biçim değiştirip değiştirmediğini de ele almak, karşılaştırabilmektir ve aynı zamanda, günümüzdeki duruma etki eden, eylem deneyimliliklerinin arka planını uygun bir şekilde değerlendirebilmektir.

Açlık grevi eylemi deneyimi, hapisane içerisinde siyasi mahpuslar tarafından gerçekleştirilmektedir. Bellek çalışmalarında bireyin içinde bulunduğu toplumsal bağlam ve dönem, hatırlama sürecinde oldukça önemlidir. Connerton'un belirttiği üzere, "geçmişte gerçekleştirilen tüm insan etkinliklerinin bilgisi, ancak onların bıraktığı izlerden yola çıkılarak edinilebilir" (1999: 25). 1996 ve 2000 sürecini yaşayan insanların hafızasına dayanan anlatıların sahibi katılımcılar, tanıklık ettikleri üzerinden birer özne olarak bu çalışma içerisinde yer almıştır. Bu nedenle de önemli olan (Sazan, 2014: 35), hafızanın neyi sahiplendiği, neyi kendine dert ve hikâye edindiği, neyi paylaşabildiği/paylaşmaya değer gördüğü ve neyi gerçek sese dönüştürdüğüdür. Böylece, görüşmeyi yapan kişinin, çalışmanın merkezinden çekilip anlatıcının merkeze yerleşmesi değerli kılmaktadır o çalışmayı. Mahpus öznelerin her biri, kendi dönemsellikleri içerisindeki politik zeminden etkilenerek eylemliliklerini gerçekleştirmiştir. Bu nedenle her bellek yoklama, anımsama işi, bireyin yaşadığı toplumun geçmişi, sembolleri, değerleri gibi maddi-manevi tüm yönleriyle birlikte yapılmaktadır. Belleğin bu yönü, birey ve toplum arasındaki kesişme noktasında ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Tüm bu sebeplerle, siyasi mahpuslar, içinde buldukları toplumdan, bağlamdan etkilendikleri gibi, aktörler olarak da toplumsal yaşamın belirli yönlerine nüfuz etmektedir. Melis Parmaksız'ın söylediğinden hareketle, toplumsal yaşam, eyleyen özneler yoluyla mümkün olan bir ilişkiler bütünü ise, eyleyici olarak ortaya çıkan aktörün, bireysel ya da kolektif olsun, geçmişe, geçmişin ele alınma biçimlerine ve bu yolla şimdiki ana yönelik müdahalelerinden bahsetmek zorunlu hale gelir. Üstelik geçmişe ve şimdikiye yönelik müdahalenin, söylemsel ve simgesel olarak mücadeleli ve çatışmalı bir zeminde gerçekleştiğinin farkında olarak (2012: 7-8). Çatışmalı zemin, eyleyen aktörler olarak mahpusların geçmişte yaşama müdahale ettiği noktalarda nasıl

gerçekleşmektedir? Siyasi mahpus öznelere, egemenin kapatmasına karşı, kendi alanlarını düzenlemeye ve en önemlisi dört duvar arasındaki yaşamları üzerinde söz sahibi olmaya, kişilik ve kimliklerine sahip çıkmak istemektedir. Bunu, hem yaşam pratiklerini sistematik bir duruma sokarak komünal bir düzen ile hem de çeşitli eylem biçimleri ile yerine getirmektedirler. Oluşturulmaya çalışılan böylesi bir mekanizma, egemenin ulusal veyahut resmi anlatıların hafızasına karşı mahpusların, çeşitli kişisel deneyimlerinin birikimi ile birlikte, kendi kolektif belleklerini ve anlarını inşa ettikleri anlamına gelmektedir. Buna karşılık devlet, kendi otoritesinin dışında alternatif bir bellek oluşturulmasından ötürü rahatsız olmaktadır. Connerton'un dediği gibi, devlet aygıtı, yurttaşların belleğini silme yolunu, sistemli bir şekilde kullanır. Yalnızca insan onurunun çiğnenmesi değil, aynı zamanda geçmişin doğru dürüst tanıklığını yapacak kimseyi de bırakmaz (1999: 27). Bu doğrultuda bellek, siyasi bir varoluş üzerine kuruludur. Parmaksız, belleğin siyasi yönünü şu şekilde açıklar: Öznelliğin kurulması ve bu öznelik üzerinden siyasi bir imkân içerişi, bellek ile iktidarın ilişkisini belirlemektedir. Öte yandan, bireyin sosyal ortamlara aidiyetinde de belleğin kurucu rolü, onun siyasiliğinin bir kanıtıdır. Bellek ve kimlik ilişkisi, belleğin sahip olunacak bir şey oluşu ile özneliği kurması üzerinden gerçekleşmektedir. Bireysel belleklerin varlığı, toplumsal bellek açısından tartışılmaya imkân vermektedir. Neyin hatırlanacağı ve neyin unutulacağı sorusu, belleğin politizasyonuna işaret etmektedir. Bu durum, siyasiliği belleğe içkin kılmaktadır. Aynı zamanda, hatırlananlar ve unutulmaların, nasıl hatırlanıp unutulduklarına bakarak da, belleği siyasi bir kurgu olarak görebilmemiz mümkündür (2012: 33-34). Devlet, bir yandan siyasi mahpusların benlik ve bellek savaşımalarını toplumsal-siyasi yaşam nezdinde unutturmaya çalışmakta, bir yandan da gerçekleştirdiği müdahaleler ile kimin hayatının yaşamaya değer kimin değmez olduğu üzerinden hareket ederek, tüm bu süreçlere tanıklık edecek kişileri hayatta bırakmak istememektedir. Veya sakat bırakarak, tanıklık etme durumunu kısıtlamaktadır. Bunlar, Neyzi'nin söylediği gibi, toplumun geçmişle ilişkisini bozmakta ve yaşam deneyimlerini yorumlama ve aktarma süreçlerini etkilemektedir (2011: 4).

Egemen olanın, kolektif bellek üzerindeki tahakkümüne karşı tanıklık etmek gerekmektedir. Agamben'in dediği gibi, "hayatta kalanın (kurtulanın) işi hatırlamaktır, hatırlamamazlık edemez (2010: 26- 27). Tanıklık etmek, geçmişle yüzleşerek, deneyimlere ve hafızaya sahip çıkmaktan geçer. Fakat bu tanıklık, eksik bir tanıklıktır,

hayatta olmayanların yerine, üçüncü kişiler adına konuşmaktır. Tanıklığın bu hali, ölüm ve yaşam arasındaki ince çizgide durur. Agamben'in açıklamasında tanıklık, konuşamayan birinin, konuşabilen birinin konuşmasını olanaklı kıldığı yerde ve konuşanın da, kendi konuşmasında konuşmanın olanaksızlığını belli ettiği yerde gerçekleşir. "Eğer insana tanıklık eden kişi, insanlığı bütünüyle yok olmuş kişiye bu, insan ile insan olmayan arasındaki özdeşliğin asla tam olmadığı ve insanı tamamen yok etmenin gerçekten mümkün olmadığı, daima bir şeyin geride kaldığı anlamına gelir. Tanık da, işte bu arta kalandır" (2010: 121-134). İnsan ve insan-olmayan arasında bir sınır vardır: Tanıklık etmek. Hayatta kalabilen mahpusların, bu araştırma için birer görüşmeci olması, tanıklık ettikleri hapisane yaşamı ve açlık grevi direnişlerinin geçmiş ve şimdi ile kurduğu bağlantı, öznelerin kendi deneyimlerine ilişkin inşa edilen toplumsal bellek alanını canlı tutabilecektir. Connerton için bireyler, belleklerini savunma savaşımını, kendilerini yok olmaktan kurtarmaya değil, olanların tanığı olarak daha sonraki kuşaklara ulaştırabilmek için yaşamda kalma amacını, geçmişin kayıtçıları olma amacını taşıdığı insanların bulunduğunu göstermesidir (1999: 27-28). Diğer yandan, bir araştıran olarak, görüşmecilerin tanıklıkları boyunca deneyimlerine ulaşmak ve anlattıklarının ele alınması, aktarılması, egemen-resmi olan hafızanın zihniyet tarihi ve sosyolojisi yazımına karşı toplumsal belleğin yeniden inşa edilmesine bir nebze katkıda bulunabilir. Bu sebeple bu çalışma için amaçlanan temel nokta, hâkim tarih anlayışının göz ardı ettiği unsurların ve konuşulmayanların sesi olan bu hafızaya, "an"a ve belleğe sahip çıkmak, öznelerin anlatımlarına dayalı bir tarih anlatımına katkıda bulunmaktır.

2.BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1.1. Açlık Grevi: Açlık grevi, belirli bir olayı, tutumu, davranışı protesto etmek, çeşitli istekleri kabul ettirmek ya da savunulan görüşlere ilgi çekmek amacıyla uygulanan ve greve katılanların yemek yemeyerek, kendilerini aç bırakmalarına dayanan bir yöntemdir (Feyzioğlu, 1993: 157). Reyes'e göre, açlık grevi ve ölüm oruçlarında amaç, toplumun ve kamuoyunun dikkatini çekerek, yönetim üzerinde baskı kurarak, bir ideale, isteğe ulaşabilmektir. Yani grevcinin amacı ölmek değil, çoğu zaman daha iyi bir yaşam için gerekli olduğuna inandığı taleplerini kabul ettirmektir (aktaran Sevinç, 2002).

Egemen olanın hapisane içerisinde yaşam ve ölüme hükmetmeye çalışmasına mahpuslar, bedenlerini aç bırakarak, ölüme yatırarak karşılık vermek ve mevcut koşulların yaratabildiği problemlere dikkat çekmek istemektedirler. Bu eylem biçimi, "koşulları" veya iktidar ilişkilerini dönüştürecek kadar güçlü olabilir ya da olmayabilir. Bu doğrultuda, mücadele etmenin temelinde mevcut iktidar yapılarına meydan okunması söz konusu olsa da, yerine başka ilişki ve yapılar koymak gibi bir iddiası olmayabileceği için çalışmada, açlık grevi eyleminin hapisane içerisinde ne türden bir dinamik ve potansiyel biçim taşıdığını tartışmak gerekmektedir.

2.1.2. Direnme ve Direniş Hakkı: En yalın haliyle direnme, insanın gündelik hayatının her alanında karşılaştığı iktidar ilişkilerine karşı vermiş olduğu mücadele biçimlerinin tümü, bu ilişkiler içinde varlığını sürdürebilmek adına yaptıklarını kapsamaktadır. Direniş, iktidar ilişkileri içinde direniş alanları yaratmak için gerçekleşen, ilkel veya tamamen bilinçli, görünür veya görünmez, tutarlı veya tutarsız, kendiliğinden veya planlı, çatışmacı veya durum kurtarmak için, karmaşık veya basit, etkili ya da etkisiz çok geniş yelpazedeki her türlü eylemdir (aktaran Şahin, 2012: 51). Bu anlamda, çoklu iktidar ilişkileri ve yapıları içerisinde anlaşılması gereken direnme hali, her türlü sosyal ilişki ağında; gündelik hayatın ve kurumların bizzat içerisinde gerek açık gerekse de örtük bir biçimde ortaya çıkabilmektedir.

Direnme hakkı, insan hakları belgeleri ve anayasalara, ulusal ve uluslararası metinlerde muhteva kazandırılmadan doğal hukuk ve toplumsal sözleşme kuramlarının bir ürünü olarak pozitif hukuka girebilmiştir. Direnmenin pozitif hukuk kuralına bağlanması, iktidarın bu hakkı kolayca kabul edeceği anlamına gelmemektedir. Anayasaların açıkça direnme hakkını tanımamakla birlikte, bu hakka kapı aralar biçimde bir anlatıma yer vermesi söz konusudur; ancak anayasaların tüm yargısal yollar tüketildikten sonra bu yola başvurulacağına altını çizmesi, anayasanın kendi varlığını tehlikeye atmaması yönünde bir barikat kabul edilebilir. Bu noktada temel zorluk, bu hakkın hangi koşullarda kullanılabilmesinin belirlenmesidir. Baskının, direnme hakkına yol açabilecek olanderecesini belirlemek zordur. Ancak temel hak ve özgürlüklerin, demokrasi düşüncesine uymayan bir tarzda sistemli biçimde sınırlandırılması ya da kullanılmasının süresiz durdurulması bu kapsamda düşünülebilecektir. Yine, bireylerin kendilerini ifade edebilecekleri mekanizmaların kaldırılması ya da hukuksak başvuru yerlerinin bulunmaması da bu hakkın kullanılmasını sağlayabilecektir. Sayılan durumlar, direnme hakkının kullanılmasında haklı nedenleri oluşturmaktadır (Anbarlı, 2006: 48-54).

Açlık grevi eylemi de bu çalışmada, yukarıda verilen tanımlar çerçevesinde, temel hak ve özgürlüklerin, bilinçli ve keyfi bir şekilde kısıtlandığı, baskılandığı hapisanelerde, iktidarın kendini hukuksal bir zemine dayandırarak içeri ve dışarıda uygulamak istediği tahakküm siyasetine karşı gerçekleştiren hak arayışı çerçevesinde, bir protesto ve direniş biçimi olarak değerlendirilmektedir.

Diğer yandan, yukarıdaki açıklamalar gözetilerek açlık grevi bir direniş biçimi olarak değerlendirildiğinde, bu direnişin aktif ya da pasif bir direniş veya sivil itaatsizlik içeren bir nitelikte olup olmadığı önem taşımaktadır.

Aktif direnmede, mevcut iktidarı ortadan kaldırarak ya da siyasi rejimi yıkararak, yerine bir başka biçim ve yapıyı ortaya koyma söz konusudur. Sistemi bütünüyle değiştirme iddiasına sahip aktif direnmenin kendisinin, radikal bir çizgide hareket ettiğini söyleyebiliriz. Bu anlamda özellikle radikal uçta yer alan ya da devrimci denilebilecek yapılar, aktif bir direnme biçimi ile eskisini, iktidar pozisyonlarını yıkıp yerine yeni/alternatif bir düzen kurma amacıyla şiddet ve güç araçlarını kullanabilmektedir.

Aktif direnmenin yasa dışı niteliği, pasif direnme ya da sivil itaatsizliğin doğasında da bulunmaktadır. Sivil itaatsizlik kavramı, Coşar'a göre şu başlıklar altında tanımlanabilir: Sivil itaatsizlik, haksız bir uygulamaya karşı bütün yasal yollar denedikten sonra girişilen *yasadışı* bir eylemdir. Ancak yasadışı eyleme girişmek, ilke olarak yasadışı örgütlenmeyi ya da eylemi savunmak anlamına gelmez. Bu yola ancak sonuç getirecek yasal yollar denenip tüketildikten sonra başvurulur. Sivil itaatsizlik eylemcisi, anayasal ilkelerin çiğnenmesinden duyduğu kaygıyı dile getirmek için bu yola başvurur. Bu anlamıyla sivil itaatsizlik, yasadışı ancak meşru bir eylemdir. Yasadışı olmasına rağmen sivil itaatsizlik, gizli değil, açık/aleni bir eylemdir. Alenilik, sadece eyleme katılanların kendilerini gizlememelerini değil, yapılan eylemin kamuoyunca algılanabilir özellikte olmasını gerektirir. Sivil itaatsizlik, çoğunluğa karşı yapılan bir *çağrı*, gönderilen bir mesajdır. Bu çağrı toplumda *kamusal (ortak) bir adalet anlayışının* varlığını temel alır. Sivil itaatsizliğin asli özelliklerinden biri de şiddeti reddetmesidir. Ancak şiddetin ne olduğu, sınırının nerede başladığı tartışmalıdır (2014: 10-11). Bu eylem biçimi (bireysel ya da çoğunlukla kolektif) temel olarak, başkasına zarar vermeme anlamında şiddet içermez, kamuoyuna ve vicdana seslenerek hareket eden sembolik-politik bir zemine oturmaktadır.

Bahsedilenler ışığında açlık grevi eyleminin, bazı noktalarda örneğin; bedenin ölüme yatırılarak talepler doğrultusunda vicdana ve kamuoyuna seslenmesi gibi pasif direnmeye ya da sivil itaatsizliğe yakın olduğunu bazen de eylemin, özellikle F tiplerine karşı çıkış sürecinde uzlaşma sağlanamadığı zamanlarda, aktif bir direnme biçimine yaklaşma olasılığı her zaman söz konusudur. Bu sebeple, çalışmamızda açlık grevi eylemi, her iki biçimde de ele alınmaktadır.

2.1.3. Şiddet: Şiddet, birçok yönden farklı tanımlarla kavramsallaştırılmıştır. Şiddet, toplumların konumuna, zamana, mekânave içinde bulunulan koşullara bağlı olarak toplumdan topluma değişen bir olgudur. Özerkmen, şiddetin çeşitli tanımlarında karşılaşılan ortak öğeleri bir araya toplamıştır: Kişinin canını acıtmak, yaralamak, öldürmek, mala zarar vermek amacıyla güç kullanmak; yasaya aykırı fiziki güç kullanmak; yasaya aykırı bir hedefe varmak için şiddet kullanmak ya da şiddet kullanma tehdidinde bulunmak; genelde kabul gören yasa ve ahlak ilkelerine aykırı biçimde

fiziksel yok etme, gereksiz yere kırma, yok etme eylemleri; toplumsal ilişkilerde kabul edilebilirlik sınırlarını aşan zorlama eylemidir (Özerkmen, 2012: 3).

Şiddeti, yalnızca fiziksel anlamda zorlama, saldırı, güç, bedensel ya da psikolojik acı çektirme ya da işkence, vurma ve yaralama veyahut tehdit olarak sınırlandırmamak gerekir. Şiddet, ekonomik ve sosyal eşitsizlik, adaletsizlik, işsizlik, yoksulluk gibi unsurları da taşımaktadır. Bunların yanı sıra şiddet, belli bir toplumsal düzene karşı başkaldırı ve saldırıyı da içerir. Yves Michaud'a göre, bir karşılıklı ilişkiler ortamında taraflardan biri veya birkaçı, doğrudan veya dolaylı, toplu veya dağınık olarak, diğerlerinin veya birkaçının bedensel bütünlüğüne veya ahlaki, moral bütünlüğüne veya mallarına veya simgesel ve sembolik ve kültürel değerlerine, oranı ne olursa olsun zarar verecek şekilde davranırsa, orada şiddet vardır. Böyle bir yaklaşımda, iki tür şiddetle karşı karşıyayız: Bir "araç" olarak şiddet ve bir "dışavurum" olarak şiddet. Birinci türde, belirli hedeflere varılması için şiddet yoluyla ya başkalarına zarar verilir ya da caydırıcı bir etki yaratılır. İkinci türde ise şiddet, ister bireysel, ister kolektif olsun, bir amaçtır; sonucu dikkate alınmayan bir kahramanlık eylemi gibi (aktaran Ünsal, 2014: 29-30).

Ünsal, Chesnais'in sıralamasını göz önünde bulunduran; ancak günümüz koşulları ile daha uyumlu bir şiddet tipolojisi önermektedir (2014: 35):

Özel şiddet biçimleri şunlardır:

Cürümsel: Ölümcül (cinayet, suikast, zehirlenme, idam) ve cürümsel olmayan intihar ve kaza gibi özel şiddet biçimleri. Bedensel (isteyerek darp ve yaralama). Cinsellik içeren özel şiddet biçimlerinden biridir.

Kollektif şiddet biçimleri şunlardır:

Grup Şiddeti: Grubun bireylere karşı şiddeti (terör). Grubun kendi içinde şiddeti (aşiret, örgüt kavgası, toplu intihar). Grubun karşı gruba şiddeti (Kan davası, aşiretler arası savaş, stadyumda taraftar kavgası, karşıt gruplar arasında terör, grev, ırk ayrımı). Grubun iktidara karşı şiddeti (terör, başkaldırı, sokak çatışması, iç savaş, genel grev, gerilla savaşı, ihtilal). Devlet şiddeti (insan hakları ihlalleri, soykırım, baskı, iş kazalarının sıklığı, çalışma koşullarının sağlıksızlığı...). Uluslar arası şiddet (savaş).

Tüm bu kavramsallaştırmalar göz önüne alındığında çalışmamızda açlık grevi eylemi, mevcut durum ve koşulların düzeltilmesi ya da var olan iktidar yapılarının belli oranlarda yıkılması, aşındırılması için, talep edilen sonuçların beklenildiği ölçüde değişmesi adına bedene yönelik olarak gerçekleştirilmesi sebebiyle, kolektif bir şiddet türü olarak kabul edilmektedir. Kolektif şiddet ile siyasi mahpuslar, hapisane içerisinde bedenleri aracılığı ile bir özne konumuna gelmekte ve kendi inşa ettiği alanda örgütsel yapılanması ile bağ kurarak, söz sahibi olabilmektedir.

2.1.4. F Tipi Hücre Sistemi: Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 10.Maddesine göre⁶ yüksek güvenli kapalı ceza infaz kurumları, iç ve dış güvenlik görevlilerine sahip, firara karşı teknik, mekanik, elektronik ve fiziki engellerle donatılmış, oda ve koridor kapıları sürekli kapalı tutulan, ancak mevzuatın belirttiği hallerde aynı oda dışındaki hükümlüler arasında ve dış çevre ile temasların geçerli olduğu, sıkı güvenlik rejimine tabi hükümlülerin bir veya üç kişilik odalarda barındıkları tesislerdir. Bu kurumlarda, bireysel veya grup halinde iyileştirme yöntemleri uygulanır.

Yüksek güvenliğin şu tip özellikleri vardır: Giren herkes, kimliğini ispat etmek zorundadır. Daha üstün kimlik tespit teknolojileri kullanılmaktadır. F tipi cezaevleri her türlü yerleşim alanından dikkat çekecek kadar uzak, ulaşımı zor ve geniş araziler içerisine kurulmasının yanında cezaevi dış duvarı ile ihata duvarı arasında tel döşenmiştir. F Tipi cezaevleri mimari açıdan değerlendirildiğinde ise, ziyaretçi cezaevinin içerisine girene kadar 6 kapıdan geçmek durumundadır. Birinci kapı, dış güvenlik kapısı; ikinci kapı, iç güvenlik kapısı olup, bu kapılarda jandarma durmaktadır. Üçüncü kapı, el ayası tarama odasının bulunduğu yer, cezaevi ihata kapısıdır. Dördüncü kapı, cezaevi kapalı alan dış kapısıdır ve buna eskiden kapı altı denirdi. Beşinci kapı, kapı altından cezaevinin kapatılma bölümlerine geçen kapı. Altıncı kapı, en son görüş odasının kilitli kapısıdır. Hükümlü de bu dört kapıdan geçmek zorundadır. Dolayısıyla F Tipi cezaevleri; bu mimari ve teknolojik yatırımı çerçevesinde, -Avrupa ölçüleriyle de- 'yüksek güvenli' hapisane kategorisindedir (Can, 2010: 72-73). Özellikle bu ayrımlar ve bölmeler, 2000 yılı ve sonrasında inşa edilen kapalı ve yüksek güvenli kapalı hapisaneler için belirginleşmektedir.

⁶<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/04/20060406-1.htm>

Yüksek güvenli F tipi hapisaneleri, Ceza İnfaz Kurumu'nun tanımlarından anlaşıldığı üzere, bir "oda" olarak değerlendirilmekte ve odalar arası iletişim gibi dışarı ile temas da kısıtlanmaktadır. Birçok sivil toplum kuruluşu, siyasi organizasyonlar ve mahpuslar ise buraların "hücre" sistemi olduğu konusunda uzlaşmaktadır. Bu egemen kavramsallaştırmalar ve söylem pratiği ile ıslah politikasının uygulanmaya çalışıldığı noktada, F tipleri çalışmamızda "hücre sistemi" ve tecrit politikası olarak adlandırılmaktadır.

2.1.5. Tecrit: "Bir insanın dış dünyadan koparılıp kendi haline bırakılması olayıdır." İlişkide bulunduğu topluluktan çıkarmak, sosyal ekonomik ve kültürel olarak yalnızlığa terk etme hali olarak da bilinmektedir.⁷ Bu doğrultuda, genel anlamıyla tecrit, yalnızlaştırma, izole etme anlamına gelmektedir.

Can'a göre, tecrit temelli cezalandırma, insanın bedensel ve ruhsal bütünlüğüne zarar vermeyecek, düşünsel ve kültürel kimliğini korumasını sağlayacak hapsedme anlayışına dayanmaktan uzaktır. Temel insani gereksinimlerden ve uyaranlardan yoksun bırakarak zamana yayılmış tüketme, yok etme sonucunu yaratmaktadır. Tecrit ağır bir kişilik hakkı ihlali ve uzun erimli işkencedir. İzolasyondan elde edilmek istenen amacın temel olarak politik tutuklu ve hükümlülerin "iyileştirilmesi", yani baskın ideoloji ve sistemin kabulüne zorlanması, itaatkâr bireyler haline getirilmesidir (Can, 2010: 142). Tecrit sistemi, ulusal ve uluslararası platformlarda da olumsuz değerlendirmelerle yankı bulmuştur. İşlegen'in verdiği örneklerden hareket edecek olursak: Human Rights Watch, Türkiye cezaevlerinde küçük gruplar halinde izolasyonu, kaçınılması gereken bir tehlike olarak tarif etmiş ve ekstrem sosyal izolasyonun fiziksel ve mental sağlık açısından ciddi bir tehlike oluşturduğunu ve izolasyon şartlarında tutuklu ve hükümlülerin güvenliğinin tehlikeye girebileceğini işaret etmişlerdir. Yine İşkenceyi Önleme Komitesi'nin (CPT) raporunda yaşam üniteleri dışında ortak aktivite imkânları yaratılmadığı takdirde söz konusu yeni sistemin sorunları çözmek yerine yeni problemler yaratacağı belirtilmiştir (İşlegen, 2000). Fiziki ve ruhsal yönden birçok problemle baş başa kalır mahpus. Bu sebeple Kurnaz'a göre tecrit, koğuş sisteminin bir alternatifi olmadığı gibi, söz konusu problemleri ortadan kaldıracak bir çözüm yolu da değildir. Kapatılmış ve yalnızlaştırılmış birey, soyutlanarak daha büyük bir karanlığa

---

⁷www.tecritnedir.com

mahkûm edilecektir. “Mahkûm tam bir yoksunluk içinde, hareketsiz maddenin koşullarında, kendi baş düşmanı olan bilinciyle yaşar” (Kurnaz, 2012).

2.2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.2.1. Hukuk/Yasa ve Zor/Şiddet İlişkisi

Bireyler arası ilişkilerde ve gündelik hayat içerisinde şiddet, yalnızca fiziksel bir boyut taşımaz, bu nedenle de şiddeti, daha derinlerde ya da doğrudan gözlemlenemeyen ilişki formlarında aramak gerekir. Benjamin’e göre, bir şiddet eleştirisinin görevi, şiddetin hukuk ve adaletle ilişkisini ortaya çıkarmaktır. Ahlaki ilişkilere nüfuz eden şiddet, hukuk düzenindeki “araç-amaç” ilişkisinde anlaşılmalıdır. Eğer şiddet bir araç ise, şiddetin bazı durumlarda haklı/adil ya da haksız amaçlar için bir araç olup olmadığı sorusu önem kazanır. Şiddetin araç-amaç ölçütü, ilke olarak şiddetin kendisine değil, şiddetin kullanıldığı durumlara dair bir ölçüt verir. Ama asıl mesele, şiddetin ahlaki olup olmadığıdır (2010: 19). Arendt ise Benjamin’den farklı olarak şiddeti araçsallığı ile değerlendirir. Ona göre şiddet, daima araçlara muhtaçtır. Şiddete dayalı eylemin bizatihi esası, araç-amaç kategorisine dayalıdır. Aynı zamanda şiddet, içinde fazladan bir keyfilik ögesi taşır (Arendt, 2012: 10). Şiddetin doğası gereği araçsallığı ve keyfiyete dayalı olması, tüm diğer araçlar gibi daima amacın rehberliğine ve onunla meşrulaştırılmaya gereksinim duyduğunu getirmektedir ve de başka bir şeyle meşrulaştırılma ihtiyacındaki hiçbir şey, başka hiçbir şeyin esası olamaz (2012: 61-62). Şiddetin araçsallık ölçütü ve pratik zemini ile değerlendirilmesi ve ahlakilik sorununun dışarıda bırakılması, şiddeti doğal olarak gören doğal hukuk alanına gönderme yapar. Çelebi’nin belirttiği üzere, doğal hukukta amaca uygun olan, adil amaçlara hizmet eden her yol mubahtır; şiddet, bu araçların başında gelir: Adil amaca uygun olan araçlar da adildir. Kendisini adil ve meşru gören her kurma edimi, gerekli bir araç olarak şiddetten yararlanacaktır, şiddet, amaca hizmet ettiği sürece meşru ve adildir. Hukuk ve düzen kurmak, şiddetten bağımsız değildir ve doğrudan iktidar kurmak anlamına gelir (Çelebi, 2010: 265). Bu anlamda hukuk ve yasa, “zor” üzerine inşa edilir. Yasanın, zor ile uygulandığı fikrini, Derrida da benimsemektedir ve zor kavramını geniş bir şekilde ele almaktadır. Derrida (aktaran Çelebi, 2010: 294), fiziksel zor ve şiddeti, doğal olarak simgesel şiddeti ve söylem ve yorumun gücünden kaynaklanan şiddeti de dâhil etmektedir. Yasanın gücünü, kendisinden alan bir norm olarak sunulduğu her durumda

şiddet vardır. Çünkü yasanın otoritesiyle, yasayı kuran otorite burada iç içe geçmiştir. Yasa, belli koşullarda gerçekleştirilen, performatif edimlerle hayat bulur. Yani, söz konusu edimler, yasayı kurar. Çünkü bunlar yalnızca dilsel ifadeler olmayıp, hayati öneme sahip toplumsal olayları dile getirirler. Yasada cisimleşen normatif hiyerarşi ve meşrulaştırma zinciri, sonu gelmez bir performatif edime işaret etmekte kalmaz, aynı zamanda da bu zincirin kurucu ögesi olan zor olgusunu da gizler. Kurma ve yürürlüğe koyma edimi, meşruiyetin kendisini var eden iki edimdir. Zor ya da şiddet, sadece yasayı yapmakla kalmaz, yasaya eşlik eden kendi meşruluğunu da yaratır. Baştürk'e göre de (2012: 2), tüm varlığı şiddeti önlemek üzerine kurulu olan soyut hukukun somutlaşabilmesi, yasa ile mümkün olmaktadır. Yasanın getirdiği kurallar bütününe uyma hali ise, içerisine gizil olarak yerleşmiş zorlayıcı güç ve şiddet yoluyla sağlanabilmektedir ancak. Soyutluktan somutluğa aktarılmış hukukun yasalaşmış olmasıyla geri plana atılmış gibi görünen zor, tam da bu noktadan itibaren gerçekliğini kazanmış olur. Çünkü zor, soyutu somutlaştırmakla, aslında kendisini aklamakta ve meşrulaştırmaktadır. Böylece şiddete dayanarak hukuku hayata geçiren zor, hukuk rejiminin içerisine, sözleşme fikri ile baştan beri yerleşmiş ve moral bir değer kazanmıştır.

Doğal hukuka karşıt olarak, şiddeti tarihsel bir olgu olarak değerlendiren pozitif hukuktan bahsedilmelidir. Benjamin, pozitif hukuku, doğal hukuk karşıtlığı üzerinden şöyle açıklar: “Doğal hukuk, amaçların adilliği/haklılığı aracılığıyla araçları “meşrulaştırmaya” çabalar, pozitif hukuk ise araçların hukuka uygunluğu aracılığıyla amaçların adilliği/haklılığını “güvence altına almaya” çalışır” (2010: 20-21). Ama araç ya da amaç üzerine odaklanmak ve şiddeti salt bu bağlamda açıklamak, meselenin özünü göz ardı etmektedir. Bu düşünceye paralel olarak Hamacher'in de belirttiği üzere, her yasa, bir “koyutlayım” a (positing) bağımlıdır ve şiddetsiz yöneten tek bir koyutlayım/yasa koyma yoktur; fakat adalet fikri, yasa koyma ve dayatma düzleminde anlaşılabilir. Her koyutlayım ve dayatma, muğlâktır, tıpkı yasalandıkları şiddet gibi (Hamacher, 2010:135-136). Derrida ise bu noktada, Benjamin'in bahsettiği hukukun içindeki kirli yanın varlığını; şiddetin, başından beri hukuku yargıladığını kabul etmekte ve ek olarak, bu nedenden ötürü de yıkıma uğradığını ileri sürmektedir. Akay'ın belirttiği üzere Derrida, “dekonstrüksiyon” kavramı altında, Benjamin gibi genel grevin, hukuki düzeni sarsan ve hukuku askıya alan bir yapıya sahip olan bir yapıbozumcu

okumayı önerir. Savaş durumu ise hukuku askıya alan ikinci bir vaziyettir. Savaş hukuku vardır; ancak bu hukuk da genel grev vaziyetindeki hukuku askıya alan bir konuma sahiptir. Savaş, bir hukuk kurucusudur; şiddet ve hukuki düzenin kurucusudur, hukukun kökenidir. Kurucu hukuk ve tutucu/koruyucu hukuk olarak ikiye ayrılan hukuk, ikili bir şiddete, bulaşıcılık gösteren bir şiddete sahiptir. Bu bulaşıcılık, iki şiddet arasındaki ayrımları siler, birbirine karıştırır, unutturur. İşte bu eyleme Derrida, “dekonstrüksiyon” (yapıbozma) adını verir (Akay, 2014: 433). Derrida aynı zamanda, hukuk ve adalet arasındaki ikili ilişkiden ve yasanın mistik temelinden söz eder. Direk’in aktardığı gibi, Derrida’ya göre, asıl siyasal olan, hukukun kurucu edimini sorgulamaktır. Hukuk ile adaletin birbirini varsayan; fakat birbiriyle çakışmayan ve birbirine indirgenemeyen kavramlar olduklarını vurgular. Siyasetten söz etmeye başladığımız anda, adaletin anlamında da bir ikileşme oluşur; yasanın adaleti ve yasanın ötesindeki adalet. Demek ki adaletin, hukuk yoluyla hayata geçmesi sorundur. Ancak hukuk, vazgeçilmezdir, hukuksuz yaşayamayız ve adalet hukuk yoluyla yaşama geçirilmeyi talep eder. Bu doğrultuda, hukuk sistemi ve ona dayanan haklılaştırma mekanizmaları, adalet adına “dekonstrüksiyon” a tabi tutulmalıdır. Siyasal anlamda dekonstrüksiyon, hem hukukun ötesindeki adalet hem de hukukun adaleti için çifte sorumluluğu taşımaktadır (aktaran Direk, 2010: 215-219). Görüldüğü üzere hukuk ve adalet arasındaki ilişkide, görünen yanların dışına odaklanmak; şiddeti ve şiddetin eleştirisini, hukuksal ilişkilerin hem derininde hem de ikiliklerin ilerisinde ele almak gerekmektedir. Hukuk ve adalet mekanizması, ancak böyle anlaşılabilir.

Hukuk mekanizması, bireyin haklı amaçları doğrultusunda kullanabileceği şiddet alanlarını kısıtlar ya da ona engel olur. Benjamin için bunun anlamı (2010: 22), hukuksal düzenin, bireylerin amaçlarına, doğası gereği şiddet yoluyla ulaşabilecekleri tüm alanlarda, sadece hukuk gücünün gerçekleştirebileceği amaçlar tesis etme konusundaki ısrarıdır. Bunun nedeni, hukukun, bireylerin elindeki şiddeti, hukuku yok edecek bir tehlike olarak görmesidir. Yani, hukuk dışındaki şiddetin, ulaşılacak istenen amaçlar dolayısıyla değil, bu şiddetin sadece hukuk dışında olması nedeniyle, hukuku tehdit ettiği iddiasıyla hareket etmesiyle açıklanabilir. Bu duruma örnek olarak Benjamin, işçi sınıfına verilen grev hakkıyla, işçilerin şiddet kullanma hakkına sahip olabildiklerini gösterir. Çelebi’ye göre grev, yasalarca öngörülen sınırlarda belli bir iş yerinde sadece belirli durumlarda başvurulabilecek bir hak olmakla birlikte, yine de

kendinde bir zor ya da şiddet hakkını ifade eder. Devlet, sendikalara bu hakkı yasal olarak tanımıştır. Ancak genel grev, yani tek tek iş yerlerini aşan ortak iş bırakma eylemi, kendi içinde fiziksel bir şiddet barındırmamakla birlikte, devletler tarafından daima bir yetki aşımı, bir şiddet olarak kabul edilmiştir. Benjamin burada hukukun mantıksal değil, nesnel bir çelişki içerisinde bulunduğunu belirtir. Genel grevde, grev hakkına karşı takınılan tutum, grev hakkına sahip olduğu andan itibaren, bunun devlet dışı başka bir şiddet hakkını içerdiğini inkâr etmektedir. Çünkü mevcut olanı tehdit eden her ilişki biçimi, devletleri korkutur ve yeni bir hukuk yaratma potansiyelini içinde barındırır (Çelebi, 2010: 273). Benjamin bu noktada, grevin şiddet dışı bir eylem olduğunu kabul etmemektedir. Akay'ın belirttiği gibi, kendi istediklerini aldığı anda, elde ettiğinde işçiler, greve son verir. O halde, şiddete karşı şiddet durumu söz konusudur. Ancak kendi koyduğu zamanı aşan bir durumda devlet, genel grevi meşruluk dışı olarak ilan edebilir ve eğer, genel grev devam etmeyi sürdürürse, “devrimci” diyebileceğimiz bir konumla karşı karşıya kalınabilir. İki şiddet arasında karşılıklı güç ilişkisi ortaya çıkar. Böylece şiddet, hukuk düzeninin içinde olan bir şeydir. Hukuku, hukukun içerisinden tehdit etme eylemini gerçekleştirmektedir. Şiddet ve hukuk, hukuk düzeninin içinde ayrışır. Devrimci durumlarda hukukun içinden, hukuk düzenine karşı yeni bir hukuk düzeni getirilmek üzere şiddet uygulanmaktadır. Benjamin'in perspektifinden bu şiddet biçimi, anlaşılabilir bir şiddettir; çünkü hukuka yabancı değildir. Hukukta, hukuku askıya alan bir durumun şiddetidir. Yeni bir hukuk düzeni oluşturulana dek uygulanan gayrimeşru durum: Şiddet içinde hukuk içindeki devrimci dönemin, yeni hukuki düzeninin getirilmesi (Akay, 2014: 435). Bu anlamda grev, içinde bulundurduğu potansiyel sayesinde, devrimci bir şiddet uygulayarak, yeni bir hukuk yaratabilir. Erdağı ve Dinçer'e göre grevin varlığı, şiddetin kullanımını yalnızca devletin elinde olmaktan kurtarır. Şiddet, belirli şeyleri elde etmenin aracı değildir, onun dengeleyici ve kurucu işlevi göz ardı edilemez. Bu yüzden de şiddetin yasa koyucu/kurucu ve yasa koruyucu (kolluk güçleri) anlamı iyi anlaşılmalıdır (Erdağı&Dinçer, 2007: 7).

Önemli olan, yasayı yapan şiddetin, yasa kurucu ve koruyucu, her iki işlevi iç içe geçirebilecek potansiyeli içermesidir. Benjamin buna ölüm cezalarını ve savaş, kriz halinde uygulanan birtakım pratikleri örnek verir. Bir suçun cezalandırılması, yasanın, düzenin korunması gibi gözükse de, bu cezaların ve uygulamaların mantığı, hukuk

ihlalini cezalandırmaktan çok, yeni bir hukuk yaratmaktır. Yasa koyucu iktidar Balibar'a göre, yasama faaliyetlerini düzenler, yasaları yürürlüğe koyar ve gerekirse de "suçlu" gruplar ya da bireyler tarafından yapılan saldırıları bastırır ya da ilgili taraflarla ortak çıkarların tanımını tartışır. Ama pratikte ortak bir çıkarın kurmaca olduğundan kuşku duyulduğu zaman ya da yalnızca bir uzlaşma konusu oluşturamadığı ve bunun sonucunda, kendisinin olduğu şekliyle kabul edilmesi için açıklama yetersiz kaldığı zaman iktidar, bireylerin iyiliği, mutluluğu, özgürlüğü vb. için onların iyilik tasarımına karşı yönetme gerekliliğiyle karşı karşıya kalır. İktidarın ve yasanın karşılıklılık şeması işlemez olur ve o zaman hukuka bir eklemeye, ek bir iktidarla ya da her ikisi birlikte yeniden kurulmalıdır. Hükümdarın şiddeti, öznelere yalnızca sembolik kalabilecek; ama yeri geldiğinde, topluluğun ve yasanın iç düşmanları olarak tanımlanan bireylere ya da gruplara karşı "tercihli baskı" biçimini oluşturur. Başarısızlık ya da yetersizlik durumunda, yasaya bir "Gewalt (zor)" eklenir ve sürekli olarak bu durum telafi edilir (Balibar, 2014: 116-117). İktidar, grev gibi eylemlerin içerdiği "karşı-şiddet" ve bu eylemde bulunan öznelere, şiddetin yasa kurucu ve koruyucu birlikteliğini kullanarak, "önleyici şiddet" ya da zor ile bastırmak ya da engellemek için harekete geçer.

2.2.2. Hukuk Düzlemi Dışında Bir Şiddet Biçimi: Saf Şiddet

Hukukun/yasaların ve adaletin içine gömülü olan zor ve şiddetin varlığına karşı, alternatif bir şiddet biçiminden bahsedilebilir mi? Peki, şiddetin hukuk kurucu ve koruyucu vasıflarına karşılık, bu alternatif biçim, iktidar üzerinde yıkıcı bir etkide bulunabilir mi ya da bu düzenek, nasıl kesintiye uğratılabilir?

Yasanın tarihsel diyalektiği sebebiyle, her yasa koyucu şiddet, kendini korusa da korumasa da, kendi kendisinin altını oyacaktır. Benjamin'de araç-amaç ilişkisi olarak gördüğümüz bu ilişki, Hamacher'de de söz konusudur. Hamacher'in belirttiği üzere, yasa koyucu performatif, ortaya çıktığı anda tikel bir amaca ya da çıkara hizmet etmiyor olmasa bile, kendisini koruma süreci içinde koyduğu şeyi kendi amacına, yani tikel bir amaca dönüştürür ve kendini de bu amacı korumanın bir aracı haline getirir. Yani hem amaç hem de araç olur ki, bu da onu başka performanslara maruz bırakır (2010: 248). Derrida ise bu noktada, Benjamin'in hukuk kurucu ve koruyucu şiddet tartışmasını, "performatif" kuramı ile temellendirir. Böylece (aktaran Direk, 2010: 219), hukuku kuran performatif edim, kuruluş anında önceden var olan hukuk sistemi tarafından

yetkilendirilemez; çünkü öncesinde var olan hukuku tanımamasından dolayı, onun ne meşru ne gayrimeşru olduğu söylenebilir.

İşte tam da şiddet sarmalının kendisini gösterdiği bu noktada Benjamin'e göre, kurulu düzeni ortadan kaldırmaya yönelik her çaba, şiddete dayandığı sürece, yeni bir düzen yaratmaya muktedir olacaktır; ancak bu muktedirlik, her şiddetin kendi karşıt şiddetini doğurmasına dönük diyalektik ilişkinin gerçekliği içerisinde dönüşüm geçirecektir. Bu nedenle de, salt şiddetin ve ona dayalı düzenin ortadan kaldırılmasına odaklanmaz; çünkü böyle bir çabanın şiddeti, her defasında yeniden üreteceğini bilmektedir Benjamin (Baştürk, 2012: 7). Balibar, şiddetin bu çatışkılı özelliğini, şiddet ve “anti-şiddet” diyalektiği ile açıklamaktadır. Şiddet artık uygulamasının, seçilmiş olsun ya da olmasın, yarattığı muğlâklık deneyimini kendi üstünde çevirmeden, sadece bazı amaçların hizmetinde basit bir araç oluşturamaz ya da Benjamin'in söylediği üzere, katıksız bir araç söz konusudur (2014: 153). Balibar, devrimci bir hareketin, saf bir araç olan şiddeti kullanmasıyla birlikte, iktidarın kurduğu tahakkümün ve uyguladığı şiddetin nasıl engellenebileceği noktasında, farklı bir yaklaşım sergiler. Ona göre, birçok alanda tahakküm oluşturan iktidar yapısının kendi kendine dağılması ve bunların sonuçlarının ağırlaşmasının, şiddete başvurmadan ya da kendisi de şiddet içeren bir baskıya yol açacak toplumsal bir güçle, şiddet göstermeden her zaman engellenebilmesi söz konusu değildir. Bu nedenle de, devrimci bir hareketin içten nasıl “medenileştirileceği”, toplumsal bir değişim şiddetinin bağrında medenilik diye adlandırdığı anti-şiddetin nasıl dâhil edilebileceği sorusunu cevaplamaya çalışmaktadır (Balibar, 2014: 151).

Bu nedenlerden ötürü Benjamin, mevcut yasalara dayalı bağlamdan farklı bir şiddet biçimi aramaktadır. Bu doğrultuda, Sorel'in kavramsallaştırdığı *siyasi grev* ve *proleter genel grev* arasındaki ayrım önem teşkil eder. Çelebi'nin belirttiği üzere, siyasal grev, güçler arası dengede iktidar pozisyonunu yeniden üretmek ve güçlendirmek adına tarafları uzlaşmaya davet eden siyasal bir biçimdir. Bu haliyle de, hayatı değiştiren ve dönüştüren değil, kritik anları ve krizi çözümlenmenin araçlarından biri olarak yasa koyucudur. Şiddetin esas kitlesel ve siyasal biçimi, kısa vadeli olan ve iktidar pozisyonlarını yeniden üreten “çıkarlar üzerinden müzakere” değil, hayatı ve iktidar ilişkilerini yerine yenisini koymadan iptal edebilme kudretine sahip olan proleter genel

grevdir. Proleter grev, iktidarı yok eden anarşist bir direnme biçimidir (2010: 276). Benjamin için ise proleter grev, şiddet içermeyen saf bir biçime sahiptir; çünkü ortadan kaldırmayı istediği şeyin yerine ikame edeceği bir düzen fikrini içermez. Saf kavramı, şiddetten tamamen arınmışlığı değil, herhangi bir amaca yönelmeden özgürleşmeyi ifade eder. Hamacher'e göre de, araçsallaştırıcı şiddetin askıya alınması, saf şiddet olacaktır; ama bu nedenle de tümüyle şiddetten uzak olacaktır. Askıya alma, siyasal bir olaydır, bir fail gerektirir; ama içeriği, amacı olumlu bir şekilde belirlenebilir bir olay değildir. Belirlenmiş bir şeye karşı yöneltilmemiştir, bir amaca araç olamaz; ama araçtan başka bir şey de olmayacaktır. Bu nedenle, saf şiddet koyutlamaz, askıya alır, performatif değil, affirmatiftir (2010: 143). Yasa koyucu-koruyucu arasındaki tarihsel ilişkiyi kesintiye uğratabilmek - ve budiyaletik döngünün dışında yer alan adalet, saf şiddet fikri de affirmatif kavramına işaret etmektedir. Bir affirmatif olay, yasa koyucu mitik şiddetin bir dönüşümü, bir iktidarın yerine diğerinin geçmesi değildir, yasal ilişkileri ortaya koyan pozitif şiddetin, devlet şiddetinin biçimini kaybetmesi, ortaya koymuş olduğunu kaybetmesi olayıdır. Adaletin koşulsuz dolaylılık düzlemine yerleştirilmesi, onun bir olgu, bir niyet, bir tarihsel uzlaşım, bir pozitif yasal form olarak görülemeyecek, hiçbir temele ve temsile dayanmayan bir söz, bir konuşma olduğunu söylemektir. Bu söz, bu konuşma bir şiddettir. Hiçbir şey ileri sürmeden, kurmadan veya koymadan, koyulmuş ve kurulmuş olanı yıkar. Kendisinden başka hiçbir şeyin, amacın, hedefin hizmetine girmez, pazarlık ve hesap yapmaz (Hamacher, 2010: 247). Arendt ise klasik Marksizmin şiddete mesafeli yaklaşımının tersi düşüncede olan Sorel'in şiddet sarmalını kesintiye uğratabilecek ve şiddete dayalı olan genel grev fikrinin farkındaydı. Ancak ona göre, tarihe sürekli bir kronolojik ilerlemenin, üstelik kaçınılmaz bir ilerlemenin terimleriyle baktığımız sürece, savaş ve devrim biçiminde karşımıza çıkan şiddet, (tarihsel) kesintinin olası tek biçimi gibi görülebilir. Bu doğru olsaydı; eğer şiddet pratiği insan ilişkilerindeki otomatik süreçleri kesintiye uğratmayı mümkün kılabilseydi, şiddetin vaizleri önemli bir noktada haklı olurdu. Ancak salt davranıştan farklı olarak her eylemin işlevi, eğer yapılmassa otomatik olarak işlemeye devam edecek ve dolayısıyla öngörülebilir olacak süreçleri kesintiye uğratmaktır (Arendt, 2012: 42).

Benjamin'in "dolaysız saf şiddet" i, Hamacher için "etik şiddet" alanına dâhildir. Afformatif ya da saf şiddet, hem dil-iletişim düzleminde hem de proleter grev

çerçevesinde açıklanabilir. Direk'in söylediği gibi, Benjamin'in tarihsel diyalektiğe son verip, yeni bir tarihsel çağ başlatan, devrimci şiddet olarak yorumladığı adaleti, Hamacher, nesneleştirici olmayan bir konuşma –belki de bir selamlaşma, birbirini muhatap alma- olarak yorumlamaktadır. Dilin bu etik boyutu, adaletin de mekânıdır. O halde, devlet kurmayan bir devrimdir belki de etik sorumluluk (aktaran Direk, 2010: 251). Hamacher'e göre, Benjamin'in bahsettiği iletişim, yasal biçimlerden, formel yükümlülüklerden bağımsız olarak gerçekleştiğinden nezaket, sempati, barış sevgisi, güven vb. şeyler ile çatışmaların şiddet dışı çözümü, saf şiddet biçimleri olarak görülebilir. Adaletin yapısı, dilin yapısıdır. Benjamin'in izahında, yasal bir düzenden bağımsız olarak barışçıl anlaşmalar ve karşılıklı anlayış getiren saf araç-şiddet olarak dil tekniğinin çağdaş siyasal benzeşi grevdir; proleter genel grev. Grev, bir eylemsizliktir, afformatiftir. Her türlü hukuksal şiddetin, devlet şiddetinin yok edilmesidir ve ilahi şiddet gibi yasa yok edicidir. Yöntemi, devlet iktidarının koşulsuz olarak askıya alınması, biçimi de adalet olan proleter grev, siyasal alanda, bizzat siyasal olanın şiddeti ya da saf hali olacaktır. Proleter greviyle, pozitif hukukun baskınlığının askıya alınışıyla, dilin iletişimsel yapısı, toplumsalın bizzat kendisi, tarihsel olarak ortaya çıkacak ve başka bir tarih başlayacaktır (Hamacher, 2010: 147-156). Buna karşın Derrida, dilin ve toplumsal zorun, aynı performatif edimlerle hayat bulduğunu belirtir. Derrida, yasanın şiddetinin karşısına, Benjamin'in saf araçlar dediği ve insanlar arası nezaket ve işbirliğinden kaynaklanan hoşgörüyü koyar. Derrida'ya göre, çatışmaların şiddet dışı yollardan çözüme kavuşturulması, asla mümkün değildir (aktaran Çelebi, 2010: 295). Bu anlamda Derrida, "saflık" fikrini reddetmektedir. Balibar ise şiddeti, "yadsıma" üzerinden kurgulamaktadır. Yadsıma sözcüğü ile siyaset yapabilen devrimci şiddet anlayışını kastetmektedir. Balibar için yadsıma sözcüğüyle anlatmak istediği şudur: "Aşağıdakilerin" siyaset yapma hakkını isyancı biçimde yeniden elde etmenin ve direnişin ifadesi olarak devrimci şiddet, ya muğlaklıktan doğası gereği kurtulacaktır ya da kendi iradesini, kendi "yönetme" araçlarını kendinde toplayacaktır (çünkü en azından olduğu haliyle, ne bir tahakkümün ne de yalnızca kurulu bir düzenin sağlamlaştırılmasını hedeflemediği için). Şiddet ise bu "ikili" bir yadsıma çemberi üzerine kurulmuştur: Şiddetsizlik ve karşı-şiddet. Bu çemberin, bir devlet politikası (özellikle bir "hukuk devletinin" işleyiş ve kuruluşunun) bakış açısı olduğu kadar, devrimci bakış açısının ya da siyasi temsilleri arasında paylaşan kurumlar ile

başkaldırının da bakış açısının bir parçasını oluşturduğunu ve böylelikle, iki tarafın birbirleri için sürekli “yadsınan öteki” rolünü; kötü yadsıma rolünü oynadığını göstermek zor olmayacaktır. Hukuk devletinde, şiddetin yasa dışı kabul edildiği olabildiğince geniş bir alan yaratmak olan hedefi ile buna ulaşmak için karşı konulmaz bir baskıyla sürekli olarak karşı şiddet uygulama zorunluluğu arasındaki gerilimin nasıl çözüldüğü bilinmektedir. Bu da, tüm şiddet araçlarının yetkisini akılcı ve tarafsız kabul edilen merkezi bir iktidar elinde toplamak ve bu şekilde onları “meşru” kılmaktır. Diğer bir tabirle de zıtları betimleyen bir karşıtlık mantığının devreye konmasıyla gerçekleşmektedir: Barış ve savaş, yasa ve yasa-dışı gibi. Ne var ki aynı gerilim, devrimci siyaset anlayışında da vardır ve aynı türden, en azından bunlara birinci dereceden akraba karşıtlıklar üretir. Çünkü devrimci siyasetin başını, her şeyden önce iki iddia çeker: Buna göre bir yandan siyaseti, şiddetin egemenliğinden kurtarmak için yeniden kurmak gerekir, öte yandan buna ulaşmak için, halka şiddet uygulayan araçları, güçleri, grupları, bir şiddete başvurarak (bu ya kısa ya da sakın, denetim altına alınmış ve ertelenmiş bir şiddettir) ortadan kaldırmak gerekir. Kidevrimci şiddeti, devlet politikasının temsiliyle karşılaştırırsak, devrimci siyasetin yerleşik düzene şiddetsizlik kisvesi veren ikiyüzlülükten kurtulmuş olduğunu görebiliriz (Balibar, 2014: 21-24). Böylelikle Balibar’a göre belki de siyaset artık, şiddetin yerini alma (şiddetsizlik durumuna doğru onu aşma) ne de onun belirlenmiş koşullarının dönüşümü (ki bu, karşı-şiddet uygulamasını gerektirebilir) gibi düşünülebilir. O artık bir araç, başka bir şey için alet değildir; artık kendinde bir erek de değildir. Ama kendinde taşıdığı indirgenemez ötekilik ögesiyle karşı karşıya gelme sorunudur. Bu da, anti-şiddet döngüsüdür (2014: 36-37).

Kısacası, hukuk ve şiddet arasındaki bu gizil ilişkiyi ve yasa ve şiddet arasındaki döngüsel biçimi keseceği iddia edilen saf ve devrimci şiddet, içinde yaşadığımız bu kurmacayı ve olağanüstü hali ortaya çıkacaktır. Böylece, Balibar’ın dediği gibi “aşağıdakiler” in, iktidarın yasa koyucu şiddetine karşı siyaset yapabilmesinin ve kendi yaşam alanlarını kurabilmelerinin zeminini hazırlayabilecektir. Bunun yanı sıra, modern hukuk devletinin şiddeti gerekçelendiren hukuki iradesini ortadan kaldıracak olan gerçek olağanüstü hal(ler) yaratabilmenin de önünü açacaktır. Bu nedenle öncelikle, yasa-dışı görünümlü; ama tam anlamıyla da hukuki olan “*olağanüstü hal*” kavramını açıklamaya çalışacağız.

2.2.3. Hukukun Askıya Alınması ve Olağanüstü Hal

Olağanüstü hal ya da istisna hali, şimdiye kadar devletler tarafından, savaş, iç kriz ya da ayaklanma gibi durumlarda kullanılan yasal bir biçimdi. Schmitt, bu kriz anlarını, “siyasal” ın karakterine bağlar ve böylelikle, yasal bir temele oturtmaya çalışır. Siyasal olan, her halükarda daima kriz anına odaklanmış bir gruplaşma biçimine işaret eder. Dolayısıyla ona göre (2014: 68-73), kriz anına odaklanmış bir gruplaşma, daima tayin edici insani bir gruplaşma, yani siyasal birliktir. Tayin edici ve egemen olan da, bu siyasal birliktir. Egemenlikle kastedilen ise istisnai duruma karşılık gelse de, tayin edici duruma dair karar alma yetkisinin, kavramın gereği olarak daima bu gruplaşmada olmasıdır. Önemli olan, yalnızca çatışma anıdır. Eğer ekonomik, kültürel ya da dinsel karşıtlıklar, kriz anı hakkında kendiliklerinden karar verebilecek bir noktaya erişmişlerse, siyasal bir birliğin yeni tözünü oluşturuyordur. Eğer siyasal birlik varsa, en üstün güçtür, yani kriz anında belirleyici olan birliktir. Bununla birlikte Schmitt, bir diğer kriz anı olan savaş durumundan bahseder: Savaş (2014: 63-65), siyasetin hedefi, amacı ya da içeriği olamaz; ama insanların davranışlarını ve düşüncelerini, kendine özgü biçimde belirleyen ve bu yolla, özgül bir siyasal davranışa neden olan, gerçek bir olasılık olarak varlığını sürdüren bir önkoşuldur. Kriz anının istisnai varlığı, onun belirleyici karakterini ortadan kaldırmaz, aksine ispatlar. Bugün bile savaş durumu, kriz anının ifadesidir. İstisnai durumun, özellikle belirleyici ve her şeyin özünü ortaya çıkaran bir önemi olduğu söylenebilir. Agamben’e göre paradigma, bir yandan (sıkıyönetimde) savaş zamanı askeri otoriteye düşen yetkilerin sivil ortamı kapsayacak şekilde genişletilmesi, öte yandan anayasanın askıya alınması iken, iki model zamanla olağanüstü hal adını verdiğimiz tek bir hukuki olgu içinde kaynaşıp bütünleşmiştir. Olağanüstü hal, her geçen gün olağanüstü bir önlem olarak değil, bir yönetim tekniği olarak kendini göstermekle kalmayıp, hukuk düzeninin oluşturucu paradigması şekline dönüşmüştür (2005: 11-14). Devletin güvenliğini tehdit edebilecek olaylara karşı bir dizi hukuki önlemler alınarak, paradoksal bir biçimde yasal olmayan bir şeyin yasal hale getirilmesi olan olağanüstü hal, Schmitt’in bahsettiği gibi, geçici bir durumun yasal güvencesi olmaktan çıkmıştır. Yani “yasal” önlemler, “normal” zamanlarda da kalıcılaştırmış ve kural haline gelmiştir.

Peki, olağanüstü hal, yasaların askıya alınması ise bu istisnai duruma nasıl olur da hukuki düzen içinde yer verilebilir? Agamben'in belirttiği üzere, olağanüstü hal, ne hukuki düzenin dışında ne de içindedir, iç ile dışın birbirini dışlamadığı, hatta belirlediği bir bölgedir. Normun askıya alınması, ortadan kaldırılması anlamına gelmez ve askıya alınanın kurduğu yasadışı bölge, hukuk düzeni ile bağlantısız değildir (2005: 36). O halde yasalarla örülmüş bir yasadışı hali söz konusudur. Bu doğrultuda, olağanüstü halin temelinde bulunan zorunluluk kavramına bakmak gerekmektedir. Agamben'e göre, zorunluluk hiçbir yasa taşımaz ve zorunluluk, kendi yasasını yaratır. Bu da onun, gerçek bir hukuk kaynağı oluşturduğu anlamına gelir. Modern olağanüstü hal, zorunluluk hali, olağandışı olanı, istisnanın kendisini, hukuk düzenine dâhil eder ve yasanın gerçek bir hali olarak sunulmaya başlanır. Olağanüstü hal, normun varlığını ve onun normal duruma uygulanabilirliğini kurtarmak amacıyla hukuk düzeninde kurmaca bir boşluğun açılması şeklinde kendini gösterir. Sanki yasalardaki norm ve uygulama arasındaki boşluklar, olağanüstü hal aracılığıyla –uygulamanın askıya alındığı, ama yasanın yasa olarak yürürlükte kaldığı bir bölge yaratarak- doldurulabilirmiş gibi bir durum söz konusudur (2005: 40-45). Yani bir normu uygulamak için onun uygulamasını askıya almak demek, bir istisnai alan üretmektir. Bu anlamda olağanüstü hal, bütün hukuki düzenlemelerin devre dışı bırakıldığı bir hukuki boşluk alanı, bir yasadışı bölgedir. Olağanüstü hal, yasadışı ve normatiflik arasındaki hem birbirlerine uzak hem de gizli bir dayanışma ilişkisini ortaya koymaktadır. Benjamin de, Agamben'e yol açarak, bu gizli kurmacayı ortaya çıkarmıştır. “Şimdi gerçek olağanüstü hal, içinde yaşadığımız ve kurala/norma göre kesinlikle belirlenemeyecek olan olağanüstü haldir. Burada şiddet ve hukuk arasındaki bağa ilişkin her türlü kurmaca ortadan kalkar. Herhangi bir hukuki çehreden yoksun bir şiddetin hüküm sürdüğü bir yasadışı bölgeden başka bir şey yoktur” (2005: 81).

Diğer yandan akla şu gelmektedir: Olağanüstü hal aracılığıyla yaratılan yasadışı bölgesine karar veren ve onun nasıl, hangi şekillerde uygulanacağını belirleyen kimdir? Schmitt, Siyasal Teoloji kitabında egemen diktatörlüğün temelini oluşturan kurucu ve kurulu erk arasındaki ayrımı bir yana bırakarak, yerine “karar” kavramını geçirmiştir. Karar, egemenlik ile olağanüstü hali birleştirir; egemen, olağanüstü hale karar veren, onu belirleyendir. “Hukuk kendisinin dışındadır ya da hukukun dışındaki egemen olarak ben, hiçbir şeyin hukukun dışında olmadığını ilan ediyorum” (Schmitt, 2002). Schmitt

bu yapıyı istisna olarak sunmaktadır. Benjamin ise bu kavramın yerine “dışlama” yı koyar ve ona göre egemen, olağanüstü hale karar vererek, onu hukuki düzene sokmamalıdır; tam tersine olağanüstü hali dışlamalı ve onu hukukun dışında bırakmalıdır. İstisna, bir tür dışlamadır (Agamben, 2005: 75-77). Agamben için egemenliğin paradoksu şuradan kaynaklanmaktadır: Egemen (kişi), hukuk düzeninin aynı anda hem dışında hem de içindedir. Eğer egemen, hukuk düzeninin, kendisine istisna durumunu belirleme ve dolayısıyla da yürürlükteki düzenin geçerliliğini askıya alma yetkisi verdiği kişi ise, o zaman egemen, hukuk düzeninin dışında bulunmasına rağmen, bu düzene aittir; çünkü bu durumda anayasanın tamamen askıya alınıp alınmayacağına karar vermek bu kişiye düşer. Egemen istisnai durumundan dolayı, hukukun kendi geçerliliği için ihtiyaç duyduğu durumu yaratıyor ve garanti ediyor (2013: 25-26). Fakat istisnanın kendine has niteliği, Agamben’e göre şudur: İstisna olarak dışlanan şey, dışlandığından dolayı kuralla hiçbir ilişkisi kalmayan bir şey değildir. Tam tersine, istisna olarak dışlanan şey, kuralla olan ilişkisini, kuralın askıya alınması biçiminde devam ettiriyor. Dışarıda kalan şeyler, yasaklanma ya da kapatılma/hapsedilme yoluyla değil, hukuk düzeninin geçerliliğinin askıya alınması suretiyle içeri alınıyor. İstisna, kendisini kuraldan dışarı çıkarmıyor; bunun yerine, kural, kendi kendini askıya alarak, istisnaya yol açıyor ve kendisini istisna olarak sürdürmek suretiyle de öncelikle kendisini kural olarak tesis ediyor. Egemenin kararının, yasa koymak için yasaya ihtiyacı olmadığını kanıtladığını söylerken, Schmitt’in açığa çıkardığı paradoksun anlamı budur (Agamben, 2013: 28-29). Bu anlamda, istisnalardan beslenen hukuksal düzenin, nasıl bir belirsizlik alanı inşa ettiğini görebiliriz. Bu inşa, hukukun dışında; ama tam da verdiği istisna kararı ile hukuksal düzeni içine alan ve onaylatan egemen tarafından gerçekleştirilir.

Tüm bunlara dayanarak, kural haline gelen olağanüstülüğe karşıt olacak bir yaşam geliştirilebilir mi? İstisnai durum ile ilintilendirdiği ilahi şiddeti Benjamin, ele aldığı yasa kuran ve koruyan şiddet döngüselliğini kıran üçüncül bir güç olarak görmektedir. Benjamin, gerçek bir olağanüstü halin ele geçirilerek, hukuksal temele dayanmayan, saf şiddet araçları vasıtasıyla inşa edilebilecek bir yaşam fikrinden yola çıkmaktadır. Bununla birlikte proleter grevi, şiddet sarmalını kesecek bir devrimci bir şiddet biçimi olarak ele almaktadır. Agamben’e göre (2013: 82-84), istisna durumunda uygulanan şiddet, ne yasayı koruyor ne de sadece yasa koyuyor; bunun yerine, askıya almak

suretiyle muhafaza ediyor ve kendisini bunun dışında tutarak, yasa koymuş oluyor. Bu nedenle Agamben, yaşamın yasalardan ve şiddetten özgürleştirilip özgürleştirilemeyeceği sorusunu, daha temelden sarsıcı bir tarzda olumlayarak cevaplamaktadır. Agamben'in belirttiği üzere (aktaran Direk, 2010: 240), istisna hali de özgürleştirici siyaset de, hem hukukun içinde hem de dışında olan şeylerdir ve ikisi de hukuku sınırlandırır; siyaset, hukukun sınırında yaşamla temas ettiğimiz riskli yere ilişkin bir faaliyettir. Bu anomik yaşam, kansız ve özgürlükçü olabileceği gibi, saf bir şiddetin, yaşayanları kanlı bir biçimde yok edebileceği çıplak bir yaşama da dönüşebilir. Derrida'yı da, istisna hali ile hukuk arasındaki ilişkinin özelliğini gözden kaçırdığı şeklinde eleştirmektedir. Derrida için ise değişim/dönüşüm fikrini (aktaran Direk, 2010: 236), tarihin sıradan akışında bir kesinti olarak düşünmek gerekir. Ona göre, şeylerin düzeniyle bir kopuşu ve imkânsız meydana getirme girişiminde, mümkün olanın ve yapılabiliğinin ufkunu yeniden düşünen her sorumluluk, devrimci olacaktır.

Derrida ve Benjamin, daha sarsıcı ve yıkıcı bir şiddet eleştirisi yapmak niyetinde olsalar da, sonunda şiddetin, reel düzlemde ortadan kaldırılmasa bile asgari seviyeye gelebilmesini sağlayabilecek araçları geliştirebilmişler ve insan haklarının ve hukukun/yasanın gayri meşru niteliklerini ortaya koymuşlardır. Bununla birlikte Derrida, adaletten kastının tam olarak ne olduğunu bize söylemez; ama Benjamin'in tersine de onu saf şiddet olarak adlandırmaktan kaçınır. Yasa ve adalet arasındaki ikileşmeyi ele alır; ama ne yasanın ne de adaletin ne olduğunu doğrudan bir biçimde açıklamaz (aktaran Direk, 2010: 244). Fakat Derrida, hukuku adalet namına basitçe devre dışı bırakmamakta, hukuku adaletin karşısına koymamıştır. Adalet, hukuku dışarıda bırakan bir şey değildir. O, adalet olarak hukukun hiçbir biçimde tecelli edemeyeceğini; çünkü hukukun sonsuza dek evrensel bir geçerlilik talebinde hayat bulmasına karşın, adaletin herkese hakkı olanı vermeye yönelik olduğunu söyler. Demek ki, adaletin kendisi, nihai olarak erişilebilecek bir noktadan öte bir şey olmakla birlikte, adalet talebi, ahlaki bakımdan insanlara seçim ve tercihlerinde tutacakları meşru yolları gösteren, onları gerçek sınırlarına sevk eden somut bir edimdir (Çelebi, 2010: 296-297). Derrida, bir yanda hukuksal söylemi, yani düşünülemez olan karşısında hukukun tavrını yapıbozuma uğrattırırken, öte yandan da hukuk fikrini onaylar. Hatta hukuku, bir tür yasanın adaleti gibi görür. Yapıbozum paradigması, hukukun yapıbozumunun kendisidir. Benjamin, bizzat yasanın şiddetini ele almış ve buna

karşılık, dilin kendisini saf bir araç olarak görür. Derrida ise dilin, kendinde saf bir araç olduğu diyalog formunu ve bunun aşkın bir eleştiri kategorisi olmasını reddeder. Saflık düşüncesine yaslanan bir eleştiriye, saf olanın diğer şeylerden ayırt edilebileceğine karşı çıkar. Saf, şiddet içermeyen araçlar kavramı arkasında saf tutan böyle bir pratiğin hiçbir koşulda mümkün olmadığını düşünmektedir. Derrida, Benjamin'den farklı olarak, adalet sorunlarının, hukukun dışında karara bağlanabileceği düşüncesini reddeder. Bu nedenle de dekonstrüksiyon, salt hukukun içinde adaletin imkânsız olduğunu göstermekle yetinecektir (Çelebi, 2010: 298-300). Benjamin'in saf şiddet tartışmasında öne sürdüğü belli iddiaları kabul etmekle birlikte Balibar, saf şiddetin ezilen halklar ya da devrimci hareketler için sonuç olarak daha farklı bir yere oturduğunu göstermektedir. Balibar'a göre, G.Sorel'den açıkça etkilenen Benjamin, her tür yasal Gewalt'ın tekel haline geldiğini ve bunun sonucunda ihtiyaç halinde hukuk ve hukuk-dışının sınırlarını çizerek, topluma kendi hedeflerini dayatan bir iktidar aşırılığı biçimini aldığını gösterir. Ardından kurumu yıkarak, onu yeniden kuran ama bizzat kendinden koparak devlet şiddeti ve "kurtarıcı" şiddet olarak ayrışan yasa-dışı, devrimci bir "kutsal" şiddet figürünü bunun karşısına koymaktadır. Özellikle, ezenlerin uyguladığı şiddet ile ezilenlerin, tarihin "kayıp kuşaklarının" özgürleştirici bir şiddete beklenmedik bir biçimde çevrilmesiyle dünya üzerinde biriken tüm o yıkıntılara anlam yükleyen ve başka bir tarihin kapısını aralayan şiddet arasında kesin bir sınır çizgisi çizmektedir. Bütün bu formülasyonlarının da kısmen "mitsel" bir nitelik taşıdığını kabul etmekte ve nesnel şiddet biçimlerinin, öznel şiddete dönüşümüne ya da her ikisinin birleşimine; "başka" bir sahnenin varlığına işaret etmektedir. Böylesi bir düşünce, tarihi, şiddetin dönüşümünün tarihi olarak düşünme olasılığını ve şiddeti, ondan yararlananlar üzerinde geriye dönük bir etki yaratmaksızın hâkimiyet altına alma olasılığını da ilkesel olarak ortadan kaldırır. Dolayısıyla, şiddete tarihsel ya da taktik olarak hâkim olunabileceği yanılısamasını, onun yok edilebileceğine ya da ondan vazgeçilebileceğine inanmaksızın eleştirmek, şiddet siyaseti sorununu ortadan kaldırmaz. Bu, tam tersine, onu başka temeller üzerinde yeniden inşa etmek anlamına gelir, tarihi yeniden yapılandırmak anlamına gelmez (Balibar, 2014: 284- 285).

Hukukun, adaletin ve yasaların içine gömülü olan şiddet, egemenin bizzat kendisi tarafından, kural biçimini alan olağanüstü hal ve istisnai haller aracılığıyla yasal düzen içerisinde yarattığı ve tahakküm kurduğu tüm alanlara karşı, devrimci şiddet ve saf

şiddet tartışmaları çerçevesinde, yaşamın, ölümün ve öznenin nasıl bir iktidar mekanizmasına tabi tutulduğunu ele almak gerekmektedir.

Hukukun içerisinde kalınarak; ama tam da hukuk-dışı olarak geliştirilen istisnai durum, hukuki anlamda giderek bir norm halini almış ve kalıcılaştırmıştır. Neyin hukukun dışında neyin içinde olacağına ve olağanüstü olana karar veren egemen ise istisnalardan ve bu konumundan beslenmektedir. Egemenin tasarladığı ve belirlediği olağanüstü haller aracılığıyla oluşan biçim(ler)i, Foucault'nun “*yönetimsellik*” kavramına işaret etmektedir. Yönetimsellik mekanizması ile normların askıya alınışı sayesinde, hem hukuk içerisinde yeni istisnalar oluşturulmakta hem de egemen kendi konumunu, niteliksel olarak nüfus düzeyinde yönetilebilen ve düzenlenebilen gruplar üzerinde pekiştirmektedir. Böylelikle hangi grupların yönetimsel bir iktidar mekanizmasına tabi tutulacağı ve onlar üzerinde nasıl bir uygulama gerçekleştirileceği belirlenmektedir.

2.2.4. Yönetimsellik (Governmentality) ve Yaşamları Askıya Alınan Özneler

İktidar, kendisini özneleşme meselesi (Foucault'nun deyiimiyle “özneleşme kipleri”) üzerinden gerçekleştirirken, yaşamın nasıl inceleneceğine, anlaşılabilirliğine ve hesaplanabilirliğine yönelik stratejik bir düzenlemeye girer. Foucault'nun “yönetimsellik” dediği olgu, bu noktadan itibaren şekillenmeye başlar. Baştürk'ün belirttiği üzere, Foucault için iktidarın kritik niteliği, onun, yaşamın salt güç yoluyla denetimini değil, fakat yaşamı “üretme” ye dair stratejiler geliştirmesiyle yaşamı denetlemesidir. İktidar, on sekizinci yüzyıldan itibaren yaşamın içerisinde ortaya çıkan birtakım ilişkiselliklerin bir gereği olarak devleti kuşatan ve çeşitli söylemler yoluyla bir taraftan devletin hareket alanını sabitleyen, diğer taraftan da bireylerin yaşam güçlerini artırmaya dönük hesaplama stratejileri geliştiren bir olgu olmuştur (Baştürk, 2012: 71).

İktidar, yönetimsellik sanatını kullanarak, hukuksal bir düzlemde ve yasa-üstü bir konum içerisinde, nüfus düzeyinde kitleler ve dolayısıyla yaşam üzerinde söz sahibi olur. Foucault'nun açıkladığı üzere, yönetimsellik, siyasalar ve bakanlıklar üzerinden, idari ve bürokratik kurumlar üzerinden, hukuk bir dizi taktik olarak görüldüğünde, hukuk üzerinden ve devlet iktidarı biçimleri üzerinden işler. Yönetimselliğin ayırt edici özelliği, hukukun kimi zaman bir taktik olarak; yani araçsal kullanılmasıdır. Hukukun kendisi ya askıya alınıyor ya da devletin verili bir nüfusu zapt etmek ve gözlemek için

kullanabileceği bir araç olarak görülüyor. Hukukun askıya alınmasını, hem bir yönetimsellik taktiği olarak hem de egemenliğin dirilişine alan sağlaması açısından okuyabiliriz. Egemenliğin, kendi etkinliğini üretmeyi hedefleyen bir taktik olarak kullanılmasıyla karşı karşıyayız. Egemenlik, iktidarın öyle bir aracı haline gelir ki, sayesinde hukuk ya taktik olarak kullanılır ya da askıya alınır, nüfus gözetlenir, alıkonur, düzenlenir, teftiş edilir, sorgulanır, eylemleri tek tipleştirilir, ritüelleştirilir ve gündelik hayatlarında denetim ve düzenlemeye tabi tutulur. Hukuk, bir yönetimsellik taktiği haline geldiğinde, artık meşrulaştırıcı bir temel işlevi görmekten çıkar: yönetimsellik, iktidarın hukuka indirgenemeyeceği anlayışını somutlaştırır. Yaşam ve ölüm üzerinde söz sahibi olan hukuksuz bir egemen, iktidarı öne sürmek için yönetimselliğin yasa üstü boyutundan yararlanır. Devlet meşru olsa da olmasa da, meşruluğunu bir egemenlik ilkesinden alsa da, yönetimsellik sayesinde, yani sağlığın, hapishanelerin, eğitimin, orduların idaresinin yanı sıra, bunlarla ilişkili olarak nüfusun üretilip muhafaza edilmesi için gereken söylemsel ve kurumsal koşulların sağlanması sayesinde, bir iktidar mevki olarak var kalmayı sürdürür. Böylece, bu yasa üstü konum sayesinde devletin var kalmasını sağlayan şey, tam da yönetimselleşmedir ve yönetimsellik sayesinde, devletin meşrulaştırılması değil, canlandırılması sağlanır (Foucault, 1991).

Tam olarak iktidarın bu “canlı” görünümü, birtakım stratejiler ve kurumsallaştırma pratikleri üzerinden sürekli olarak geliştirilmektedir. Baştürk’ün belirttiği gibi yönetimsellik, iktidarın ikili stratejisinin bütünleşik bir adı olarak karşımıza çıkar. Bu stratejinin bir ayağını, iktidarın yönetilecek olan nesnelere üzerindeki dilsel denetimi oluşturmaktadır. İktidar, söylem ve hakikat yasaları pratikleri oluşturmak suretiyle şeylerin adlandırılması ve anlamlandırılmasında etkin bir rol oynar. Hakikat söylemleri, böylece, iktidarın yönetimini ve idaresini üstlendiği ilişkiler ağını meşrulaştırmak ve onları iktidarın stratejik hesaplarına uyarlamak için kullanılan dilsel araçlar haline gelir. Yönetimselliğin diğer ayağını oluşturan strateji ise, bu dilsel adlandırma ve bu adlandırmaya dayalı olarak normsallaştırma sürecine bağlı olarak gelişen kurumsallaştırma pratikleridir. Foucault özellikle bu konuya özel bir önem atfeder. Çünkü iktidarın dilsel ve normsal düzeydeki denetim alanlarını eline almasıyla beraber gelişen bu olgu, iktidarın var olan şeyleri ve ilişkileri bir taraftan kurala bağlayarak onların hareket alanını kendisine bağlamasıyla sonuçlanırken, öbür taraftan da bu kural

pratiklerine uygun olarak kurumsallaştırma süreçlerini yaygınlaştırması ve bu yaygınlaştırmayla iktidarın kendini sabitlemesi durumu ortaya çıkar. Hapishane, okul, akıl hastanesi, vb. kurumlara odaklanır. Bu kurumlar, iktidarın söylem pratiklerince dile getirilen hakikat yasasına bağlı olarak kategorize edilen bireyleri içermek suretiyle iktidarın görüntüsünü oluştururlar. Foucault, dilsellik ile kurumsallık arasındaki etkileşimi, iktidarın denetim süreci olarak yorumlar. Bu dilsellik, iktidarın oluşturduğu hakikat yasası uyarınca kategorize ettiği şeyler üzerinden yarattığı normsal süreçlerle sonuçlanır (Baştürk, 2013: 247). Görüldüğü üzere iktidar, bir dizi dilsel/söylemsel pratikler aracılığıyla “tehlikeli”, “suçlu” vb. gibi birey profilleri yaratarak, bu söylemlere uygun bireyleri karşılayacak “gereklilikler” üzerinden kurumlar geliştirmiştir. Yönetimsel iktidar, geliştirdiği kurumları bir yasal çerçeveye bağlar ve bu hukuksal düzenek içerisinde öznelere seslenerek, onlar üzerinde bir denetim kurar.

Bahsedilenlerden anlaşıldığı gibi, yönetimsellik ve disipliner iktidar, özellikle kurumsal ve özneleşme süreçlerinde bir arada var olabilmektedir. Örneğin; hapishane, hem disipliner iktidarı hem de yönetimselliğin idari taktiklerini içermektedir. Butler’ın Foucault’dan aktardığı üzere, hapishanenin, hukuka bağlı olmasını bekliyoruz; ama ikincil bir adli sistem ile yasal olmayan bir alıkoyma alanı üretmeye yönelik bir çabaya tanık oluyoruz ve bu çaba, hapishanenin kendisini yasa üstü bir alan olarak üretiyor. Bu anlamda egemenliğin hedefi, kendini icra etmek için iktidarını kullanıp, artırmayı sürdürmektir, bu hedefe de nüfusu, hukukun dışında idare ederek ulaşabilir. Nüfusu idare etmenin bir yolu, onları hak sahibi olmayan, insanın altında, insan olarak tanınmayan bir nüfus olarak kurmaktır. Özne olmayan özne, ne hayatta ne de ölüdür, ne tam olarak bir özne olarak kurulmuş ne de ölümlerle insan olarak varlığını yitirmiştir. Dolayısıyla bir nüfusu “idare etmek”, düzenleyici iktidarın bir dizi özne ürettiği bir süreçten ibaret değildir. Aynı zamanda devasa siyasi ve yasal sonuçları olacak şekilde öznelikten çıkarılmalarının sürecidir (aktaran Butler, 2013: 102-106). Nüfusun hem yaşatılması (belli ölçülerde ve egemenin keyfiyetine bağlı olarak) hem de denetlenmesi, özneleşme süreçlerini farklı bir noktaya taşımaktadır. Gambetti’ye göre, nüfusun bir kısmı “harcanabilir” olmalıdır. Başka bir deyişle, düzenlenebilir bedenler yerine harcanabilir, yok edilebilir bedenler ister. Güvenliğin bir iktidar paradigması olarak ayırt edici özelliği hayatı düzenleyip korumak değil, durumun gereklerine göre yok olmasına göz yummaktır. Egemenlik paradigmasından farkı, kimin öleceği, kimin

yaşayacağı arasındaki seçimin belli bir yasaya göre değil, kaynağı ve doğası her an değişebilen risklere göre belirlenmesidir. Yönetimsellik ve taktik kavramlarını Foucault işte bu bağlamdan türetir. Yönetimsellik, nüfusun hem ihtiyaç ve istem sahibi özne, hem de hükümetin elinde bir nesne olma haline tekabül eden iktidar şeklidir (Gambetti, 2009: 154).

Butler da, hukuk sistemi içerisinde olağanüstü hal durumlarının egemen tarafından yaratılıp nasıl kullanıldığını yönetimsellik üzerinden ele almaktadır. Ona göre, olağanüstü hal, iktidarın işleyişini bir dizi yasadandan, bir dizi kaideye (yönetimsel) geri taşır ve kaideler, egemen iktidarı, eski yerine yerleştirir. Bu kaideler, takdire bağlı, keyfidir, hangi koşulda ve biçimde yürürlüğe konulacağına karar veren resmi yetkililerin elindedir (Butler, 2013: 75). Bu anlamda egemenlik, artık hukukun yerine göre uygulanmasına, çarpıtılmasına ya da askıya alınmasına dayanıyor; mevcut biçimiyle egemenlik, hukukla kurulan bir ilişki: Sömürücü, araçsallaştırıcı, küçümseyici, önalıcı, keyfi bir ilişki (2013: 93). Devletin belirlediği tanımlarla tehlikeli addedilen, alıkonan özneler üzerinden keyfi, küçümseyici bir ilişki gerçekleşmektedir.

Bu doğrultuda, yönetimsel iktidarın temel niteliği olarak, “nesneleştirerek özneleştirme” karşımıza çıkmaktadır. Yönetimselliğin en önemli aşamasını ise biyo-politika oluşturmaktadır. Baştürk’ün açıkladığı üzere Foucault, biyo-politikayı “yönetimsel bilinç” olarak ifade ettiği durumun bir yansıması olarak ele alır. Bu bakımdan biyo-politika, bir taraftan iktidarın yönetim gücünü ifade ederken, öbür taraftan da iktidarın söylem üzerinden dönüştürücü kapasitesine göndermede bulunur. Biyo-politika, Foucaultcu düşüncede, siyaset içerisinde var olan yönetim ilişkisi içerisinde değişimi işaret eder. Bu değişimin ana hatları ise “özneleşme kipleri” içerisinde tanımlanmaktadır. Bireyler, iktidarın dayattığı hakikat yasalarını çeşitli mekanizmalar yoluyla içselleştirir ve yaşamlarına dâhil ederler. Bireylerin bu eylemselliği, iktidarın doğası açısından yapısal bir paradoksu da gözler önüne serer: Bir taraftan bireylerin eylemselliğine dayanan bir iktidar süreci vardır ki bu bireyleri özneleştiren bir sürece göndermede bulunur. Fakat öbür taraftan, bireyler kendilerine dayatılan hakikat yasaları çerçevesinde eylemlerini şekillendirirler ki bu da bireyleri nesneleştiren bir sürece işaret eder (Baştürk, 2012: 69). İktidarın yönetimselliği, siyasallığın güç ve baskı aygıtlarıyla toplumsallığı kuşatması değildir. Yönetimsellik, güç ve baskı aygıtlarını doğrudan

ortaya koymayan, iktidarın fiziki zorlayıcılığını geri plana iten; fakat söylem düzeyinde var olan tüm ilişkileri tasnif ve kategorize eden, bu sayede bireyleri bu söyleme göre yeni baştan tanımlayan bir idare durumunu ifade etmektedir. Bu yönüyle yönetimselliğin en önemli aracı biyopolitikanın kendisi olmaktadır (Baştürk, 2013: 246).

Foucault, yönetimsellik kavramını (governmentality) devreye sokarak, varoluşun politik-ahlaki biçimleri ve özneleşme süreçleri ile birlikte, insan bedeninin bildiğimiz biyolojik anlamının dışında, politik bir var oluş mücadele alanı olması arasında bağlantı kurarak ve iktidarı, yalnızca devlet ve fiziki zorlayıcı bir güç uygulayan olarak görmeyip, siyasal olana ilişkin dönüşümde kuramsal ufkun genişlemesini sağlamıştır. O halde yönetimselliğin önemli bir ayağı olan biyopolitikayı ve biyopolitik olan siyasal egemenin, yaşam, ölüm ve beden üzerindeki egemenliğini tartışmamız gerekmektedir.

2.2.5.Biyopolitika

1960 ve 1970'lerin başında, biyopolitikanın anlamı değişime uğramıştı ve ekolojik bir odak noktası vardı. "Politikanın biyolojik temellerine odaklanmaktan ziyade, politik düşüncenin ve eylemin yeni bir nesnesi olarak yaşam süreçlerini açığa vuruyordu. Biyopolitikanın anlamı, bir yandan politika ile hayatın, kültür ile doğanın, soyutun alanı ile sorgulanamaz olanın, öte yandan da ahlakın alanı ile yasal eylemin arasında, daima olumsal, daima kırılğan olan farkı görünür kılma yeteneğinde yatar. Doğal ile politik arasındaki apaçık değişmez sınırı gösteren biyopolitika, bir kökenden ziyade, politik eylemin sonucudur (Lemke, 2014: 41-51).

Biyopolitika, politikadaki önemli bir dönüşümü işaret eder. Hayat, politikanın nesnesi olduğunda, bunun politik eylemin temelleri, araçları ve amaçları bakımından sonuçları olur. Hayat yalnızca politikanın nesnesi değildir ve politik karar alma süreçlerinin dışına itilemez; hayat, politikanın çekirdeğini -politik özneyi- etkiler (Lemke, 2014: 19).

İktidar, hayat ve siyasal olan arasındaki ayrımı silikleştirir, kimi zaman birbirine yaklaştırır ve çoğunlukla da yerlerini değiştirir. İktidarın bu hareketli niteliği, onun istisna durumları yaratabilmesine zemin hazırlamaktadır. Agamben'in biyopolitik sisteme ve egemen iktidara ilişkin çözümlemesi, istisna halinin vücut bulduğu ve etkisi, aynı zamanda da tabiiyeti altına aldığı çıplak hayat kavramı, bu bağlamda anlaşılabilir.

İktidar, yaşamın ve yaşam alanlarının içine girerek, bu alanları siyasallaştırır ve hepsi üzerinde toplu bir denetim sağlamaya çalışmaktadır.

2.2.6. Homo Sacer ve Çıplak Hayat/Çıplak Beden

Agamben'e göre modern siyaseti tanımlayan şey, ne *zoe* (canlı varlıkların yaşama olgusu, doğaya özgü) nin *bios* (belirli bir hayat tarzı, siyasal olan) a dâhil edilmesi, ne de çıplak hayatın, devlet iktidarının yansıtma ve hesaplamalarının temel öznelereinden biri haline gelmesidir. Önemli olan şey, bütün istisnaların kural olması sonucunu veren süreçle birlikte çıplak hayat alanı giderek siyasal alanla örtüşmeye başlıyor ve dolayısıyla, dışlama ile içleme, dışarı ile içeri, bios ile zoe ve hak ile olgu (*factum*) indirgenemez bir belirsizlik mntikasına giriyor. İşte bütün bu siyasal sistemin dayandığı gizli temeli tesis eden şey, çıplak hayatı aynı anda hem siyasal düzenden dışlayan hem de bu düzenin içine hapseden söz konusu istisna durumudur. Her şey, devlet iktidarının, canlı bir varlık olarak insanı kendi özgül nesnesi yaptığı disiplin süreciyle birlikte, büyük ölçüde modern demokrasinin doğuşuna tekabül eden bir başka süreç de geliyor; bu ikinci süreçte, canlı bir varlık olarak insan, kendisini artık siyasal iktidarın bir nesnesi olarak değil, bu iktidarın bir öznesi olarak sunuyor. Bu iki süreç, vatandaşın çıplak hayatı bağlamında, insanlığın yeni biyosiyasal bedeni bağlamında birleşiyor. Modern demokrasi, en başından beri *zoe* nin *bios* unu bulmaya ve kendi çıplak hayatını bir hayat tarzına dönüştürmeye çalışıyor (Agamben, 2013: 18). Agamben, iktidarı, var olan tüm ilişkiler üzerindeki gücü ya da denetim kapasitesi olarak değerlendirmez. İktidar, her tür simgelemin dışında olan, başka bir ifadeyle kendisine başka herhangi bir değer ya da kimlik yüklenmeksizin var olan "çıplak hayat" üzerindeki etkisi ve onu kendisine katma biçimiyle var olur. Diğer bir deyişle, iktidar, her tür çizgi veya ayrımın ötesine geçme gücüyle iktidardır ve bu bağlamda iktidarın özünde iki unsur yer almaktadır: Birincisi, çıplak hayatın kuşatılması ve onun iktidar alanına dâhil edilmesi; ikincisi ise bu ayrımı bir norm olarak toplumsallığa aktaran "istisna hali" öne sürme yetkisi ve gücüdür (Baştürk, 2013: 253).

Agamben, "homo sacer" olarak adlandırdığı bu çıplak hayatı, istisnai durum ve dışlama ile ilişkilendirir. Ona göre (2013: 103-104), nasıl ki hukuk, egemen istisna durumunda, istisnai durum için artık geçerli olmamakla ve bu durumdan çekilmekle geçerli oluyor; aynen bunun gibi homo sacer de kurban edilemezliğiyle Tanrı'ya ait oluyor ve

öldürülebilir olmasıyla da topluma dâhil ediliyor. Kutsal hayat, kurban edilemeyen; fakat öldürülebilendir hayattır. Dolayısıyla homo sacer in statüsünü tanımlayan şey, kendine has çifte dışlanma özelliğiyle maruz kaldığı şiddettir. Buradaki şiddet –herkes tarafından öldürülmesinin caiz olması- ne bir kurban edilmedir ne de cinayet, ne bir idamdır ne de kutsalın çiğnenmesi. Hem beşeri hukukun hem de ilahi hukukun cezai biçimlerinin dışında kalan bu şiddet, yepyeni bir insani eylem alanı yaratmaktadır. İstisnai durumda hukuku askıya alan ve böylelikle de çıplak hayatı kendi içine çeken egemen hüküm/karar alanıydı. Homo sacer, egemen yasaklamaya dâhil olan ilk hayat figürünü sunuyor ve siyasal boyutun ilk olarak yaratılmasını sağlayan ilk dışlamanın hatırasını yaşıyor. Egemenlik alanı, cinayet işlemeksizin ve kurban etmeksizin adam öldürmenin meşru olduğu alandır ve kutsal hayat –yani öldürülebilendir ama kurban edilemeyen hayat- da bu alanda zapt edilen hayattır. Egemen yasaklamayla zapt edilen şey, öldürülebilendir ama kurban edilemeyen bir insan-kurbandır: homo sacer. Kutsal olan hayat, egemen yasağın pençesindeki hayattır ve bu anlamda, egemenliğin ortaya koyduğu ilk etkinlik, çıplak hayat üretme işidir.

Artık çıplak hayat ya da kutsal hayat, öldürülebilme özelliği ile siyasal bir niteliğe kavuşmuştur. Egemenin otoritesinin temelindeki kutsal hayat, onun devamlılığını sağlamaktadır. Bu anlamda, egemen iktidarın oluşumu, biyopolitik bir beden yaratılmasını varsayar. Agamben'in belirttiği gibi (2014: 78-79), politik topluma dâhil olmanın, yalnızca hukuki statüsü tamamen reddedilmiş olan insanların, eşzamanlı olarak dışlanmasıyla olanaklı olduğunu dile getirir. Onun için kutsal insan, politik-hukuki toplum tarafından aforoz edildiğinden ve statüsü fiziksel varlığına indirildiğinden, öldürülenin cezadan muaf olduğu kişidir. Çıplak hayat, sınır olarak düşünülmüştür ve politik olandan en uzakta duran olarak görülür; egemenin kararının nesnesi olan insan varlığının ölümünü ya da yaşamasını düzenlediğinden, politik bedenin katı temeli olduğu kanıtlanmıştır.

İstisna ilişkisi, bir yasaklama ilişkisidir. Yasaklı kimse, gerçekte, tam anlamıyla hukukun dışına atılan ve hukukla ilgisi koparılan birisi değil; hukuk tarafından terk edilen, yani hayat ile hukukun, dışarıdaki ile içeridekinin birbirinden ayırt edilemediği eşik alana bırakılan ve burada tehdit edilen kişidir (Agamben, 2013: 39-40). İlk hukuksal-siyasal ilişkinin yasak(lama) ilişkisi olduğu, yalnızca egemenliğin formel

yapısını ilgilendiren bir şey değil, aynı zamanda da egemenliğin özüyle ilgili bir tezdır; çünkü yasaklama, tam da çıplak hayat ile egemen iktidarı bir araya getiriyor. Eğer modernlikte hayat, artık tamamen devlet siyasetinin merkezine yerleşiyorsa (Foucault'nun deyiimiyle biyosiyaset) ve eğer çağımızda bütün vatandaşların geçekte "homines sacri" oldukları söylenebiliyorsa, bunu mümkün kılan tek şey, egemen iktidarın esas yapısını başından beri yasaklama ilişkisinin oluşturmasıdır (2013: 134-136).

Agamben, istisnai haller yaratan iktidarın, biyopolitikaya dayalı bir siyaset biçimini anlatmak için ölümü temsil eden "kamp" örgütlenme biçimini kullanmaktadır. Baştürk'ün aktarımına göre kamp, mekansal bir iktidar alanını değil, iktidarın işleyiş mantığını anlatan metaforik bir temsil biçimidir. Agamben, biyopolitika yoluyla bireylerin yaşamlarının en yalın halinin dahi kontrol edildiği ve gözetlendiği bir alan olarak "kamp"ı ortaya koyar. Birey olmanın, yalın yaşamın iktidar tarafından düzenlenen bir haklar bildirgesine indirgenmesiyle, iktidarın ölüm üzerindeki egemenlik gücünü, teoreminin merkezine yerleştirir. Kamp bu nedenle, modern iktidarın egemenlik kapasitesini yansıtmaktadır. Kampın, Agamben'ci anlamda esas mahiyeti, Nazi uygulamaları gibi spesifik bir mekan, dönem ya da politikaya işaret etmemesidir (2013: 260- 262).

2.2.7. Biyosiyasetin Gizil Biçimi: Kamp

Egemenin mutlak tahakkümünü hem meşru hem de gerekli kılan şey, tam da siyasetin radikal bir biçimde çıplak hayat alanına; yani bir kampa dönüşmesiydi. Bunun temelinde yatan şey ise çağımızda siyasetin, tamamen biyosiyasete dönüşmüş olması iddiasıdır. Agamben'e göre, siyasetin uzun zamandır zaten biyosiyasete dönüşmüş olduğu ve yanıtlanması gereken tek gerçek sorunun, çıplak hayatın gözetimi, denetimi ve kullanımı için en uygun örgütlenme biçiminin ne olduğudur. Eğer modern devletlerin hepsinde, hayata hükmetmenin, ölüme hükmetmeye dönüştüğü ve biyo-siyasetin ölüm siyasetine dönüşebildiği noktaya işaret eden bir hat varsa, bu hat artık birbirinden kesin olarak ayrı iki mıntıkayı bölen bir sınır değildir. Bu doğrultuda saf, mutlak ve geçit vermez bir biyo-siyasal mekân olarak kamp, modernliğin siyasal mekânının gizli paradigması olarak ortaya çıkar (2013: 144-147).

Kamp, istisna durumunun kurala dönüşmeye başladığı zaman açılan mekândır. Gerçek bir tehlike durumu gerekçe gösterilerek, hukuksal yönetimin geçici olarak askıya alınması olan istisnai durum, kampta daimi bir yer düzenlemesi şeklini alıyor; fakat bu haliyle, yine normal düzenin dışında (bir istisna) olarak kalıyor. Kamp, normal hukuksal düzenin dışına yerleştirilen bir toprak parçasıdır; fakat öyle dışarıda bir yerde değildir. Dışarıda tutulan anlamına gelen istisna kampa alınarak, dışarıda tutulan şey, tam da dışlanmak suretiyle içleniyor. Ancak burada hukuksal düzenin içine çekilen şey, tam da istisna durumunun kendisidir. İstisnai durum, iradi olduğu sürece, kural ile istisnanın birbirinden ayrılamaz hale geldiği yeni bir hukuksal-siyasal paradigma kurmuş oluyor. Dolayısıyla kamp, istisnai durumun, kural olarak gerçekleştirildiği yerdir. Burada artık egemen, kendi iktidarını tanımlayan yasaklamanın içsel yapısını, dışarı vurmak suretiyle, istisna üzerindeki hükümlerliliğinin sonucu olarak, bu durumu kendisi yaratıyor. Bundan dolayı kampta, hukuksal sorun ile olgusal olan, birbirinden ayrılmaz hale geliyor. Kamplarda her şeyin mümkün olmasının nedeni, gerçek ile hukukun tamamen iç içe geçtiği bir istisna mekânı olmasıdır. Kampa giren herkes, dışarı ile içeri, istisna ile kural, yasal ile yasal olmayan arasındaki belirsizlik mntikasına girmiş oluyordu; burada öznel hak ve hukuksal koru(n)ma kavramları, bütün anlamlarını yitiriyordu. Çünkü kamptaki herkes, her türlü siyasal statülerinden sıyrılıyor ve tamamen çıplak hayata indirgeniyordu. Bundan dolayı kamp, siyasetin biyosiyaset olduğu ve “homo sacer” in de vatandaş rolünü oynadığı siyaset sahnesinin eşsiz bir paradigmasıdır (Agamben, 2013: 201-204).

Aynı zamanda kamp, hayatın düzene kazanmasını sağlayan bir örgütlenme biçimidir. Agamben’in belirttiği üzere, hukuksal-siyasal düzenin geçici olarak askıya alınması anlamına gelen istisnai durum, gün geçtikçe daha da bu düzene kazanamaz hale gelen çıplak hayatı içine alan yeni ve daimi bir mekân düzenlemesi (yerleştirme) oluyordu. Artık yerleştirmenin olmadığı bir düzenin (yani hukukun askıya alındığı istisnai durumun) karşısında, buna tekabül eden düzensiz bir yerleştirme (daimi bir istisna mekânı olarak kamp) vardır. Buna “yersizleştiren bir yerleştirme” denilmektedir (2013: 208-209). Bu anlamda, istisnai durum, nasıl hem hukukun dışında hem de içinde ise kamp da bir biyopolitika mekânı olarak, toplumsal düzenin hem tam ortasında hem de hukuksal düzenin dışında yer almaktadır. Böylece, herkesin çıplak hayatları üzerinde

egemenliğin sağlandığı ve mutlaklaştığı kamp, öznenin haklarından nasıl yoksunlaştırılabildiğini açıklamaktadır.

Agamben, Foucault'nun öznenin ve yaşamın birtakım hesaplama ve stratejilere dâhil edilmesi olan biyopolitika anlayışını kendisine çıkış noktası olarak ele alsa da, onun bu modern iktidar biçiminden farklı olarak, kuramının temeli olan istisna hali kavramına başvurur. Çünkü istisna hali, yaşamı denetleyen ve kategorize eden iktidara, bu geniş denetim ve belirsizlik yaratabilme gücünü vermektedir. Biyopolitik iktidarın, yalnızca disipline edici bir mekanizma bütünü ile açıklanamayacağından hareketle, istisna halinin iktidara verdiği geniş bir politik edimselliğe önem atfetmektedir.

2.2.8. Foucault ve Biyopolitika

Foucault, biyopolitikanın daha önceki biyolojik temellendirilmelerinin aksine, politik stratejilerin merkezine aldığı “hayat” aracılığıyla biyopolitikayı, tarihsel bir sürece oturtmuştur. Bu anlamda biyopolitika ona göre (Lemke, 2014: 53-54), iktidarın uygulanmasının özel bir modern biçimine işaret eder. Politikanın genişlemesi değildir; daha ziyade, politik egemenliğin kavramlarını yeniden formüle etmesi ve politik bilginin yeni biçimlerini denetimi altına alması bakımından, politikanın çekirdeğinin dönüşmesine işaret eder.

Biyopolitik iktidar teknolojisinin biricik niteliği, en uç durumlarda, öznelerin hayatını ortadan kaldıracak olması gerçeğidir. Ölüm üzerindeki bu kadim hak, 17.yüzyıldan itibaren kökten bir değişime uğramıştır. İktidarın yeni bir biçimi tarafından gitgide daha fazla tamamlanarak hayatı yönetir, korur, geliştirir ve besler. Egemen iktidar, öldürür ya da yaşamaya izin verir; ancak söz konusu biyoiktidarın özelliği, yaşamı teşvik etmek ya da ölüm noktasında engelleyici olmaktır (nüfusun biyolojik açıdan yaşamını sürdürmesi). Foucault, hayat üzerindeki bu iktidarın iki temel biçimini birbirinden ayırır. 17.yüzyılda disiplinci teknoloji, bireyin bedenini denetler ve yönetir; bireyin bedenini disipline eden ve nüfus üzerinde düzenleyici denetleme yapan biçimler. 18.yüzyılın ikinci yarısında ise bireylerin bedenine değil, nüfusun kolektif bedenine yönelen başka bir iktidar teknolojisi baş göstermiştir. Ölüm ile doğum oranları, sağlık düzeyi, yaşam süresi ve refahın üretimiyle dolaşımı gibi kendi süreçleri ve fenomenleri tarafından şekillendirilen bir “toplumsal beden”. Burada başvurulan araçlar, disiplin ve

gözetimden ziyade, düzenleme ve denetimdir. Bu araçlar, bireyleri eğiterek değil, bütünün güvenliğini (güvenlik mekanizmaları) içsel tehlikelerden koruyan topyekûn bir dengeyi kurmaya çalışır. Güvenlik mekanizmaları, nüfusun düzenlenmesini ve korunmasını amaçlar. Bu iki biçim, birbirinden bağımsız değildir, birbirini tanımlayıcı niteliktedir. Biyopolitika, hayat ve ölüm üzerindeki “hak” kın giderek daha çok “norm”la yer değiştirdiği bir hareketi işaret eder. Bununla birlikte modern politikanın giderek biyopolitikleştiği savı, egemenliğin ve ölüm üzerindeki iktidarın da sahneden tamamen çekildiği anlamına gelmez. Aksine, egemen“ölüm hakkı” unutulup gitmemiş, ancak hayatı sürdürmek, geliştirmek ve idare etmek isteyen bir iktidarın tabiiyetine girmiştir (Lemke, 2014: 53-60).Bu doğrultuda, Foucault, hukuki mekanizmaların altında, yanında ve kısmen karşısında olan normal koşullarla, normallığın üretimi ile ilgilenirken Agamben ise buna karşılık, Schmitt’in egemen iktidarın istisna halini belirleyen ve hakların, normun askıya alınması savı üzerinden ilerlemektedir (Lemke, 2014: 85). Lakin Foucault, hukukun askıya alınma durumunu, daha sonra geliştirdiği yönetimsellik kavramı ile açıklığa kavuşturmuştur.

Biyopolitikanın nesnelere, tekil insanların varlıkları değildir; ancak onların nüfus düzeyinde ölçülen ve gruplandırılabilen biyolojik özellikleridir. Nüfus, bir yandan kendi dinamikleri ve kendi kendini düzenleme biçimleri tarafından şekillendirilen; ancak politik müdahaleye bağlı olmayan kolektif bir gerçekliği temsil ederken, öte yandan da söz konusu özerklik, politik müdahalenin mutlak sınırını değil, aksine bu müdahalelerin ayrıcalıklı bir örneğini işaret eder. Nüfusun “doğa”sının (doğum-ölüm oranları, hastalıklar vb.) keşfi, özel teşviklerle ölçümlerden etkilenebilir ve bunlar hayatı yönlendirip yönetmenin önkoşuludur. Biyopolitika egemen bir iradenin ifadesi değildir; ancak nüfus düzeyinde hayat süreçlerini düzenlemeyi ve yönetmeyi amaçlar (Lemke, 2014: 20-21).Bu doğrultuda Foucault, biyopolitika ile iktidarın üretilen ve sürekli olarak değişen niteliğine atıf yaparak, nüfus üzerindeki özneleştirme ve tabileştirme gücünü bir arada ele almaktadır.Baştürk’ün belirttiği üzere iktidar, yaşamı sona erdirecek çapta bir gücü değil, yaşamın üretimini ve devamlılığını sağlayacak mekanizmaların denetimi ve gözetimini üstlenen aygıt olarak belirir. İktidarın bir görünümü olarak biyopolitika, bedenlerin tabi kılınması ya da uyarlanması sürecidir ve bu bakımdan iktidar ile birey arasında var olan egemenlik ilişkisinden daha fazla bir anlam taşır. Başka bir ifadeyle, biyopolitika vasıtasıyla ortaya çıkan iktidar yapılanması, pek çok ilişkiselliği

bünyesinde barındıran bir güçler toplamıdır. Tam da bu nedenle biyopolitikayı anlamak, iktidarın yönetim kabiliyeti ve işlevini hem kapasite bakımından hem de yayıldığı saha bakımından anlamak demektir. Biyopolitika salt bedenlerin iktidar tarafından kontrolü değildir; biyopolitika, ortaya çıkışını hızlandıran ilişkisellikler içerisinde anlaşılırsa anlam ifade edecektir. Biyopolitika, iktidarın yönetme gücünü değil; yönlendirme, dönüştürme ve koordine etme gücünü ifade eden çok boyutlu bir güçler toplamının genel bir niteliğini sunar (Baştürk, 2013: 244). İktidarın bu çok boyutlu güçler toplamı, onun değişen niteliklere sahip olduğunu ve dinamik yapısını göstermektedir.

Diğer yandan Foucault, birbirinden farklı; ama birbirinin tamamlayıcısı olan disiplinci ve bedene yönelmiş bir iktidar mekanizmasını ele alırken, bu iktidar biçimlerini kesit halinde; yani birinin bitip, diğerinin başlaması şeklinde bir açıklamaya gider. Buna karşılık Agamben, biyopolitik mekanizmaların temel hali; hayat üzerindeki odak noktasının sürekliliği üzerinden ilerlemektedir. Agamben'e göre beden, her zaman zaten biyosiyasal bir beden ve bir çıplak hayattır. Artık biyolojik bedenimizi, siyasal bedenimizden ayırma imkânı yoktur. Bizler sadece canlı varlık olarak hayatları, siyasetlerine girmiş hayvanlar değiliz, aynı zamanda siyasetleri, doğal bedenlerine girmiş vatandaşlarız (Agamben, 2013: 221-222). İşte demokrasi, tam da bu bedenin ileri sürülmesi ve sunulmasıyla doğuyor: “Göstereceğiniz bir bedeninizin olması gerekecektir.” Modern demokrasi, kutsal hayatı ortadan kaldırmıyor; bunun yerine, kutsal hayatı parçalıyor ve bütün insanların bedenine dağıtıyor, böylelikle de kutsal hayatı siyasal çatışmaların nesnesi haline dönüştürüyor. Eğer hukukun, geçerli/yürürlükte olabilmesi için bir bedene ihtiyacı olduğu doğruysa ve eğer, bu anlamda, hukukun bir bedeninin olması arzusundan söz edebiliyorsak, işte demokrasi, hukuku bu bedeni gözetim altında tutmaya zorlayarak cevap vermektedir (Agamben, 2013: 149-150).

Görüldüğü üzere Agamben, egemen iktidarın inşasını ve varlığını, biyopolitik bir bedenin üretimine bağlar ve böylelikle, hukukun kurumsallaştırılarak, “çıplak hayat” a ayrılmaz bir biçimde bağlanmasının gerekliliğinden söz eder. Foucault'yu, modern biyopolitikanın, modern-öncesi egemen iktidarının temel nüvelerine dayandığını, aralarındaki bu bağı ihmal ettiğinden dolayı eleştirirken buna karşın, Agamben, Foucault'nun biyopolitikayı tarihsel bir bağlama oturtma girişimini bir kenara

atmaktadır. Bu nedenle, Agamben'in çıplak hayatın ortaya çıkışı da yalnızca muğlak bir soyutlama ile kalır. Lemke'ye göre Agamben için modern çağ, kendisini önceki çağlardan çıplak hayata göre ayırır; çıplak hayat, önceden politik varlığın sınırlarındayken, artık giderek politik alanın merkezine doğru kaymaktadır. Çıplak hayat, artık özel bir yerle ya da belli bir kategori ile sınırlı değil. Artık her canlı varlığın biyolojik bedenini mesken tutuyor (Lemke, 2014: 81-83). Bu doğrultuda Agamben, herkesi çıplak hayat statüsüne indirgemekte ve herkesi birer "homines sacri" olarak ele almaktadır. Lemke'nin belirttiği üzere Agamben, hayatın içerisinde derecelendirme ya da değerlendirmelerin çıplak hayatın içinde nasıl ortaya çıktığını ve farklılaştığını çözümler. Çıplaklık ile ilgilendiği kadar, "hayat" la ilgilenmez. Hayatın disiplin altına alınarak terbiye edilmesi, normalleştirilerek standartlaştırılması düşüncesinin merkezinde değildir. Onun için biyopolitika, daha çok "ölüm politikası" dır ve bu nedenle, biyopolitikanın merkezi yönlerini göz ardı eder (2014: 84-85). Fakat Lemke için Agamben'in çalışmasının politik önemi, şimdiye dek haklarından ve korunmadan mahrum kalanların haklarının basit bir şekilde genişletilmesinin yetersiz olduğunu dile getirmesinde yatar (2014: 88-90).

Biyopolitika, genellikle politikanın sınırlarında, yani beden ile hayatta bulunan, politikanın en derinindeki çekirdekte yer alır. Biyopolitika, biyopolitikadan dışlanan "öteki" yi yeniden içerir. Aslına bakılırsa, ne politika ne de hayat, biyopolitikadan önce gelir. Hayat, politikanın varsayılan; ama nadiren açıkça tanımlanan muadili olmaktan çıkmıştır. Hayat ve politika, birbirine yabancı ve bağımsız varlıklar olarak görülmeyp, dinamik bir ilişkinin öğeleri olarak düşünülürler. Politika, yalnızca otoriter buyruğun doğrudan biçimlerini değil; aynı zamanda kışkırtma ile yönlendirmenin, koruma ile öngöründe bulunmanın, ahlakileştirme ile normalleştirmenin dolaylı mekanizmalarını da düzene koyar. Politika, şartları belirleyip yasaklayabilir; ancak aynı zamanda kışkırtıp tahrik edebilir, denetleyip yönetebilir ya da etkinleştirip canlandırabilir de (Lemke, 2014: 153-154). Kısacası Foucault'cu bir biyopolitika anlayışı ile beden, fiziksel bir alt katmandan ya da anatomik bir makineden ziyade, bilgi veren bir ağ olarak görülür. İkinci olarak da buna, özneleştirme biçimlerine yönelik bir analiz eşlik eder. Hayat süreçlerinin düzenlenmesinin, bireysel ve kolektif faillerini nasıl etkilediğinin ve kimliğin yeni biçimlerinin nasıl ortaya çıktığının değerlendirmesine olanak sağlar (2014: 155). Peki biyopolitika ile yaşamları, sağlıkları iyileştirilen bireyler (bireysel ya

da kolektif), bu sürece nasıl dâhil edilmektedir? İşte burada, egemenin belirlediği “yaşamaya değer” ve “yaşamaya değmez” hayatlar ayrımı başlamaktadır. Devlet, hayatın başlangıcını ve sonunu denetlemekte ve düzenlemektedir. Bu nedenle, kimin meşru bir toplumun üyesi olduğu, kimin olmadığı sorunu daha şiddetli bir hale gelmektedir. Agamben’in belirttiği üzere, modernliğin temel biyosiyasal yapısı, aynı zamanda hayatın değerliliğine hükmetmektedir; yaşamayı hak eden ve etmeyen hayat olarak belirler. Eğer kimin hayatına son vermenin cinayet oluşturmadığına karar verme yetkisini elinde bulunduran kişi, istisna durumunu belirleyen insan olması sıfatıyla egemen ise, biyosiyaset çağında bu yetki, istisnai durum yetkisi olmaktan çıkıyor ve hayatın siyasal olarak anlamını yitirdiği noktanın eşiğini belirleme yetkisine dönüşüyor. Nitekim modern biyosiyasette egemen, hayatın değerine ya da değersizliğine hükmeden kişi demektir (Agamben, 2013: 164-170). Bu değer-değersizlik yargısı alanında biyosiyaset, ölüm siyasetine dönüşüyor ve dolayısıyla kamp, mutlak siyasal mekân haline geliyor. Agamben’in bahsettiği, askıya alınmış yaşam ve ölüm durumları, öznelerin kamp içerisinde ve dışarısında statülerini olumsuz etkilemektedir. Ama Agamben, iktidarın nasıl ayrımcı bir şekilde işlediğini, belli nüfus gruplarını nasıl hedefe alıp yönettiğini, özneler arasında nasıl bir ayırım gözetildiğini ve insanlıktan nasıl çıkarıldıklarını açıklamamaktadır.

2.2.9. Bir Beden Ne/Neler Yapabilir?

Anlatılanlar ışığında, biyopolitikanın yaşam-ölüm ve toplumsal beden ya da çıplak hayat denetimi ve bireyin nesneleşerek öznesizleşme sürecine karşın, bir beden ne(ler) yapabilir? Bir direniş biçimi haline gelebilir mi? Eğer beden, bir direniş biçimi halini alırsa, bu direniş nasıl kavramsallaştırılabilir? Bu soruları, “organsız beden” kavramı ışığında cevaplamaya çalışacağız.

Spinoza, kurguladığı sisteminin temel gerçekliğinin en ortasına bedeni oturtmaktadır. Her şeyin cevabının, bedenin yapıp etmeleri içinde bulunacağı düşünen Spinoza bu yaklaşımını, zihnin ve bedenin paralel olduğu üzerinden oluşturmaktadır. Ona göre, “insan zihnini oluşturan idenin nesnesi bedendir”. Yani, insan zihni bir ideden oluşur, o bir idedir ve her ide, bir şeyin idesi olduğu için, bu idenin nesnesi veya şeyi bedendir. Her bedenin de bir idesi ve zihni vardır ve insan bedeninin idesi, insan zihnidir (aktaran Zelyüt, 2010: 43). Uslu’nun aktarımında belirttiği üzere, zihindeki bir hareket, zorunlu

olarak bedende de bir harekete tekabül eder ve bedendeki bir hareket de, zihinde bir hareket anlamına gelir. Yani bedenimizin başına gelen bir şey, doğrudan zihnimizin de başına gelmiştir. Bir beden, başka bedenlerle karşılaşmalarımızın ürünü olarak ortaya çıkan duygulanımların varoluş kudretlerindeki artış ve azalışlarla belirlenen bir güçler toplamıdır. Burada beden, kelime olarak sadece insan bedeni anlamına gelmek zorunda değildir, başka her türden maddeselliği kapsar. Buna göre bir beden, karşılaştığı bedenlerin üzerinde bıraktığı etkilerin toplamıdır. Bir beden duygulanımları aracılığıyla tanımlanır, yani başka bedenleri etkileyebilme gücü ve başka bedenler tarafından etkilenebilme gücü. Böylece bir beden, duygulanımlarının toplamıdır ve bu duygulanımlar, basitçe zihnin ürünü değildir. Dolayısıyla, beden diğer bedenlerle girdiği ilişkiler içinde tanımlanabilir ancak. Her bedenin özgün, biricik, tekil ihtiyacı ya da duygulanımları doğrultusunda, ona ayrı ve özel bir düşünce ve ilgi yöneltmektir. Yaşamın diferansiyel güçleri, farklı kapasitelerdeki bedenlerde kristalize olur (Uslu, 2015: 99-100). Anlaşıldığı üzere beden, başka bedenlerle birlikte duygulanıma girerek, hem onları etkiler hem de kendisi üzerinde bu etkileşimden doğan bir etki yaratır. Ortaya çıkan bu etkisellik ise bizim eylemlerimizin kaynağına işaret etmektedir.

Bedenin kendisinde bulunan etkileşimler, istekler bütünü ve eyleme gücü, bedeni bir direniş noktasına götürebilir mi? Spinozacı bir tavırla Deleuze, bir bedenin neler yapabileceğini görene kadar, bir beden hakkında hiçbir şey bilemeyiz der. Yani aslında bu bedenin duygulanımları neler, bunlar diğer duygulanımlarla ya da diğer bedenlerin duygulanımlarıyla nasıl birleşime girer ki, bu birleşimler, bu bedenlere zarar verip onları parçalar mı, yoksa onu güçlendirecek eylemler ve arzular içine mi sokar, bilemeyiz, der (Uslu, 2015: 20).Eylemlerimizin ve arzularımızın hareket noktası olan bedenin, nasıl bir dolayım-duygulanıma gireceği; neler yapıp edebileceği noktasında, bir üretim sentezi haline gelebilen organsız beden kavramı ele alınmalıdır.

Antonin Artaud'un adlandırdığı ve Guattari ve Deleuze tarafından geliştirilen organsız beden, klasik anlamdaki psikanalizin bazı eksikliklerini gösteren ve eksiklikleri, farklı bir noktaya taşıyacak kavramsal bir öneri idi. Ulus Baker'in belirttiği üzere, psikanalizin ısrarla sürdürdüğü bir yanlış anlamının tarihçesinden çıkarabiliriz. Bu isteğin, Deleuze'un iyi incelediği Spinoza'ya göre, "insanın özünden başka bir şey olmayan" arzusunun, "eksiklikle" damgalanıp mühürlenişinin tarihidir. Oysa "üretken olmayan,

tüketilemez organsız beden, bütün arzu üretimi süreci için bir kayıt yüzeyi olarak hizmet eder” (Baker, 1996: 17). Arzunun, çoğunlukla bu eksiklik ya da bilinç-dışı ilişkilendirilmesi fikrinden çıkış yolu, organsız bedeninin bir “üretim modeli” ne dönüştürülmesi olmuştur. Deleuze ve Guattari’ye göre, arzulama makineleri, bizleri birer organizma kılar; ama bu üretimin tam da kalbinde, bizatihi onun üretiminde, beden böyle organize olmaktan, bir başka organizasyona sahip olamamaktan veya her türlü organize olmaktan ıstırap çeker. Eksiksiz organsız beden, üretken olmayan, kısır, sebepsiz, tüketilemezdir. Artaud keşfetti onu, bir biçime ve figüre sahip olmadığı yerde. Organsız beden, üretken değildir, yine de belli bir mekânda ve zamanda bağlayıcı sentez içinde üretilmiştir (2014: 22). Deleuze ve Guattari, arzunun, çokluk ve sürekli akış halinde olan üretken bir makine olduğunda ısrar etmiş ve örtük olarak bilinç ve kimlik üretimi içinde ve her bakımdan başka -mümkün olduğunca daha etkin- olan varoluş imkânları önermişlerdir⁸. Arzulama makineleri, arzu ekonomisine içkin olduğu için organsız bedeni doğrudan kendileri üretmektedir. Bu anlamda Baker’e göre organsız beden (1996: 22), bir “üretim malzemesi” ya da hammadde gibi değil, bizzat üretilmesi gereken yeğlilik yüzeyi olarak düşünülmalıdır.

Organsız bedeninin üretilmesi, arzularımızın ve böylece eylemlerimizin de bir üretim noktasına gelmesi sayesinde bedenlerimizin, birçok anlamda potansiyel olarak her türlü düzenlemeye “karşı olma” veyahut “direnme” gücünü taşıdığını söyleyebiliriz. Bu fikrin temelinde ise organsız bedeninin, organizma ve organizmacılık anlayışına karşı geliştirilmiş olması yatmaktadır. Organsız beden⁹, organlara değil, organizma adını verdiğimiz organların örgütlenmesine karşı çıkıyor; belirli organların zamansal ve geçici mevcudiyetiyle tanımlanan organsız beden, organizmayı verevine kat eden yoğun bir dirimsellik dalgası olarak her türlü hiyerarşik-organik belirlenimi feshediyor. “Organizmalar, bedeninin düşmanlarıdır” derken Artaud, işlevleri ve konumları önceden belirlenmiş organlardan oluşan bir organizmayı kastediyordu; Artaud, organizmanın yaşam değil, aksine yaşamın hapisanesi olduğunu söylemekteydi. Bir organizma olarak bu toplum fikrine en çok da iktidarlar sarılıyor. Her şeyin kesin biçimler ve işlevlerle belirlendiği bu organizmada, bir organsız beden olmak devletçi yapılanma içinde kaçış

⁸<http://www.kavramveduyum.com/2014/02/organsz-beden-nedir-kylie-message.html>

⁹<http://rahmiogdulbirgun.blogspot.com.tr/2010/05/ayak-olmaktan-kurtulmanin-yollari.html>

çizgileri yaratma anlamına geliyor. Bu kaçış çizgileriyle organlar tanımlı doğalarını yitirirken, yeni işlevler ve konumlarla yan yana gelebilme, başka türden ilişkiler kurabilme fırsatı yakalıyorlar.

Organların yokluğu şeklinde anlaşılmasında gereken organsız beden kavramı, organların örgütlenmesinin, yani birer organizmanın olmaması anlamındadır. Sosyal bilimlerdeki organizmacılık anlayışı, her organın belirli bir görevi olmasından hareketle, organların bütünlüğüne, sistemliliğine dayanmaktadır ve deterministtir. Organsız beden de, her türden hiyerarşik düzenlemeleri reddetmekte ve bize farklı ilişkisellikler zemini sunmaktadır. Nitekim Deleuze ve Guattari'nin de belirttiği gibi, "arzu gerçekliği üretir veya arzulama üretimi, toplumsal üretimden başkası değildir. Arzulama makineleri, fantezi ya da düş makineleri değildir" (2014: 52). Bu anlamda, organsız beden kavramı sayesinde, birden fazla ve çeşitli türden dolaylılıklar içine girebilen bedenlerin bir araya gelerek, bir arzu üretimi ya da ideal üzerinden kimliğe bürünüp kolektif bir beden oluşturmaları ve beden, bir direniş biçimi halini alması mümkündür.

Nihayetinde Uslu'nun dediği gibi, biyo-politikanın yaşam ve ölüm üzerine kurduğu iktidarı zorlayacak, kendi ölüm politikasını dahi kuracak bir direniş vardır. Her iktidar oluşumunu karşılayacak, en az onun kadar akıcı ve geçişken, merkezîyetçilikten uzak mikro-direnişler vardır. Direniş soyut ve teorik karar verme mekanizmalarıyla değil, pratik olarak eylemlilik içinde kendini kuracaktır. Politika yaşam ve bedeni hedef aldığı anda, bu defa direniş, beden ve yaşamı da içerecektir. Bugün direniş, daimi olarak ölüme maruz kalan bedenlerin yanındadır. Çünkü beden, sadece edimsel varlığıyla tanımlanmaz, gücüllüğüyle de var olur. Bedenin gücüllüğü, değişime, olanaklı potansiyelliklerine açık oluşudur (Uslu, 2015: 98). Nasıl ki biyopolitika, siyasal olana bedeni dâhil edebiliyorsa, beden de aynı şekilde, bizzat kendisi bir kimliğe bürünerek (ister politik ister farklı bir biçimde olsun), özne olarak kendisini iktidara karşı birçok alanda temsil edebilme ve eyleme potansiyeline sahiptir.

3. BÖLÜM: HAPİSHANE SİSTEMİ, HÜCRE POLİTİKASI VE EYLEM BİÇİMİ OLARAK AÇLIK GREVİ

3.1. TÜRKİYE'DEN VE DÜNYA'DAN ÖRNEKLERLE HAPİSHANE VE HÜCRE SİSTEMİ

Bu çalışma, hapishane kurumu içerisinde gerçekleşen açlık grevlerini konu edinmektedir. Dolayısıyla, bir sistem olarak hapishanenin kısaca tarihsel arka planına ve zaman içerisindeki değişimine bakmak gerekmektedir. Özellikle beden üzerinden gerçekleşen hapsedme mantığının, disipline edici iktidarın yapısı ile bütünleştiği temel noktaları ve niteliklerini inceleyeceğiz.

3.1.1. Foucault'cu Bakış Açısıyla Hapishane Sistemi ve Cezalandırma Pratikleri

Öncelikle bir mimari ve zihin sistemi olan panoptikonun ne olduğunu ve giderek nasıl tüm toplumu ve kurumları sardığını Foucault'dan hareketle anlamaya çalışacağız. Kurumlar ağı içerisinde de hapishane sisteminin kendisini ve şiddete dayalı cezai uygulamalarını ele alacağız.

“Panoptikon, bireylerin ya bir üretim aygıtına, bir makineye, bir mesleğe, bir atölyeye, bir fabrikaya, ya bir eğitim aygıtına ya da bir cezalandırıcı, hizaya getirici veya sıhhi bir aygıtı bağlı tutuldukları gözetim kurumlarıdır. Bireyler, tüm yaşamlarını çevreleyen belli yaşamsal kurallara boyun eğmeye zorlanarak, bu aygıtı bağlanmışlardır. Bu, cezalandırma amaçları olan belli insanların, kadroların (hastabakıcı, gardiyan vb.) gözetimi altında olur; bu cezalandırma araçları fabrikalarda para cezası, okul ve tımarhanelerde bedensel ve ahlaki ıslah, hapishanelerde şiddete dayalı ve esasen bedensel cezalardır. Tüm bunlar, 19.yüzyılın başında yerleştirilmiş ve kuşkusuz sanayi toplumunun ya da kapitalist toplumun işleyiş koşullarından biri olmuş olan iktidarın bir tür büyük toplumsal biçiminin parçasıdır” (Foucault, 2011: 126). Panoptik toplumdaki gözetim, denetim ve ceza pratikleri, bir kurumlar ağına oturtulmuştur. Foucault, bu kurumlar ağını ve toplum modelini şöyle açıklamaktadır: On dokuzuncu yüzyılda, hukuk kurumu etrafında ve bireylerin tehlikelilikleri düzeyinde denetlenmesi işlevini üstlenmesini sağlamak için bireyleri yaşamları boyunca kuşatacak olan bir dizi dev kurum gelişir: okul, hastane, hapishane, tımarhane... Hukuksal olmayan bu kurumlar ağı, örneğin; bireylerin yasa ihlallerini cezalandırma değil, potansiyellerini ıslah etme

işlevini yerine getirmelidir. Bu çağ, “toplumsal ortopedi” olarak adlandırılabilir. Bu ortopedi toplumunun, disipline edici toplum türünün küçük modeli ise Panoptikon’dur. Panoptikon’la birlikte artık gözetleme ve incelemenin varlığı söz konusudur. Bireyler üzerinde bir iktidar uygulayan ve iktidar uyguladıkça hem gözetleme hem de gözetledikleri üzerinde, onlar hakkında bilgi imkânına sahip olan birileri tarafından bireylerin sürekli gözetimi (2011: 224- 225). “Panoptikon şeması, hiç silinmeden ve özelliklerinden hiçbirini kaybetmeden, toplumsal bünyenin içinde yayılmaya yönelmiştir ve bu bünye içinde, genelleşmiş bir işlev olma eğilimine sahiptir” (Foucault, 2013: 305). Bentham’ın Panoptikon konusunda söylediğini hatırlamak gerekir: Bu, elbette mimari bir biçimdir; fakat özellikle bir yönetim biçimidir; zihin için zihin üzerinde iktidar uygulama biçimidir. Panoptik bir toplumda yaşıyoruz. Mutlak anlamda genelleşmiş gözetim yapıları var; ceza sistemi, adli sistem bu yapıların bir parçasıdır ve hapisane de parçalardan biridir. Hapishanenin doğuşunu, toplumun bu genel panoptizmi içine yerleştirmek gerekir (Foucault, 2011: 135).

Panoptik bir toplumsallaşma, on dokuzuncu yüzyıl içerisinde ne türden bir hapsedme ve cezai sistem üzerine kurulmuştur? Foucault’ya göre, bu kurumlar ağının sonuçları, bireylerin dışlanması olsa da, ilk amaçları, bireyleri normalleştirme aygıtına bağlamaktır. Fabrika, okul, hapisane ya da hastanelerin hedefi, bireyi bir üretim sürecine, bir üretici oluşturma ya da ıslah etme sürecine bağlamaktır. Dolayısıyla, bireyleri toplumsal çerçeveden dışlayan on sekizinci yüzyıl tecridinin karşısına, bireyleri üretim, reform ya da ıslah aygıtlarına bağlama işlevi olan on dokuzuncu yüzyıl tecridi konabilir. Demek ki, “dışlama yoluyla içirme” söz konusudur; içirme ve normalleştirme amacı olan on dokuzuncu yüzyıl hapsedmesi (Foucault, 2011: 245-246). Hapsedme mantığı içerisinde ise bir kurum olarak hapisane, diğer kurumlarla benzerlik taşımaktadır. Ona göre hapisane, biraz daha sıkı bir kışla, hoşgörüsüz bir okul, iç karartıcı bir atölyedir; ama limitte bunlardan niteliksel olarak hiçbir farkı yoktur. Bu çifte temel –bir yandan hukuki, ekonomik, diğer yandan teknik-disiplinsel-hapishaneyi bütün cezaların en dolaysız ve en uygunu olarak ortaya çıkartmıştır. Ve ona sağlamlılığını hemen sağlayan şey, işte bu çifte işleyişi olmuştur. Hapisane başlangıçta, sonradan teknik bir ıslah işlevinin ekleneceği bir özgürlükten yoksun bırakma olmamıştır. Daha başlangıçtan itibaren, ıslah edici bir ekle yüklü yasal bir tutuklama veya özgürlükten yoksun bırakmanın yasal sistem içinde işletilmesine izin

verdiği bir bireyleri dönüştürme girişimi olmuştur. Sonuç olarak cezai hapsedme, 19.yy. başından itibaren hem özgürlükten yoksun bırakmayı hem de bireylerin teknik olarak dönüştürülmelerini kapsamıştır (Foucault, 2013: 338).Bireylerin potansiyel durumlarına göre uygulanan bu ceza biçimi, ağır hapis cezalarıyla ve kapatarak, onları ıslah etmeye çalışan ceza biçimi, hukuk evrenine ait değildir, hukuksal suç teorisinden doğmamıştır. Hapsederek ıslah etmeye çalışan cezalandırma fikri, polisiye bir fikirdir, adalete paralel olarak, adaletin dışında, bir toplumsal denetimler sisteminden ya da grubun talebi ile iktidar uygulaması arasındaki mübadele sisteminden doğmuştur (2011: 234).Bugün ceza sisteminin ideal noktası, belirsiz disiplin olacaktır. Sonu olmayan bir sorgulama, titiz ve giderek daha analitik hale gelen bir gözlem içinde sonsuza kadar sürecektir bir soruşturma, aynı zamanda asla kapanmayan bir dosyanın oluşturulması olacak bir yargılama. Azap çektirme usulü mantıken sona ermiş ve gözetim altına almak, disiplinsel yöntemler ve inceleme usulleri tarafından istila edilmiş olan bir adaletin doğal uzantıları olmaktadır (2013: 331).

Hapsedmenin bir ıslah, dönüştürme politikası olması, iktidarın disipline edici yöntemleri ve stratejilerinin, bedene tekabül ettiğini göstermektedir. Ve beden, değişen zaman içerisinde edindiği anlam ve işlevler farklılaşmaktadır. Foucault'nun belirttiği üzere, siyasi iktidar, yalnızca ideoloji üzerinde işlememektedir. Siyasal iktidar, ideoloji üzerinde, kişilerin bilinci üzerinde etkide bulunmadan önce çok daha fiziksel temelde bedenler üzerinde işler. Kişilere davranışlarının, tavırlarının, alışkanlıklarının, mekânsal dağılımlarının dayatılma tarzı; insanların bu fiziksel uzamsal dağılımı, siyasi bir beden teknolojisine aittir (2011: 146). On sekizinci yüzyılda beden, eziyet edilmek ve cezalandırmak için yapılmıştır, denilebilir. On dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkan kontrol mercilerinde beden, tamamen farklı bir anlam edinir; oluşturulması, ıslah edilmesi, denetlenmesi ve düzeltilmesi gereken bir şeydir; yetenek kazanması, bazı nitelikler edinmesi, çalışabilir beden olma niteliğini kazanması gereken şeydir. Böylece, tabi kılmanın ikinci işlevi ortaya çıkar. Birinci işlev, insanların zamanını, yaşam zamanlarını, çalışma zamanına dönüştürerek, zamanı söküp almak iken ikinci işlev, insanların bedeni işgücü haline gelecek şekilde davranmaktır. Üçüncü işlev ise çok anlamlı, çok biçimli bir iktidarın var olmasıdır; ekonomik, siyasi, hukuksal bir iktidar birliği. Örneğin; bireylerin bir mahkeme tarafından yargılandıkları için gönderildikleri; fakat yaşamlarının bir tür mikro-mahkemenin, kalıcı küçük mahkemenin gözetimi altına

yerleştirildiği hapishanelerde, bireyleri davranışlarından dolayı sabah akşam cezalandıracak gardiyanların ve hapishane müdürlerinin bulunması şaşırtıcıdır. Son işlev ise, bir anlamda diğer iktidarları kat eden ve onları harekete geçiren iktidar, epistemolojik iktidardır. Bireylerden bilgi elde etme iktidarı ve bakışa maruz kalan, bu iktidarlar tarafından zaten denetlenen bu bireyler hakkında bir bilgi elde etmek. Bireylerin gözetlenmesinden, sınıflandırılmalarından, kaydedilmelerinden ve davranışlarının, karşılaştırılmalarının analizinden doğan bireyler üzerine bilgi (Foucault, 2011: 249- 251).

Hapsedilen beden ve hapseden iktidarın tüm bu işlevleriyle birlikte Foucault, hapishanenin paradoksal niteliğini ve toplum nezdinde kabul edilebilmesini sağlayan niteliğini aktarır. Ona göre, hapishanenin paradoksal niteliğinin ve kendini dayatabilmesinin özünde, on dokuzuncu yüzyılda doğmuş bütün bu kapatma kurumlarının yoğunlaşmış, örnek teşkil eden, sembolik biçimi olmasıdır. İşlevi esas olarak insanların yaşamını üretici güce dönüştürmek olan büyük ve toplumsal panoptizmde hapishane, gerçekte iktisadi, cezalandırıcı veya ıslah edici olmaktan çok, sembolik ve örnek teşkil edici bir işlev görür. Hapishane, toplumun ters dönmüş imgesidir, tehdide dönüşmüş imgedir. Hapishane, iki söylem yayar: “Ben masumum ve toplumsal uzlaşma ifadesinden başka bir şey değilim”. Bu anlamda, her gün olup bitenden bir kopuşu yansıtmaz. Ama aynı zamanda, “hapishanede olmadığınızın en iyi kanıtı, benim diğer kurumlardan ayrı ve özel olarak, sadece yasaya karşı suç işleyenlere yönelik bir kurum olmamdır”, söylemini benimser. Böylece hapishane, hem geri kalan her şeye benzediği için kendisini temize çıkarır hem de tüm diğer kurumları hapishane olma suçlamasından kurtarır; çünkü kendini yalnızca suç işleyenler için geçerliymiş gibi sunar. Hapishanenin başarısını ve kolaylıkla kabul edilmesini sağlayan şey, tam da bu muğlâklıktır (2011: 252- 253).

Hapishanenin yalnızca “suçlu” profilini yansıtan bireylere yönelik ıslah edici olması, onu toplumda kabul gören bir kurum haline getirmiştir. Hapishanenin 1800’lü yıllardan itibaren temel mantığı ve işlevleri, bahsedildiği üzere disipline edici çok anlamlı iktidarın, hapsederek, dışlayarak içermesi; beden denetlenerek “ıslah edilmesi” ve “normalleştirilmesine” dayanmaktadır. Bu sistem, dünyada uygulanan hapishane ve tecrit sistemlerini etkilemiştir.

3.1.2.Dünyada Uygulanan Hücre Sistemleri ve Mücadele Biçimi Olarak Açlık Grevi

Hapsederek cezalandırma ve bedenin “ehlileştirilmesi”, tecrit sisteminin temel mantığını oluşturmaktadır. Yakışır’a göre (2006: 28), hücre sistemi, hükümlülerin ayrı hücrelerde tek başlarına cezalarının çektirilmesidir. Bu sistemde, hükümlülerin birbirini görmesi mümkün değildir; konuşma olanakları yoktur, tam anlamıyla bir yalnızlık, iletişimsizlik hâkimdir.

Hücre sistemini:

1.Philadelphia veya Pennsylvania hücre sistemi ve

2.Auburn hücre sistemi olmak üzere iki ana grup altında incelemek mümkündür.

Hücre sisteminin temel düşüncesi hükümlüyü tek başına hapsedmektir. Hükümlüler sadece toplumdaki soyutlanmakla kalmayıp, bir diğerinden de soyutlanmaktadır. El sanatları dâhil hükümlünün yapacağı bütün işler hükümlünün kendi hücresinde gerçekleştirilmektedir. Hükümlülerin bir arada olmasına, sadece hükümlüler İncil okumak istedikleri zaman izin verilmekteydi. Bu sistem, “dürüst ve şerefli” insan yetiştirme amacına ulaşmaya çalışmıştır. Sistem, hükümlülerin kendi hayat tarzlarını değiştirebileceklerine ikna edici şekilde davranılmasına, bütün hükümlülerin hücre şeklinde yerlerde kalmasına, soyutlanma nedeniyle kendi yaptıkları hatayı anlayacaklarına ve pişman olacaklarına, hücre hapsinin kendi başına bir ceza niteliğinde olmasına ve hücre hapsinin ekonomik olmasına dair prensiplere dayanmaktadır. Bu sistemin en önemli sakıncası, yalnızlıktan doğan ruhsal ve bedensel çöküntülerdir. Hükümlü, senelerce süren yalnızlıktan dolayı, infazı bitip dışarı çıkınca serbest hayata uyum sağlayamamaktadır (Yakışır, 2006: 29).

İlk olarak sistemin Pensilvanya sistemi olarak anılmasının nedeni, ilk hücre cezaevinin Pensilvanya’da Franklin tarafından inşa ettirilmiş olmasıdır. Bu sistemin mantığı, kişinin cezaevinde bulunduğu sürece gece-gündüz bir hücrede yaşatılmasıdır. Kişinin bu şekilde yaşadığı vicdan azabı ve yalnızlıkla beraber düşünmek zorunda kalacağı, bu durumun da kendisine çok şeyler öğretmek suçundan nefret edeceğine inanılmıştır. Bu sistem için olumsuz düşüncelerin yanı sıra olumlu düşünceler de söz konusudur. Örneğin; bu şekilde tecrit edilen mahkûmların, diğer mahkûmlarla aralarındaki

dayanışma ortadan kalkacak ve kişiler birbirlerini tanıyamayacakları için suç işleyenler için faydalı ve güvenli olacağı olumlu görüşlerden birisidir. Aynı zamanda bu sistemin kısa süreli hapis cezaları için faydalı olacağı ve infaz şeklinin insanı ürküttüğü için suçtan caydırıcı özelliğinin olacağı, böylece de suç işlemenin önüne geçileceği, suç oranlarının azalacağı düşüncesi de savunulmaktadır (Gürtuna, 2009: 37).Hücre sistemini destekleyen görüşlerin yanı sıra, bu sisteme itiraz eden görüşlerin dayandığı noktalar da, sistemin suçluyu mutsuzluğa sevk ederek akıl hastalıklarına sebep olabileceği, suçlunun cezasını bitirdikten sonra topluma yeniden uyum sağlayamayacağı, suçlunun çalıştırılması imkânının çok azalacağı ve zorlaşacağıdır. Bu dayanak noktalarına ek olarak, sisteme itirazların bir nedeni de mahkûmların tam olarak tecrit edilemediğidir; kişilerin su borularına vurmak suretiyle birbirleriyle konuşmayı başardıklarıdır. Bu sistemin mahkûm üzerindeki olumsuz etkilerinin dışında devlete de bu tür cezaevlerinin inşasının çok masraflı olacağı vurgulanmıştır. Olumlu ve olumsuz bütün bu değerlendirmelere rağmen bu ceza infaz sistemi Philadelphia’da 1913 yılına kadar uygulanmaya devam etmiştir (Gürtuna, 2009: 38).

18. yüzyılın sonlarından itibaren cezaevlerini iyileştirme çabaları kendini göstermeye başlamıştır. İlk olarak oluşturulan Pensilvanya sistemi tek kişilik hücrelere dayanıyordu. Hükümlüler gardiyanlar dışında hiç kimse ile görüşmeye izinli değillerdir. Bu tecrit ceza süresinin tamamlanmasının dışında suçlular aklını kaçıran ya da ölene kadar devam ediyordu ve ceza süresi en az 12 yıldan başlıyordu. Gün boyunca hükümlülere sadece İncil okumaları için izin veriliyordu. Hükümlülerin durumları nedeniyle bu sistem çok ağır eleştirilere maruz kaldı ve kaldırılarak yerine Auburn sistemi oluşturuldu. Cezaevlerinin geçirdiği bu evrelerin sonunda mahkûma acı çektirmek ya da öç almak gibi amaçlar, yerini bireyin ıslah edilerek topluma yeniden kazandırılması amacına bırakmıştır. Çağımızda kurulan cezaevleri bu amaçlar doğrultusunda varlıklarını devam ettirmektedirler. Bu amaç eşliğinde oluşturulan cezaevlerinde bireyler, uygulanan cezalarla toplumdan kopmayacak, aksine ıslah edilerek topluma yeniden kazandırılmaya çalışılmaktadır. Ve en önemlisi suçluya bir birey olarak bakılmaktadır (Adalı, 2010: 53).

Görüldüğü gibi, hepsindeki ortak nokta, “tehlikeli”, “suçlu” olarak addedilen düşüncelerin yok edilmesi ve “hasta” ların tedavi edilmesi, dönüştürülmesi ve

ehlileştirilmesi üzerinedir. Almanya, İspanya, İrlanda ve ABD gibi ülkelerde bu ıslah ve tecrit etme politikası, özellikle siyasi mahpuslar üzerine uygulanmaktadır.

Alman devleti, ülkede 1968'lerin başından itibaren giderek radikalleşmeye başlayan politik hareketlerin önünü kısa sürede kesmek ve hareketin önderlerini tasfiye etmek amacıyla bir dizi araştırmaya yöneldi. Almanya'da, 1970'li yıllarda ilk kez RAF (Kızıl Ordu Fraksiyonu) tutuklularıyla başlayan tecrit sürecinde siyasi tutuklular, ya tek başlarına ya da küçük grup tecridi denilen tecrit türünde kapatıldılar. Bu mekânlar dışarıdan ses duymanın mümkün olmayacağı bir şekilde oluşturuldu (Can, 2010: 13-14). Cezaevindeki tecrit uygulamalarının sona ermesi ve koşullarının iyileştirilmesi amacıyla siyasi mahpuslar, açlık grevleri düzenledi. 1973'ten 1989'a kadar, belirli süre ve zamanlarda 10 açlık grevi düzenlendi.

İrlanda'da ise devlet idaresi, 1970'lerde idare edilemez bulunduğu mahpusları, tecrit etmek üzere sosyal bir deneye girişti. O günden bugüne hücre tecridi, başta ABD ve Türkiye olmak üzere tüm dünyaya yayıldı. 1976'dan başlayarak İrlanda'daki Long Kesh Hapishanesi'nin H Bloklarında ortaya çıkan uzun süreli tecrit hapsi, mahpusları denetlemek için birçok ülkeye uyarlandı (O'Hearn, 2014: 85). Devlet, bu hapishanedeki mahpusları, "suç" türlerine göre kategorize etmeye başlamıştı. Belirli mahpuslar, "idare edilemez" olarak A Kategorisine sokulmuştu ve İrlandalı siyasiler, kitlesel olarak tutuklanarak, H bloklarına hapsedildiler.

Daha önce 1972'de İngiliz hükümeti, IRA'lı mahpuslara savaş esiri statüsü tanımıştı; ama daha sonra 1976'da bu karar kaldırıldı ve siyasilere üniforma zorunluluğu getirildi. O'Hearn'un belirttiği gibi, mahpuslar kendilerine verilen üniformayı giymeyi reddettiler ve bunun karşılığında da onlara, giyim, okuma eşyası ve radyo verilmesi yasaklandı. 7 metrekarelik hücrelerde kaldılar ve yalnızca battaniyelerine sarılabiliyorlardı ki bu yüzden "battaniye adamlar" olarak tanındılar. Günde 24 saat, haftada 7 gün çıplak halde ve kilit altında tutulur, yalnızca Pazar günü kafeteryadaki dini törenlere katılmalarına, arkadaşları ve aileleriyle görüşmelerine izin verilirdi. Protestolar, çeşitli biçimlerde (duvara dışkı sürme, yemekleri biriktirme vb.) devam ediyordu, özellikle her Pazartesi günü yeni bir eylem gerçekleştiriyorlardı. Cezaevi yönetiminin baskıcı tutumu, yasakları ve işkencesine karşı "battaniye adamlar", 1980 ve 1981 de açlık grevine girdiler. 1981'de 10'u yaşamını yitirdi. Bir yandan kamuoyunda ve medyada büyük bir

kitle desteği kazanmışlardı. Sonucunda İngiltere hükümeti geri adım atarak, onlara savaş esiri (de facto) statüsü tanıdı (O’Hearn, 2014: 88-90).

ABD’de siyasi mahkûmların kapatılmasında, Marion, Lexington ve Butner gibi Yüksek Güvenlikli Cezaevleri, uygulanan yöntemler açısından önemli bir yer teşkil etmektedir. Marion Cezaevi, özellikle siyasi tutuklular ve ıslah edilemeyen çok az sayıdaki adli tutuklular için yapıldı. ‘Uyum sağla, yoksa ölürsün!’ prensibine dayanan Dr. Schein’in hayvanlaştırma manifestosunun uygulandığı ilk cezaevidir. Buradaki amaç, Siyah Kurtuluş Hareketi (BLA) ve diğer politik muhalefete bağlı insanları kimliksizleştirilerek denetim altına almaktır. Özellikle gözetlemek konusunda eğitilen gardiyanlar, tutukluların hassasiyetlerini ve duygularını sınavan tüm bilgileri idareye iletmektedir. Koridordaki serbest konuşmalar, hücre bölümlerinde ve yemek salonundaki sohbetler, hoparlörler devreye sokularak kaydedilmekte, hücrelere de dinleyiciler yerleştirilmektedir. Hücrelerde her gün 23,5 saat tutulan tutuklular, hiçbir sesi içeri geçirmeyen, 2,5x2 metre olan bu hücreler, kışları çok soğuk, yazları da aşırı sıcak olmaktadır. Siyasi tutuklulara kimyasal ilaç müdahalesi, cinsel taciz, sopalarla dayak, yatak ve tahtalara bağlama, kan dolaşımının durdurulması yöntemleri uygulanmaktadır. Bu uygulamalardaki bütün amaç, siyasi tutukluyu, kendine güvensizlik, çaresizlik ve cezalandırma tehdidiyle, politik inançlarından ve politik ilişkilerinden vazgeçirmektir. Boxcar Hücreleri’nde uzun süre yatan mahkûmlar, süreç içerisinde akli dengesini yitirmektedir. Bu hücrelerde kalan 10 tutuklu, intihar ederek yaşamına son vermiştir (Can, 2010: 11-12). 1978’te Marion’daki yetkililer, Britanya’nın A kategorisine benzeyen yeni bir kategori geliştirdi. Buna karşılık siyasi mahpusların gerçekleştirdiği eylemlerde, 1983 yılında iki gardiyanın öldürülmesiyle cezaevi yönetimi, bütün mahpushaneyi 23 yıl boyunca kalıcı tecrit altında tuttu. Mahpuslar yalnızca bir saatlik idman dışında günün 23 saati tecrit altında kaldılar (O’Hearn, 2014: 93).

Hücre tecridi teknikleri, uzmanlar arası fikir alışverişi yoluyla Türkiye’ye ve Birleşik Devletler’e göç ederken eksiklikleri de giderildi. Türkiyeli yetkililer, battaniye adamların H Blokları’nda yaptıkları gibi birbirleriyle iletişim kurma, örgütlenme ve dayanışmalarının önüne geçebilmek için küçük grup tecridi modelini tercih etti. Amerikalı yetkililer ise mahpusları “soymak” tan ve onlara bu yolla iletişim kurmak ve

plan yapmak dışında yapacak bir şey bırakmaktansa, televizyon vererek dikkatlerini başka yöne çevirmenin daha iyi olduğunu kavradı (O’Hearn, 2014: 102).

Diğer yandan, 11 Eylül 2001’de New York ve Washington’a yapılan saldırılardan sonra gündeme gelen Guantanamo’da uygulanan kapatılma biçimi de, tamamen insanlık dışı ve hiçbir hukukta yeri olmayan uygulamalar olarak 2000’lere damgasını vurmuştur (Can, 2010: 18- 20).

Günümüzde ise devam eden kapatılma koşullarının bazı ülkeler için hukuk dışı bir biçimde devam edişi ve devletlerin hapishane politikalarını siyasi mahpuslar üzerinde ek cezalarla var etmesine karşılık, açlık grevine gidilmiştir. Yunanistan’da kendilerine “Savaşan Tutsaklar Ağı” ve “Ateş Hücreleri İttifakı” diyen siyasi mahpuslar, 2016 yılında 48 günlük bir açlık grevinin ardından talep ettiklerini karşılamışlardır. Bu talepler şunlardır: ¹⁰ C tipi hapishanelerle ilgili yasal çerçevenin yeniden tanımlanması, ‘Kapişon Yasasında’(maskeli bir şekilde suç işlerken yakalananlara büyük cezaları içeren) hâkimler, bu gibi durumlarda kendi takdirlerini kullanabilecekler, DNA kanıtını gerektiren durumlarda DNA’nın toplanmasının ilk aşamasında bağımsız bir uzmanın bulunması ve şu an durumu aşırı derecede kötü olan ve yasal olarak %98’inin sakat olduğu belirtilen 17 Kasım Örgütü’nden Savvas Xiros’un hapishaneden ev hapsine alınması. Bu açlık grevi içerisinde yer almış olan Olga’nın yazdığı mektupta ise bu mücadele biçimi, onurlu bir yaşam talebi üzerinden anlatılmıştır. “Hiç bir zaman bu dünyanın yasalarına, kurallarına, alışkanlıklarına uymadık. İçine sığabilmemiz için oldukça ‘küçük’ tü. Gerçek olan hayatı sevdiğim ve özgürlüğü ve bunlar bizlerin hep uğruna savaştığımızıydı. Yaşamlarımızı yitirmemiz riskiyle, onursuz geçirilmiş yaşam aslında hiç yaşanmamıştır. Eğer savunmasaydık, o insanlar için mücadele etmeseydik, bundan daha onursuz ne olabilir. Bir kez daha demokrasi bizi birbirimizden, yoldaşlarımızdan ayırsın ve hepsini birbirinden farklı hapishane ve hastanelere göndersin. Ancak benim yüreğim ve ruhum her an onlarla. Beraber başlayıp beraber bitireceğimiz mücadelede, onların iradeleri benim irademdir.”¹¹Kaldı ki Yunanistan’da

¹⁰ <http://sosyalsavas.org/2015/04/taleplerinin-buyuk-oranda-karsilanacagi-netlesen-tutsak-savascilar-agi-acilik-grevini-sonlandirdigini-acikladi-yunanistan/#more-26299>

¹¹

<http://sosyalsavas.org/2015/03/yunanistan-acilik-grevindeki-yoldas-olga-ekonomidoudan-mektup/#more-25565>

bundan önce mahpusların 2014 yılında hapishane hastanesindeki sağlık koşullarını protesto etmek amacıyla açlık grevi başlatmışlardı. France 24 International News 24/7'nin haberine göre,¹² hastane kapasitesinin, doktor ve hemşire sayısının yetersiz oluşundan dolayı mahpuslar, kötü sağlık koşullarını protesto etmek amacıyla gittikleri grev eyleminde, aynı zamanda ilaç dahi almayı reddetmektedirler.

Bedenler aracılığı ile kolektif bir kurtuluşun hedeflendiği bir mücadele biçimi de, Şili'den Mapuche halkının taleplerinde, hapishane şartlarının iyileşmesi-değişmesi gibi bir talep dizisinden ziyade, daha sistemsel ve genel bir eylem tavrı temelinde ortaklaşmıştır. 44.gününe ulaşan eylemde siyasi mahpusların sağlık durumları, giderek kötüleşmektedir. Mapuçeler,¹³ yaşam alanlarında yapılmak istenen madencilik, ormancılık ve elektrik santralleri gibi sermaye projelerine direnmektedir. Kendi kaderlerini tayin etmek, yaşadıkları bölgeler için özerklik ve Mapuçe dilinde eğitim hakkı talep etmektedirler.

Diğer yandan, kitlesel olarak ABD'nin 24 eyaletinde 50 cezaevinde birden 2016 yılı içerisinde yaşanan açlık grevleri mücadelesinin temel talebi ise köle emeğine son verilmesidir. Anayasa'daki 13. Madde ile yasallaşan mahkûm emeğinin gündeme gelmesi,¹⁴ isyanı başlatmıştır. Mahkûm işgücü, madenlerde, silah fabrikalarında ve hatta iç çamaşırı üreten Victoria's Secret'ın fabrikalarında dahi kullanılmaktadır. Mahkûmların talepleri arasında, cezaevi koşullarının iyileştirilmesi ve eğitim olanaklarının artırılması da yer almaktadır.

Birbirinden farklı zaman ve yerlerde olsa da, özellikle siyasi mahpuslar üzerinde aynı temel mantık üzerine tecrit uygulanmış ve mahpuslar, açlık grevi ve birçok türden eylemlilikler içerisine girerek, hapishane koşullarının iyileştirilmesi ve üzerlerindeki baskının, şiddetin son bulmasını amaçlamışlardır. Bununla birlikte, dünyanın birçok yerinde uygulanan hücre sisteminden örnek alınarak Türkiye'de farklı hapishanelerde inşa edilen hücre sistemine geçmeden önce, bu sistemin bizzat hukuk-adalet ve ceza

---

¹²<https://hapisteengelli.wordpress.com/2014/03/11/yunanistanda-hasta-mahpuslar-aclik-grevinde/>

¹³<http://sosyalsavas.org/2015/05/sili-mapuce-siyasi-tutsaklarinin-aclik-grevinde-45-gun/#more-27161>

¹⁴<http://haber.sol.org.tr/dunya/tarihin-en-buyuk-cezaevi-direnisi-10-gununde-kole-emeğine-hayir-169525>

sistemi temel alınarak mimarının şiddetini gözler önüne sermeyi hedeflemektedir. Bahsedilecek olan mimari örneği, Türkiye’deki F tipi hücrelerini açıklamaktadır.

3.1.3. Türkiye’deki Hapishanelerde F Tipi Hücre Sistemi Mimarisi

İlk olarak 2000 yılında yapım aşaması belirli ölçülerde tamamlanan F tipi hapishanelerde mimari; F tipleri, 3 kişilik 103, 1 kişilik 64 hücrenin yer aldığı A, B, B-2 ve C olmak üzere 4 bloktan oluşur. Hücrelerin yanı sıra ayrıca, tutuklu ve hükümlülerin çocukları için yapılmış olan; fakat temizlik, mutfak, yemek dağıtımında çalıştırılan adli tutukluların kaldığı bir de kreş vardır. 3 kişilik hücreler 2 katlı ve toplam 25 metrekaredir. Alt katta küçük bir mutfak tezgâhı, onun üzerine duvara sabitlenmiş sacdan ufak bir mutfak dolabı ve orta yerde plastik bir masa vardır. Ayrıca banyo ve tuvalet olarak kullanılan 4 metrekare kadar bir bölüm de bu giriş katında bulunmaktadır. Üst katta ise yere sabitlenmiş üç demir karyola ve üç elbise dolabı vardır. Tek kişilik hücreler ise 10 metrekaredir. Bir yatak, bir masa, bir sandalye, yatağın kenarında bir adım genişliğinde 6-7 adım boyutunda bir boşluk ve yine tuvalet, banyo bulunmaktadır. Tek kişilik hücrede tuvalet, banyo dışında hücre içinde musluk yoktur, bu nedenle de tabak ve çamaşırlarını tuvaletteki lavaboda yıkamak zorundalardır. Hücrelerde iki adet priz vardır; biri TV için, diğeri de mutfak tezgâhının yanında buzdolabı için konulmuştur. TV’lerde kanal seçimi, merkezi olarak belirlenmektedir; yani seçenekleri belirleyen idaredir (Kurnaz, 2005: 20-21).

3 kişilik “oda”ların mimari yapısı ise şöyledir: 5 metre eninde 10 metre uzunluğunda havalandırması mevcuttur. Havalandırma duvarlarının yüksekliği ise 8 metredir. Havalandırmanın kapısı, hücrenin içinden açılıyor. Tek kişiliklerin ise birbirinden farklıdır. Havalandırma kapısı açıkken, 2 ya da 3 kişi bir arada olabiliyor, kapılar kapatıldığında ise tekli hücrelerde kalınıyor. Ancak hücre gibi havalandırması da tek kişilik olanlar vardır. 2004 sonuna doğru da havalandırmaların üzeri jiletli tel örgülerle örtülmeye başlanmıştır. Hücrelerin tamamında duvara monte edilmiş birer hoparlör vardır. Buradan idarenin duyuruları yapılmaktadır. Ayrıca idarenin belirlediği 2 kanal radyo dinlenebiliyor ve kanal seçme hakkın yok. Ağırlıklı olarak ise süper FM pop müzik kanalı dinletilmektedir. F tipleri ilk açıldığında ise yüksek sesli olarak arabesk yayını bir işkence yöntemi olarak kullanılmıştır. F tiplerinde, hücre içi ve girişte bulunan bazı odalar hariç, hemen hemen her yer kameralarla gözetlenmektedir. Tüm

koridorlarda, koridoru tamamen gözetleyen bir kamera mevcuttur. Bu kameraların görüntü alanı dışında kalan kör noktalar da vardır ve saldırılar genellikle buralarda gerçekleştirilmektedir. Aile görüşü ise yine tecrite dayalıdır; ziyaret kabinleri, aynı dar koridora bakan ve birbirinden duvarlarla ayrılan kapısız üç kabinden oluşuyor. Sadece aynı hücrede kaldığın insanlarla beraber görüşe çıkabiliyorlardır. Ziyaretçiyle arada yaklaşık yarım metrelik çift camlı bir bölme var ve ses ulaşmıyor karşı tarafa, bunun için de telefon ahizesi kullanmak zorundalardır. Bu da, tüm konuşulanların dinlenmesi ve kaydedilmesi demektir (Kurnaz, 2005: 22-23).

Hücrelerin bu fiziki yapısından kaynaklı birtakım problemler oluşmaktadır: Aydınoglu'nun CİST için hazırladığı raporda tespit ettiği üzere, hücreler, yaklaşık 8 metrekaredir ve mahpuslar, günlerinin 20-23 saatini burada geçirirler. İçlerinde bir tuvalet, bir yatak, bir dolap ve bir mini buzdolabı bulunmaktadır. Kişiler, satın almak kaydı ile bir masa, radyo ve TV edinebilmektedirler. Lakin bunların dışında odada bir şey tutmak, mekânın boyutu açısından mümkün değildir. Görüş hakkının haricinde mahpus, hastalanırsa revire, revir doktoru tarafından uygun görülürse de teşhis ve tedavi için hastaneye çıkabilmektedir (2016: 48). Tuvaletler alaturka olup, lavabonun hemen yanındadır. Hücrelerin içinde mutfak ya da ikinci bir lavabo bulunmadığından, mahpuslar yemek yedikleri tabak ve diğer eşyaları tuvalette yıkamak zorundadırlar. Yine aynı lavaboda çamaşırlarını yıkamak zorunda oldukları gibi ve bu lavabonun olduğu tuvalette de banyo da yapmaktadırlar. Bu durumun, hijyen ve sağlık açısından önemli bir endişe yarattığı aşikardır. Havalandırmanın oldukça kısa saatlerde (1 saat kadar) açık olması sonucu, yıkanan çamaşırların kurutulması için yine hücrenin dışında bir mekân kalmıyor. Doğrudan güneş almadığı için havalandırmanın açık olduğu zaman diliminde çamaşırların kurumaması mümkün olmuyor. Bu nedenle, yıkanan çamaşırların bir sonraki güne bırakılması zorunlu hale geliyor. Eğer hücrede kurutacaksa, kaloriferlerin üzerinde çamaşır kurutmanın ve bu havayı dar bir alanda teneffüs etmenin sağlıkları açısından risk taşıması söz konusudur (Aydınoglu, 2016: 50-51). Yalnızca aynı havalandırmayı kullanabilen mahpusların görüşebilmesi ise aynı hapisanede kalan kişilerin birbirlerini yıllarca hiç görmemesine ve bu da, birçok sorunun doğmasına sebep olmaktadır. Taşkın'ın tanımına göre, hükümlü veya tutuklunun barındırıldığı oda ne kadar geniş, aydınlık, ferah, temiz, havadar ve konforlu olursa olsun, kişinin insandan tamamen izole edilmesidir. Bu odada hükümlü veya tutuklu, günün belli

saatlerinde görevliden başka insan göremez, iletişimde bulunamaz, ziyaretçi kabul edemez, ortak alanlara çıkamaz, sosyal ve kültürel hiçbir faaliyette bulunamaz, diğerleriyle birlikte spor yapamaz (2004: 217-218).

Mekânsal yapının getirdiği birçok kısıtlılık ve engellemelerin, uzun bir sürece yayılması ile mahpusların yaşadığı problemlere, bedensel, psikolojik ve çeşitli somatik ve motorik sağlık sorunları da eklenmektedir. Hasta mahpusların sağlık sorunlarına dikkat çekmeyi amaçlayan Sessiz Çılgılık¹⁵ derlemesinde yer alan temel problemlere bakmak gerekirse: Sinir sistemi tamamen tahrip edilmekte, zaman ve mekân kavramı anlamını yitirmektedir. Kontrol dışı hareketler başlamakta, refleksler kaybolmaktadır. Aşırı terleme, mide ağrıları, kilo kaybı, sırt ağrıları, kan dolaşımında bozukluklar görülmekte, vücut savunma sistemi dengesini yitirmekte, göz bozukluğu gibi vücutsal rahatsızlıklar başlamaktadır. Uzun süre izolasyonda kalan mahkûmlarda “sürekli uyku hali”nden kaynaklanan eylemsizlik ve depresyona götürebilen bir durum olduğu saptanmıştır. Ayrıca artan bir korku hali gözlenmiştir. Sürekli değişen dengesiz duygusallık, izolasyonun kaçınılmaz sonucudur. Konsantrasyon zayıflığı, ruhsal bozukluk, şaşkınlık, mantıksal düşünmede zorluklar ve algılama bozuklukları oluşmaktadır. Cümle kuruluşlarında anlamsızlıklar ve kopukluklar olmakta, belirli bir zaman sonra konunun içeriği unutulmaktadır. Duyumların algılama düzeyleri tamamen farklılaşmakta, bu nedenle duyum sapması ve halüsinasyon hali, aşırı duyarlılık ortaya çıkmaktadır. Mahkûm veya tutuklu uzun izolasyon koşullarında kimlik kaybına uğramaktadır. Mahkûmun kimliğinin kaybı onun her anının denetim altına alınması özel yaşamının yitimiyle oluşmakta, bu da kişide kendi değerlerinin anlamsızlaşmasına yol açmakta ve irade dışı davranışlarının dışarıdan müdahaleyle değiştirilebilmesine olanak sağlamaktadır. Özellikle izolasyon tutukluluğunun başlangıcında, mahkûmda akut derecede psiko-somatik heyecan krizleri oluşmaktadır. Bu krizlerde tipik olan, çevre tarafından koşullanan paranoid karakterli sayıklamalar ve halüsinasyondur. Yaşanılan izolasyon, mahkûmun kendisinin iç dünyasına müdahalede bulunmaya olanaklar sunmadığından, bu kökenli psikosomatik semptomlar ortaya çıkmaktadır. Mahkûmda, aşırı derecede kilo kaybı, beslenme bozukluğu, düşük tansiyon ve aşırı nabız artışına

---

¹⁵Rohat Emekçi’ nin hasta mahpusların durumuna dikkat çekebilmek için hazırladığı, İHD, TİHV ve TAYAD’ın raporlarının yer aldığı bu derleme kitap, Sessiz Çılgılık/İdama Son Verin ismi ile yayımlanmıştır. Ayrıca, hasta mahpusların mektupları ve yakınlarının da anlatımları bulunmaktadır.

bağlı vücutsal sirkülasyonun oluşumu, artan baş ağrıları, iştahsızlık, uykusuzluk, baygınlık, sinirlilik hali, kalp rahatsızlığı, mide ağrıları, titreme hali, kadınlarda periyodun düzensizleşmesi, denge bozukluğu, baş dönmesi, aşırı terleme, motorik koordinasyonun zorlaşması şeklinde genel somatik hareketsizlikler görülmektedir (aktaran Cimmen, 2000).

Son yıllarda yapılan F tipi cezaevleri de dâhil olmak üzere Avrupa, ABD ve Türkiye'deki cezaevi mimari tasarımlarında, her zaman 2 ortak nokta bulunmaktadır: Bunlardan ilki, tüm cezaevlerinde koğuş ve odaların doğrudan havalandırma avlularına bağlantılı yapılmasıdır. Oysa Batı Avrupa ülkelerinde ve ABD'de havalandırma avluları, koğuş ve odalardan bağımsız yapılmakta; dolayısıyla havalandırma avlularına personel nezaretinde ve süreli olarak çıkabilmektedir. Buna karşılık, Türkiye'deki ceza infaz kurumlarında havalandırma, gün doğumundan batımına kadar ve havalandırma avlularında personel gözetimi olmaksızın yapılmaktadır. İkincisi ise, cezaevlerinin bir ya da iki katlı binalar olmasıdır. Bizde çok katlı cezaevleri bulunmaktadır (Demirbaş, 2015: 333-336).

Türkiye'de ve dünyanın farklı yerlerinde uygulanan bu tecrit politikası, gerek mimarisi gerekse de beden üzerinde uyguladığı yöntemleriyle olsun, anlatıldığı üzere beraberinde getirdiği birçok problemle birlikte, asıl olarak bireyi "özne"likten soyan, kişiliğinden arındıran ve izole eden bir sistemdir. Bu anlamda, tecritin özellikle siyasi mahpuslar üzerinde uygulanması ise bir özne olan mahpusun, siyasi bir kimlikten uzaklaştırılarak "yeniden sosyalleştirilmesi" anlamında tesadüf değildir. 1970'lerden 2000'lere kadar ve 2000'lerin başları dâhil olmak üzere, siyasi mahpusların üzerindeki hapsedme ve tecrit politikasının nasıl boyut değiştirdiğini ve bu bağlamda, muhalif gruplarla cezaevi yönetimi/iktidar arasında temel hak ve talepler üzerinde gerçekleşen "mevzi savaşını" ele alacağız.

3.1.4. Türkiye'deki Hapishanelerde Siyasi Mahpusların Kapatılması, Tecrit Ve Açlık Grevleri

Cezaevlerindeki siyasi mahkûmlar ilk yıllarda adli mahkûmlarla birlikte kapatılmaktadırlar. 12 Mart dönemine kadar, hapishanenin özel anlamıyla siyasallaşmasından söz etmek zordur. Bu kapatma yerlerinde devletin, siyasi mahkûmlarla ilgili özel bir politikası, sistematik bir baskısı yoktur (Can, 2010: 28).60'lı

yıllar boyunca dönüşen toplumsal ve politik yapı, sol hareketin özgül evrimi, 60'lı yılların muhalif hareketin Türkiye tarihinde kitlesel bir ölçekte güç kazandığı ilk dönem olmasını sağladı. Muhafız hareketi bastırma ve ortadan kaldırmaya yönelik tutuklama faaliyetinin yaygınlık kazanması da ilk kez 70'li yıllarda gerçekleşti. Bu dönemin cezaevlerine dair en belirgin özellik, bu cezaevlerinde siyasi tutuklulara karşı geliştirilmiş herhangi bir yönetmelik ve politikanın olmayışıdır. Her ne kadar yakalama ve sorgulama süreçlerinde siyasi suçlular, baskıcı uygulamalara sistematik bir biçimde maruz kalsalar da ve yargılandıkları davalardan en ağır cezalara mahkûm edilseler de, sivil cezaevlerinde rahat bir yaşam sürmüşlerdir. 1970'li yıllar siyasi tutuklular açısından sorgulama süreçlerinde uygulanan sistematik baskılar dışında hapishanelerde ciddi sorunların yaşandığı yıllar değildir. Cezaevlerinde siyasi mahkûmları yıpratmaya, sindirmeye, pasifize etmeye yönelik sistematik saldırılar yoktu. Daha önceki dönemlerde olduğu gibi cezaevlerinde içeride kurulan, yeniden üretilen ve devletin yeniden üretilene engel olmadığı bir yaşam bulunmaktaydı. Bu süreçte hapishaneler devletin gündeminde olmadığı gibi 1970'lerde, mahkûmların cezaevlerindeki yaşamlarına karışmayan devlet, cezaevlerini, kapatılanların düşünsel olarak değiştirilmesi ve istenilen insan profili olarak yeniden üretilmesi mekânı olarak kullanmadı (Can, 2010: 39-42).

1970'li yıllarla karşılaştırıldığında 1980'li yıllar ise önemli bir kırılma noktası oluşturmaktadır. Bu kopuş, hem siyasi suçlular üzerindeki algıyı toplum nezdinde "tehlikeli" bir hale getirmeyi amaçlamakta hem de mahpusların üzerinde uygulanan şiddete dayalı kapatma ve baskının giderek sistematikleştiği tecrit sisteminin nüvelerini barındırmaktadır. Aynı zamanda devlet ve hapishane yönetimi bu yıllarda, "barıştır-karıştır" uygulaması ile sağ ve sol örgütlenmelerden olanları aynı koğuşa koymaktaydı. Bu politikalara karşı ilk olarak yapılan 1970'lerin sonunda bireysel anlamda gerçekleşen kısa süreli açlık grevlerinin ardından, 1980'lerde kolektif ve uzun süreli açlık grevleri eylemleri gerçekleşmeye başladı.

12 Eylül döneminin başlarında mahpuslar, hapishanelerdeki insanlık dışı muameleye, adaletsizliğe, işkencelere, siyasi tutsak statülerinin tanınmasına ve yargısız infazlara karşı Türkiye'nin farklı hapishanelerinde açlık grevleri gerçekleştirdiler. Nisan-Mayıs 1981 tarihinde Metris Cezaevi'nde başlayan İstanbul hapishanelerindeki ilk açlık

grevini, Eylül-Ekim 1981, Mayıs-Haziran 1982 ve Temmuz-Ağustos 1983 tarihlerinde üç diğer kitlesel açlık grevi dalgası takip etmiştir. Bu direnişler, bazen Diyarbakır Cezaevi'nde olduğu gibi ölüm oruçlarına dönüşmüştür (Topaloğlu ve Muti, 2014: 77). 1982 yılında, Diyarbakır Cezaevi'nde ortaya konan bir eylem pratiği de kendini yakma eylemi olarak gerçekleşmiştir. Hapishanedeki uygulamaları protesto eden Ferhat Kuntay, Mahmut Zengin, Eşref Anyık ve Necmi Önen (dörtlerin gecesi olarak bilinen) ve ardından Mazlum Doğan, bedenlerini ateşe vermiştir.

Birleşmiş Milletler Cezaevi Asgari Yaşam Standartlarınının 88. maddesi ile Avrupa Cezaevi Kuralları 95. maddesine göre, tutuklular kendi giysileri kullanabilme ilkesine rağmen, Türkiye'de 1983 yılında çıkartılan bir genelge ile siyasi tutukluların da tek tip elbise giyme zorunluluğu getirildi. 12 Eylül'den sonra siyasi tutuklu ve hükümlüler, askeri cezaevlerine konulup askeri eğitime tabii tutuldular. İstanbul'un cezaevlerinde askeri disiplin ve tek tip elbise giyme zorunluluğa karşı birçok açlık grevi yapıldı. Metris'te ziyaretçi yasağının protesto edilmesi, Sağmalcılar'da hapishanelere yapılan nakilleri protesto etmek için kısa süreli açlık grevleri yaşandı. 13 Nisan 1984 tarihinde o zamana dek en uzun süren (75 gün) açlık grevi Metris ve Sağmalcılar cezaevlerinde başlandı. Bu açlık grevine sadece İstanbul'da 400 tutuklu ve hükümlü katıldı. Bunun sonucunda dört kişi (Abdullah Meral, Haydar Başbağ, Fatih Öktülmüş ve Hasan Telci) yaşamlarını yitirdi. Tek tip elbise konusunda taviz vermeden açlık grevi sonlandırıldı. Bazı tutuklular, tek tip elbise giymeme eylemine devam etti. Kasım 1985'te Metris'te bulunan 34 tutuklu, bu eyleme devam etti ve 8'i Diyarbakır, 4'ü İstanbul'da olmak üzere 12 siyasi mahpus yaşamını yitirdi. Tutuklulara ancak, Şubat 1986'da kendi giysileri geri verildi¹⁶. Daha sonra üniforma zorunluluğu tekrar getirilir ve kitap, dergi alma, okumalardaki sansürün kaldırılması, ziyaretçi, açık görüş hakkı ve kendini savunma hakkı gibi konularda birçok hapishanede kısıtlamalar başlar. Girilen açlık grevleri sonucunda, tek tip elbise zorunluluğu kaldırılır ve birtakım haklar geri elde edilir.

Bahsedilen direnişlerin ve eylemliliklerin gerçekleştiği Sağmalcılar, Metris, Bursa, Antep ve Eskişehir gibi hapishaneler, ilk olarak inşa edilen özel tip hücre esasına göre inşa edilmiş olan hapishanelerdir. Kurnaz'a göre (2005: 357) bu süreç, hücreler

¹⁶ http://ob.nubati.net/wiki/T%C3%BCrkiye'deki_cezaevlerinde_yap%C4%B1lm%C4%B1%C5%9F_a%C3%A7%C4%B1k_grevleri

politikasında birinci dönem olarak değerlendirilebilir. 1980’lerde pilot hapisane olarak seçilen Mamak ve Diyarbakır’ın ardından, Metris’te önemli bir direniş çizgisi yaratılmıştır. Metris E Tipi Hapishanesi’nin 1981’de 16-20 kişilik koğuşlar halinde hazırlanmasını, H Tipleri takip eder ve 1983 tarihinde açılan Sağmalcılar Özel Tip Hapishanesi, 4-6 kişilik olarak oda sistemine göre inşa edilir. Metris’te direnen mahpuslar, Sağmalcılar Özel Tip Hapishanesi’ne sevk edilmiştir. 1984’teki ölüm oruçları sonrası, mimari olarak hücre tipi olmasına rağmen günün büyük bölümünde kapıların açık tutulması hakkının kazanılmasıyla, tecrit uygulaması ortadan kaldırılmıştır.

Bunların yanı sıra, 1980’lerde ıslah etme amaçlı eğitim programını temel alan hapishaneler, Eren’in belirttiği gibi, “Atatürk ilke ve inkılâpları”nın öğretildiği, İstiklal Marşı’nın söylendiği yerlerdir. Devlet için buralar, birer okuldur ve bu okulda mahpuslar, “Türk milletine layık olmayı ve Atatürkçülüğü” öğrenmek zorundadır. Bu hedef, daha sonra “topluma kazandırma, yeniden sosyalleştirme, rehabilitasyon, ıslah veya iyileştirme” şeklinde ifade edilecektir. Devlet, artık hapisaneyeye kapattığı insanların kişiliklerini, kimliklerini değiştirmeyi amaçlamaktadır (Eren, 2014: 222).

1980’lerin ikinci yarısından sonra, öğrenci eylemleri ve işçi hareketleri, azımsanamayacak bir etkinliğe kavuşmuştu. Öğrenciler ve akademik çevrenin siyasal ve radikal mücadeleleriyle birlikte işçilerin grevleri direnişlere dönüşmüştü, bir yandan da Kürt hareketinin yükselişi ve eylemlilikleri de söz konusuydu. Devlet, tüm bunlara karşı birçok alanda olduğu gibi cezaevlerine yönelik 1 Ağustos 1988 yılında NATO’nun “Anti Terör Komitesi”, cezaevlerinde politik ilişkileri olanların izole edilmesi ve rehabilitasyonu kararını gündeme getirmişti. 1 Ağustos 1989’da “1 Ağustos Genelgesi” olarak bilinen genelge yayımlanır ve bununla amaçlanan yalnızca tek tip elbisenin geri getirilmesi değildi, yalnızlaştırma, tecrit, sürgün, sevk, kişiliksizleştirme amaçlanmaktaydı. 1987 Mart ayında Eskişehir’in 20 km uzağında Akpınar denen mevkide, Eskişehir Hapishanesi hücre tipi olarak yenilenerek, ilk hücre tipi olarak açılır; ama direnişlerle 1989’da boşaltılmak zorunda kalındı. Ağustos 1989’da açlık grevinin 35.gününde, mahpusların zorla sevki sırasında Aydın’a sevk edilen 2 mahpusun (Mehmet Yalçınkaya, Hüseyin Hüsnü Eroğlu) yaşamını yitirmesi üzerine kapatılır (Okuyucu, 1998: 20-22). Bu anlamda, Kurnaz’ın tecritin ikinci dönemi olarak

nitelendirdiği yasal dönemin başlaması söz konusudur. “Tecrit”i esas alan F tiplerinin inşası, 12 Mart 1991 yılında çıkarılan Terörle Mücadele Yasası’nın 16.Maddesinin 1. Fıkrasındaki, “kanun kapsamına giren suçlardan mahkûm olanların cezaları, tek kişilik veya üç kişilik oda sistemine göre inşa edilen özel infaz kurumlarında infaz edilir” ifadesiyle, siyasi suçlarda “oda”, yani “hücre sistemi” devreye sokuldu (Güvenç, 2013)¹⁷. Ardından 1991 tarihinde Eskişehir’in tekrar açılışı yapıldı. Bir ve üç kişilik hücre sistemini içeren Eskişehir nakillerine karşı gerçekleştirilen açlık grevleri, 44.gününde anlaşma sağlanarak bitirilmiş ve mahpusların taleplerinin karşılanacağına dair söz verilmiştir.

Hapishanelerdeki tecridin yasallaştırılmasıyla birlikte, 1980’lerde başlayan ve 1990’larda giderek şeffaflaşan ıslah anlayışı, daha farklı bir görünüme bürünmüş ve hapishanelere yapılacak olan müdahalelerin habercisi olmuştur. Eren’in belirttiği üzere, hapishanelerdeki “tretman”uygulamalarına giden süreç, üç ayak üzerine inşa edilmiştir: Mahpusların gündelik yaşamlarına müdahale, hapishanelere bakışı bir bütün olarak değiştirmek ve hapishaneleri terörle birlikte sunarak her türlü müdahaleyi meşrulaştırmak, olanaklı kılmak ve tretmanı olanaklı kılacak mimari dönüşümler (Eren, 2014: 198-199). Böylece hücre tipi hapishanelere, özellikle siyasi mahpusları sürgün edebilmek için devlet, koşullara “hâkim olamadığı” ve mahpusların sürekli olarak “isyanlarıyla” karşılaştıkları gerekçesiyle söylemsel bir meşru zemin kurgulamış ve ardından “iyileştirme” politikasını işleme koymaya hazırlanmıştır.

Tüm bunlara göre, 1980 ile 1990’ların başı arasında cezaevi rejiminin geçirdiği dönüşüm, bir yandan 1986 yılında cezaevlerinde idari yönetimin sivilleşmesi ile öte yandan da yeni hakların elde edilmesi ile sonuçlanan bir dizi açlık grevi ve eylemliliklerle açıklanabilir. Bu rejim değişikliği, hem mahkûmların iç hapishane mekânlarında denetimi ele geçirme derecesiyle ifade bulur hem de bunun bir sonucudur. 1980’ler ve 1990’lar, yeni haklar ya da hapishane içinde daha büyük bir özgürlük alanı kazanılması, bir yasağın sona erdirilmesi vb. ile sonuçlanan başarılı mücadeleler, ardında da cezaevi yönetimlerinin gerçekleştirdiği müdahaleler, sonrasında bu saldırıya karşı gelişen yeni mücadeleler biçiminde bir döngü şeklinde nitelenebilir (Caunes,

¹⁷Serpil Güvenç’in www.haber.sol.org.tr de yayımlanan 5 Ocak 2013 tarihli haberinden alınmıştır.

2014: 110-111). Adeta bir mevzi savaşı şeklindeki bu “başarılı” eylemlilikler dönemi, 1990’ların ikinci yarısına kadar sürmüştür.

1995 yılından itibaren ise devletin hapisanelere yönelik tutumları sertleşmeye başlar ve kolluk güçleriyle birlikte cezaevi yönetimi, siyasi mahpuslara çeşitli operasyonlar düzenlemiştir. Bu operasyonlar, sırasıyla 19 Eylül 1995’te Buca’da, 4 Ocak 1996’da Ümraniye’de ve 24 Eylül 1996’da Diyarbakır Hapishanelerinde gerçekleşmiştir. Yapılan müdahaleler sonucu, çok sayıda siyasi mahpus yaşamını yitirmiş ya da yaralanmıştır. (Ülkemiz Hapishaneleri ve Direnç Çiçekleri, 2001: 138-153):

Okuyucu, tüm bu müdahalelere karşı siyasi mahpusların birçok hapisanede (Buca, Çanakkale, Ankara Merkez Kapalı ve Bayrampaşa) açlık grevi, barikat kurma, hapisane görevlilerini rehin alma gibi eylemlerle protestolar başlattığını, tutsakların müdahalelere karşı bir araya gelebilmek ve ortak kararlar alabilmek için “Cezaevleri Merkezi Koordinasyonu” nu kurduklarını söylemektedir. Okuyucu’ya göre (1998: 41) bu kolektif güç, sadece cezaevlerinde değil, tutsak yakınları üzerinde ve diğer alanlarda da birleştirici ve kaynaştırıcı bir etki yaratmayı amaçlamıştır.

Bu direnişlerin ve müdahalelerinin ardından, 1996 yılında Eskişehir Hapishanesi yeniden açılır ve 80 mahpus, Eskişehir Hapishanesi’ne götürülür. 6 Mayıs 1996’da Adalet Bakanı Mehmet Ağar tarafından yayınlanan, “Mayıs Genelgesi” olarak bilinen, cezaevlerine yönelik bu genelgeye tepki olarak, mahpusların birlikte oluşturduğu Cezaevleri Merkezi Koordinasyonu, 20 Mayıs 1996 tarihinde 26 cezaevinde (Sağmalcılar, Ümraniye, Bursa, Aydın, Buca, Malatya, Bartın, Tokat, Zile, Çankırı, Yozgat, Nevşehir, Kayseri, Ankara Merkez, Erzurum, Doğanşehir, Gebze, İskenderun, Gemlik, Diyarbakır, Antakya, Konya, Ceyhan, Sağmalcılar Özel Tip) 1500 siyasi mahpus süresiz açlık grevine girmiştir. Mahpuslar, açlık grevi taleplerinin yer aldığı bir bildiri yayınladılar.

Bu talepler şunlardır:

- Tabutluk¹⁸ genelgeleri iptal edilsin, itiraflaştırma dayatmalarına ve sürgünlere son verilsin. Başta Eskişehir olmak üzere bütün tabutluklar kapatılsın.
- Tutsak yakınlarına yönelik saldırılara son verilsin.

¹⁸Tabutluk, siyasi mahpusların F tipi hücrelerini gerçek anlamda bir tabuta benzeterek isimlendirdikleri bir kavramdır.

- Savunma hakkımız ve tutsakların tedavileri önündeki engeller kaldırılınsın.
- Kayıplara, katliamlara, infazlara, işkencelere son verilsin.
- Başta Kürt halkı olmak üzere tüm emekçilere yönelik devlet terörüne son verilsin.
- Erzurum ve Diyarbakır zindanlarındaki vahşet son bulsun (Direniş, Ölüm ve Yaşam, 1997: 184-185).

Bunlara karşılık, 19 Haziran 1996 tarihinde Adalet Bakanı Mehmet Ağar, cezaevlerinde iki bin kişinin açlık grevinde olduğunu açıklayarak, taleplerin kabul edilemez olduğunu belirtti. 9 Temmuz 1996'da Adalet Bakanı Şevket Kazan ise yayınladığı genelge ile 'Mayıs Genelgesi' olarak (6, 8 ve 10 Mayıs) adlandırılan ve Mehmet Ağar tarafından yayınlanan genelge iptal edildi. Ancak, Eskişehir Özel Tip Cezaevi'nin kapatılmayacağına açıklanması ile açlık grevleri ölüm orucuna dönüştü. 45.gününden itibaren ölüm orucuna dönüşen ve 69. gününde uzlaşma ile sona eren eylemde, 12 kişi hayatını kaybetti. İstanbul Cumhuriyet Başsavcısı Ferzan Çitici, Zülfü Livaneli, Yaşar Kemal, İHD ve ÇHD İstanbul Şube Başkanları, RP (Refah Partisi) ve CHP İstanbul milletvekillerinin da bulunduğu heyetle görüştü. Görüşmeler sonucunda ¹⁹ Eskişehir'deki tutuklularının Gebze ve Ümraniye cezaevlerine nakil edilmeleri, Eskişehir Cezaevi'nin siyasi tutuklular için kapatılması, ailelere yönelik şiddete son verilmesi gibi konularda anlaşma sağlandı. Uzlaşmanın sağlanmasının ardında ölüm orucu ve açlık grevindeki 175 hükümlü ve tutuklu, 11 ildeki 15 hastaneye kaldırıldı. Ölüm orucuna katılanlar, yeterli ve gerekli tedaviyi görmedikleri için kalıcı sakatlık ve hastalıklarla karşı karşıya kaldılar.

Devlet, sağlanan geçici uzlaşmayı, daha sonra Ulucanlar'da 26 Eylül 1999 günü, siyasi mahpusların bulunduğu koğuşlara, operasyon düzenleyerek sonlandırmıştır. Operasyon sonucunda, toplamda 10 kişi yaşamını yitirmiştir.

20 Ekim 2000 tarihinde Çankırı ve İstanbul Ümraniye Cezaevi'nde, F Tipi cezaevlerini protesto etmek için siyasi mahpuslar açlık grevine başladılar. Altaş'ın söylediğine göre, bu tarihte Türkiye'deki 18 cezaevinde Devrimci Halk Kurtuluş Partisi/Cephesi (DHKP/C) ve Türkiye Komünist Partisi/Marksist Leninist (TKP/ML) örgütleri başta

¹⁹ http://ob.nubati.net/wiki/T%C3%BCrkiye'deki_cezaevlerinde_yap%C4%B1lm%C4%B1%C5%9F_a%C3%A7%C4%B1k_grevleri

olmak üzere birçok siyasi mahpusun (865 tutuklu ve hükümlü) başlattığı grev, bazılarının 20 Kasım'da ölüm orucuna çevirmeleri ile artan baskılar sonucunda, Adalet Bakanlığı 3 Aralık 2000 tarihinde Türk Tabipleri Birliği'ni görüşmeye davet etti. Bu aşamadan sonra insan hakları savunucuları, sivil toplum örgütleri ile Adalet Bakanlığı ve mahkûmlar arasında görüşmeler başladı (Altaş, 2007: 56). Bazı aileler de dışarıda çocuklarını desteklemek amacıyla ölüm orucuna girdi. Siyasi mahpuslar, açlık grevi taleplerini şu başlıklar altında dile getirdiler:

- F-tipi cezaevlerinin kaldırılması,
- 3713 Sayılı Terörle Mücadele Yasası'nın kaldırılması,
- Üçlü Protokolün²⁰ kaldırılması,
- 1996 yılında yapılan açlık greviden dolayı sakat kalanların tedavi edilmesi ve özel aflu tahliye edilmesi,
- Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin (DGM) kapatılması,
- Cezaevlerinde yapılan operasyonlar sonucu meydana gelen ölüm ve yaralanma olaylarından sorumlu olanların yargılanması,
- Halkların demokrasi ve özgürlük mücadelesi önündeki tüm anti-demokratik yasalar iptal edilmeli, Kürt ulusu ve diğer ulusal azınlıklar üzerindeki baskılara son verilmelidir(Helsinki Yurttaşlar Derneği, Cezaevleri Raporu).

Gerçekleştirilmesi beklenen taleplerin yayınlanmasının ardından, her geçen gün açlık grevi ve ölüm oruçlarının artmasına rağmen devlet, yapılan eylemlere karşı uzlaşmaz bir tutum sergiledi. İktidar, koğuş sisteminde “militan” yetiştirildiğine yönelik açıklamalarıyla, siyasilerin F tiplerine sevk edileceğinin işaretini vermişti. Dönemin Adalet bakanı Hikmet Sami Türk, 9 Aralık'ta eylemcilerle tam bir mutabakata varılmadan F tiplerinin uygulamaya geçirilemeyeceğini söylese de, mahkûmlar buna güvenmemiş ve görüşmeler, kesintiye uğramıştır. Kamuoyunun, aracı olan sivil toplum örgütleri ile Orhan Pamuk, Zülfü Livaneli ve Mehmet Bekâröğlü gibi isimlerin tüm

---

²⁰Üçlü Protokol'un amacı; ceza infaz kurumlarının yönetim ve korunması ile hükümlü ve tutukluların sevk ve nakilleri ile sağlık hizmetlerinin Adalet, İçişleri ve Sağlık Bakanlıklarının işbirliğiyle düzenli ve etkili bir şekilde yürütülmesini sağlamaktır. Cezaevlerindeki güvenlik standartlarını belirler; mahkûmların aranmasını, hastanelere sevk prosedürlerini, tedavilerinin nasıl yapılacağını, ziyaretçilerin aranmasını vb. kapsar.

baskısına rağmen, F-tipi hapisanelerine geçişten vazgeçilmedi. 20 cezaevinde birden süren grevleri denetleyemeyen devlet, eylemlere müdahale etme ihtiyacı hissetmişti. Sonuçta 19-22 Aralık 2000 tarihlerinde cezaevlerine eş zamanlı operasyonlar düzenlendi.

Askerler çok sayıda gaz, sinir bombası, silah ve kimyasal madde kullanmıştı. Verilen rakamlara göre²¹, yaklaşık 10.000 askerin görev yaptığı operasyonda, 30 tutuklu, 2 asker hayatını kaybetti, 6 kadın yanarak hayatını kaybetti. Operasyon sonrasında hapisanelerde, tecrit sistemine karşı grevler ve ölüm oruçları devam etti. 41 hapisanede ölüm orucuna giren 122 kişi yaşamını yitirdi. Bu olay, Hikmet Sami Türk tarafından “Hayata Dönüş” olarak adlandırıldı. Operasyonun sabahında ise bakan şunları söylemişti:

“...İnsanların göz göre göre ölüme sevk edilmesine devletin seyirci kalması düşünülemez. Bu nedenle 20 cezaevinde birden yapılacak müdahale kaçınılmaz hale gelmiştir. Müdahalenin amacı, insanların hayatını kurtarmaktır. Operasyon şu ana kadar tam bir başarı ile yürütülmüştür. Herhangi bir zayıflık yoktur” (“F-tipi Cezaevleri Raporu”, 2001).

19 Aralık Operasyonu’nun hemen ardından F Tipi hapisanelerine sevkler başladı. Müdahalenin sabah saatlerinde, Bartın Hapishanesi’ndeki mahpusların Sincan F Tipi Hapishanesi’ne sevk edilmesiyle birlikte, Türkiye’de F Tipi hapisanelerine resmen geçilmiş olduğu anlaşıldı.

F tiplerine geçiş sürecinde, siyasi mahpusların açlık grevlerinin ve ölüm oruçlarının devam etmesiyle, ölümler yaşanmaktaydı. Yaşanan ölümlerde 2001 yılından sonra azalma olmasına rağmen, “Wernicke Korsakoff Sendromu” (WKS) gibi uzun süreli veya sürekli hastalığa yakalanan tutuklu ve hükümlü sayısında büyük artışlar meydana gelmeye başladı. Ölümlere ve F tipi koşullarına dikkat çekebilmek için başlayan görüşmelerde, 2001 yılının sonunda İstanbul, Ankara, İzmir ve Antalya Baro başkanlarının sunduğu “üç kapı üç kilit” önerisi oluşturuldu ve 2002 yılında kamuoyuna sunuldu. “Dört Baro Başkanının ortaklaşa sunduğu ‘üç kapı üç kilit’formülasyonu ile ifade edilen taleplerin, ölüm orucu direnişinin taleplerini karşılamıyorsa da, sorunun

²¹www.sendika.org’un 19 Aralık 2013 tarihli haberinden alıntılanmıştır.

çözümü bakımından bu öneriyi kabul ettiklerini” açıkladılar (TİHV, 2001 İnsan Hakları Raporu).Ancak²², Adalet Bakanlığı’nın öneriyi geri çevirmesi üzerine sürdürülen açlık grevi ve ölüm orucu eylemleri, ölümlere yol açmaya devam etti. Hikmet Sami Türk, “üç kapı, üç kilit”e karşı “mahkûmların 10’ar kişilik gruplar halinde haftada toplam beş saat bir araya getirilmesi” yolundaki önerisini açıkladı. Türk, “Eylem sona erdiği takdirde, uygulamaya konulacak bir genelge hazırdır. Cezaevlerinde ortak etkinlik veya iyileştirme programlarından en az birine katılan hükümlü ve tutuklular, istedikleri takdirde 10 kişiyi aşmadan idarenin gözetiminde, belirlenecek açık görüş alanlarında haftada beş saati aşmayacak şekilde, sohbet şeklinde bir araya gelebilecekler” dedi. Yine 2002 yılının başında Türk, “eğer basın ilgi göstermezse, F tiplerinde var olan uygulamalar devam ederse, ölüm oruçları 6 ay, en geç bir yıl içinde biter “ dedi.Bu açıklamaların ardından, Mayıs 2002’de DHKP-C ve TKEP-L (Türkiye Komünist Emek Partisi/Leninist) dışında diğer siyasi mahpuslar, açlık grevi ve ölüm orucu eylemlerini bitirdiklerini açıkladılar.

Bu anlamda hükümetin tavrı, ölümlere ve tecrit koşullarına dikkat çekmek için yaratılmaya çalışılan kamuoyuna karşı, medyanın bu olaylara ilgisiz kalmasını sağlamaya çalışmak yönünde oldu. Dışarıda TAYAD’lıaileler, aydın ve sanatçılar, tahliye olanlardan bazıları ve direniş evleri olarak bilinen evlerden destek verenler, açlık grevi ve ölüm orucu eylemlerini devam ettirdi. Aynı zamanda, birçok kişi içeride ve dışarıda olmak üzere feda eylemleri olarak bilinen kendini yakma eylemini gerçekleştirdi. Polis, bir yandan Ankara Kızılay’da, Abdi İpekçi Parkı’nda eylem yapan TAYAD’lı ailelere müdahale ederken, bir yandan da çeşitli biçimlerde direniş gösteren kişileri etkisiz hale getiriyordu. 5 Kasım 2001’de (Aydınlarla Tartışmalar, 2010: 503-505) İstanbul Küçükarmutlu’da kurulan direniş evlerine polis baskın düzenledi ve ölüm orucuna yatan dört kişiyi öldürdü. Açlık grevi ve ölüm orucu eylemleri, hapishanelerde ekipler halinde devam ederken, bu saldırıyı protesto etmek için dışarıda yapılan eylemlerde bireyler, kendi hayatlarına son vermiştir. “Tecrite son verin!” diyerek hayatına son veren Şengül Akkurt Kızılay’da, en son ise 2006’da ölüm orucunu devam ettiren Fatma Koyupınar yaşamını yitirdi.

²² http://ob.nubati.net/wiki/T%C3%BCrkiye'deki_cezaevlerinde_yap%C4%B1lm%C4%B1C5%9F_a%C3%A7%C4%B1k_grevleri

5 Nisan 2006'da Avukatlar Günü'nde avukat Behiç Aşçı, yaşanan tecrite ve ölümlere dikkat çekmek için ölüm orucuna başladı. Aralık ayında Aşçı²³, ölüm orucunun 262. günündeyken Adalet Bakanlığı'ndan "Cezaevlerinde tecrit yok" açıklaması geldi. Üç gün sonra, TBMM Başkanı Bülent Arınç devreye girdi. Arınç, F tipinde şartların insani olmaktan çıktığını, Ocak ayında bir heyet kurularak cezaevi koşullarının inceleneceğini söyledi. Bu arada TTB, Devrimci İşçi Sendikalar Konfederasyonu(DİSK), Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK), Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB), İstanbul Barosu harekete geçti. Heyet, Tekirdağ F Tipi Cezaevi'nde yaptıkları incelemeden sonra 5 Ocak 2007'de bir rapor sundu. Raporda tecrit koşullarının bütün hafifletici önlemlere karşın yaygın bir şekilde devam ettiği anlatıldı. Raporun sunulmasından 17 gün sonra TTB Başkanı Gençay Gürsoy, Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürü Kenan İpek'le telefonla görüştü. İpek, raporlarında dile getirilen önerilerin büyük çoğunluğunun kabul edildiğini söyledi. Adalet Bakanlığı da yeni bir genelge yayımladı. Savcılıklara gönderilen genelgede rapordaki maddelerin çoğu kabul edilmişti. Kabul edilen önerilerden en önemlisi 'tretmana'tabi olmayan, yani herhangi bir disiplin suçu nedeniyle elinden alınamayacak bir hak olarak tutukluların, hükümlülerin makul bir süre ve makul bir sayıda başka tutuklu ve hükümlülerle birlikte olabilmesiydi. Genelgeye göre, hükümlü ve tutuklular 10 kişiyi aşmayacak gruplar halinde açık görüş alanlarında veya diğer ortak yerlerdeki sosyal faaliyetler çerçevesinde haftada 10 saati aşmamak üzere sohbet amacıyla bir araya gelebilecekti. Bunun üzerine Behiç Aşçı ve Adana'da Gürcan Görüroğlu ile Uşak E Tipi Cezaevi'nde 1 Mayıs 2006 tarihinden beri ölüm orucunda olan hükümlü Sevgi Saymaz 22 Ocak 2007 tarihinde eylemlerine son verdiler.

Tüzükte belirtildiği üzere, mahpusların çeşitli iyileştirme programları, spor, sosyal ve kültürel faaliyetler kapsamında ve/veya sohbet amacıyla odalarından dışarıya çıkarılıp haftada 10 saat odalarının dışında bir araya geliyor oldukları varsayılsa bile, bu bir gün içinde mahpusun, sürekli tutulduğu yaşam alanından çıkarak, odasını paylaştığı iki kişi dışında başkalarını da görebileceği zaman diliminin bir buçuk saatin altında kaldığı anlamına gelir. Dahası, yüksek güvenli hapisaneler ve hapisanelerin güvenli bölümleri, 2006 öncesinde planlanıp inşa edildiklerinden, ortak alanda

²³ http://ob.nubati.net/wiki/T%C3%BCrkiye'deki_cezaevlerinde_yap%C4%B1lm%C4%B1C5%9F_a%C3%A7%C4%B1k_grevleri

gerçekleştirilebileceği belirtilen söz konusu etkinliklerin gerçekleştirilebilmesine olanak verecek bir mimari yapıda değillerdir (Doğuç, 2014: 133- 134).

Anlatıldığı üzere, Adalet Bakanlığı'nın “kısmen” tecriti kabul eden ve “iyileştirilen” koşulları içeren genelgesi ile tüm eylemler bitirilmiş oldu. Ama hücre tipi hapishanelerin inşası ve tecrit politikası varlığını sürdürmektedir. Eren'in belirttiği üzere, Türkiye'de 2000 yılı sonrasında inşa edilen hapishanelerin neredeyse tamamı F, L, D ve T tipi hapishanelerdir. Bu hapishanelerin de ortak yönü, “oda sistemi” ne göre inşa edilmiş olmalarıdır. Son yıllarda da bu yeni hapishanelerin yanı sıra, eskilerin oda sistemine dönüştürülmesi söz konusudur. Bu süreç, adli mahpusları ve tüm hapishaneleri kapsayacak şekilde genişletilmiştir (2014: 37-38).Aydınoglu ise özellikle son yıllardaki istatistiklere dikkat çekmiştir: Kapasite artışıyla ters orantılı olarak, hapishane sayısı azalmaktadır. Bunun nedeni, 2016 yılından itibaren planlı bir şekilde küçük kapasiteli ilçe hapishanelerinin kapatılması ve daha fazla kapasiteli, “oda sistemi” ne dayalı hapishanelerin açılmasıdır. 2005'te 441, 2010'da 371, 2016 başında ise 361'e kadar geriletilmiştir. Bu 361 hapishanenin sadece 249'u 2000 öncesi inşa edilmiştir. 73'ü de 2000- 2014 yılları arasında restore edilerek, oda sistemine dönüştürülmüştür (2016: 15). İktidarın bir söylem biçimi olan “oda” kelimesinin tersine, “hücre” sisteminin uygulama hali olan “tecrit” politikası ile egemen, şiddete dayalı bir “hukuksal” zeminde, ölüm ve yaşam arasındaki ince çizgide, beden ve gündelik hayat üzerinde denetim kurmaya devam etmektedir.

3.1.5. Hapishane ve Tecrit Sistemine Karşı Bugünden Açlık Grevi Eylemi Örnekleri

Türkiye hapishanelerinde devam eden hücre inşalarının mekânsal tahakkümünün yanında, hapishane yönetiminin hukuksuz ve keyfi uygulamaları günümüzde de devam etmektedir. Özellikle son yıllarda siyasi mahpuslar, belli başlı taleplerin yerine getirilmesini istemektedir. Bu talepler genel anlamda, insan hakları ve özgürlükleri bağlamında, hapishane içerisindeki sağlık koşullarının düzeltilmesini, yiyecek ve barınma niteliğinin artırılmasını ve şiddet gibi hak ihlallerinin son bulmasını içermektedir. Çeşitli hapishanelerde az sayıda mahpusun maruz kaldıkları ihlallere dikkat çekmek amacıyla yaptıkları açlık grevi eylemlerine örnekler verecek olursak:

50 yaşındaki Fadik Adıyaman'ın Tekirdağ T Tipi Kapalı Cezaevi'nden Bakırköy Kadın Kapalı Cezaevi'ne sevk edilmesi talebiyle başlattığı açlık grevi eylemi, 75'inci gününe girmiştir. Avukatının verdiği bilgiler dâhilinde,²⁴ devletin Fadik Adıyaman'ı Bakırköy Cezaevi'ne nakletmek yerine, Bakırköy Cezaevi'nden Elif Akbulut adlı tutsağı bir gece ağzını bantlayarak ve ellerine ters kelepçe takarak zorla Tekirdağ T Tipi Cezaevi'nde olan Adıyaman'ın yanına getirdiklerini de paylaşmıştır. Adıyaman, 8 Nisan 2016 günü avukat görüşmesinde kalp krizi geçirmiştir.

İzmir 2 No'lu F Tipi Kapalı Cezaevi'nde kalan siyasi mahpus Mehmet Şerif Öner'in, hapisane idaresinin hasta mahpusların sağlık haklarını engellenmesinden dolayı 2016 Mayıs ayında başlayan süresiz bir açlık grevine girmiştir. Kaldığı F Tipi cezaevindeki iki katlı koğuşların sağlık açısından elverişsiz olduğunu belirten Öner mektubunda,²⁵ "Sağ omzumda koliküva kırığı olup boyun fitiği olduğum için sandalyede oturamıyorum. Ağrı ve uyuşmaya yol açtığı için ya yatakta uzanır durumdayım ya da ayakta duruyorum" diye yazmıştır. Öner, yine diz kapağının olmamasından dolayı merdiven basamaklarından inip çıkarken diz bölgesinde ağrı, kramp, ani kasılma ve güç reaksiyonu yaşadığından dolayı düştüğünü ifade etmiştir. Bu sağlık sorunlarından kaynaklı merdivensiz bir odaya verilmesi için talepte bulunduğunu da belirten Öner, ancak bu talebinin cezaevi idaresi tarafından 'değerlendireceğiz, ilgileneceğiz'denilerek sürekli geçiştirildiğini anlatmıştır.

20 Eylül 2016 tarihinde açlık grevine başlayan, üst üste ameliyatlara geçirse dahi tutukluluk hallerine devam ettirilen Sibel Çapraz ve iki kolu olmayan, sağlık durumu giderek bozulan Ergin Aktaş ile İHD'den bir heyet, siyasi mahpus olarak tutuldukları hapisanede görüşmüştür. İHD'den verilen bilgilere göre:²⁶ "Ergin, tek kişilik bir hücrede kalıyor. Hücrede banyo yok ve sıcak su verilmiyor, tuvaletin kapısı yok. Ergin'in temel ihtiyaçları karşılanmadığı gibi, ona eziyet olsun diye de ellerinden gelen her şeyi yapıyorlar. Kaldığı hücrenin hemen yanına taciz suçundan hükümlü bir asker

²⁴<https://hapistesaglik.com/2016/04/15/aclik-grevindeki-fadik-adiyaman-kalp-krizi-gecirdi/>

²⁵<https://hapistesaglik.com/2016/05/13/hasta-mahpus-10-gundur-aclik-grevinde/>

²⁶

<http://www.demokrathaber.org/guncel/ihd-aclik-grevindeki-capraz-ve-aktas-yasamini-yitirebilir-h73129.html>

koymuşlar. O kişi her gün ve saat Ergin'in bütün değerlerine küfür ederek onu tahrik etmeye çalışmıştır. Ergin, hapisane yönetimine bunu bildirdikten sonra disiplin cezası almış. Ancak Sibel'in defalarca ameliyat olduğunu ve yaşam tehlikesi sınırında olduğunu artık herkes bilmektedir. Buna rağmen açlık grevi eyleminde ve hemen talepleri yerine getirilmezse yaşamını yitirebilir" uyarısında bulunmuştur.

Yine Bandırma T Tipi Kapalı Cezaevinde kalan siyasi mahpus Ali Şimşek, Mayıs 2016 tarihinde sürgün ve sevkleri protesto etmek, siyasi tutsakların olduğu bir hapisaneye sevk edilmek için süresiz ve dönüşümsüz olarak açlık grevine gitmiştir. Habere göre Şimşek,²⁷ Ankara Sincan F Tipi Cezaevinde kalırken, 26 Mart 2016 günü sabaha karşı aniden hüccesine giren gardiyanlar tarafından apar topar Bandırma T Tipi Kapalı Cezaevine gönderildi. Ali Şimşek bu cezaevinde yaşadığı hak ihlallerinden kaynaklı ve kendisi gibi siyasi mahpusların olduğu başka bir cezaevine nakli için Adalet Bakanlığı'na yazdığı dilekçelere cevap alamayınca, 16 Mayıs tarihinde açlık grevine girdiğini açıklamıştır. Kaldığı 15 kişilik T tipinde girdiği açlık grevi 39.gününe girmiş olan Şimşek'in durumu kötüye gitmektedir.

Bununla birlikte, üç ayrı anarşist mahpus da farklı talepler üzerinden açlık grevi eylemi gerçekleştirmiştir. 24 yıldır hapisanede kalan vegan mahpus Osman Evcan, dördüncü kez açlık grevi eylemi gerçekleştirmiştir. Bianet'in haberine göre,²⁸ 1992'de müebbet hapis cezasına çarptırılan Evcan, 2011 yılında 43 gün süren açlık grevi eylemi sonucunda hapisanelerdeki tüm vegan-vejetaryen tutsaklar için vegan-vejetaryen yemek hakkı kazanmıştı. Evcan, geçen süre içerisinde mücadelesini bir adım ileriye taşıyarak hazırlanan vegan-vejetaryen yemeklerin taze ve mevsimsel sebzelerle yapılmasına ek olarak dışarıdan vegan gıda almanın önündeki engelleri de kaldırmak için Nisan 2014'te 33günlük bir açlık grevi eyleminde daha bulunmuş ve bu hakkı da kazanmıştı. 10 Kasım 2015'te bu sefer de Kocaeli 1 No'lu F Tipi Cezaevi'nde vegan beslenme hakkı engellendiği için açlık grevine başlamış, taleplerinin kabul edilmesiyle açlık grevini 40. günde bırakmıştı. Bu eyleminde ise vegan beslenme hakkı hapisane yönetimi tarafından keyfi olarak engellendiği ve çıplak arama, kitap ve iletişim

²⁷<http://siyahaber3.org/aclik-grevindeki-ali-simsekin-saglik-durumu-kotu>

²⁸<http://bianet.org/bianet/insan-haklari/172460-24-yildir-hapiste-4-kez-aclik-grevinde-talebi-sebze-yemek>

sınırlamaları gibi hak ihlallerine maruz kaldığı için dördüncü kez açlık grevine girmişti. Şevket Aslan adlı anarşist mahpus ise, kötüye giden sağlık koşullarından ötürü ve kendi siyasi örgütlenmesi ile birlikte kalmak istediği için 19 Temmuz 2016'da açlık grevine girmiş ve grevi, 37.gününe ulaşmıştır.²⁹ En son Umut Fırat Süvarioğulları, Kasım ayından bu yana İzmir-Buca Kırıklar F tipinde başlatmış olduğu açlık grevi eyleminde 50.gününe gelmiş ve daha topyekûn-sistemsel bir duruş ile vicdani reddini açıklamıştır.³⁰

Diğer yandan, Antalya L tipi, Tarsus C Tipi, Adana Kürkçüler F ve E Tipi, Osmaniye T-1 ve T-2, Silifke, Ermenek ile Karaman Hapishaneleri'nde yaşanan hak ihlallerine ve hapishane idaresinin, gardiyanların, mahpuslara uyguladıkları şiddete dikkat çekmek için siyasi mahpuslar, aileleri ile birlikte açlık grevine başvurabilecekleri uyarısında bulunmuşlardır.³¹

Türkiye hapishanelerinden verilen örneklerde görüldüğü üzere açlık grevi eylemi, insani olan hak ve özgürlüklerin, keyfi bir şekilde kısıtlanmasını ve engellenmesini protesto etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu eylem biçiminin bir protesto yöntemine dönüşmesine ise ilk defa Çarlık Rusyası'nda rastlanmıştır. Ratcliffe'ye göre, Çarlık Rusyası'nda içinde buldukları şartların iyileştirilmesini isteyen sürgün yollanmış bazı kişiler ve siyasî mahkûmlar son çare olarak açlık grevine başvurmuşlardır. Bunun yanında, dünya çapında açlık grevi adını, 1909 senesinde İngiliz Suffragistlerinin militan kanadının eylemleri ile duyurmuştur. Kadınlara oy hakkı verilmesini sağlamak için gerçekleştirdikleri suç teşkil eden çeşitli eylemlerinden dolayı mahkûm olan ve kendilerini siyasî suçlu olarak niteleyen suffragist kadınlar, adî suçlu muamelesi görmelerini protesto etmek amacıyla açlık grevleri başlatmışlardır. 1918 senesinde kadınlara oy hakkının tanınmasıyla birlikte suffragistlerin açlık grevi eylemleri sona

²⁹ <http://www.demokrathaber.org/guncel/anarsist-mahkm-sevket-aslan-37-gundur-aclik-grevinde-h71721.html>

³⁰ <http://gorulmustur.org/icerik/yalinayak-devrimci-anarsist-tutsak-umut-firat-suvarioogullari-vicdani-reddini-acikladi>

³¹ <http://gazeteyolculuk.net/gundem/ihd-hapishanelerde-yapilan-iskenceler-son-bulmazsa-aclik-grevi-baslatacagiz.html>

ermiştir (aktaran Feyzioğlu,1993: 159). Açlık grevi eyleminde, dünyanın en uzun açlık grevini 16 yıldır sürdüren ve2016 yılında Hindistan’da eylemini sonlandıran insan hakları aktivisti ve şair Irom Sharmila kayıtlara geçmiştir. Hindistan’da³² ‘Demir Leydi’ ve ‘Mengoubi’ yani ‘adil olan’ olarak da tanınan Sharmila, Hindistan hükümetinin güvenlik güçlerine 1958 yılında ‘mahkeme kararı olmadan arama yapma yetkisi’ verme kararını ve 2000 yılında, Imphal Havalimanı yakınlarında bir otobüs durağında 10 sivilin güvenlik güçlerince öldürülmesini protesto etmek için, 2 Kasım 2000 yılında açlık grevine başlamıştır. Açlık grevine başlamasının ardından vücuduna ve burnuna zorla takılan bir serumla sıvı karbonhidrat, vitamin ve protein verilerek zorla beslenen Sharmila, 2016 yılında eylemini sonlandırmıştır.

Anlatılanlar ışığında günümüzde, egemen tarafından kimi zaman hapisaneler içerisinde kimi zaman yaşamın bizzat içerisinde uygulanan birtakım haksızlıklara ya da şiddete ses çıkarılması ve yaşanan ihlallere dikkat çekme amacını taşıdığı için kavramın içerdiği anlamıyla açlık grevi eylemi, “pasif bir direniştir” diyebiliriz. Talep edilenler, devletin hapisane politikalarına, hapisane yönetimlerinin tavırlarına ve örgütlenmelerin yapısına göre değişse denerede olunursa olunsun genel anlamda, hapisane koşullarının iyileştirilmesiyle birlikte, hükümetlerin uyguladıkları bazı yasaların eleştirilmesi ve kaldırılması istemini içermektedir. Bu anlamda Türkiye’deki hapisanelerde siyasi mahpuslardan gelen taleplerin dile getirilmesinde açlık grevi eylemi, artık daha bireysel bir forma bürünmüştür. Kişiler özelinde gerçekleşmesi, doğrudan açlık grevi eyleminin etkisini yitirdiği anlamına gelmemekte, eylem hala hapisanelerde var olan sorunların dile getirilmesini sağlamakta aracı olabilmektedir.

---

³²<http://www.nerinaazad.net/news/life/people/dunyanin-en-uzun-aclik-grevi-sona-erdi>

4.BÖLÜM: VERİLERİN ANALİZİ VE YORUMLANMASI

4.1. KATILIMCILARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

4.1.1. Katılımcılara Dair

Araştırmanın katılımcı grubu, 1996-2000 yıllarında hapisanede açlık grevine katılmış, tahliye olmuş kişilerden oluşmaktadır. Konunun “hassaslığı” ve “mahremligi”, aynı zamanda görüşmecilere ulaşmakta zorluk çekilmesi nedeniyle “kartopu” örnekleme tekniği kullanılmıştır. Yani kişiden kişiye, kişiden de olaylara ulaşarak durumların tanımlanmasıyla elden edilen bilgiler ve veriler zenginleştirilmiştir.

Görüşmeciler, 38-50 yaş aralığı arasında bir dağılım göstermekte ve toplamda 10 kişiden oluşmaktadır. Görüşmeci sayısı az olmakla birlikte, görüşmecilerin birbirinden farklı hapisanelerde kalmış olmaları, araştırmanın çeşitliliğine katkı sağlamakta ve birçok açıdan karşılaştırma yapabilmeye olanak tanımaktadır. Görüşmecilerin hapisanede kalma süresinin en kısıtı toplamda 1 yıl, en uzununu ise 11 yıldır. Aynı zamanda, katılımcılardan yalnızca 2’si lise mezunudur, geri kalanı ise en az üniversite mezunu ve bir meslek sahibidir. Katılımcılar çoğunlukla, hapisaneden çıktıktan sonra eğitimlerini tamamlamış veya eğitimlerini bir sonraki kademeye taşımışlardır. Aşağıdaki tabloda katılımcıların demografik bilgileri ayrıntılı bir şekilde verilmiştir.

Tablo 1: KATILIMCILARIN SOSYO-DEMOGRAFİK BİLGİLERİ

	Sayı		
Cinsiyet	Kadın		Erkek
	5		5
Medeni Durum	Evli		Bekâr
	5		5
Eğitim Durumu	Lise mezunu	Lisans	Lisans üzeri
	2	4	4
Yaş	38-44 yaş aralığı		44 ve üzeri (44-50)
	7		3
Hapishaneye Girilen Yaş	17-23 yaş aralığı		23 ve üzeri (23-29)
	5		5
Hapishane İçerisinde Kalınan Toplam Süre	En kısa yıl		En uzun yıl
	1		11

Çalışma süresince elde edilen demografik bilgiler tablosuna göre, görüşmecilerin 5'i kadın, 5'i erkek olmak üzere eşit şekilde dağılmıştır. Medeni durumları ise yine aynı şekilde eşit dağılmış (1'i kadın, 1'i erkek olmak üzere 2 kişi boşanmış) ve evli olan görüşmeciler, hapishaneden çıktıktan sonra evlenebilmişlerdir. Bu durumun da, hapishaneye girdiklerinde yaşlarının 17 ila 29 aralığında değişmesinden ve içinde buldukları mücadeleyi ve mücadele alanlarını, kendi yaşamlarında öncül kılmalarından kaynaklandığı gözlemlenmiştir.

Eğitim durumlarına ilişkin katılımcılarla ilgili şu sonuç elde edilmiştir: Katılımcılar, çoğunlukla üniversite mezunu ve üzeri düzeyde bir eğitim seviyesindedir. Lise mezunu olan katılımcılardan 2 kadın (1'i üniversite terk), Almanya'da yaşamakta ve gönüllü olarak birtakım sivil toplum kuruluşları vb. yerlerde görev almaktadır. Lisans üzeri eğitim seviyesinde olan katılımcıların 2'si yüksek lisans, 2'si doktora yapmaktadır. Lisans ve üzeri eğitim durumunda olan katılımcıların hepsi birer meslek sahibidir. Aynı zamanda katılımcılar, yaptıkları işlerle ve projelerle, yaşadıkları süreci ve deneyimi,

yazdıkları kitap ya da makalelere, çektikleri film ya da icra ettikleri müzik vb. eserlerine yansıtabilmişlerdir.

Ayrıca katılımcıların mevcut halde, ağırlıklı olarak orta yaş içerisinde olduğu gözlemlenmektedir. Katılımcılardan ikisi birer çocuk sahibi iken, yalnızca katılımcılardan birisinin 2 çocuğu bulunmaktadır.

4.2. KATILIMCILARIN SAHİP OLDUĞU FİKİRLERİ ŞEKİLLENDİREN YAPILAR/ALANLAR VE AÇLIK GREVİ DENEYİMİ

Bu bölümün çalışmaya dâhil edilmesinin sebebi, hapisane içerisinde açlık grevine giren katılımcıların, bu sürece giden yolda nasıl bir bağlam içerisinde olduklarını ve eylemden nasıl etkilendiklerini anlayabilmektir. Açlık grevi eylemini ve eylem içinde bulunma halini anlamak ve bütünüyle de yorumlamak açısından bu bölüm, önem teşkil etmektedir. Bunun için de öncelikle, siyasi mahpus olan katılımcıların sahip oldukları fikirlerin ve ideolojilerinin nasıl şekillendiği üzerinden, içinde buldukları dönemde yürüttükleri birtakım faaliyetlerle birlikte, oluşturdukları yaşam ideali anlaşılmasına çalışılacaktır. Siyasi atmosferin ve fikirlerin anlaşılmasının amaçlanması, bu arka planın, açlık grevi eylemine olan tutumları bir anlamda etkileyebileceği içindir. Aynı zamanda eylemin katılımcılar üzerindeki etkisi ise bir yandan eylem içerisinde nasıl beslenildiği, neler tüketildiği ve dolayısıyla potansiyel olarak eylemin (ölüm orucu ile birlikte) yaratabildiği çeşitli sağlık sorunları, bir yandan da eylemlilik halinin, katılımcıların yaşantısındaki değişim-dönüşümler üzerinden tespit edilecektir. Tüm bunların etkisi, açlık grevine giren kadın ve erkek katılımcılarda, fiziksel hali veya eylem içerisindeki duruş ve tutumları; direngenlik vb. ölçütler ile kıyaslamaya gidilerek, aralarında farklılık olup olmadığı sorgulanacaktır.

4.2.1. Katılımcıların Fikirlerini Etkileyen Çevreler ve Faaliyetler

Aile ve Sosyal Çevre

Görüşülen bireyler, belirli çevreler içerisinde yetişmiş kişiler olarak hayata ve siyasi ideolojilerine dair argümanlara sahiptirler. Katılımcılar başlangıçta ailelerinin kültürü, geleneği ve kimliklerinin etkisi altında kalmışlardır. Böylesi bir etkilenmeyi katılımcıların ifadelerinden görebiliriz;

“Kürt ve Alevi bir aileden geliyorum, bu kültürle büyüdüm. Asıl kaynağı biraz Alevi kültüründen alıyor bence aile yapımız da öyle, bende de. Eşitlik, özgürlük temelinde bir ailede büyüdüğüm için hayata bakış açım da böyle bir dünya tahayyülüm var.” (Anahtar, 18 Mart 2016, Beyoğlu)

Siyasi ideoloji ve fikirlerin, içinde bulunulan dönem koşulları, dönem hareketliliği ve yaşanılan yer (mahalle kültürü) itibariyle şekillenmesi söz konusudur.

“90’lı yıllar Türkiye’de toplumsal hareketlerin biraz daha yüksek olduğu ve eylemlerin de biraz fazla olduğu bir süreçti. O süreçte kitlesel tutuklamalar yapılıyordu, 10-12 kişi kadar mahallelerden insanlar alınıyordu. Ben de o tutuklama furyasında tutuklananlar biriydim. Öğrenciydim tutuklandığımda üniversite birinci sınıfta, öğrenci hareketliliğinin içinde yer alıyordum. Ama aynı zamanda Gazi mahallesinde oturuyordum, mahalle hareketi içerisinde yer alıyordum.” (Bilgin, 20 Mart 2016, Beyoğlu)

Başlangıçta aile, daha sonrasında ise çeşitli toplumsal ortamlar, katılımcıların fikirlerini ve siyasi yönden hareketliliklerini etkilemiş ve belirlemiştir.

Siyasi Atmosfer ve Yürütülen Faaliyetler

Aile ve sosyal çevrenin kendi fikirlerini etkilemesiyle birlikte, katılımcıların asıl olarak siyasi fikirlerinin ve kimliklerinin, önemli bir siyasi atmosfer ortamı yaratan okul dönemlerinde şekillenmesini “Güler” rumuzlu görüşmeci şu şekilde aktarmıştır:

“Benimki aslında biraz aileden gelen bir şeydi, ailenin kimlik üzerine aslında kurduğu bir yaşam tarzı vardı. Biz bunu yurtsever yaşam tarzı olarak adlandırıyoruz zaten. Babam çok eskiden beri kimlik üzerinden siyaset yapan, bunu savunan, özgürlükçü bağımsızlıkçı biriydi. Biz daha çok görüyorduk, onun konuşmalarından anlıyorduk küçükken, o şekilde biraz kendi fikirlerimiz oluştu. Çocukluktan beri oluşan fikirlerdi bunlar; fakat özellikle lise döneminde daha aynı düşünceye sahip farklı insanlarla bir araya geldiğinde biraz daha temelleniyor fikirler. Lisede ben çok aktifim. Ortaokulda çok küçüktük ama ortaokuldan itibaren bazı dergileri alıp, özellikle yasaklı dergileri alıp okuyorduk. Kürtçe çıkıyordu dergiler. 10-13 yaş arası olduğum dönemdi. Ortaokulda alıyorduk onları. Fakat asıl lisede şekillenmeye başladı; çünkü lisede kendi gençlik örgütlenmemizi kurmuştuk biz, bu da 90’lı yıllara denk geliyor. 90’lı yıllarda aktifleşmeye başladık; Newrozlara katıldık, farklı toplantılara, mitinglere gidiyorduk.” (Güler, 20 Mart 2016, Üsküdar)

Katılımcılar, legalden illegal alanlara uzanan farklı düzlemlerde ve derecelerde farklı faaliyetler yürütmüş ve eylemlere katılmışlardır. Öğrencilik dönemlerinde politize olan Sinema'nın ifadelerini vermek yerinde olacaktır;

“Genelde işte işçi-memur mitinglerine katılma ve hemen hemen öğrenci eylemlerinin çoğuna katılma, yazılama, afiş, broşür... Yöntem olarak o dönem için akla gelecek çoğu şey yapılıyordu. Bizim çok şiddet unsuru yani başkasına yönelen, bir mekâna yönelen herhangi bir şeyi yoktu yani çok dediğim gibi öğrenci temelli faaliyetlerdi. Biz Türk-İş mitinginde yakalandık yani bir işçi mitingindeydik. Sanırım 80'e yakın öğrenci alındı orda bizim operasyon kapsamında yani. O dönem tamamen öğrenci hareketine ezmeye dönük bir tutumdan kaynaklı politik karar verildi bizimle ilgili, yani öğrenci hareketi o dönem yükselişte olduğu için bunun önünü kesmeye dönük bir örnek oldu o anlamda bizim davamız.” (Sinema, 26 Nisan 2016, Batıkent)

Görüşülen bireylerin bazıları da, katıldıkları kültürel ve sanatsal faaliyetler bünyesinde gözaltına alınmış. Neredeyse tüm katılımcılar, “terör örgütü” üyeliği sebebiyle tutuklanmış ve çoğunlukla toplu bir halde alınmıştır. Katılımcıların bu konudaki ifadeleri önemlidir.

“Ben bir sanat kurumunda çalışıyordum. Sanat kurumunda olduğum için çok politikayla ilgim yoktu benim, tiyatroyla ilgileniyordum, sokak gösterisi yapıyorduk, basın açıklaması yapıyorduk en fazla. Bunlarla ilgili hakkımda açılmış neredeyse 20 dava falan vardı. Bunlardan biriyle ilgili de tutuklama kararı çıktı. Ama tutuklandığım zaman daha büyük bir örgüt operasyonunun içine dâhil edilerek, başka bir nedenden, örgüt üyeliğinden yakalandım. Dışarıda da bir sürü gözaltılar yapıldı, tutuklanmalar oldu. Biz 100 kişi gözaltına alınmıştık ve bunların 30 u tutuklandı hiç ilgisiz, alakasız insanlar.” (Ceylan, 19 Mart 2016, Beşiktaş)

“94'ün ortalarından itibaren kültür, sanat alanında çalışmaya başladım. Sanat merkezi kurduk. Bir yandan müzik yapıyorduk bir yandan çeşitli başka kültürel faaliyetler yapıyorduk. Elbette ki bu Mahir Çayan'ın görüşleri çerçevesinde yapılıyordu demokratik alanın öneminden dolayı, aynı zamanda demokratik alanda da yönetim yapıyorduk İzmir'de.” (Metafor, 28 Nisan 2016, Kızılay)

Tüm bunlar çerçevesinde katılımcılar, farklı çevre ve ortamlardan etkilenerek, kimliklerini, fikirlerini birtakım argümanlar üzerinden oluşturmuş ve çeşitli siyasi, kültürel vb. faaliyetler yürütmüşlerdir. Bu doğrultuda da farklı örgütsel yapılanmaların içerisinde yer almışlar ve bu görüşler çerçevesinde her biri bir dünya tahayyülü

geliştirmiştir. Katılımcılar, geliştirdikleri dünya tahayyüllerini daim kılabilmek adına mücadelelerini ve mücadele alanlarını farklı biçimlerde kurgulamışlardır.

4.2.2. Katılımcıların Açlık Grevi Süreci ve Eylemin Etkisi

Savunma Aracı Olarak Açlık Grevi

Bu başlık altında görüşmecilerin, hapishaneye girmeden önce açlık grevi eylemi deneyimine sahip olup olmadıkları sorulmuştur. Araştırma süresince görüşülen tüm katılımcılar, birer siyasi örgütlenmenin parçası olarak, geçmiş yıllarda hapisanelerde yapılan açlık grevi ve ölüm orucu eylemlerinden haberdardır. Yalnızca her siyasi örgütlenmenin açlık grevi ve ölüm orucu eylemlerine bakış açısı farklılaşmaktadır. Genellikle katılımcılar, hapisane içerisinde gönüllü olarak açlık grevi eylemlerine süreli ya da süresiz biçimde gitmişlerdir. Bazıları ise gözaltı süreçlerinde emniyet şubelerinde bu eylem biçimini, buldukları siyasi yapının getirdiği geleneğin içselleştirilmesinden ötürü uygulamıştır. Kendi siyasi geleneğini “Demir Leblebi” olarak adlandıran ve bunun, açlık grevi eylemini nerede ve nasıl bir biçimde uygulayacağını belirlediğini aktaran Ceylan’ın ifadelerine göre;

“Bizimkiler 80 kültürünü devam ettiriyor dedim ya. O dönemde gözaltı süreleri çok uzun, yasal süreden 1 aya, 3 aya varan süre. Bunu kısaltmak için açlık grevine giriyorlar. Bunda da başarılı oluyorlar. O zaman bir sürü eylem yapılıyor. Bu gelenek bizde sürdürülüyor. Bizde gözaltında hep açlık grevinde olunur. Hem yasal sürenin dışına çıkılmaması için korku, tehdit olarak kullanılır hem de idare ile yemek muhabbetine girmek; adam seni tartaklayarak, döverek gözaltına almış onun elinden yemek yeme muhabbeti olmaz. Her şey işkence haline getirilen bir yerde iletişimin kesilmesi iyi oluyor. Gözaltılarımda açlık grevindeydim hep.” (Ceylan, 19 Mart 2016, Beşiktaş)

Anlaşıldığı üzere, farklı siyasi geleneklerden gelen katılımcıların bir kısmı, açlık grevi eylemini özellikle gözaltında iken idareye/görevlilere karşı bir savunma aracı olarak kullanmakta ve bu eylem biçiminin, bir yaptırım olduğunu düşünmektedir.

Mahpusların Açlık Grevi Süresince Nasıl Beslendiği

Açlık grevi içerisinde iken beslenme sürecinin nasıl olacağı önemlidir. Bir mahpusun vücudunu diri tutabilmesi ve mümkün olduğunca en az kendisine zarar verecek

ölçülerde beslenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda da mahpuslar arasında genellikle şeker, şekerli su, tuz, limonata, çay ve bitki çayları gibi besinler tüketilmiştir.

“Vücut mekanizmasını bozuyorsun, birden hiçbir şey yememek. Biz akide şeker yemeyi bilmiyorduk, tatlı su içilmiyor aslında, mide bulandırıyor. Koşullarda herkes kendi yapıyordu şeker, su ve limonu kaynatıyordu. Akide şekerini yaptık. Bunlar seni biraz daha tutuyor. Şekerli su, su, çay aldık. Hepimizin midesinde sonra sorunlar var. Sinirsel yapıyı bozuyor, aç kalmaktan dolayı. Hele açlık grevini bitirip yemeye başlama durumu daha büyük eziyet. Sıvı ile az az yemek, yavaş yavaş normal yediğin ölçüye getirmek. Açlık duygusu canlanınca vücut yemek istiyor, kendini durduramıyorsun. Birçok arkadaşta böyle problemler oldu. Aralıklı saatlerle mesela çorba içmek lazım. Tutamayıp mesela doyma hissi yitirildiği için sonrasında mide krampları geçiyorsun.” (Anahtar, 18 Mart 2016, Beyoğlu)

Açlık grevi süresince alınan besinler sayesinde mahpuslar, aralıklı ya da süresiz olarak eylemlerine devam edebilmişlerdir. Aynı zamanda katılımcılar, eylem bitirildiğinde vücudun “normal” beslenme akışına geri dönebilmesi için de sıvı besinlerin alınmasına dikkat edilmesi gerektiğinin bilincindedir. Lakin 1996’da kitlesel katılımın yaşandığı açlık grevi ve ölüm orucunda mahpuslar, B1 vitamini hakkında bilgi sahibi olmadıklarını aktarmışlardır.

“İlk açlık grevinde B1 vitamini kullanılmazdı 96 da varlığından da haberimiz yoktu. Ölüm orucu sona erdikten sonraki tedavide B1 vitaminin ne kadar önemli ve etkili olduğu açığa çıkmıştı. B1 vitamini kullanıp da 200 gün 300 gün ölüm orucunu sürdüren arkadaşlarımız oldu. Normalde 96’da kurallar biraz daha katıydı. Açlık grevi süresince çay içebiliyordunuz, limonata el yapımı günde bir ya da iki defa verilirdi birer bardak, şeker yenilirdi ve şekerli su, tuz alınabilirdi. Ama ölüm orucuna döndükten sonra sadece şekerli su ve tuz alabilirdiniz. 2000 ölüm orucuna başladıktan sonra sürenin oldukça uzamış olması nedeniyle çay da alınırdı şekerli su ve tuz yanında.” (Bilgin, 20 Mart 2016, Beyoğlu)

2000 yılında yaşanan süreçte B1 vitamini ile birlikte eylem daha uzun süre gitmiş ve vücuttaki tahribat derecesini de azaltmıştır. Özellikle 1996’da açlık grevinin ölüm orucuna dönüşmesi ile beslenme yönteminin daha katı bir hal alışı ve ölüm oruççularına yapılan müdahaleler, ölümleri beraberinde getirmiştir. Bu anlamda 1996 ve 2000

yıllarında gerçekleşen açlık grevi ve ölüm oruçlarındaki beslenme şekilleri, farklılık taşımaktadır. Serhıldan'ın aşağıdaki ifadesi, bu farklılığı gözler önüne sermektedir;

“96 ölüm orucunda ölümler şundan yaşandı: Vücuda şekeri alıyorsun; ama o şekeri kullanamıyorsun. Çünkü senin o şekeri kullanabilmen için B1 vitaminine ihtiyacın varmış. B1 tüketilen bir şey açlık grevi içerisinde. B1 normalde buğdayın kabuğunda olan, ekmekle vs. ile tahıl ürünlerinden aldığın bir şey. 96 ölüm orucunda ölümler şöyle yaşandı: Bilinç kaybı, bilinç kaybindan kaynaklı mide özusunun akciğerlere gitmesi ve vücudun, organların işlevsizleşmesi. Yalnız 96 ölüm orucu bitip de tedavi süreci başladığında şöyle bir süreç yaşandı: Doktorlar da bilmiyordu. Kimisi de bilse bile kasıtlı davrandı. Pek çok insan sakat kaldı. Çünkü birden hızlı bir şekilde şeker yüklemesine gittiler. Serum bağlandığında, B1 vitamini içeride, vücutta olmadığı için insanların kafaları yıkıma uğradı, Korsakoff'lar oldu.” (Serhıldan, 28 Nisan 2016, Kızılay)

Tüm bu ifadelerden anlaşıldığı üzere, açlık grevi ve ölüm orucu eylemlerinde nasıl beslenildiği ve bu eylem sürecinin ne kadar devam ettiği önem taşımaktadır.

Açlık Grevi ve Ölüm Orucundan Kaynaklı Sağlık Problemleri

Çalışma kapsamında görüşülen tüm bireyler, hapisane içerisinde belirli zaman ve aralıklarla açlık grevine girmiş, bazıları da açlık grevlerini ölüm orucuna dönüştürmüşlerdir. Bu süreç içerisinde de birtakım bedensel, zihinsel ya da psikolojik olarak hasarlar almışlardır. Özellikle birçoğu mide rahatsızlıkları, dikkat dağınıklığı ve hafıza kayıpları yaşamakta olduklarını söylemişlerdir. Katılımcıların aşağıda verilen ifadeleri, bu problemleri dile getirmektedir:

“Bir yılı aşkın bir süre tek başına sokağa bile çıkamadım. Dolu bir bardak suyu dahi masaya kadar getiremiyordum. Hafıza kaybım olmadı, grev boyunca sadece onu kaybetmemek için çok çabaladım. Ancak beynin sol bölümündeki hücre kayıplarından dolayı; onların gerçekleştirdikleri tüm görevleri kaybettim. Ve yeniden sağ beyne kayıt yapmak milyonlarca egzersize maloldu. Ömür boyu beraber yaşamak zorunda olduğum hasarlarım var.” (Hevi, 11 Mart 2016, Almanya)

“Bedensel olarak; yürüyüşümde kalıcı bir dengesizlik kaldı, bir sarhoşu düşün, yürürken sağa sola yalpalaması gibi. Beyinsel bir şey. Doktor çok gittim ama bir sorun yok dediler. Anladığım kadarıyla var olan bu durumu beyin normalmiş gibi algılıyor. O yüzden „error“ vermiyor. Şimdi çok çok daha iyiyim. İlk evden çıktığımda bir savrulma yaşıyorum ama sonradan

yok denecek kadar değişiyor. Mesela stresli olayım, moralim, psikolojim o an bozuk olsun hemen yalpalama artıyor. Üzgün olayım, yorgun olayım vs. vs. Dikkatim çok çabuk dağılıyor, okuduğum bir şeyi birçok kez doğru anlamış mıyım diye birkaç kez gözden geçirebiliyorum.”(Sürgün, 24 Mart 2016, Almanya)

Birden fazla açlık grevine ve uzun süreli ölüm oruçlarına katılanlarda gerçekleşen kilo kayıpları, kaslarda erime ve vücudun belli başlı fonksiyonlarını yitirmesi ile birlikte fiziki anlamda bir sakatlık veya dengesizlik yaşanmaktadır. Buna rağmen katılımcılar bahsettikleri üzere, hem hapishane içerisinde hem de dışarıya çıktıklarında yaptıkları egzersizlerle yaşadıkları problemi asgari seviyeye indirebilmek için çaba sarf etmişlerdir. Bedensel problemlerle birlikte katılımcılar, zihinsel sorunların hayatlarının birçok alanında karşılıklarına çıkmasından dolayı kendilerini eskiye nazaran daha geride görmektedirler.

“Ben bir kere hesapladım arkadaşlarla o zaman 8 yıl içerisinde biz 1,5-2 yıl arası aç kalmışız toplamda ara ara yaparak. Bende mide sorunları çıktı, gastrit ve hazım sorunları. Midemdeki rahatsızlıklardan, yanmalardan dolayı cezaevinde bazen uyuyamadığım geceler oldu ve ben ülsere dönüşmesinden çok korktum. İnanılmaz unutkanlık oldu. Ben dışarı çıktıktan sonra da uzun süre devam etti. Annemle bu bile konuda çok çatıştık, sen üzerinde durmadığın için bunu aşamıyorsun diyordu. Ben unutkan değildim cezaevinden önce zaten genç girdim beynim taptaze. Aslında diğerlerini çok da umursamıyorum.” (Güler, 20 Mart 2016, Üsküdar)

“Dikkat bozukluğu, yakın dönem hafıza bozukluğu yoğun. Nöropati, ayaklarda böyle hafif bir uyuşma, tedavilerden sonra uyuşmalara kadar düştü ayakta durdu. Gözlerde 7/24 oynayan gözler. Birçok ölüm oruççusunda olan şeyler. Zihinsel yaşadığım bir şey var en önemlisi, onu tarif etmek pek mümkün değil. Eskiden çok fazla işi bir arada yapabilen biriydim ve beyin yorgunluğu diye bir şeyle tanışmamıştım; ama ölüm orucu tedavisi başladığında, bilincimi geri kazandığımda, zihinsel yoğunluk hayatımın önemli bir parçası.” (Metafor, 28 Nisan 2016, Kızılay)

Açlık grevi ve ölüm orucuna giren katılımcıların, bedensel problemlerden ziyade, zihinsel olarak yaşanan sorunların veya zayıflıkların önemine dikkat çektikleri anlaşılmaktadır.

Açlık Grevinde Bulunan Kadın ve Erkek Bedenlerinin Fiziksel ve Manevi Yönlerinin Karşılaştırılması

Açlık grevi eylemi, hem erkek hem de kadın mahpusların bedenlerini birçok yönden etkilemektedir. Birbirinden farklı; ama kolektivite içinde birleşen bedenlerin kimisi daha uzun süre eylemi devam ettirirken, kimisi çeşitli sakatlıklar ya da hastalıklar nedeniyle daha kısa greve gitmekte veyahut hiç gitmemektedir. Bu noktada, siyasi mahpus öznelerin cinsiyetlerinden ya da başka etkenlerden kaynaklı herhangi bir farklılık yaşanıp yaşanmadığını görüşmecilerin değerlendirilmesi istenmiştir. Katılımcıların 5'i ki bunlardan 2'si erkek olmak üzere, kadınların bu eylem içerisinde iken daha direngen ve bedensel olarak daha güçlü olduklarını belirtirken, katılımcıların 3'ü kadınların genel anlamda eylemsellikler içerisindeki tutum ve davranışlarında, daha çok siyasi yapılanma içerisinde şekillendiğini ve bundan dolayı da, siyasi kimlikleri ile ön plana çıktıklarını aktarmıştır. Son olarak ise 2 kişi, cinsiyetlerden kaynaklı olarak herhangi bir farklılık olmadığını dile getirmiştir. Kadınların direngenliğine dikkat çeken katılımcıların aktarımları şöyledir:

“Biz çok eğlenceli geçiriyorduk açlık grevi dönemlerimizi. Erkeklerin koşullarında ne olup ne bitiyordu çok bilmiyorum ama. Orada mutsuzluk ve tartışmaların olduğunu duyuyorduk. Ben erkek dünyasının egolarının yüksek olduğunu düşünüyorum. Biz kadınlar daha dayanışmacıyız ya bence onla alakalı, çok daha dayanışma ve keyiflilik içinde geçiyordu. Daha yaratıcı olduğumuzu bile söyleyebilirim, bizim için o bir şeye dönüşüyordu; bir festivale, karnavala dönüşüyordu. İlk gün belki baş ağrısı, vücudun alışma süreci; ama ondan sonra onu normal gün akışına çevirebiliyorduk, o bizim normal yaşam tarzımızdı. Erkeklerin dünyasında biraz daha bunun öyle geçmediğini tahmin ediyorum sadece.” (Anahtar, 18 Mart 2016, Beyoğlu)

Kadınların sert tavır ve tutumlarına, verdiği örneklerle dikkat çeken Metafor'un ifadesinde;

“Bizde kadınlar katı olmakla bilinir. Hem radikal, hatta bunu zaman zaman gardiyanlar, kadınlarla karşı karşıya gelmekten çekinirler. Çok sert, saldırgan ve çok tavizsizlerdir. Mesela şöyle esprilerimiz vardır: Biz malta işgali yaparız. Nöbetçi olmayanlar ayakkabılarını çıkartır, saldırı olursa ayakkabısını hızlıca giyebilir ama bizim kadınlar ayakkabılarını da çıkartmazlardı. Biz küfür etmezdik, ama onlardan küfür edenler olurdu. Benim yaşadığım yerde kadınlar daha katı, daha sert. Hatta şeye şaşırıyorum,

kadınların güçsüzlüğüne, duygusallığına yönelik argümanlar şaşırtıcıdır. Benim bildiğim kadınlar daha sert, daha direngen, işkenceye direnen insanlardı. Çeşitli dönemlerde yönetçilerimiz de kadındı. Komitelerin sorumluları yarısında kadındır, yarısında erkektir.” (Metafor, 28 Nisan 2016, Kızılay)

“Kadınlar daha direngen çıktı. Gerçekten o noktada saygıyı hak ediyorlar. Kadınlar daha az bıraktı. Ben şahsen bunu şuna bağlıyorum: Bir kadının ülkede solcu, devrimci olması, çok daha zorlu bir süreç. Aşması gereken çok daha fazla engel var. Haliyle o kadar engeli aştıktan sonra artık engellere karşı bir daha antrenmanlı oluyor diyelim ve ondan kaynaklı daha kararlı, anaç ve sahiplenici oluyorlar. Sonucu da ortadadır. Biz 635 kişiydik bu eyleme başladığımızda, bunların çok az bir kısmı kadındı beşte bir. Bugün mesela bizden hayatını kaybetmiş ölüm oruççularına bak neredeyse yarı yarıyadır. İstatistiğine bak. Kadınlar eyleme daha fazla girip, daha az bırakmışlardır.” (Serhıldan, 28 Nisan 2016, Kızılay)

Kadınların çalışma sürecinde işlenen 90’lar ve 2000’lerin başında verdikleri bireysel ya da toplumsal bir varoluş mücadelesi, siyasi platformların içine de yansımıştır. Kadınların fark etmezsin dâhil oldukları siyasi örgütlenmelerde sergiledikleri sert, katı ve direngen duruş, bahsedildiği gibi onların zaten hâlihazırda aşmaya çalıştıkları birçok engelle karşı güçlü durma çabasıdır. Bir direniş stratejisi olan açlık grevi ve ölüm orucu eylemleri yapıldığında da, kadınların eylemleri bu denli sahiplenip devam ettirebilmesindeki sebep, hem bir kadın hem de bir özne olarak var olabilmek mücadelesidir. Aynı zamanda, çeşitli siyasi örgütlenmelerde “devrimci” duruş içerisinde kadınlar, dişil özelliklerini geri plana atarak, siyasi kimlikleri ile ön plana çıkmaktadır. Bunu, en net biçimde, Güler’in anlatımında görebiliriz:

“Bir kere erkekler daha az açlık grevine dayanabiliyorlar. Ben onun fiziksel yönden kaynaklandığını düşünüyorum. Şundan dolayı sorgulamıyorum tabi inancı zayıf demiyorum. Ama fiziksel olarak ben kadınların daha güçlü olduğuna inanıyorum. Ölüm orucuna çıkıldığında kadınların ruh hali, yemek yememesinde falan kadınlar daha nefislerine hâkimdi. İkincisi, kadını kendi fiziksel durumundan kaynaklanan, mesela regl dönemlerinde bir kere daha çekilmez oluyor açlık grevleri. Hem baş ağrısı, kan kaybı hem de beden olabildiğince halsizleşiyor. Açlık grevinde yaşadığın rahatsızlıkları tetiklemeye başlıyor ve psikolojik olarak kendini hiç rahat hissetmiyorsun. Böyle bir dezavantajımız vardı bizim kadın olarak. Sen ne yaşarsan yaşa, mesela regl dönemini çok sancılı yaşasan da bunu şikâyet etme gibi bir hakkın yok, hele büyük meseleler karşısında küçük meseleleri söyleme

hakkın yok. Dile getirmeme gerektiğine inanıyorduk.” (Güler, 20 Mart 2016, Üsküdar)

Kadınların regl olma durumu gibi fiziksel olarak yaşadıkları problemler, açlık grevi eylemi içerisinde daha da katlanılmaz bir hal alabilmektedir. Fakat siyasi bir yapılanma içerisinde kadınların bu tarz durumları çok fazla dile getirmediklerini, böyle sorunları önemsizleştirdiklerini söyleyebiliriz. Tüm bunlar, siyasi yapılanmaların kadınları yalnızca “erkeksi” leştirdiği anlamına gelmemektedir. Total bir kurum olan hapishane içerisinde siyasi bir mahpus olarak yer almak, öznesizleştirilme ve ıslah edilme süreçlerine maruz kalmak demektir. Dolayısıyla egemenler bu politikaları uygularken, kadın ya da erkek ayrımı gütmemektedir. Kadınlar, kendi bedenlerini hapishane içerisinde iken belki daha fazla koruma gereksinimi duyabilmektedir ve tüm bu nedenler, kadınların özellikle siyasi bir kimlikle kendini var etmesini anlaşılabilir kılmaktadır.

“Devrimci denilen duruş onları çok cinsiyetsiz yaptığı için mesela ben 5-10 yıldır mini etek giymeye başladım. Erkek gibi giyiniyordum, kadın olarak kendini yok saymak istiyorsun. Kadın olarak ayrı bir saldırıya maruz kalmak istemediğin için. Gözaltına alındığında polis mesela memelerini sıkıyor, saçlarını çekiyor. O yüzden saçlarımı kesmiştim. Çok özel bir şey unutmam: Eski tutsaklar bizi iç çamaşırlarınızla banyoya girin diye uyarmıştı. Bütün kuralları yıkmak istiyoruz, beden olarak kendimizle barışmak istiyoruz. Yatarken gecelikle yatmayın çünkü asker her an girebilir diyorlardı.” (Ceylan, 19 Mart 2016, Beşiktaş)

“Kadın siyasi mahpusların yazdığı kitaplara bakın. Kadın olma halinden kaynaklanan sıkıntılar yok o kitaplarda. Adlilerinkinde biraz daha fazla bu sıkıntılar. Siyasi mahpuslarda kadınların kadın olma hallerinden kaynaklı sorunlarını gündeme getirmeleri, çok yeni bir olgu. 2000’de biz buna çok rastlamadık, en azından benim kendi gözlemim oydu. Kadınlar siyasi kimlikleri nedeniyle yaşadıkları sıkıntıları daha fazla öne çıkardıkları için erkek ve kadın olma hali arasında fark olmuyordu. Kadın mahpusların koşullarının araması sırasında kadın çamaşırları ortaya çıkarılır, ranzalara asılır ve üzerlerine tükürülürdü. Arama esnasında bütün

jandarma erleri erkek olduğu için onlarla muhatap oluyorlar, mahkemeye, hastaneye götürülürken aynı şey. Ki orada da temel sorunlardan birisi, siyasi mahpusların, kadın olma hallerini ortaya çıkarmamak gibi bir tavır var, aksine siyasi kimliği öne çıkarırlar. Bu örgütlü yapılar kadını erkekleştirir, erkek haline getirir gibi bir şey yok. Bu yapıların hepsinde erkek hale getirme var evet; ama bu meseleyi sadece oraya bağlamak da bana haksızlık gibi geliyor. Bu işin bir devlet boyutu da var özellikle hapishanedeyse.” (Bilgin, 20 Mart 2016, Beyoğlu)

4.2.3. Hapishane Sürecinin ve Deneyiminin Katılımcıların Yaşam Biçimlerine Olan Etkisi

Katılımcılara, hapishane öncesi ve sonrasındaki tüm yaşananların, hayatlarına ve yaşam biçimlerine olan etkisi ve bu etkinin, onlar için bir değişim ya da dönüşüm ifade edip etmediği sorulmuştur. Bu soruya yönelik katılımcılar, tüm yaşanan süreçlerin ve deneyimlerin, üzerlerinde birbirinden farklı türden etkileri olduğunu, hayatlarında çeşitli değişim-dönüşümler yaşattığını ifade etmişlerdir. Bir kısmı, hayata, insanlara ve olaylara daha farklı bakabildiklerini, birçok şeyin değerini artık daha iyi bilmeye çalıştıklarını, birçok alanda mücadele etmenin önemini ve mücadelenin, kendi karakterlerini şekillendirebildiğini ve hayata karşı duruşlarını da etkilediğini belirtmiştir. Tüm yaşanan sürecin olumlu anlamdaki etkisini, kendilerini değiştirip büyüttüğünü ve hayatta birçok şeye yönelik farkındalık geliştirebildiklerini anlatan katılımcıların ifadeleri şöyledir:

“Hapishane’ye ilk girdiğim andan itibaren, özellikle 19 Aralık “Hayata Dönüş” olarak dillendirilen katliam süreci ve sonrası süresiz açlık grevi, ölüm orucu süreçlerinin, o zamanlarda kaybettiğim nice dostlarım, sevdiklerim için diyebilirim ki, benim için gerçekten de bir değişim süreciydi. Bir sıçrama süreci. Önceden çocuktum da, sonradan kocaman insan oldum sanki. Mesela daha yaramaz, her şeye oyun gibi bakan küçük bir kız çocuğunun birden büyüyüp, onca ağır yükü yüklenmesi gibi. Kendimde böylesi bir etkiye bizzat tanık oldum sanki. Ölmek üzere olan bir insana şok verilerek hayata döndürülmesi gibisinden bir değişiklik. Daha oturaktıym mesela, daha dikkatliyim, daha anlamaya çalışıyorum sanki.” (Sürgün, 24 Mart 2016, Almanya)

“Beni geliştirdiğini dűřünüyorum, fikirsel olarak. Yařamda bir şeyin, hedefin nasıl kazanılabileceğini öğrendim. Bu, bütün yaşam sürecini alıyor, mücadele olayı hep kalıyor. Çıktığımda yatalaktım ben, şimdi yürüyorum. Çeřitli sporlar yaptım. 6 ay falan kaldım öyle. F tipinde yürüyemiyordum, arkadaşlar koluma giriyordu. Yavaş yavaş iyileştim.” (Net, 15 Ekim 2015, Beyođlu)

“Net” rumuzlu görüşmecinin iyileşebilmek adına verdiği mücadeleyi, 2 yıl boyunca fiziksel (yürüme egzersizleri) ve manevi olarak veren Hevi’nin aktarımı önemlidir;

“Her sabah evimden çıktığımda; özgür olduğumu hissediyorum ve tutsak olanları dűřünüyorum. Attığım her adımın, göğün mavisinin-ağacın yeşilinin kıymetini daha farklı hissediyorum. Yürümenin bile ne denli kıymetli bir yeti ve olanak olduğunu her gün hissediyorum. İnsansız-tecritte kalmanın ardından; insanları artılarııyla-eksileriyle daha çok seviyorum. Yař ilerledikçe de; gençliğinden farklı ütopyalar oluşturmaya başlıyor insan. Dünyayı elimizde döndürmemiz mümkün değil. Ama bu denli zulümle dönen bir dünyada, en azından bizler, böylesine geçmişe sahip olanlar; insanın birakalım başkalarına, kendisine yabancılaşmasına karşı daha güçlü kulaçlar atmalı diye dűřünüyorum. Sevginin en kıymetli hazinemiz olduğunu unutamayacağım kadar derin izlerle öğretti bütün yaşananlar; böyle kısaca ifade etmek mümkün sanırım.” (Hevi, 11 Mart 2016, Almanya)

Yaşananların etkisi, katılımcıların kendi ilgi alanlarına ve mesleki yaşamlarına da yansımıştır. Hapishane ve koğuş ortamlarındaki eğitim ve disiplin sistemi, seçtikleri ve içinde bulunmak istedikleri alanlara nüfuz etmiş ve bu deneyimi, yaptıkları işlerle de harmanlamışlardır.

“Sınavı kazanma şeyim cezaevinde ne okuduysam oydu. Tiyatro kitapları, senaryolar, teorik metinler okumuştum. Tamamen onlarla girdim. 1.olarak girdim ve 1.olarak bitirdim okulu. Esas belirleyici olan, cezaevinde aldığım teorik eğitimdi, disiplin olarak da cezaevinde aldığım çalışma disipliniydi. Dışarıdan bakanlara göre çok disiplinlisin diyorlar. Benim kendi normumun altında. Birçok nosyonum orada oluşmuştur.” (Metafor, 28 Nisan 2016, Kızılay)

“Bugünkü çabam da zaten tahliye olduktan sonraki bütün derdim, aslında kendi hapishane deneyimimi ve aynı zamanda, hapishanelerin kendisini siyasi bir tartışma olmaktan çıkarıp, akademinin tartışma konusu haline getirebilmek ve akademide de bu konunun üzerine yazıp çizilebileceğini

göstermektedir. Ve sadece siyasi mahpusları değil, diğer bütün mahpusların sorunlarını bir şekilde gündeme getirebilmektedir.” (Bilgin, 20 Mart 2016, Beyoğlu)

Mahpusların kendilerinin inşa ettikleri bu disiplinli-sistemik hayat ve mücadele kültürü, kimi zaman da birçoğuna dışarı çıktıktan sonra ağır gelmiş; deneyimlerini aktarabilecekleri alanların kalmaması ya da içinde buldukları toplumun mevcut hal(ler)inin bakış açıları, beklentileri ile uyuşmamasından kaynaklı olarak dışarı ile farklı anlamlarda kopuşlar yaşamışlardır.

“İki şey ortaya çıktı: Birincisi devletten korkmamak yani daha ötesi ne ki. Gözaltında polis beni götürürken, bir soru türünü denediler ve olmayınca sen bu dilden anlamıyorsun hadi götürelim dediler. Ben orda şeyi fark ettim: Ölüm de bitti benim için. Cezaevine girdim; kapatılma, yalıtılma. Yapabileceği her şeyi yaptı ve teslim alamadı beni. Hani korkacağım hiçbir şey kalmadı. Sonra hayata döndüğünde, Dostoyevski'nindi sanırım “ölümün kıyasında yürüyenler yaşamasını en iyi bilirler”. Ölüm korkusu hayatımızı belirleyen bir şey. Hiç düşünmediğimizi sandığımız ama bizi yöneten bir şey. Bedenle ilgili de bedenimin de beni yönetemeyeceğini gördüm, ölüm de beni yönetemiyor. Çok güçlü bir irade, zaten çıktığım zaten depresyon yaşamamın sebebi buydu: Ben her şeyi yapabilirim. Dışarı çıktık biz, birçok insan ölmüş, dışarıda olan aktif insanlar tutuklanmış, aileler çocuklarıyla uğraşiyor, hastanelerde, çocukları ölmüş ya da sakat kalmış. Hayat senin şeyine uymuyor. Zaten çıktıktan sonra birçoğumuz yaşadık bunu. Uçarık çıktık ama hayat öyle bir hayat değildi. Toplu terapilerimiz oldu. Çok güçlü hissediyordum çıktığımda. Ölmeme iraden, iktidarla mücadele etme şeyin, aslında o silahımı elimden almış oldu. Dedim ya çocuğumu kaybettim gibi hissettim tahliye olduğunuz dediklerinde, silah alındı elimden. Mücadele edebileceğin bir ortam kalmamış, örgütler darmadağın olmuş, arkadaş yok, herkes dağılmış. Niye, neyi çözeyim ki? Kendim için zaten bir hayat düşünmemişim, neye adapte olacam ve depresyonu neden çözeyim, çözmek için bir sebep yok yani. Ölümü düşünüyordum yani, yaşamam için bir sebep yok.” (Ceylan, 19 Mart 2016, Beşiktaş)

Ceylan için yaşadığı hapisane süreci ve deneyimi, ölümün dahi kendisini korkutamayacak bir şeye dönüştüğü güçlü bir iradenin ifadesi olmakla birlikte, yaşamının ve yaşamın tadının ne olduğunu ölüme yakın biri olarak kendisi çok iyi bilmektedir. Lakin tahliye olduktan sonraki hayatta mücadele edilebilecek bir arenanın olmayışı, birçok katılımcı için yaşananların etkilediği o dirençlilik mekanizmasını giderek azaltmıştır.

“Cezaevi sürecinde bana çok kattığı şeyler de olmuştur, bazıları da çok olumsuz geçti, beni çok yıprattı diyebilirim. Ama sen çıkıyorsun bakıyorsun ki başka bir insansın, onlar başka bir insan; yani senin eleştirdiğin tüm kavramlar, aslında bu toplumu biçimlendirmiş. Paradan tut, çıkar ilişkilerinden tut, aile ilişkilerindeki yozlaşmalardan tut bir sürü şey. Sen başta aynı refleksle bir kavga yürütüyorsun, kavga yürüttüğün zaman psikolojik olarak “sorunlu” bir kişi olmuş oluyorsun. İçinden geçtiğin süreçler açısından yaşadığın şeyler ve geldiğin noktada anlayamıyorsun. Taviz veriyorsun ama bunu verirken, bunu böyle yaşamak zorunda olduğunu biliyorsun. Sen böyle yaşamalısın, bu “normal”, buna göre davranmalısın. Çözümü yok yani çözebileceğin bir alan değil. Siyaset yürüttüğümüzde, yani bir mesele varsa bunu çözeriz inancı hep vardı. Ama geldiğin noktada gerçekten bunun bir çözümü olmadığını biliyorsun yani maalesef bu böyle. Bireysel olarak “teslimiyet” söz konusu buna teslimiyet diyorum ben, biz hep teslimiyeti başka yerlerde aradık yıllarca sol kültür olarak. Psikolojik olarak benim mücadele hep böyle oldu. Bazen diyorum ki sen de kendini bıraksan ne olursa olsun ya da çok güçsüz düşsem, artık savaşsam, sürekli kafanın bir yerinde hep güçlü dur güçlü dur, sen alttan al, sen sorunu çöz, olabilir insanlar böyle, hayat böyle, şu kirli, bu kirli, her şey olabilir. Zayıf düşebilirsin, çok insani bir şey; ama beynin hep sağlıklı çalışsın en zayıf koşulda bile, dediğim gibi yani kendini bırakamıyorsun. Belki de bu, mücadele kültürüyle oturmuş bir şeydir.” (Sinema, 26 Nisan 2016, Batıkent)

Siyasi geleneklerinin ve çeşitli koşulların gerektirdiği o düzenli koğuş sistemlerine adapte olmuş ve çeşitli direnme biçimlerini yaşamış olan katılımcılar, kimi zaman birtakım eksiklikleri ya da hataları dile getirirler de tüm bu deneyimlerinden dolayı ciddi manada bir pişmanlık yaşamamıştır. Belirtildiği gibi, dışarıdaki hayatın “farklılığı” ve bu hayata “adapte” olabilme/ “normalleşme” zorluğu çekseler de, hiçbir zaman ideallerinden ve savundukları değerlerden vazgeçmemişler ve neredeyse bütün katılımcılar, özellikle asıl mücadeleyi, “kendileri” gibi kalmak için vermektedirler.

“Biz orda bir hayat geliştirdik 10 yıl. Sonra bu hayata geliyosun, o 10 yılın bir karşılığı yok, toplumsal bir karşılığı yok. Bunun için mücadele etmen gerekiyor. Kimse sen cezaevinden çıkmışsın diye hemen kucak açmıyor. Dışarıda kurulmuş bir sistem var ve sen sonradan dışından dengeliyosun; ama aslında bebek değilsin, birikimin var, deneyimin var çok nadir insanın yaşayabileceği. O toplumsal karşılık dediğim şu: İş arayamıyosun, okula gidemiyosun, arkadaş çevrene sıfırdan başlaman lazım. Birden o on yıla

burada birleştireceğin bir şey yok, kopuş. Ama benim hayatıma da kattığı çok şey var. Belgeseli yaptım, üniversiteye girerken söyledim hapishaneden çıktığımı, beni öyle aldılar. Ona bir değer biçilmezse zor oluyor hayatta kalmak. Benim hayatıma kattığı şeyler hala daha da devam ediyor. Mesela ben proje yazacağım, hapishanedeki kadın ve çocuklarla ilgili, çünkü en iyi bildiğim yer orası. Deneyimini aktarabileceğin bir yol var, ben de o yoldan gidicem. Orası bilinmeyen bir dünya ama orada insanlar yaşadıkları yıllarca ve toplumla kopuk. Anlatmak lazım bizim orada yaşadıklarımızı. Beş yıl, on yıl, az bir süre değil. Hayata bakışın değişiyor ve mücadelenin devam ediyor.” (Anahtar, 18 Mart 2016, Beyoğlu)

Bunların haricinde ise katılımcılardan biri, yaşadığı tüm deneyimleri iki ayrı kefeye koyarak, özgürlüğünü hiçbir şeye değişmeyeceğini, böylesi bir siyasi gelenekten gelmenin ölçülülüğünün ağırlığını hissetmiş ve hapishanenin idealize edilmemesi gereken bir yer olduğunu belirtmiştir. Yine de inançlarına sahip çıkarak yaşamaya çalıştığını da eklemiştir.

“Bir terazi gibi birini bir kefeye birini bir kefeye koymak kararı aldım; şurada kazanımlar ve şurada kayıplarım var. Kazanımlarımın yerine ne koyabilirim? Çok kitap okudum, ideolojik olarak kendimi geliştirdim, küçük yaşta tek başıma ayakta kaldım, çok zorlu bir şeyle tek başıma mücadele ederek, tamam örgütsel ortamdıydık, arkadaşların da etkisi var; ama sen birey olarak da akıl ve ruh sağlığını, beden sağlığını koruyarak dışarı çıkıyorsun. Bu da çok büyük bir başarı. Ama diğer tarafa koyuyorum, burada da bir kefe var. Ben ona ne koyabilirim? Özgürlüğüm. Peki, hangisi daha ağır basar? Tabi ki özgürlüğüm. Hiçbiri bunu telafi etmez, bir de telafi etmeye değmez bile. Biri bana dese ki; sen on sene bir yerde kapalı kal, deneyim öğreneceksin, hayatı öğreneceksin, orada çok kitap okuyacaksın, ideolojik olarak gelişeceksin, özgüvenin artacak bilmem ne olacak. Onu mu tercih edersin ben cezaevine girip bunları öğreneyim diye yoksa ben özgürlüğümü hiçbir şeye değişmem, dışarıda da bunları öğrenebilirim mi dersin mi dersin? (Güler, 20 Mart 2016, Üsküdar)

18 yaşında girip, 28 yaşında hapishaneden çıkan Güler için yaşanan deneyimler, özgürlüğünün yanında az veyahut eksik kalmaktadır. Her ne kadar ideallerin ve inançların birçok kişi için değişmese de, hapishanenin kutsallaştırılmaması gerektiğini eklemektedir.

Aşk yaşamıyorsun, evlenmiyorsun, çocuğun olmuyor, çalışmıyorsun, üniversiteni okumuyorsun, kafan bozulduğunda çıkıp gidemiyorsun, istediğin zaman istediğin insana bağırıyorsun, kızgınlığını, öfkeni,

mutluluğunu, hiçbir duygunu uçta yaşamıyorsun, her şeyi ölçülü yaşamak zorundasın. Her şey ölçülü ve standart, hiçbir şeyi abartamazsın. Hele kötü duygularını asla yansıtamazsın, onu içinde yaşamalısın. Ben cezaevinde çok şey kaybettim, cezaevi iyi bir yer değil, beni onure eden bir yer de değil. Bir şey kaybetmedim ki o beni bir daha onure etsin. Fakat belki de o devrimci ruhun getirdiği bir şeyi söyleyeyim sana, şunu da düşünüyorsun: Ben o yaşta bile halkı kurtarabileceğimi, halkımı özgürleştirebileceğimi, buna katkı sunabileceğimi düşündüm. İdeallerim vardı, inançlarım çok büyüktü. On yıldan sonra bile asla bu inancımın hiçbir şey kaybetmedim. Çok şey eleştirebilirim, cezaevi sürecini, örgütsel yapıyı eleştirebilirim. Çok kızgınlıklarım, öfkelerim, ama mutlu anılarım da olabilir; fakat hiçbir zaman benim temel ilkelerim değişmedi, yani özgürlüğe olan inancım hiçbir zaman yıkılmadı. Bir halkın kendi kaderini tayin etme hakkına olan inancım hiçbir zaman değişmedi. Ama dediğim gibi yol neydi, yöntem ne, nasıl olmalıydı? 18 yaşındaki bir kız niye cezaevine giriyor? Örgüt bile seni bu konuma getiriyorken orada bile bir sorun var. İnsan tükettik yani, çok insan tükettik biz. Biz tükenmeyebilirdik, cezaevi yatmayabilirdik, biz farklı değerlendirilebilirdik. Bizim toyluğumuz, saflığımız, bizim siyasi deneyimsizliğimiz, bizim çok genç yaşta cezaevine girmemize neden oldu. Çıktıktan sonra telafi etmeye çalıştık. Herkes yürürken biz koşmaya başladık, bir şeyleri yakalayacağımızı zannederek. Ama sonra bunu da yakalayamayacağımızı gördük ve gerçek dünyayla yüzleştik. O zaman biraz dindik, durulduk. Hayatta çünkü tutunabileceğim şeyler aramaya başladım. Her şeye çok geç kaldığımı düşündüm. 28 yaşındaydım ama 50 yaşında gibi hissediyordum kendimi. Sanki her şey bitti, benim yaşındakiler üniversite bitirmiş, evlenmiş. Şimdi 40 yaşındayım, 28 yaşına ne kadar genç diyorum. Cezaevinden çıkınca o zaman kendimi ne kadar tükenmiş hissetmişim mesela çünkü gençliğimi yaşamamıştım. O yüzden cezaevinin kutsanmaması gerekiyor bunun, çok idealize edilmemesi gerekiyor.” (Güler, 20 Mart 2016, Üsküdar)

4.3. DURUM ÇALIŞMASI VE TOPLUMSAL BELLEK ANALİZİ

Verilerin analizi için belirlenen tema başlıkları ve temaların içerisinde oluşturulan kategorilerden hareketle şu hususlar değerlendirmeye tabi tutulmuştur: İlk olarak, sistem olarak hapisane ve hapisane tanımı, hapisanenin kapatılma nesnesinin ne olduğu, hapisane ve kamp örgütlenmesinin karşılaştırılması ele alınmıştır. Hapisane sistemi içerisinde farklı bir yere oturan F tipi hücresi tanımının ardından, hapisane düzenindeki doğrudan ve dolaylı müdahaleler ve bu müdahale biçimlerinin şiddeti açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci olarak, hapisane içerisinde koğuş sisteminin

mahpuslar tarafından nasıl kurgulandığı, bu insanın, nasıl bir savaşımlı formu olduğu, böylesi bir savaşımlı içerisinde ise mahpusların uyguladığı çeşitli direniş biçimlerine; özellikle de açlık grevi eylemine yer verilmiştir. Öncelikle, açlık grevi eyleminin tanımı, eylemin özüne yönelik bir süreç değerlendirilmesi yapılmış, ardından açlık grevi eyleminin nasıl bir direniş ve şiddet biçimi olduğu, eylemin kendisini oluşturan bedeninin nasıl ve ne türden bir argüman yaratabildiğı, eylemin belli başlı getirilerinin zamana ve mekâna göre bir değişiklik gösterip göstermediğı ve bunun eyleme nasıl yansıdığı sorgulanmıştır. Açlıkgrevi eyleminin, başka eylem biçimleriyle amaç, tarz, etki alanı vb. ile kıyaslanması ve en son olarak da, eylemin bugünden bakıldığında nasıl ve ne şekilde ele alınabileceğı üzerinden temalar geliştirilmiştir. Tüm bu temaların doğrultusunda da, bulgular yorumlanmıştır. Aynı zamanda, öznelerin birer aktör olarak, egemen olana, egemen hafızaya karşı kendi kurguladıkları ve söz sahibi oldukları alternatif alan(lar); koğuş düzeni inşa etmeleri, yaşam alanlarına ne türden direniş stratejileri ile sahip çıkmaya çalıştıkları, şiddet-mücadele zemininde kimliklerini ve benliklerini korumaları gibi hususlar, iktidarın belleğe olan müdahalesi çerçevesinde toplumsal bellek yöntemi ile analiz edilmiştir. Egemenin toplumsal bellek ile ilişkisindeki politik gerilimde, tanıklık eden öznelerin tanıklık ettiklerini aktarması, açlık grevi deneyiminin kendisini ve eylemin tarihsel bağlamına yönelik bir geçmiş ve güncel arasındaki bağın yeniden değerlendirilmesini; bellek yoklamayı gerekli kılmıştır.

4.3.1. Bir Total Kurum Olarak Hapishaneler Ve Hapishane Sistemi

4.3.1.1. Kapatılma Mekânı Hapishane

Zaman, Mekân ve Uzam Denetimi

Devletin bir kurumu olan hapishanenin, mimari olarak inşasından başlarsak, mekândan içerideki zamanın nasıl geçirileceğine ve mahpusların nasıl bir mekanizmaya tabi tutulacağına kadar her şey belirlenmiştir. A'dan Z'ye kadar bu belirlenmişlik durumu, hapishaneyi total bir sistem olarak ele almamızı sağlamaktadır. Goffman'ın total kurum analizinde, her kurumun farklı derecelerde kuşatıcılık özelliğı vardır. Bazı kurumlar, diğerlerinden daha totaldir. Goffman'a göre, belli bir süre için kapatılmış, toplumun genelinden koparılmış ve resmi yönetimlerce sınırlandırılmış bir hayat süren bireylerin kaldığı mekânlara total kurum denir. Bu kuşatıcılık bağlamında total kurumları

sembolize eden şey, dışarı ile bağlantının, toplumsallığın kesildiği bariyerlerdir: giriş, çıkıştaki engeller, yüksek duvarlar, demir parmaklıklar, dikenli teller, orman veya sulak alanla çevrili olması gibi. Bu iç-dış ayrımı, yalnızca fiziki sınırlardan ibaret değildir, total kurum ile toplumu birbirinden ayıran iki farklı rejimle anlam kazanır. Bireyin uyuma, çalışma, eğlence gibi farklı faaliyetlerini, farklı mekânlar içinde, farklı partnerler, farklı otoriteler altında ve tek bir rasyonel plana bağlı olmaksızın gerçekleştirmesi modern topluma özgü bir rejim iken, total kurumlarda bunun tam tersi geçerlidir. Total kurumların özelliklerinden ilki, yaşamın bütün veçheleri, aynı yerde ve aynı tekil otorite altında yapılır. İkincisi, gündelik faaliyetlerin her bir evresi, büyük bir insan kümesi eşliğinde gerçekleşir. Üçüncü olarak, günün bütün faaliyetlerinin evreleri kesin, belirlenmiş programlanmıştır ve bütün faaliyetler, açık formel kurallar ve kurum çalışanları tarafından yukarıdan dayatılır. Son olarak, zorla dayatılan çeşitli faaliyetlerin içerikleri, kurumun resmi amaçlarını gerçekleştirmek üzere tasarlanan tek bir rasyonel plana göre düzenlenir (Goffman, 1961: 47). Yüksek beton duvarlarla ve dikenli tellerle çevrili büyük yapılar olan hapisaneler, dışarıdan gözükmemekte ve içeriği de görünmez kılmaktadır. Aynı zamanda, mahpusların zamanlarını geçirdikleri ve birbirlerini gördükleri koğuş, hücre, koridor, havalandırma gibi mekânların da mimari olarak tasarlanışında amaç, uzamsal bağlantıyı, iletişimi kopararak, daha rahat bir gözetim-denetim ve tecrit imkânı sağlamaktır. Bu anlamda, total bir kurum olan hapishaneye dâhil olan bireylerin, hem uzamsal bağlantıları mümkün olduğunca parçalanmıştır hem de tüm faaliyetleri ve faaliyet alanları belirlenmiştir; ne zaman yemek yiyeceği, ne zaman görüşe veya havalandırmaya çıkacağı, ne kadar süre dış yapacağı...

Mekân, uzam ve zamanın denetimi ve kontrolü ile düzen, sistematik bir işleyişe oturtulmuştur. Foucault'nun da dediği gibi, hapishaneler, her alanda disiplinlidir. Üstelik hapishanenin dışarısı ve boşluğu yoktur; görevi tamamen sona ermedikçe kesintiye uğramaz; birey üzerindeki etkisi kesintisiz olmalıdır: Aralıksız disiplin. Aynı zamanda, mahpuslar üzerinde tam bir iktidar sağlamaktadır; kendi iç baskı ve cezalandırma mekanizmaları vardır; müstebit disiplin. “Yozlaşmış” bireye yeni bir biçim dayatmak üzere en güçlü makine olması gerekir; eylem tarzı eksiksiz bir eğitimin zorlamasıdır. Hükümet, hapishanelerde kişinin özgürlüğünü ve mahpusun zamanını istediği gibi kullanabilir ve uyanıklık, uyku zamanlarını, faaliyet ve dinlenme anlarını,

yemeklerinin sayı ve süresini, ne zaman konuşulacağını ve eğer deyim yerindeyse, ne zaman düşünüleceğini ayarlayabilen eğitimin gücü kavranılmaktadır (2013: 342-343). Daimi disipliner eğitim anlayışına tek taraflı olarak mutabık kılınan “suçlu” bireylerin, mekânsal ve uzamsal denetimi ile birlikte üzerine bir de cezalandırmaların eklenmesi, bireyi edilgen bir konuma sokmaya çalışmak demektir. Ergüden’e göre edilgenliğe mahkûmiyet, günün veya gecenin herhangi bir saatindeki baskınla veya sevkle, oradan oraya sürüklenmek, temel yaşamsal ihtiyaçlardan yoksun bırakılmak gibi “sıradan” uygulamaların hedefi olmaktan öldürülmeye kadar uzanan uygulamalara maruz kalmak demektir (2014: 114). Bu anlamda araştırma kapsamında görüşmeciler, hapishane sistemini bahsedilenler etrafında tanımlamış ve gözlemlemiştir. Bir katılımcıya göre hapishane sistemi;

“Türkiye’deki uygulanış biçimiyle en insanlık dışı olarak koyabileceğin bir dizaynla yapılmış. Oradakilerin insanca yaşama hakkı var. Pasta yemez mesela, bundan mahrum bırakıyorsun; ama yediği yemek de insanca olur. Bunların hepsinden mahrum edilmiş, tasarruf edilmiş bir yer hapishane. Hapsetmenin, dört duvar arasına koymanın kendisi bile çıplak olarak en ağır ceza. Bir de onun içine koyduğun uygulamalarla o hissiyatı daha da ağırlaştırıyor.”(Anahtar, 18 Mart 2016, Beyoğlu)

Bir başka katılımcı için ise hapishane, özgürlüklerin kısıtlandığı bir yer olarak görmektedir;

“Çok iyi, lüks bir mekânda yaşasanız bile eğer dışarı çıkma özgürlüğünüz yoksa orası çok kötüdür. Şartları ne olursa olsun, istediğiniz kadar yiyip içebilirsiniz, iletişim kurabilirsiniz dışarı ile ama orası kötüdür. İnsanlar mesela Bayrampaşa’yı çok rahat diyorlardı. Bu rahatlık bizi psikolojik olarak rahatlatmıyordu. Sonuçta özgürlüğünüz kısıtlanmış, sonuçta benim orda rahat yemem, havalandırmaya rahat çıkıp girmem bir anlam ifade etmiyordu, varlığı da bir anlam ifade etmiyor yokluğu da. Tabi ki tecrit koşulları buna göre çok daha kötü, tabi ki koğu sisteminde kalmak, birbirinden güç almak, moral vermek, beraber birçok aktivite yapmak insanı psikolojik olarak rahatlatan ve ayakta tutan bir şey. Fakat mekân olarak düşündüğünüz zaman çok kötü. Hele bir de siyasi tutsak isen o mekânda bulunmak anlamsızlaşmaya başlıyor.” (Güler, 20 Mart 2016, Üsküdar)

Mimari bir tasarım olarak inşa edilen hapishanelerde, uzam ve mekânın kasti bir şekilde parçalanması ve dağıtılması ile gözetimin ve disiplinin daha rahat uygulanabilmesi fikri, aynı zamanda hapishaneyi bir “toplumsallaştırma” yeri olarak da kavramamız

gerektiğini göstermektedir. Toplumsallaştırma, mahpusun gündelik hayatı üzerinde söz sahibi olmasını engellemekle birlikte, kişiliksizleştirme, kimliksizleştirme ve dönüştürme, rehabilite etmeyi içermektedir. Goffman'ın dediği üzere, bir total kurum olan cezaevlerinin amacı, kapatılanın kimliğini yok etmek, benliğini dönüştürmektir. Benliğin aşağılanması (mortification) gerçekleştiren soyulma süreçleri (stripping process), total kurumlarda oldukça yaygındır ve derin bir kimliksizleştirme ve yeniden kimliklendirme sonucu kapatılan kişi, daha rahat idare edilmesi ve denetlenmesi için gerekli düşük bir statüyü benimsemeye zorlanır. Burada söz konusu olan, kapatılanın, geçici olarak dışarısının gündelik yaşamının çeşitli unsurlarını idare etmekten aciz bırakacak tersine eğitim (untraining) sürecine maruz bırakılmasıdır (1957: 317-319). Daha önce bahsedildiği üzere Türkiye'de 1980'lerden beri hapishanelerde, mahpusların ıslah edilmesi politikası işletilmektedir. Bedenin terbiye edilmesi ve aynı zamanda da benliğin "topluma uygun" bir şekilde kazandırılması ile "yeni" ve "normal" bir birey yaratılmak istenmektedir. Katılımcılara hapishane sistemini tanımlamaları istendiğinde, çoğunluğu bu ıslah ve rehabilitasyon politikasından ve "dönüştürülmüş" bireyler yaratılmak istenmesi noktasında uzlaşmıştır. Sürgün'ün aşağıdaki ifadesi, bu noktayı iyi bir şekilde betimlemekte ve özetlemektedir;

"Cezaevi adından da anlaşılacağı gibi, içine aldığı ceza yaşatmak için, uslandırmak, ıslah etmek için, dışarıya yeni bir insan tipi yaratmak için kurgulanmış bir yapı, taş yığını. Sen buna kamp dersin, öbürü zindan der, ama özü aynıdır. İnsanı yok etmek için kurgulanmış bir uzay gemisi."
(Sürgün, 24 Mart 2016, Almanya)

Goffman'ın total kurum analizinde, total kurumlar arasındaki kuşatıcılık, denetleyicilik derecesi bakımından farklılık olmakla birlikte, Foucault'nun panoptikonu, hapishaneyi temel alarak panoptik bir toplum modeli sunmakta ve Goffman'a göre daha geniş bir kurumlar ağının gözetim ve denetimini açıklamaktadır. Foucault'yu ondan ayıran asıl nokta, kapatmanın çeşitli yaptırımlarının, cezai işlemlerin ve disipline edilmesi gereken "nesnenin" ön plana çıkarılmasıdır. Yani "ehlileştirilmesi" gereken beden, bedenin temsil ettikleri ve neyin ya da kimin "harcanabilir" olduğu, bu çalışma için önem teşkil etmektedir. Bu bağlamda, mahpuslar için "suçlu", "terörist" kavramlarının kullanılması ve paralelinde, "ıslah" politikasının uygulanması, birçok açıdan hapishane sisteminin ne/neler üzerine kurgulandığını ve kullanılan disipline edici yöntem ve stratejilerle,

egemenin hapishane kurumu ile denetlediği, kapattığı bedenın anlamlarını ve özünü etkilemekte ve farklılaştırmaktadır.

Biyopolitik Bir Kapatma/Kapatılma Olarak Hapishane

Biyopolitika ile hayat; öznelerin hayatı, artık yalnızca politikanın bir nesnesi değil, aynı zamanda politikanın bizzat çekirdeğini oluşturmaktadır. Politikanın çekirdeğini oluşturan hayat tartışması ile egemenin kendisinin, kavramlarının ve giderek katmanlaşan anlamları ise biyopolitik bedeni yeniden formüle etmiştir. Bu doğrultuda, bu çalışmanın kapsamı açısından 1990'lı yıllardan itibaren birer biyopolitik özne ve beden olan kapatılan siyasi mahpusların, hapishane içerisindeki konumu ve durumu ele alınacaktır.

Foucault'nun biyopolitika çerçevesi, politikanın genişlemesini değil, dönüşmesini içermektedir. Bu da, iktidarın artık tek tek bireylere değil, nüfusa, nüfusun kolektif bedenine yönelmesi demektir. Nüfusa yönelmesi, nüfus üzerindeki kontrol ve denetimin amacı ise yaşamın sona erdirilmesi değil, sürdürülmesi ve geliştirilmesi yönündedir. Bu doğrultuda devlet, hapishane içerisine koyduğu mahpus nüfusunun yaşamından, yaşamını devam ettirmesinden sorumludur. "Hapis Cezaları ve Güvenlik Tedbirleri" başlığında 6.maddenin f fıkrasında yer alan açıklamaya göre, "ceza infaz kurumlarında hükümlülerin yaşam hakları ile beden ve ruh bütünlüklerini korumak üzere her türlü koruyucu tedbirin alınması zorunludur."³³ Böylelikle, önemli bir nüfus grubu olan mahpusların yaşamı, bir şekilde hem devam ettirilecek hem de bu sayede mekânsal ve uzamsal denetimle de birlikte, birtakım uygulamalar da norm haline getirilerek kontrol edilecektir. Bu tarz bir tahakküm biçiminde, mahpusların kapatılan bedeni ne anlam ifade etmektedir? Bu noktada, görüşmecilere hapishaneyi bir kapatma/kapatılma biçimi olarak ele alıp, bu kapatılmanın ne/neler üzerinden gerçekleştiği sorulmuştur.

Katılımcıların bir kısmı, kapatılmanın bedenen gerçekleştiğini; ama asıl amacın fikri bir temeli olduğunu; her türlü fikir ve düşüncelerinin teslim alınmasının ve değiştirilmesinin amaçlandığını söylemiştir.

³³<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5275.pdf>

“Temel hedefin fikri olduğunu düşünüyorum hapishanedeki siyasi tutsaklar için vazgeçirmek olduğunu düşünüyorum. Bu vazgeçirmenin katmanları da var, gördükleri en çılgın rüyada fikirlerimizden vazgeçiyoruz. Büyük ölçüde de buna yöneliyorlar. Bedensel kapatmanın temel meselesi esasında fikri değiştirmek. O mevzi savaşları içerisinde öyle bir yere geldi ki hiç değilse uslu dursun, kaçmaya çalışmasın, ikide bir direnişe gitmesin noktalarına kadar gitti.” (Metafor, 28 Nisan 2016, Kızılay)

“Elbette beden kapatılıyor, hayatın dışarıda bir yerde donuyor daha doğrusu donduruluyor. Paylaşma, konuşmaya, kaynaşmaya, sosyalleşmeye ayarlanmış bir bedenin fikirlerinden dolayı, sırf onun gibi olmadığı için, sırf onun gibi düşünmediği için cezalandırılması”. (Sürgün, 24 Mart 2016, Almanya)

Katılımcıların bir kısmı ise, kapatılmanın başlangıçta bedensel olsa da, zaman ve mekân üzerinden gerçekleştiğini; uzun süreli bir kapatma ile mekânın giderek hayalleri sınırlandırmasından bahsetmiştir.

“Bedenen zaten kapatılıyorsunuz ve beden en sizin gidebileceğiniz hiçbir yer yok. Asıl mahkûmiyet beden en; ama düşünsel olarak da bir süre sonra o kapalı mekânda kalmaya başlıyorsunuz. Mekân, insanların düşüncesini nasıl giderek darlaştırmaya başlıyor, beden olarak, gelişimimizi bizi nasıl etkiliyor. Zaman içerisinde aslında o mekânın sizi nasıl etkilediğini fark etmiyorsunuz. En başta hiç fark etmedim. Bu zaten önce rüyalarınıza yansıyor. Önce rüyalarınızda oradan çıkmadığınızı görüyorsunuz. Yavaş yavaş bilinçaltınıza yerleşiyor bu. Her içeri giren tutsak rüyalarında firar ediyordur; ama yakalanıp cezaevine getiriliyordur. On yıl sonra artık bu rüyayı görmüyorsunuz. Orada aslında insan fark ediyor yani düşünceniz de dört duvar arasına sınırlanmaya başlıyor. Madde ve mekân ilişkisi var ya onu kuramadığın zaman aslında siz fark etmeden hayal gücünüzün sınırlandığını fark ediyorsun. Bir yere kadar hayal ediyorsun, 10 sene sonrasını oradan çıkıp çıkamadığını hayal edemiyorsunuz. Aslında bu hayal dünyanın da tüketildiğini, mekânın bizim hayal gücünüzün üzerinde bir tahakküm kurduğunu gösteriyor.” (Güler, 20 Mart 2016, Üsküdar)

Katılımcıların çoğunluğu ise bu soruya, fikir ve bedenin birlikte ve ayrılmaz bir biçimde kapatılmış olduğu ve devletin, düşüncelerin taşıyıcısı olan bedenle olan bağına koparmaya çalıştığı şeklinde yanıt vermiştir.

“Kapatılmanın temel nesnesi beden, beden kapatıldığında, bedenin tarafından temsil edilen ideolojilerin de bir şekli de kapatılmış ve sınırlanmış oluyor. Bedeni kapatmış olmak çok bir şey ifade etmiyor, yani

herhangi bir kitabı da alıp koyabilirsin o da bir meta sonuçta bedeninin de meta. Bedeninle birlikte kapattığında, topluma ne gösterdiği önemli, senin ideallerinin simgesi, görüşlerinin taşıyıcısı orada. O yanıyla önemli. Bedenin görüşlerinin toplandığı yer; ama seni bedeninin üzerinden cezalandırıyor, seni oraya kapatıyor ve bedeninin üzerinde tasarruf sahibi oluyor. Seni kapatarak, senin görüşlerini ve ideallerini asıl olarak işte “terörist” olarak nitelendiriyor, cezalandırılması gereken kişisin, suçlu olarak kabul edilmiş, damgalanmış ve hapse konulmuş kişisin. Sonuçta senin bedeninin senin görüşlerinin simgesi olarak bu cezanın nesnesi haline getiriliyor ve kapatılıyor. Senin bedeninin üzerinden senin görüşlerini cezalandırmış ve topluma mesaj vermiş oluyor. Bu görüşün nesnesi olan kişiler suçludur, kapatılması gerekir ve aynı zamanda yeniden sosyalleştirilmesi, topluma yeniden kazandırılması ve ehilleştirilmesi gerekir.” (Bilgin, 20 Mart 2016, Beyoğlu)

Katılımcıların da ortaklaştığı üzere, “suçlu” fikirlerin taşıyıcısı ve sembolü olan bedeninin, kimliğin ve benliğinin rehabilite edilmesi, mahpusları kapatmanın/kapatılmanın ta kendisi olarak kendini göstermektedir. Bu doğrultuda, Agamben’in söylediği gibi, “göstereceğiniz bir bedeninin olması” gerekliliği, siyasi konjonktürde çatışmaların nesnesi olan biyo-siyasal bedeninin (çıplak hayat) önemini ortaya çıkarmaktadır. Birtakım argümanlara, ideallere sahip siyasi mahpusların kolektif bedeninin içerisinde barındırdığı fikriyatın dönüştürülmesi çabası, gösterilmiş bedenlerin (suçlu, hasta, sapkın vb.) iyileştirilme anlayışıdır. Eren’in bahsettiği üzere, iyileştirme kavramı, tıbbi çağrışımlar yapmaktadır. Hasta ve doktor ilişkisinde doktor, hastasının sağlığı için ve hastasına rağmen birtakım pratikler geliştirebilmektedir. İyileştirme, hasta kabul edilen bünyeden hastalığın çıkarılıp, onun yeniden topluma kazandırılmasını, ona yeni beceriler kazandırmayı; yani var olan kişiliğin ortadan kaldırılıp yeni bir kişilik edindirilmesini hedefler. Bu hedefler, mahpuslar tarafından, kimliksizleştirme, kişiliksizleştirme, teslimiyetin dayatılması olarak algılanmaktadır (2014: 266).

Bununla birlikte Agamben, egemenin ürettiği ve kurguladığı bu biyopolitik beden ile herkesi “homines sacri (kutsal insan)” olarak görmektedir. Çıplak/kutsal hayatın, “homo sacer” in öldürülebilene; ama kurban edilemeyen niteliği, bir anlamda kimi zaman kitleler halinde hapisane içinde öldürülen mahpuslara benzetilebilir. Bahsedildiği üzere, mahpuslar üzerinde uygulanan kimliksizleştirme ve iyileştirme anlayışı egemenlere, mahpuslar üzerinde önemli bir tahakküm alanı sağlayarak, onları “homo sacer” konumuna sokabilmektedir. Lakin Agamben, herkesi aynı şekilde birer kutsal

insan statüsüne indirgemekte, herhangi bir ayrıma gitmemektedir. Mahpusların kendi aralarındaki farklı bakış açıları ve fikirleri bir yana, maruz kaldıkları çeşitli kısıtlanmalar, engellenmeler ve ıslah edilme politikaları nedeniyle önemli bir kategorileşme söz konusudur. Özellikle bu çalışma kapsamındaki siyasi mahpusların konumu, diğer mahpuslardan farklı bir şekilde ele alınmaktadır.

Siyasi mahpuslar üzerinde bu durum ve süreç, neden daha farklıdır ve nasıl vuku bulmaktadır? Agamben ve Foucault'nun biyopolitika yaklaşımı, egemenin, kimin hayatının yaşanmaya değer, kimin hayatının yaşanmaya değmez olduğu gibi bir "değer" atfı ayrımına yer verdiğini içermektedir³⁴. Bu atıf ayrımından yola çıkarak, egemen olanlar, siyasi mahpusların belirlenen "olumsuz" etiketlenmeler ile hayatlarının değersiz olduğuna hükmederek, onların daha ağır ve her türlü uygulamaya tabi tutulmayı hak ettiklerini söylemektedir. Tam da bu noktada Foucault'nun daha sonradan geliştirdiği yönetsel iktidarı, taktiksel olarak ilerleyerek hem söylemsel hem de kurumsal pratiklerde kendini göstererek, "harcanabilir bedenler" seçmektedir kendine. Total bir kurumsal pratik olan hapisane içerisinde, siyasi mahpuslar için yönetsel iktidarın belirlediği, dönemselsel olarak değişebilen, "suçlu" veya "terörist" söylemleri vasıtasıyla toplum nezdinde onları "harcanabilir" kılmaktadır. Butler'ın belirttiği üzere, "devlet, alıkonan nüfusu tek yanlı olarak belirliyor, onları hukukun yetki alanından çıkartıyor, ulusal ve uluslar arası hukuk dâhilinde, öznelerin hakkı olan yasal korumalardan mahrum bırakıyor. Özne sayılmayan bir nüfus bunlar, insan yaşamlarının yasal haklarla desteklendiği bir siyasi kültür çerçevesinde kavranmayan insanlar, insan olmayan insanlar (2013: 88)". Öznesizleştirilmeye çalışılan nüfus grubu olarak siyasi mahpuslara,

"düşmanca bir tutum olduğu için arka planda ve topluma da empoze olduğu için bu süreç hiç bitmeyecek. Buradaki cezaevi algısı ve terörist algısı çok farklı; çok ideolojikleştirilmiş bir toplum ve aynı şekilde ideolojikleştirilmiş bir devlet mekanizması var. Sen içeri girdikten sonra, artık burası senin işte bildiğimiz asgari hukuk ölçülerine göre bildiğimiz cezayı yatıp rehabilite olacağın bir mekân değil. Senin düşman olman hiçbir şekilde ortadan kalkmıyor anlatabiliyor muyum? Çok güçlü bir ideolojik bir şey var, dolayısıyla senin yani tırnak içinde terörist kimliğinin bitmiyor, cezaevinde de

³⁴Zira Agamben, bu iktidarın nasıl ayrımcı bir şekilde işleyip, belirli nüfusları denetlediğini tam anlamıyla açıklamamaktadır.

bitmiyor, başka yerde de bitmiyor, yatıp çıkıyorsun dışarıda da bitmiyor, bu algı bitmiyor.” (Sinema, 26 Nisan 2016, Batıkent)

“Harcanabilir bedenler” i stratejik olarak belirleyen egemen iktidar, toplumun birçok alanında, kurumsal ve söylemsel pratiklerde göstererek, bu nüfus üzerinden Foucault’nun dediğinin aksine yalnızca canlanmaz, aynı zamanda her seferinde meşrulaşır. Katılımcı bir siyasi mahpusun “düşman/terörist” algısının devamlılık sürecini aktardığından anlaşıldığı gibi, toplumun her yanına dağılmış olan çeşitli iktidar mekanizmaları ve kurumları, gerek hukuksal gerekse de söylemsel olarak kendini meşru bir zemine oturtturarak, öznesizleştirilen bedenler üzerinden yeniden kümelenerek var kalmayı sürdürür.

Hapishane-Kamp Örgütlenmelerinin Karşılaştırılması

“Nesneleştirilerek öznesizleştirilen” nüfus ya da “yaşanmaya değmez” hayatlar, Agamben’in biyopolitikanın, modern iktidarın örgütlenme biçimi olan kamp metaforunda kavramsallaştırılmıştır. Bu çalışma içerisinde kamp örgütlenmesi ile hapishane mekanizması arasında bir kıyaslamaya gidilmesinin nedeni, bir yandan siyasi mahpusların maruz kaldığı kimliksizleştirme ve ıslah gibi politikalarının, politik özne mahpuslara hapishane içerisinde verdiği konum ve rolü, bir yandan da özne olarak buldukları mekânı şekillendirebilme ve direnme argümanlarını göz önüne sermektedir. Kimi zaman ise hapishane ve kampın birbirine yaklaştığı-benzeştiği noktalarda, hapishanenin kitlesel bir ölüm mekânına nasıl dönüşebildiği ve bu anlamda da, egemenin kapatma mekânları üzerinden ne yapmak istediği anlaşılacaktır.

Bu kamp metaforundan yola çıkılarak görüşmecilere, hapishaneyi bir kamp biçimi olarak tahayyül etmeleri istenmiş ve hangi noktalarda kamp ile hapishaneyi benzeştirdikleri, hangi noktalarda da farklılaştırdıkları sorulmuştur. Kamp ve hapishanenin birbirinden ayrıldığı kısımları, görüşmecilerin verdiği cevaplara göre başlıklara ayıracak olursak; bu mekânların nasıl, nereden ve kim tarafından örgütlendiği, kapatılmanın kim ya da ne üzerinden gerçekleştiği, içeride nasıl bir konum etrafında özne olduğu ve direnme imkânının olup olmadığı noktalarında farklılaşmaktadır kamp ve hapishane. Bu farklılıkları ifade eden katılımcıların aktarımlarını verecek olursak;

“Kamplarda çalışma temelli bir şey var. Bütün hayat, dışarıdan organize ediliyor. Nazi subayları, sabahtan itibaren başlıyorlar ve sizi birtakım işlere götürüyorlar. Akşam yatmanıza izin veriyorlarsa veriyorlar ya da vermiyorlar. Bu arada da öldürüyorlar, işkence ediyorlar. Bizde ise konseptten esinlenilmiş, cezaevi oradan esinlenilmiş. Sabah gardiyan gelir, ayakta sabah sayımına başlanır. Çalışmıyor ise bile hiç olmazsa boncuk yapsın gibi. L tiplerinde de doğrudan bunu yapmaya çalışıyorlar esasında. İşkence yapmadıklarını söylüyorlar ama o ayrı bir tartışma. Bizde ise tam tersi bir örgütlenme var: Eninde sonunda kendi irademizi teslim ettiğimiz ve kararlarında şu veya bu oranda, değişik cezaevlerinde ve farklı dönemlerde olmak üzere bir kolektifçe yönetiliyoruz. Bu kolektife katılmak zorunlu değil, hatta bir tür ayrıcalık. Hayatı kimi örgütlediğine göre değişiyor bence. Hayatı dışarıdan örgütleyorsa, bu kampa yaklaşıyor. Hayatı sen örgütleyorsan, bu koğuştupine yaklaşıyor.” (Metafor, 28 Nisan 2016, Kızılay)

“Hapishanede olan bir insan, nasıl bir şey olabileceğini tahayyül edebilir. Tamam, ben ilk girdiğimde bilemedim nasıl bir şeyle karşılaşacağımı; ama ailenle görüşmeyeceğini, istediğin zaman çıkıp gidemeyeceğini bilirsin. Kampta insanlar bir kere nereye gideceğini, orada başına ne geleceğini bilemiyor. Mesela gaz odası olduğunu bilemiyor. Bir de hapishanede insanın kendi direnme koşulları var. Kampta direnme koşulun yok, bana öyle geliyor. Bir araya getirilen insanlar farklı orada, ordayken herkes birlikte ve başına gelecekleri görüyor. Ama hapishanede olanların birçoğu benzer bir şeylerden bir araya geliyor. Kampta insanlar toplaşmıyor, onları topluyorlar. Tamamıyla çıplak olarak, vücutlarıyla varlar. Hapishanedekilerin elbisenin olup olmaması önemli değil ama hapishanede bir arada olmanın verdiği bir direnme potansiyelin var. Seni ne kadar hapsederek öznenden sıyırmaya çalışsa da, sen bir öznesin, siyasi-politik bir tutuklu olmak bir özne aslında. Diğer tarafta tamamıyla öznesizleştirmek ve yok etmek, öldürmek üzerinden bir şey, tüm özneler yani bu kadar aynılaştırılıyor hepsi.” (Anahtar, 18 Mart 2016, Beyoğlu)

Hapishanelerdeki kapatılmadan farklı olan kamplarda kişi, doğuştan sahip olduğu kimlikler üzerinden doğrudan imha edilir:

“Nazi kamplarından söz ediyoruz, orada temel mesele sen Yahudi’sindir, eşcinselsindir, Çingene’sindir, bazı durumlarda Müslüman’sındır. Sadece sen sen olduğun için oraya kapatılıyorsundur ve senin üzerinde işleme gereği duymaz, seni iyileştirme gereği duymaz. Hapishanelerde ise kamplardan ayıran, devletin seni iyileştirme iddiası taşıması. Sadece kimliğinden dolayı kapatmaz, seni bir ideolojinin ve görüşün taşıyıcısı

olduğun için kapatır ve senin üzerinde bir hak iddia eder. Ta hapishaneler ilk kurulduğu andan itibaren Foucault da şunu söyler ya: Hapishanelerin diğer kişiyi düzeltme “correction house” olarak geçer ilk kurulduğunda böyle bir iddia taşır. Ama bu tamamen başarısız bir iddiadır, hiçbir zaman başarılı olmamış. Kamplardan ayıran şey biraz bu, direkt imha etmeyi amaçlar.” (Bilgin, 20 Mart 2016, Beyoğlu)

Katılımcıların ortaya koyduğu üzere, hapishane mekanizmasında birey, sahip olduğu “zararlı”/”tehlikeli” fikirlerinden ötürü kapatılmış ve süreç içerisinde kimliksizleştirilmeye ve rehabilite edilmeye çalışılmaktadır. Ama bununla birlikte, özellikle siyasi mahpuslar, kendi oluşturdukları kolektiflikler içinde örgütlenebilmekte, alan yaratabilmekte ve bu anlamda politik birer özne olabilmektedir. Aynı zamanda da birçok şeye karşı direnme potansiyelini taşımaktadırlar. Lakin kamp, doğrudan bir imha mekanizmasıdır ki Agamben için kamp, ölüm odaklı iken Foucault daha çok yaşamın düzenlenmesi-düzeltilmesi ile ilgilenmektedir. Byung-Chul Han’a göre Foucault, hapishane ile kamp arasındaki farkı ayırt etmez. Hapishane, disiplin toplumunun bir mekânı, kurucu bir ögesidir. Buna karşın kamp, bir imha mekânıdır. Foucault’nun bedenlerin itinalı yönetimi ve hayatın aritmetiksel planlanmasını hedefleyen biyo-politikası, bir imha mekânı olan kampa giremez. Öldürücü kamp yaşamı, hayatın topyekûn gerçekleştirilmesini hedefleyen biyo-politik ekonominin tam zıddıdır (2016: 93). Foucault, biyoiktidarın her ne kadar yaşam odaklı ilerlediğini söylese de, iktidarın ölüm üzerindeki hakkının unutulup silinmediğini ekleyerek, çok boyutlu ve dinamik bir iktidar tanımına gitmiştir.

İktidarın yaşam-ölüm diyalektiği üzerindeki denetimi, kamp ve hapishaneyi birbirine yaklaştırmaktadır. Özellikle hapishanelerde, dönemsel olarak gerçekleştirilen şiddet, öldürmeler ve operasyonlar, koşulları benzer kılmaktadır. Benzeştikleri noktalar, katılımcıların ifadelerinden anlaşılacaktır;

“Aslında biraz benziyor o Auschwitz’ler gibi. Tabi Nazi’lerin uyguladığı şeyler çok çok ağır şeylerdi. Bizde de Diyarbakır Zindanlarında uygulandı. Bizim dönemimizde de sistematik olarak değil ama dönemsel olarak yaşandı. Mesela Erzurum, Diyarbakır Cezaevi’nde kalaslarla girip öldürdüler. Sürece yayılan Auschwitz, Yahudi soykırımı gibi bir şey yaşanmadı bizde tabi. Evet, bir kamp bir yandan şekilsel olarak benzerlik var. Dediğim gibi o cezaevlerinde dönemsel olarak yaşandı.” (Güler, 20 Mart 2016, Üsküdar)

“Şartlar cezaevinde öyle bir şeye dönüşebilir; yani şimdi burada görece bir turnak içinde belli bir hukuksal mekanizmasının darlığından bahsederek belli bir baskıcı form oturuyor. Duyuyorsunuz yaşanan şeyleri bugün Kürt bölgelerinde değil mi ya da en basitinden akademisyenlerin üzerindeki mesele. Yani şu an bir dediğiniz kamp ortamına belki fiilen dönebilecek, aynı şeyler yaşanabilir. Dönemle ilgili çok bağlantılıdır. Olay özelinde baktığın zaman, hem orda politik olarak f tipi süreciyle bağlantılı hedefler olduğu için şiddetin dozu biraz daha artmış oldu.” (Sinema, 26 Nisan 2016, Batıkent)

“Koşuş daha rahat bir yer. F tiplerinde kamplarda yaşıyorsun gibi yaşıyorsun, biliyorsun. F tipleri ile koşuş sistemi arasında fark ne ise ikisi arasında da odur.” (Net, 15 Ekim 2015, Beyoğlu)

Kamp ile hapisyanenin temel mantığı bazı zamanlarda birbirine benzemektedir: Cezalandırmanın şiddeti. Aydınoğlu'nun bu benzerlik için belirttiğine göre, Auschwitz toplama kampı, “problemleri” çözmek yerine onları yok etmek üzerine dayalı bir akılcılığın simgesi olmuştur. Toplama kampları ve benzeri kurumlar, modern devletlerin sürdürdükleri en akılcı ve hemen aynı zamanda en akıldışı aşamayı sergilerler. Bu kurumlar aracılığıyla, modern devlet aygıtları kendilerine karşı gördükleri birey-insanı, yeni bir kalıba dökülebilmek için uyguladıkları çıplak terörle, onu ya tümüyle ortadan kaldırmıştır, yok etmiştir ya da insanların tarihsel, tinsel, kültürel birikimlerini, kişiliklerini parçalamayı amaçlamışlardır. Buralarda, insanlar ya hemen yok edilmişler ya da tutuklu paydası altında kitleselleştirilmişler; tüm özgünlükleri, orijinallikleri bir kerelikleri yok edilmiş; dünyadan, tarihten ve insanın bizzat kendisinden yalıtılmışlar, şeyleştirilmişlerdir. Hapis uygulamasındaki cezalandırma sisteminde amaç, toplama kamplarındaki rasyonelite ile benzerdir. “Sorun” atfedileni, “suçlu” görüleni imha etmek ve yok etmek amaçlanmıştır. İnsanın varoluşu hedef alınmıştır. Bu cezalandırma süreci ile iktidar tarafından zamansal, mekânsal ve ilişkisel tahakkümle bireyin ölümüne kadar sürdürülebilir yok oluş süreci planlanmaktadır (2016: 120-121). Bu nedenle kamp ve hapisane mekanizması için kıyaslama yaparken, bütün bir süreci göz önüne almak gerekmektedir. İnsani olan her şeyin öznenin elinden alınması ve yok edilme üzerine kurulu olan kamp, F tipleri koşulları söz konusunda olduğunda ise giderek hücre sistemine benzemektedir.

4.3.1.2. Sistem Olarak F Tipleri

F tipleri mimarisi, oldukça dar bir alana sıkıştırılmış bir şekilde 1 (10 metrekare) ve 3 (25 metrekare) kişilik olarak planlanmıştır. Yüksek güvenlikli F tipi kapalı cezaevleri³⁵, tüm tretman programlarının uygulanabilmesi için uygun mekânlara sahip, mevzuatı gereğince sadece tehlikeli hükümlü ve tutuklu statüsündeki kişilerin barındırılabilceği, fizikî yapısı, elektrik ve elektronik güvenlik sistemleri ile yönetim plânı bakımından güvenliği tehdit eden unsurları en aza indirilmiş içten ve dıştan koruma görevlileri ile firara karşı engelleri bulunan ve oda sistemine göre inşa edilmiş ceza infaz kurumlarıdır. Sirkülasyonu 3 ana koridordan sağlanan ve 5 bloktan oluşan, 57 adet 1 ve 2, 103 adet 3 kişilik odaları bulunan cezaevi toplam 368 kişi kapasitelidir. Zemin tünel kazma girişimini engelleyici, yeterli miktarda hasır demirli betonla sağlamlaştırılmıştır. kanalizasyon boruları firarı engelleyecek ebatlarda döşenmiş, logarlar ile kontrol imkanı sağlanmış, çevreyi koruma amacı güdülen arıtma tesisleri kurulmuştur. Bununla birlikte, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 9.maddesinin 1.fikrasında³⁶, sıkı bir güvenlik rejiminin ve bireysel ya da grup halinde iyileştirme yöntemlerinin uygulandığı belirtilmiştir.

Böyle bir mimari yapıya sahip olan ve tretman gibi uygulamaların gerçekleştirilmeye çalışıldığı yüksek güvenlikli hapishaneleri, kapalı hapishanelerden ayıran unsurlar, Doğuç'un aktardığı üzere (2014: 133), bir yandan mahpusların hapishane içindeki dolaşımının ve böylelikle kendi aralarında, personelle ve dışarıyla temaslarının olabildiğince kısıtlanması ve denetlenmesi, diğer yandan da oda içinde ve ortak faaliyetlerde bir araya gelecek olan mahpus sayısının sınırlandırılmasıdır. Hücre sisteminin tüm bu özelliklerine atfen, F tipi diyince katılımcıların akıllarına ne geldiği sorulmuştur.

“Bir buçuk yıl kaldım F tipinde. İnsanlık dışı bir uygulama, tam bir işkence. İnsanlığı insanlıktan soyutmaktan başka bir şey değil, çok onur kırıcı. Böyle tanımlayabilirim.” (Net, 15 Ekim 2015, Beyoğlu)

³⁵http://www.cte.adalet.gov.tr/bilgidata/tip_F.asp

³⁶<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5275.pdf>

“Yedili hücrede beş kişi kalıyorduk. Diğerlerine göre şanslıydım yani. Ama elbette “sosyal” olanı hayattan, insanı insandan koparmak, yalıtım korkunç bir şey. Küçük bir oda içinde, iki-üç adımda dönmek zorunda kaldığın küçük bir havalandırması, oradan küçük bir gökyüzü görüyorsun, hatta güneşi, yıldızları, ayı görmek o günün farklı geçmesi demek olan bir durum. Hani kurbağanın kuyudan gördüğü gökyüzü gibi. Soğuk ve koca koca duvarlar, demir kapılar... Bir irade savaşı.” (Sürgün, 24 Mart 2016, Almanya)

Onur kırma, hayattan ve mahpusu neredeyse canlı ve sosyal olan her şeyden soyutlama, F tiplerinde daha da katmanlı bir anlam kazanmaktadır:

“F tipi düşünülebilecek en korkunç sistem. Hapishanenin kendisini nasıl daha korkunç yapabiliriz diye düşünülmüş ve bulunmuş. Buradaki siyasi düşünce sistemini yıkmak üzere. Bir işkence biçimi ve yöntemi olarak onun üzerinden kurgulanmış. İnsanlar siyasi-politik düşünmekten vazgeçsinler, öyle bir şey yapalım ki bin pişman olsunlar ve bir daha bu topraklarda kimse böyle bir şey düşünemesin.” (Anahtar, 18 Mart 2016, Beyoğlu)

Görüşmeciler ve siyasi mahpuslar tarafından canlı canlı gömülmekten farksız, öldürmeden özneyi öldüren ve “tabutluk” olarak ifade edilen bu hücre sisteminde amaç, iyileştirme politikasını daha rahat bir şekilde uygulayabilmek için birliklik halini, örgütlü-komünal yaşamı engelleyebilmektir. Bu nedenle de, mahpus üzerinde çok daha fazla mahrumiyet uygulanır ve mahpusun her anlamda hissizleşmesi, kişiliksizleşmesi sağlanmak istenir. Bunlar, katılımcıların ifadeleri ile örtüşmektedir:

“Nerede bir ışık görse, nerde senin bir direnişini görse. Spor yaptığını görüyorsa mesela F tiplerinde fiziki olarak 8 adım yapmış, bedenini kısıtlıyor orda. Bir çiçek gelecekse sana bir çiçeğin gelmesini engelliyor, mektubunun üzerini çiziyor. Her türlü şeyi yapıyor, bırakma hali; bizim tamamen hissizleşmemizi istiyor. Yok etmek istiyor, kendine uygun bir insan yapmak, sindirmek. Duygusuz ve ruhsuz bir insan yapıyor. Geçen bir film izledim. Bir sisteme, dünyaya adam gidiyor. Tat almıyor, öpüşüyor sadece bir ses gibi bir duygusu yok, sanki iki robotun öpüşmesi gibi. Adam bun alıyor ve hissetmek için parmağını kesiyor. Tam da yapmak istediği bu. Muhafif ve kendisine karşı direnen olduğunda baskıyı daha da artırıyor.” (Ceylan, 19 Mart 2016, Beşiktaş)

“Burada asıl olarak uyarımsızlık olayı var. Seni birtakım şeylerden mahrum ediyor ve mahrumiyetin derecesini arttırdığı, mahrum bıraktığı oranda senin üzerindeki kapatma ağırlaştırıyor. Biz bunu F tiplerinde görüyoruz.”

Koşu ortamı bu uyarıların genel anlamda kısıtlandığı ama sonuçta 50 kişi birlikte yaşadığı için uyarılar asgari düzeyde devam ediyor. Sen yemek yapmaya başlıyorsun, bir şey ürettiyorsun kendi hayatında söz sahibi oluyorsun. F tipinde bu yok, sen F tipinde yumurta bile kıramazsın. Onların getirdiği yemeğe bağımlısın. E tiplerinde yemek yapmayı öğrenen arkadaşlar, o kadar yıl kalınca F tiplerinde bunu unuttular. F tipinde boya kalemi de yok, kırmızı kalem de yok gibi gibi. Senin kendi hayatın üzerinde en ufak bir detayda bile söz sahibi olmanı engellemeye çalışıyor.” (Serhıldan, 28 Nisan 2016, Kızılay)

Mahpusların kendi hayatları üzerinde en ufak bir şeyde dahi karar vermelerini engellemek isteyen egemen(ler)in, “nesneleştirerek özneleştirme” çabası içerisinde olduğu gözlemlenmektedir. Bu sebeple, siyasi mahpusların üzerindeki kontrol ve tahakküm giderek arttırılmakta ve özellikle 2000’lerden sonra sayısı giderek artan “oda” sistemine göre inşa edilmiş yüksek güvenli hücrelerde tecrit koşulları ağırlaştırılmaktadır. Hele de müebbet ya da uzun süreli tecrit durumlarında ise mahpusların koşulları ve buna oranla sağlık durumları giderek bozulmaktadır. Mahpuslarda daha çok kas-iskelet ağrıları, göz bozuklukları ve birtakım psikomatik rahatsızlıklar (kulak çınlaması, kalp çarpıntısı, ritim bozukluğu, mide ağrıları, nefes darlığı, kol ve parmaklarda uyuşukluk, sinirlilik hali, hipertansiyon, baş ağrıları) kendini göstermektedir. Türk Tabipler Birliği’nin F tipi Cezaevlerine İlişkin açıklamalarında da görüldüğü üzere, F-Tipi Cezaevlerinin, fiziksel mekân olarak, tüm detayları ile kişileri izole etme/tecrit etme amacı ile düzenlendiği tespit edilmiştir. Fiziksel ve sosyal izolasyon ortamlarının tıbbi sonuçlarına ilişkin yapılmış çok sayıda bilimsel çalışma, bu ortamların kişide fiziksel, ruhsal, sosyal açıdan onarılmaz yıkımlara yol açtığını ortaya koymuştur.³⁷ Bu anlamda, sağlıklı sosyal ilişkiler kurabilmek için belli sayıda insanın bir araya gelebilmesi olmazsa olmazdır. Demokratik Doktorlar Birliği’nin açıklamasına göre, “10-15 kişilik bir grubun oluşturulması, sağlık sorunlarının ortaya çıkmasının engellenmesi için şarttır.” Dar grup tecridinde, yıllardır sadece birbirini gören 2 ya da 3 kişinin sağlıklı ilişki kurabilmesi mümkün değildir ve tecritin yarattığı sorunlara ek olarak, birçok problemle karşılaşmaktadır. En ufak sese dahi duyarlı ve hassas hale gelmektedir. Örneğin; sakız çiğnenmesi, tespah çekilmesi, çay içerken ses çıkarılması vb. tarzı takıntılar ve kurgular artmakta ve psikolojik sorunlar baş göstermektedir

³⁷http://www.ttb.org.tr/eweb/BASIN/Aralik00/00_0.html

(Kurnaz, 2005: 124-125). Bu şartlar ve problemlerin, F tipinde kalan siyasi mahpuslar söz konusu olduğunda daha da ağırlaşabileceğini, Serhıldan'ın anlatımında görebiliriz;

“Uluslar arası araştırmalar, bir koşuğa bu uyarıların yeterliliği açısından asgari sayının 10-12'den aşağı olmaması gerektiğini sylyyor. Eğer sayı bunun altındaysa, orada bir tecritten bahsedebiliriz. Sayı yükseldikçe, ortam daha sağlıklı oluyor. Bu E tiplerinden F tiplerine geçildiğinde, şoye bir yanlış anlayış ortaya ıktı: Sanki E tipleri mimari olarak kötü binalar, yıpranmış yerler, sağlıksız yerler, hijyen yetersizliği var vs. F tipleri ise yeni yapılmış yerler, lüks odalar, insanların kendi hayatları üzerine karar verebileceği, örgüt baskısının kalkacağı, çok daha iyi yaşayacağı gibi bir şey söylendi. Ama bugün ortaya çıkan sonuçlar şunu gösteriyor: F tiplerinde çok fazla sayıda insan ölüyor. İçeride sağlığınız daha hızlı bozular. Siz dşseniz hcrenizde, yanınızda sizi kaldıracak bir insan bile yok.” (Serhıldan, 28 Nisan 2016, Kızılay)

Tecrit ortamındaki koşulların görüşmecinin de dediği gibi, gerek mekânsal açıdan gerekse de içerideki kişi sayısı bakımından sağlıklı olmadığı ve kişinin sağlığını da bozduğu, üzerinde iz bıraktığı aşıkrdır. İnsan Hakları komitesi uzun süreli hücre hapsinin, Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin (KİSHUS) 7. maddesinde yer alan işkence ve kötü muamele yasağının bir ihlali olduğunu açıklamıştır. Mahpusların ıslahı için Temel İlkelerin 7. maddesi devletlerin, bir ceza olarak uzun süreli hücre hapsinin kaldırılması için çaba göstermelerini öngörmektedir. Amerikan Komisyonu şoye demiştir: “Uzun süreli hücre hapsi hukuken ngrlmş bir ceza tedbiri değildir ve bu tedbirin sık sık kullanılması haklı gösterilemez (Cimmen, 2000).” Yerel ve uluslararası belgelerden anlaşıldığı üzere tecrit, ceza içinde ceza politikası olarak, mahpusun benliğini izole etmeye ve dönüştürmeye odaklıdır.

4.3.1.3. Askıya Alınmış Hakların Düzeninin şiddeti ve Müdahaleler

Operasyonun şiddeti

Tüm bu başlıklar altında aktarılmaya çalışılan gerek hapishanenin mimarisi, mekânsal-uzamsal denetimi gerekse de kapatma politikaları çerçevesinde işlenen öznesizleştirme, kimliksizleştirme süreçleri, hapishane mekanizmasının/düzeninin şiddetinin bir ifadesidir. Hukuksal bir zeminde ve yasa-üstü bir konumda kendini inşa eden egemen, hapishanelerde şiddeti üreterek, kendi otoritesini daim kılmaktadır. Düzenin içine gömülü şiddeti, Işık Ergüden hapishane üzerinden anlatmaktadır. Ona göre şiddet, bir

insana iradesi dışında kabul ettirilen bir durum, davranış ile başlayıp manevi veya fiziksel baskı uygulamaya, onu hırpalamaya, zor kullanamaya, işkence yapmaya, sakat bırakmaya, hatta öldürmeye kadar uzanıyor ise, öncelikle kişisel iktidar türlerinin çeşitli biçimlerinden kurumsal iktidarlara kadar uzanan bir yelpaze içinde tahakküm kurmak ve otorite oluşturmakla başlar. Bu durumda, toplumun, toplumsallığın, yapıların ve hiyerarşik ilişkilerin neredeyse tümünün şiddet içermesinden söz edilebilir. Bireysel ilişkilerdeki şiddet örtük olsa da, kamusal özellik taşıyan kurumların, kurumsallaşmış şiddetin izlerini hemen hemen her yerde görebiliriz. İşte hapishaneyi, modern zamanların tüm diğer kurumlarından ayıran, onun bir parçalılık ve bölünmüşlük durumuna imkân tanımayacak şekilde tasarlanmış ve düzenlenmiş olmasıdır. Hapishanenin mekânsal ve zamansal düzenlenişi ile insanın mekânını (bedenini, uzamını) ve zamanını ele alış, düzenleyiş tarzı ve mantığı, yoğunlaştırılmış bir şiddetin ifadesidir. Hapishane, belirli veya belirsiz bir süre boyunca tüm yirmi dört saatlerin, aynı mekânda geçirildiği tek kurumdur. Bedeni bir mekâna kapatmak, kişinin uzamı ve zamanı üzerindeki tahakküm ve tasarruf hakkını “başkasına” devretmektir ki, en dehşetli şiddet bu olmalıdır (2014: 110). Total bir kurum olan hapishanede tahakküm kurabilmek, egemenin önemli oranda şiddeti etkili ve etkin kılabilmesine; yani “adaletin”, “yasaların” hizmetinde gözükmeye bağlıdır.

Kapatmanın/kapatılmanın şiddeti hakkı, Agamben’in dediği gibi olağanüstü ya da istisnai halin egemene verdiği yetkiye dayanmaktadır. İstisna halinin egemene geniş bir denetim ve belirsizlik yaratma gücü bahşetmesi sayesinde devlet, “yasal bir önlem”mişçesine hapishanelere müdahale etmektedir. Bazen aralıklarla (Buca, Diyarbakır, Ümraniye saldırıları gibi) bazen de yoğun bir şekilde ve hatta eş zamanlı olarak hapishanelere gerçekleştirilen müdahaleler, başlangıçta geçici veyahut kısa süreli gibi gözüke de, artık giderek normalleştirilmektedir. Bu anlamda, belirli bir süreliğine normun askıya alınmış gibi gözükmeye ile kurulan yasadışı bölgesinin, aslında tam olarak hukuk düzeni ile bağlantısının kurulmasıyla, yasal önlemler artık kural haline gelmektedir. Egemen iktidar, kendi geçerliliği için ihtiyaç duyduğu yasayı ya da durumu yaratarak, hapishanelere ve siyasi mahpuslara yapılan her türlü müdahaleyi meşrulaştırabilmektedir. Başürk’e göre egemen, mevcut yasanın dışına çıkmak suretiyle, aslında yasal davranmış olmaktadır; çünkü tüm amacı cari sorunlardan arınmış yeni bir hukuk yaratmaktır. İstisna hali, egemeni, mevcut hukuk rejimine bağlı

kalınmamanın yaratabileceği problemlerden de muaf tutmaktadır; çünkü kendisinin zaten buna yetkisi vardır. Bu anlamda şiddet ve yasa arasındaki ilişki, şiddetin her zaman belirgin olduğu ve yasayı hem kuran hem de kaldıran bir pozisyonda olan bir ilişki biçimidir. Böylece şiddet, sadece hukuku yaratan değil, hukuku bir an ortadan kaldırmakla, yaşam ve iktidar arasındaki karşılaşmayı yalın kılan bir unsurdur (2012: 3). Çalışma kapsamında da görüşmecilerden, “hukuki” bir niteliği olan devletin 20 cezaevine birden yaptığı hayata dönüş operasyonu ile ilgili hatırladıklarını anlatmaları istenmiştir.

Mahpusların hemen hemen hepsi, gerek birtakım görüşmelerin kendilerine aktarılmasından gerekse de siyasi atmosferin nereye gittiğini analiz ettiklerinden dolayı, bu operasyonun gerçekleşeceğinin farkında olmuştur ve operasyon ihtimaline karşılık, kendi güvenlik önlemlerini almaya çalışmışlardır. Aşağıda belirtilen ifadeler, bu güvenlik önlemlerini özetlemektedir;

“Bizler şöyle bekliyorduk, gece nöbetleri tutuyorduk cezaevlerinde ne olur ne olmaz diye. Nöbetlerimizi daha sıklaştırdık, gardiyanları geliş gidiş saatlerine dikkat ettik hareketlilik var mı falan diye. Sonuçta hiç beklemediğimiz bir anda gerçekleşti sabaha doğru.” (Anahtar, 18 Mart 2016, Beyoğlu)

“Tabi ki biliniyordu. Görünen köy kılavuz istemeze kadar geldik. Ölüm oruçları başladı zaten F tipine gitmemek için. Biz de biliyorduk 96’dan beri olan bir şeydi. Devlet, Bayrampaşa Cezaevi’ni kapatacak bir kere.96’dan sonra tutsak alınmadı zaten buraya. Yaşar Kemal, Zülfü Livaneli geldi, Kamer Genç geldi. 99’da Mehmet Bekaroğlu çok aktif olarak görüşmelere katıldı. Görüşmeleri bize sürekli aktarıyorlardı. Sonra biz şunu fark ettik: Evet, artık operasyon olacak. Biz de kendimize nöbetler tutuyorduk. Barikatlar tutuldu, şebeke işgali yapıldı, gardiyan haftalarca girmedi.” (Güler, 20 Mart 2016, Üsküdar)

Daha önceki yıllarda devletin, F tipi hücrelere geçiş denemelerinden sonra bu mimari sisteme gitmekte kararlı olduğunun ve bu anlamda da operasyonun geleceğinin bilincinde olsa da siyasi mahpuslar ve bazı sol kanat politik kesimlerin içinde yer alanlar, operasyonun bu kadar “şiddetli” ve “kapsamlı” olabileceğini tahmin edememişti.

“Operasyon sonrasında zaten sürekli söyleniyordu, aylarca belki de yıllarca üzerlerinde çalışmışlardı. Katletmek için, yok etmek için, bir bir sinsi planlar kurgulanmış ve “hayata dönüş” operasyonu uygulanmıştı. Büyük iş makineleri, adını dahi bilmediğim birçok silah, çeşit çeşit zehirli gazlar. Ve biz bunları kapalı ortamlarda karşılamak zorunda kaldık. Bayrampaşa hapishanesindeki yanan kadınları düşün, onların anlattıklarını, “ateş yoktu, ama yanıyordu bedenlerimiz”, “plastik kaplar gibi eriyordu etimiz”, bizim bulunduğumuz yerde de bir arkadaşımızın “bacaklarım yanıyor ama niye, üstüme bakıyorum elbiselerim sağlam, çıkardığımda gördüm ki, bacaklarımda delik delik yanıklar” vs. Kurşun yağmurları, kendini yakanlar, gazlardan kaynaklı boğulma hissi, 4 gün süren direniş süreci.” (Sürgün, 24 Mart 2016, Almanya)

“Bir operasyon olabilir, bir dövme, bir işkence olabilir; ama yani silahlar, gaz bombaları, taramalar, o ayrı bir şey, bir vahşet, öyle bir vahşetin bu derece uygulanabilir olması başkentten göbeğinde. Tabii bu görüntülerin yayılması da bir psikolojik ortam yaratma ve bunun neyle sonuçlanacağını insanlara gösterme adınaydı. Bunu böyle kullandılar Ulucanlar’ı. Ümit diye bir arkadaşım vardı, bir sözü vardı hiç unutmam: Bir eylemde sırtına eylemcinin sırtına inen cop sadece onun için değildir diyor. Yani en büyük oranda da televizyonun başında onları izleyenler içindir ki mesele biraz böyle. O yüzden de o şiddeti uyguladılar; “biz bunu yapacağız” ileriki aşamada ve bunu herkes de bir şekilde anlamış oldu.” (Sinema, 26 Nisan 2016, Batıkent)

Gelen heyetler, avukatlar ve çeşitli sivil toplum kuruluşları, operasyonu ve F tipine geçilmesini engellemek için öneriler getirmişti:

“Üç kapının sadece kilitlerinin açılması değil, üç kapının koridora bakan kapıları sökülecek, hücreleri birbirinden ayıran havalandırma duvarları yıkılacak ve böylece 18 kişinin bir araya gelebileceği üniteler yaratılacaktı arada kapılar ve duvarlar olmadan, özgürce. En son böyle öneriler getirilmişti. Ama zaten devlet operasyon kararı almıştı. Sonradan Mehmet Bekaroğlu’nun açıklaması vardı: Biz öneriler üzerine çalıştık, insanlarla ara yol bulmaya çalıştık; ama devlet operasyonun kararını almıştı. Tatbikatları bile yapılmıştı, sadece kendileri açısından zaman kazanmak için görüşmeler yapılmıştı. Devlet 89’da, 91’de, 96’da süreci değiştirmeye çalıştı, ciddi katliamlar yaptı. O zaman sadece Eskişehir vardı; ama 99 sonrası oturup hapishaneler inşa etmişti. Ciddi anlamda para ve kaynak ayırmıştı bu hapishanelere. Hatta hayata dönüş operasyonu sonrası insanlar katledildiğinde ve sayılar açıklandığında, adalet bakanlığı biz daha çok sayı bekliyorduk denmişti. Hesaplamaları oturup yapmışlardı zaten. Sen

burada şu kapılar açılsın, kilitler kırılsın, duvarlar yıkılsın desen de değişecek bir şey yoktu.” (Bilgin, 20 Mart 2016, Beyoğlu)

Katılımcıların aktarımlarından da anlaşılacağı üzere, devletin kontrolünü kaybettiğini düşündüğü hapishanelerde operasyon yapacağı ve F tiplerine artık tam anlamıyla geçileceği kararı kesinleşmişti. Bu karar, devletin hapishanelerdeki otoritesini kaybettiği iddiasının yerel ve ulusal mecralarda yer almasından ve ekonomi politikasını hayata geçirme arzusu³⁸ ile netleşmiştir. Balibar’ın daha önce dediği üzere devlet, “suçlu” ya da “tehlikeli” addettiği grup(lar) üzerindeki başarısızlık ya da yetersizlik gibi durumlarda yasaya “zor” ekleyerek, otoritesini telafi etmektedir. Bu bağlamda, devletin “terörist” olarak damgaladığı siyasi mahpus olan görüşmecilere, operasyonun ne sebeplerle yapıldığı hakkındaki fikirleri sorulmuştur.

“Kendisine karşı bir direnç cephesini pasifize etmek için F tipine geçilmek zorundaydı. Okul gibi gördüğü için cezaevlerini, amacı okulu kapatmaktı. Ama bunu vahşi bir şekilde yaptı. Topluma da gösterdi, bak senin başına da bu gelir. Bana karşı çıkarsan bunu yaşayacaksın. Okullar kapandı artık tabutlara gideceksiniz.” (Ceylan, 19 Mart 2016, Beşiktaş)

“Bu operasyonun yapılmasının tek sebebi, dışarıdaki toplumsal haykırışı kesebilmek, sindirebilmek için, en önde olan, bedel ödeme konusunda daha cüretli olan kesimi susturarak, sindirerek, gerekirse yok ederek, deyim yerindeyse kanser olan ömürlerine biraz daha şifa olabilmek için yapılmış, hayatta kalabilme arayışlarıdır. Her saldırı bir acizliğin göstergesidir.” (Sürgün, 24 Mart 2016, Almanya)

“Yasal” bir zeminde yapılan operasyonun şiddetinin amacı, görüşmecilerin de uzlaştığı üzere, devletin kendi haricinde kurulan herhangi bir otoriteden rahatsız olacağından, siyasi mahpusların koğuş ortamında yarattıkları güç dengesini ve içerideki direnişleri kırmak, engellemek istemesidir. İktidarın hapishanelerdeki bu otorite kaybını yenilemesi, F tipi hücre sistemine geçiş projesi aracılığı ile askıya alınmış haklar düzeninin norm haline getirmesi; yasanın içine gömülü olan şiddetin mekânsal bir biçimi üzerinden gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda, gaz bombaları, silah ve yakıcı maddelerle gerçekleştirilen operasyonda, caydırıcı bir niteliğe büründürülmek için kullanılan şiddet, çeşitli medya kanallarından da ekranlara yansıtılmıştır. İçeriye yapılan operasyonun medyada gösterilmesi, görüşmecilerin de dediği gibi, otorite kaybının

³⁸Birçok katılımcının dediği üzere, dönemin Başbakanı olan Bülent Ecevit’in “Cezaevlerini teslim almadan, ekonomi politikalarını uygulamaya geçiremeyiz” sözü, bunun bir ifadesidir.

dışarıdaki toplumsal hareketlerin de sindirilerek yenilenmesini amaçlamaktaydı. Böylece egemenin şiddeti, dışarıdaki siyasal olarak hareketlenen örgütlü ya da örgütsüz kitleye korku salacak ve kitleler üzerinde tehdit oluşturulacaktır. Operasyonla birlikte yaşanan şiddetin çeşitli biçimleri ve beraberinde gelen ölümlere karşı, büyük oranda tepki ve duyarlılık oluşması da engellenecektir.

“Bu operasyon sadece bizleri değil, dışarıdaki düşünce dünyasını da tecrit altına almaya yönelikti. Uzun vadeli bir politik sürecin başlangıcıydı ki bugün bunu daha açık görebiliyoruz. Zindanlar ve politik tutsaklar, insanların gözünde saygın-kazanılmış-direnilen-okul gibi görülen mevziler-mevzilerin sahipleriydi. Önce sayısız direnişle sağlanmış bu resim yıkılmalı, ardından da toplum ‘buraya gidersiniz’denilerek korkutulmalıydı.” (Hevi, 11 Mart 2016, Almanya)

“Bir nevi kırmış da oldu yani tahliyeleri kabul ederek. O tahliyeleri kabul etme biraz da direnişi rahatlatmaktı, gazı almış oldu, esnedi.” (Ceylan, 19 Mart 2016, Beşiktaş)

Yukarıdaki alıntılarda katılımcıların belirttiği “direnişin kırılması” durumu operasyondan sonra da devam etmiş ve hapishanelerde sağlanan otorite, toplumsalın içerisinde de korunmaya çalışılmıştır. Devletin 2001 ve 2004 yılı toplu biçimde tahliyeleri sağlaması, mahpuslar ile kamu arasındaki bağı ve iletişimi kesmeye yönelikti; böylece, hapishanelerde devam eden eylemlerin kamusal alanda etkisini azaltmak ve azalan sayıdaki mahpusların üzerinde gözetimi kolaylaştırmak amaçlanmaktaydı. Tahliye olan ya da eylemliliklere destek olan bireylerin oluşturduğu Alibeyköy ve Küçükarmutlu gibi “direnişevleri”ne polis tarafından müdahale edilmesi, ölüm orucunda olanların gözaltına alınması ve bazılarının da bu müdahale esnasında ölmesi bunun bir örneğidir.

Zorla Müdahale

Adeta bir “okul” görünümlü olan hapishanelerdeki direnişi ve yaratılan kolektif düzeni kırmanın bir diğer biçimi de, açlık grevine ve ölüm orucuna devam eden mahpuslara, operasyondan sonra zorla müdahale edilmesi, beslenmesidir. Türk Tabipler Birliği’nin (TTB) hekimlerin eylemcilere nasıl davranacağı ve etik ilkeler konusundaki açıklaması şöyledir:“Hekim ya da diğer sağlık personeli açlık grevinin sonlandırılması için herhangi bir baskı yapamaz. Tedavi ya da bakım bu amaçla kullanılamaz. Açlık grevi

yapan kişi, baskı altında tutulabileceği ortamlardan korunmalıdır. Hastanın ailesini bilgilendirmek hekimin sorumluluğundadır. Açlık grevcisinin bilinci bozulur ya da komaya girerse hekim açlık grevcisinin son kararına saygı göstererek tutum alacaktır. Bu çerçevede hastanın rızasına aykırı bir şekilde ‘zorla besleme’etik açıdan doğru değildir. Bu nedenle cezaevi hekimleri hastanın ister bilinci açık, isterse kapalı olsun olgunun takip formu ile müdahale onay/ret belgesini bir başka sağlık merkezine nakil sırasında mutlaka ambulans hekimine alındı belgesi ile birlikte teslim etmelidir. Belgelerin gizliliğinden hekimler sorumludur. Bilinci açık olan açlık grevcisi beslenmeyi reddettiğinde bu kişiler hekimler tarafından zorla beslenmeyecektir. Bunun aksi hem tıbbi etik, hem de hasta hakları açısından yanlış bir tutumdur.” (TTB 2000)³⁹. Özet olarak hekim, açlık grevi yapan bir mahpusu, gıda almayı tamamen veya kısmen reddetmesinin yaratabileceği olası sağlık sonuçları ve gelişebilecek rahatsızlıklar ve hastalıklar hususunda tam ve etraflıca bilgilendirecektir. Mahpus bütün bu bilgilendirmeye rağmen açlık grevi yapacağını ve/veya devam edeceğini herhangi bir baskıya maruz kalmaksızın kendi özgür iradesiyle süreklilik arz edecek şekilde deklare ederse, etik ilkeler böylesi durumlarda hekimin açlık grevcisinin iradesiyle bağlı olmasının ve bu durumu tedaviyi reddetme hakkı kapsamında değerlendirmesinin gerekliliğine işaret etmektedir (Cengiz, 2010: 431).⁴⁰

Açlık grevi ya da ölüm orucu yapan bedenlere müdahale edilmesi, “hayata döndürme” amacının Foucault’nun yönetsel stratejiler kapsamında tartıştığı biyopolitik bakış açısını yansıtmaktadır. “Harcanabilir” olsa da siyasi mahpusların bedeni, yaşayacaktır; ama yaşama biçimi hem gerçek hem mecazi anlamıyla “sakat” bir biçimde olacaktır. Bu minvalde görüşmecilerden, zorla müdahale hakkında ne düşündükleri ve niçin böyle bir müdahalenin yapıldığı hakkında bilgi edinilmiştir. Müdahaleye yönelik anlatılar şu şekildedir:

*“Müdahale ederken sen bırakmışsın, o anda diyorsun ben bırakıyorum.
Sana gayet güzel müdahale ediyorlar gerektiği şekilde. Ama mesela sen*

³⁹http://www.ttb.org.tr/aclik_grevleri/a_soyer.html

⁴⁰ Ayrıca, bu konu ile ilgili yayımlanan Malta Bildirgesi olarak bilinen, “Açlık Grevcileri Üzerine Deklarasyon” ve Tokyo Bildirgesi “Tutukluluk ve Hapis Sırasında İşkence ve Öteki Zalimane, İnsanlık dışı ya da Alçaltıcı Muamele ve Cezalara İlişkin Olarak Tıp Doktor- ları İçin Kılavuz” belgeleri önem arz etmektedir.

devam ediyorsun, bırakmak istemiyorsun; sana müdahale ederken, bilincini kaybettirecek ve kolay kolay geri kazanamayacak şekilde müdahale ediyorlar. Çünkü intikam duygusu ve tekrardan toparlanıp da başlamayalım diye. Çünkü insanlar tekrardan başlayıp tekrar müdahale ediyorlardı.” (Serhıldan, 28 Nisan 2016, Kızılay)

“Zorla müdahale, insanlık dışı bir şey, işkence biçimi. O süreçte müdahale edilenlere bilinçli bir şekilde müdahale edilerek sakat bırakmaya yönelikti. 96 deneyimi vardı çünkü. Çapa’daki doktorlar müdahaleyi yönlendirdi. Sadece şeker yüklememek gerektiğini, vitamin verilmesini gerektiğini biliyorlardı. Amaç, direnişi kırmak, direnişe katılımı sakat bırakmaktı.” (Net, 15 Ekim 2015, Beyoğlu)

Görüşmeciler, zorla müdahale edilmesinin, bilinçli yapılan bir şiddet uygulaması olarak, hem direnişi kırarak daha fazla katılım olmasını hem de toplumsal bir duyarlılığın oluşmasını engelleme amacı taşıdığını söylemiştir.

“Sürekli ölümler, toplumda bir cevap bulacağından bu gibi yollara girdiler elbette, ama bu türden müdahaleler kişinin ta kendisineydi. Hem öldürmemek (onu düşündüğünden değil elbette) sırf toplumsal duyarlılık canlanmasın diye, hem de kendisine yabancılaştırmak, yaşasın ya sakat kalır ya da biz onu elimizden geldiğince zaten yok ederiz anlayışı...” (Sürgün, 24 Mart 2016, Almanya)

Bu müdahalenin kişiyi “sakat” bırakarak yaşatması, hem onun birtakım bedensel faaliyetlerini yerine getirmesini engellemesi hem de gerçekleştirdiği siyasi mücadelesinde ortaya koyduğu fikirlerinin taşıyıcısı bedeni öznesizleştirme, kimliğinden ayırıştırması anlamındadır. Yani bu müdahale, kapatılmanın ne/neler üzerinden yapıldığı sorusunda olduğu gibi, hem fikirsel düzlemde hem de bedensel olarak gerçekleştirilmiştir.

Bilinçli sakat bırakma durumu, bazı hastaneler ve doktorlar-hemşireler için geçerli olmamıştır. Bu, katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, kimi zaman onların vicdani yönlerinden kaynaklanmakta kimi zaman da çok fazla ölümün getirebileceği düşünülen duyarlılığın oluşmasını bastırabilmek içindi. Nihayetinde ise yanlış ya da

hatalı müdahaleler, sakat bırakılan bedenlere; Wernicke Korsakoff Sendromu'na⁴¹ sebep olmuştur.

“Ben bilincimi kaybettiğimde, uyandığında, kolumda serum vardı. Ölüm oruççularına şeker serumu tehlikelidir, tuz serumu verilmelidir. Ama bu iddialar sonradan bu konuda yeterli tıbbi araştırmalar yapıldı mı bilmiyorum, ben kendimi hatırlamadığım için ne serumu verildi bilmiyorum. Ama İzmir Yeşilyurt Devlet Hastanesinde çok sağlam bir ekip vardı. Bunlar daha önce 21 Eylül katliamında'da bunları öldürücez diyen askerlere karşı sizin göreviniz öldürmek, bizim görevimiz yaşatmak diyen çok cesur doktorlardı. Kendi nöbetlerinin dışında nöbetler ayarlayarak bizim şeyimizi koruyorlardı.” (Metafor, 28 Nisan 2016, Kızılay)

“Wernicke Korsakoff oldu. 96'dan sonra çok vardı zaten. Unutkanlık, denge kaybı yaşayan çok arkadaş vardı. Erkeklerde hatta daha çok vardı. Kasları belki daha çok olduğu için belki ama çok bilmiyorum onun nedenini. Çocukluğuna dönen çok vardı, şimdiki zamanla düşünsel olarak kopan insanlar vardı. Biz onları 96'dan sonraki ölüm oruçlarını yapan arkadaşları çok gördük mesela maltada konuşuyorduk, sohbet ediyorduk. Nasıl ağır tahribatlar yaşadıklarını, koca insanların nasıl bebekleştğini gördük.” (Güler, 20 Mart 2016, Üsküdar)

Toplumsal bir duyarlılığın oluşmasına karşı iktidarın nasıl davrandığı hususu, istisna alanları içerisinde şiddet üreterek meşru bir zeminde operasyonu ve her türlü müdahaleyi gerçekleştirmesinin yanında, söylem pratikleri üzerinden de hareket etmesini içermektedir. Operasyondan sonra belli başlı gazetelerin (Milliyet, Hürriyet, Akit gibi) konuyla ilgili olarak attığı başlıklar dikkat çekicidir.⁴² Milliyet gazetesi, “Sahte Oruç, Kanlı İftar” şeklinde bir başlık atarak, açlık grevi ve ölüm orucuna giden mahpusların eyleminin gerçek olmadığı iddiasını, kamuoyuna duyurmak istemektedir. Buna, dönemin İçişleri Bakanı Sadettin Tantan'ın ölüm orucunun 60. gününde olan mahpusların, gerçekte ölüm orucunda olmadıkları şeklindeki açıklamaları da eklenmişti. Altaş'ın söylediği üzere, medyanın dolaşıma soktuğu sunumlar ve yorumlamalar

⁴¹Açlık nedeni (B1 vitamini eksikliği) ya da aşırı alkol tüketimi ile ortaya çıkan beyin bozukluğudur. Görme koordinasyon ve dengeyle ilişkili belirtilerle ortaya çıkar. Hafıza kayıpları, konuşma bozukluğu, hareketlerde yavaşlama gibi belirtileri vardır.

⁴²15 Aralık'ta Hürriyet'in, Adalet Bakanı'nın “Devlet olarak elimizden geleni yaptık. Ölüm oruçlarının vebali başlatanlarıdır” açıklamasını “Vebaline katlanırlar” şeklinde keskinleştirerek manşete taşıması, ortamı gerginleştiren, sertliğe, şiddete dayalı bir çözümü davet eden ve bu doğrultuda kamuoyunun tavırlarını şekillendiren bir tutumun yansımasıdır (Altaş, 2007: 61).

çerçevesinde geniş bir yok sayma kampanyası yürütülmüş; cezaevlerindeki mevcut sorunlar, tutuklu ve hükümlülerin hakları, devletin yükümlülükleri sürecin dışında tutulmuştur. Tek yönlü haber dolaşımıyla yaratılan bu geniş “anlayış çerçevesi”, farklı düşünceleri “güçsüz, iradesiz, zavallı, maşa...”, “içeridekilerin yandaşı” vb. başlıklarla suçlu gösterip, “izin verilen düşünce alanı-izin verilmeyen düşünce alanı” yaratarak ötekileştirmiş ya da tamamen görmezden gelerek kamuoyundan dışlamıştır. Mahpusların bu şekilde sunumu, onların ergin bireyler olarak tanınamayacağını, dolayısıyla hak öznesi sayılamayacakları varsayımlarını beslemeye yaramıştır. Bu anlayış birey onurunu zedelemek yanında, kamuoyunda cezaevlerine şiddetli bir fiziki müdahalenin anlayışla karşılanmasına uygun bir zemin oluşmasına da katkıda bulunmuştur (Altaş, 2007: 59-60). Bu noktada Butler’ın hapishane ve akıl hastanesi anolojisine bakacak olursak: “Teröristler”, akıl hastaları gibidir; çünkü aklın dışındadırlar, “medeniyet”in dışındadırlar. İstek dışı hastaneye kaldırılma, istek dışı hapsedilme gibidir, yeter ki akıl hastanesinin hapsedici işlevini kabul edelim ya da yeter ki şüphelenilen kimi yasa-dışı faaliyetlerin kendi başlarına akıl hastalığı belirtileri olduklarını kabul edelim. Akıl hastalarının istekleri dışında hapsedilmesinin, süresiz alıkonmasının sebebi, tam da iradesine dair bir sorunun olmasıdır; kişi, kabul edilebilir akıl işleyişi normlarına göre muhakeme etme, seçme yetilerinden yoksun sayılır. Tutsaklar da aynı bu şekilde görülebilmektedir (2013: 83-84). “Terörist” olarak nitelendirilen siyasi mahpusların istek dışı olarak hastaneye kaldırılıp müdahale edilmesi, nasıl ki akıl hastalarının bazı yetilerden yoksun olduğu varsayılıyorsa, mahpusların da kendi istekleri ve iradeleri ile açlık grevi ya da ölüm orucu eylemine girdiklerini yok saymak demektir. Bu doğrultuda, görüşmecilerin de bahsettiklerinden anlaşıldığı üzere, düzenlenen operasyonun adının “hayata dönüş” olmasının altındaki ironi, “örgütlerin baskısı” sonucu eyleme giden ve kendisine zarar veren mahpusları “kurtarmakta” yatar;

“Bakar mısın ironiye, ikiyüzlülüğe, sahtekarlığa! Pes doğrusu. Hep bir “demokrasi götüreceğiz”, “çağdaşlaştıracacağız”, biz kendimizi öldürüyoruz ya, onlar bizi “hayata döndürmek” için yaptı bu operasyonu, birçoğumuzu katlederek. Savaşta her yol mubahtır dercesine her türlü kirli yolu, pisliği, çamuru kullandılar. Biz muhaliftik, var olan sistemi reddetmiştik bir kere. Her gittikleri yerler için, katliamlar için “kurtarma” dediler, “teröristler” dediler, “birliğimiz, bütünlüğümüz” dediler, “vatan namustur” falan da

falan. Aslında “Hayata dönüş” kendi hayatlarında, onların yaşamını “kirleten”, “tehdit eden” leri yok ederek, kendileri için bir hayata dönüşü bahşetmekten başka bir şey değildir benim için. Bizler için, tüm duyarlı olan kesimler için ve yoksul, çilekeşler içinse ölümdür, yok olmadır. Eğer onların istediği gibi bir “yaşamı” kabul etmezsen.” (Sürgün, 24 Mart 2016, Almanya)

“‘Hayata Dönüş’; zindanlarda bulunan binlerce politik tutsağı ‘örgütlerin pençesinden kurtarma’ imajını sağlama amaçlı bir slogandı.” (Hevi, 11 Mart 2016, Almanya)

“Zaten öldürmek için gelmişlerdi, çok da umurlarında değildi. İronisi isminde zaten. O tabi kamuoyuna yönelik bir isimlendirme. Yoksa ne sistemin böyle bir amacı var, ne de sistemin çok umurunda yani oradaki insanların gün gün erimesi. Kamuoyu zaten çok da tepki vermedi, basın üzerinde durdu ama devleti aklarcasına durdu. E onlar da orayı okula çevirmiş, örgüt evi olmuş, bunlar örgüt baskısıyla açlık grevine girmiş diye söylediler. Devlet gidip onları kurtarıyor ama demiyor ki devlet kurtarıırken neden öldürüyor. Hükümet kendi vatandaşsın yaşam hakkından sorumlu olan devlet, karşıdaki insan zorla ya da gönüllü olarak bir işe kalkışsa bile can güvenliğini sağlamak zorunda. Eğer bunu sağlamıyorsa, başka bir yerden vurmaya çalışıyorsa, demek ki kendi çıkarlarıyla ilgili bir şey vardır.” (Güler, 20 Mart 2016, Üsküdar)

Kamuoyuna yönelik bir kavram olarak bu kavramın içi, katılımcıların aktarımlarından anlaşılacağı üzere, egemenin belirlediği ıslah edici sisteme ve hayata “dönüş” anlamı ile doldurarak, topluma da kullandığı şiddeti “gerekli” ve “elzem” gösterme imajıydı. Ki görüşmecilerin çoğu, operasyonu bizzat yaşayan bireyler olarak, bu ismin yarattığı ironinin farkındadır ve devlete karşı elde etmeye çalıştıkları kamusal statünün yadsınmasını görmekte-dirler.

Diğer yandan, “hayata döndürme” yi sağlayan askerler, jandarmalar ve sağlık ekipleri ordusu da egemen iktidarın şiddetini ve varlığını destekleyen alt mekanizma veyahut küçük egemenler olarak ele alınabilir. Butler’a göre bu küçük egemenler, yönetsel bir iktidarı oluşturmaktadır. Örneğin; yönetselliğin sınırları içinde kimin alıkonulup kimin alıkonamayacağına, kimin hapisane dışındaki yaşamı tekrar görüp, kimin göremeyeceğine karar verecek olanlar onlardır. Bu küçük egemenler, yaptıkları işten bir yere kadar habersizler; ama edimlerini tek yanlı olarak ve devasa önemde sonuçlara yol açacak şekilde gerçekleştiriyorlar. Elbette iktidar, onlardan öncedir, onları egemen

olarak kurar, idari iktidarlara vekâlet verir yalnızca. Bir politik hayvanın yaşamının ve hukuk önünde oluşunun askıya alınması, kendi içinde taktik bir uygulamadır ve iktidarın daha büyük hedefleri çerçevesinde anlaşılmalıdır (2013: 74-80). Egemenin yasa koyucu şiddetinin yanında, belli stratejiler içerisinde şekillenen yasa koruyucu olan bu işlevi, göz ardı edilmemelidir. Benjamin'e göre kolluk gücü, devletin hukuk düzeni aracılığıyla güvence altına alamadığı yerlerde devreye girer. Hukuksal amaçlarla hiçbir ilgisi olmadığı halde, açık bir yasal düzenlemenin olmadığı pek çok olaya "güvenlik" sebebiyle müdahale eder (2010: 29). Kolluk gücü ordusunun, bedenlere yönelik kullandığı araçlarla (gerek gaz bombası, kimyasallar, silah gerekse de tıbbi gereçler) şiddetin hukuk/yasalar adına işlerlik kazanmasına yardımcı oluşu, hukuku zor-şiddet ekseninde yeniden kuracak ve biyopolitik egemenin yaşam-ölüm arasındaki dengede söz sahibi olmasını pekiştirmektedir. Bu doğrultuda, Gambetti için şiddet ile neoliberalizm arasında yakın bir ilişki vardır. Güvenlik, yaşamın önkoşulunun ölüme terk edilecek olan kesimlerin varlığına bağlanmasıdır. Dolayısıyla güvenlik, egemenlik paradigmasına içkin olan devlet şiddetini yeniden işlevsel kılmamanın da zeminini hazırlar. Başka bir deyişle, egemen devleti biyo-politik alandan atmaz; tam tersine "polis devleti" olarak geri çağırır (2009: 156).

Egemenin askıya alarak uyguladığı her bir saldırıyı güvenlik adı altında yasal-meşru bir zemine oturtması, şiddetin, öznelerin hayatlarına bahsedilen "olumsuz etiketlemeler" aracılığıyla nasıl entegre edildiğini göstermektedir. Operasyon ve zorla müdahale şiddeti, bir yandan da özne deneyimliliklerinin eksik, sakat kalmasına ya da tamamıyla yok edilmesine sebep olabilmektedir. Biyopolitik egemenin, geçmişle olan bağı, tanıklık etme üzerinden bozmaya veya silmeye çalışması, şiddetin ve zorun toplumsal belleğe olan içkinliğini anlaşılır kılmaktadır. Tüm bunlara karşı kendilerinin arzu ettikleri gibi alternatif bir bellek kurgulayabilmek adına, kapatıldıkları alanlarda siyasi mahpus öznelerin rolü, yapıp ettikleri ve çeşitli eylem biçimleri, bunların içerisinde de açlık grevi eylemi ele alınacaktır.

4.3.2. Hapishanelerde Mücadele Zemini

4.3.2.1. Bir Özerk Alan Olarak Koşullar

Koşu Sistemi İnşası

Hapishane sistemi içerisinde egemen iktidarın, özne olan mahpusu, kimliğinden ve benliğinden arındırmaya çalışması, biyo-politik bir mücadele zemininde anlaşılmalıdır. Foucault, hapishanenin ikiyüzlü niteliğinden bahsederek, bir çıkış yolu göstermektedir bize. Ona göre mahkûmlar, günde on ila on iki saat geçirdikleri yer, kendilerini evlerinde gibi hissettikleri yer; bir buçuk metreye iki metrelik, bir yanı demir parmaklıklarla tamamen kapalı korkunç bir hayvan kafesidir hapishane. Gardiyanlar, yasanın ve düzenin temsilcisi olan görevliler, iktidarın ve dolayısıyla da toplumun, mahkûmların vahşi hayvanlar olarak görülmesi konusundaki ricası üzerine onları öyle kabul etmektedirler. Hapishane yönetimi ve gardiyanların da hapishane içinde kapatılmasına istinaden onlar, mahkûmlardan farklı olduğunu gösterebilmek için yeniden bir *dışlama ve iktidar ilişkisi* kurmaktadır. Mahkûmlar da bu terbiye sisteminden, sadece kolektif eylem, siyasi örgütlenme, isyan yoluyla kurtulabilirler (2011: 154). İktidarı ve iktidar alanlarını bütüncül bir mesele olarak görmek, ıslah etme ve nesneleştirerek öznesizleştirme politikalarına karşı direniş ve direniş biçimleri organize etmeyi gerektirir. İktidarın bu saçaklı yapısının hapishane içerisindeki işleyişi, direniş stratejilerini de genişletmekte ve katmanlı bir anlama bürünmesini sağlamaktadır. Böylelikle mahpusların çıkış yolu, direnişte; kolektif veyahut kolektif olmayan eylemlilikler aracılığı ile kendi alanlarını inşa edebilmelerindedir. Foucault'nun iktidar analizine baktığımızda, durum ve olayları değiştirme-dönüştürme imkânına her zaman sahibizdir. İktidar terse dönebilen ve ilişkinin taraflarının birbirlerinin mümkün eylemler alanını yapılandırabildikleri yönetsel stratejiler olarak analiz edildiğinde bu, öznelere manevra, direniş imkânı doğduğunu göstermektedir (Koloş, 2016: 187).

Hapishane yönetimi iktidarı ve siyasi mahpuslar arasında karşılıklı bir “alıp verme” ilişkisi; yani tam anlamıyla bir “mevzi savaşı” söz konusudur. Görüşmeciler genellikle, hapishane içerisinde sahip oldukları iletişim, görüş vb. haklar üzerinde idarenin çok büyük bir kısıtlamaya gitmediği/gidemediğinden bahsetmekle birlikte bu durum, koşu

ortamlarında kendilerinin yarattığı kolektif bir güç dengesinin bir anlamda kurduğu otoriteye baskı ile açıklanabilmektedir. Bu durum, kendi kaldıkları hapishanedeki ve siyasi örgütlenmelerindeki sistematik düzenlerini anlatan katılımcıların ifadeleri ile örtüşmektedir;

“Mesela Çankırı için konuşursam, biz gittiğimiz tarihte iç görüş denilen bir şey vardı; bir koğuştan bir koğuşa belli sayıda insan haftada bir gün giderdi gardiyanların gözetiminde, akşam sayımından önce kendi koğuşuna dönerdi. Daha sonra kapıların artık düzenli olarak gündüz açık kalması hakkı kazanıldıktan sonra iç görüş diye bir şey kalmadı. Bir başka hak olarak, görüş sabah belli bir saatte başlar, öğlen biter ve aileler dışarı çıkartılır ve sonra tekrar alınırlar içeriye sonra akşama kadar devam ederdi. Biz mesela Buca 95 açlık greviden sonra, aileler öğlen dışarı çıkmamaya başladı ve de çocukları koğuşa almaya başladı. Örneğin, içeriye pişmemiş gıdayı alma senin hayatında çok önemli bir değişiklik yaratıyor. O tarihe kadar sen idarenin verdiği emeği yiyorsun. İdarenin verdiği yemeği sen terbiye etmeye çalışıyorsun, genelde idarenin verdiği yemekler kötüdür. Sen içeri pişmemiş gıdaları aldığında, kendin yemek yapmaya başlıyorsun. Buna göre bir değişiklik getiriyor senin hayatında. Sen yemek yapmaya başlıyorsun, bir şey ürettiyorsun kendi hayatında söz sahibi oluyorsun. İçeriye daha fazla görüşçü almaya, görüşe alabiliyorsan koğuşa almaya, kapalı ise açık görüş yapmaya. Yani mümkün merteye genişletmeye çalışıyorsun, o da daraltmaya çalışıyor. Olayın esprisi bunun üzerinden gidiyor.” (Serhıldan, 28 Nisan 2016, Kızılay)

“Koğuş sisteminde bir sorunumuz yoktu. İçeri giren kıyafetten, yiyecekten, içeride ne yaptığımıza kadar, dedim ya koğuşa bizden izinsiz giremezlerdi. Dolayısıyla öyle bir yaptırım yok, cezaevi idaresinden yoktu. Kendi içimizde aslında yapabileceğimiz en mekânsal zorlamalar dışında, yapılabilecek çok fazla şey yaptık orda.” (Anahtar, 18 Mart 2016, Beyoğlu)

Yine de siyasi mahpusların bu gücü ve otoritesi, her hapishane için yönetimin farklı uygulamaları nedeniyle aynı şekilde işleyememektedir. Görüldüğü üzere, hapishanelerde mahpusların var olan haklarının ve buna karşılık yaşadıkları kısıtlanmaların, hem her hapishane için farklılaştığını hem de dönemselsel olarak değiştiğini ve bu anlamda, kimi zaman birtakım direniş eylemleri ile birikimsel olarak hakların korunabildiğini (F tipleri geçiş denemeleri haricinde ve operasyonlar sürecine kadar), kimi zaman da keyfi olarak yönetim tarafından engellendiğini söyleyebiliriz. Scott’un belirttiği gibi, iktidar ilişkilerindeki, özellikle temellükün ve sürekli tabiiyetin

merkezi konumda olduğu iktidar ilişkilerindeki mikro itip kakmaların net bir biçimde kavranması, herhangi bir durağan doğallaştırma ve meşrulaştırma görüşünü savunulamaz hale getirir. Bu koşullar altında hâkim bir elit, sürekli olarak maddi denetimini ve simgesel alanını korumaya ve genişletmeye çalışır. Buna karşılık tabi bir grup, temellükü engellemek ve tersine çevirmek ve daha fazla simgesel serbestlik elde etmek için stratejiler tasarlar (2014: 293). Bu açıdan araştırma kapsamında görüşmecilere, nasıl bir koğuş ortamında oldukları ve bu alan içerisinde kurdukları sistematik düzen sorulmuştur. Alınan cevaplar şu şekildedir:

“Siyasi tutuklu olmanın böyle bir avantajı vardı; çünkü biz koğuş sistemindeydik o zaman. Çok disiplinli bir hayatımız vardı. 24 saatin yetmediğini söylüyorduk biz kendimize. O kadar saatini saatine yani. Günü nasıl planlıyorduk. Sabah kalkış saatlerimiz işte, bir dönem sporu zorunlu kıldık, spor yaptık uzunca bir zaman, spordan sonra kahvaltı, eğitim. Günlük üç kişi yemek, mutfak, çay vs.den sorumlu, diğer herkes eğitime gidiyordu. Belli konularda tartışmalar olurdu. Öğleden sonra yazı birimi, kültür işleri, mesela dergi çıkarıyorduk. Elimizle dergi yazıyorduk, Jın (Kadın ve Yaşam) idi ismi. Onu cezaevlerine dağıtıyorduk, elimizle yazdığımız bir şeydi, oraya makale yazılırdı, bir kitap tanıtımı vs. Sonra kültür şeylerimiz vardı; tiyatro, müzik, koro çalışmaları. Bunlar en çok yaptığımız etkinliklerdi. Ayda bir olmasa bile erkeklerle birlikte ortaklaşa bir newroz kutlaması yapardık. Aylar öncesinden hazırlıklar başlardı, folklor ekibi, koro olurdu. Etkinliklerin içine panel vs. konulurdu. Oyunlar yazılırdı ya da var olan oyunlar varsa, onlar ezberlenir, provalar yapılır. Öğleden sonraki bir arada serbest zaman, akşam yemeği. Akşam da bir sessizlik saati olur, herkes kitap okurdu, taa12 ye kadar. 12 de yatardık. Günümüzün her saati programdı. Banyo günü olan günlerde, eğitim olmaz, çamaşır günü. Hafta sonları eğitimimiz olmazdı; fakat koğuş temizliği ya da bireysel temizlikler. Dil kursları yapardık, Kürtçe ve İngilizce yaptık.” (Anahtar, 18 Mart 2016, Beyoğlu)

“Normalde 18 kişilik kapasitesine rağmen bizim bazı zamanlar geldi, 50 kişi bir arada, sırt sırta yattığımız olmuştı. Tutuklanan çoktu ama yatak azdı. Bu devletin, idarenin bize bir tutumuydu. Ama bizim kendi ellerimizle yarattığımız ortamımız, çok güzeldi, hapishaneyi övüyormuşum gibi oluyor biliyorum, eksiklikleri vardı elbette ama her şey ortaktı. Erkenden kalkıp spor yapan, ya da biraz daha kestireyim diyen bir yana ne olursa olsun kahvaltı saatinde (sanırım 7.30 idi) mutlaka masada olunurdu. Nöbetçiler kalkar çayı koyar, kahvaltı masasını hazırlar sonrada tek tek gelip kaldırırdı. Sonra gırgır şamata arasında kahvaltı yapılırdı. Haberlere

bakılır, yorumlar yapılırdı. Gece nöbeti olanlar yatardı sadece. Kahvaltı sonrası genelde toplu eğitim çalışması olurdu. Anın ihtiyaçlarına yönelik belirlenen kitaplar ya da yazılar okunurdu, hep birlikte. Derken öğlen yemeği sonrası serbest saat ve genelde herkes bir şeylerle uğraşırdu. Biri kitap okur, diğeri havalandırmada volta atar, öbürü şarkı söyler vs... Abartmamaya dikkat ederek söylüyorum, planlı bir yaşam oluşturulmuştu orada. Kimilerine sıkıcı gelebilir ama ben oldukça verimli bir süreç olarak değerlendiriyorum. Sadece bunlar yoktu tabiki. Akşamları sohbetler edilirdi, gülünürdü, güzel filmler varsa mutlaka izlenirdi. Ve elbette kültürel aktivitelerimiz olurdu takvimsel bazı dönemler sebebiyle.” (Sürgün, 24 Mart 2016, Almanya)

Her yapılanmanın kendine ait bir eğitim ve disiplin sistemi bulunmaktadır. Adli mahpuslardan farklı olarak siyasi mahpuslar, koğuş içerisinde kolektif –komünal bir ortam geliştirmiş ve her şeyi planlı bir programa oturtmuşlardır. Bu program, her yapılanma için farklılık taşısa da, aşağı yukarı yapılan faaliyetler birbirine benzemekte ve belirli dönemlerde (1 Mayıs, 8 Mart, bazı anmalar vb. gibi) ortak olarak yapılan faaliyetler de bulunmaktadır. Genel anlamda, görüşmecilerin verdiği cevaplar çerçevesinde, belli bir saatte uyanılıp spor ve kahvaltı yapılmakta, gün içinde ise belli saatlerde aralıklı olarak eğitim programları düzenlenmekte ve çeşitli kültürel faaliyetler yatış saatine kadar düzenlenmektedir. Kısacası neredeyse günün her saati koğuş içerisindeki fazla sayıya rağmen programlanabilmiştir.

“Ulucanlardaki koğuşlar büyük koğuşlardı çok eski bir yapılanma. 40-50 kişilik koğuşlardı, biz 100 kişiye kadar kalıyorduk yani yer darlığı nedeniyle. Ulucanlardaki yaşamımız, her şeye, tüm olumsuzluklara rağmen çok olumlu şeyler vardı ve önemli bir uyum yakalanmıştı. Yani belki çok zor başarılması gereken bir şey başarılmıştı, birlikte hareket etme, paylaşma, ortak hareket etme kültürü çok üst seviyedeydi. Ulucanlar için söylüyorum böyle bu da tabi önemli bir şey.” (Sinema, 26 Nisan 2016, Batıkent)

“Benim okuduğum en zor ve öğretici üniversite olarak adlandırıyorum. Çok yoğun bir program. Hayatımda o kadar az uyuduğum başka bir dönem olmadı. Çoğu zaman uyuduğunuz 3-4 saattir. Buca cezaevi çok hareketli idi. Çoğunluk iradesini genele teslim eder ve eğitim programlarına katılır. Tabi ki kimse sizi sopayla itmez; ama yine de o ana programa uyarsınız. Kişilerin özel görevleri olabilir. Aynı zamanda cezaevinde olduğunuz için baya bir vaktiniz olur. Kütüphane vardır, masalarınız vardır. Kendi çalışmalarınızı bir yandan yapabilirsiniz. Ben 100 kadar beste yaptım, bir roman yazdım, yüzlerce sayfa yazı yazdım.” (Metafor, 28 Nisan 2016, Kızılay)

Siyasi fraksiyonların/örgütlenmelerin kendi içlerinde böyle yoğun ve üretken bir sistematik düzenin geliştirilmesinde, siyasi mahpuslar için belli başlı ortak tabi kılınmışlıkların varlığı ve ideolojik ortaklıklar, onları koğuş mekânında bir araya getirmektedir. Scott'un gizli senaryo kavramı, tam da koğuş sistemi ile örtüşmektedir. Scott'un bahsettiği üzere, gizli senaryonun toplumsal mekânları, tahakküm ilişkilerinden kaynaklanan dile getirilmemiş karşılıkların, bastırılmış öfkenin ve tutulmuş dillerin ateşli ifadesini bulduğu yerlerdir. Gizli senaryonun koşullarından biri, bu yalıtılmış toplumsal ortamın tamamen benzer tahakküm deneyimlerini paylaşan dert ortaklarından oluşması ile ortak tabi olanlar, üzerine konuşacak bir şeyleri bulurlar (2014: 187). “Kader birliği içinde yaşayan topluluklara” dâhil olanların, hâkim olana karşı daha net, karşıt bir görüşü paylaşma ve dayanışma içinde hareket etme ihtimallerinin en yüksek olduğu açıktır. Hatta ortalamadan daha fazla militan olabilmektedirler. Hepsi aynı otoriteye bağlıdırlar, aynı risklerle karşı karşıyadırlar, neredeyse yalnızca birbirleriyle kaynaşırlar ve karşılıklı bağımlılıkları çok yüksektir. O halde kader birliği içinde olanların, ayırt edilebilir ve iç tutarlılığa sahip bir alt kültür yaratmalarına şaşmamak gerekir. Onlar kendi kodlarını, mitlerini, kahramanlarını ve toplumsal standartlarını geliştirirler (Scott, 2014: 207-208). Siyasi mahpusların üzerindeki benzer hegemonik durum, onların birbirlerine ve “dava” dedikleri dünya tahayyüllerine olan bağlılıklarını arttırmakta ve kendi alanlarını kolektif bir biçimde geliştirebilmelerini sağlamaktadır. Böylesi bir toplumsal inşa, kısmı bir özerk alan olan koğuşlarda her yapının kendi içinde belirlediği grup ya da komiteler tarafından yürütülmektedir;

“Hapishanede bir komite oluyordu ve o komite oradakileri ve örgütlü yapıyı yönetirdi. Kadro niteliği taşıyan insanlardan oluşmuş, asgari 3 kişiden oluşan bir komite vardı. Bunun sorumlusunu sadece parti atardı. Bir de temsilci olurdu. O temsilci de idareye karşı oradaki insanları, örgütlü yapıyı temsil ederdi. Sorumlu ve temsilci aynı kişi olabileceği gibi farklı insanlar da olabilirdi. Bu komitedeki insanlar asıl olarak eğitim, kültür-sanat faaliyetleri yapıyordu, güvenlik, sağlık, komün, depo vs. Hukuk komitesi, insanların davalarını takip ederdi. Sağlık komitesi, sağlık problemlerine bakardı. Bunun yanında, eleştiri, özeleştiri platformlarımız vardı mesela. Koğuş yaşamı içerisinde aksayan yanları tartıştığımız, karşılıklı birbirimizi eleştirdiğimiz, bir hata yapıyorsak özeleştirisini verdiğimiz ortamlardı.” (Serhıldan, 28 Nisan 2016, Kızılay)

“Tamamen ortaklaşma üzerine kurulu, başka türlü zaten mümkün değil. Mesela ilginç şeylerden biri “Crtük” diye bir uygulamamız vardı. Crtük ceza ve radyo televizyon üst kurulu. Böyle esprili bir isim konmuştu. Ama televizyon yayınlarında bile açılıp kapanma saatlerinde izlenecek program ve filmler belirleniyor, yani öyle gelişigüzel herkes açamaz televizyonu. Orda kurallar belli kurallar olmadan yaşamak çok zor, o yüzden hemen hemen her şeyde yani aynı şekilde komünleşme meselesi mutfakta da; her yapıdan bir kişi komüncüdür, her örgütsel yapının bir komüncüsü var ve bunlar yan yana gelir ve mutfakla ilgili meseleleri çözerler. Dışarıda güvenliği sağlamak insanlar görüşe gidip gelirken falan kadın arkadaşların görüşe gidip gelmesinde falan bu tür meselelerde her yapıdan bir ya da iki kişi “dışçı” dediğimiz güvenlik görevlisi öyle diyeyim, onları aşağıya indirir getirir. Yani hemen hemen her konuda böyle komiteler oluşuyor yani.”
(Sinema, 26 Nisan 2016, Batıkent)

Görüşmecilerin anlattıklarından da anlaşıldığı üzere, her hapisane içerisinde her örgütlenmenin kendisinin geliştirdiği bir disiplinli, özerk bir yapılanmanın devamlılığı sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu anlamda siyasi mahpuslar, hapisane uzamını yeniden ve yeniden şekillendirmektedir. Daha önce anlatılan uzam, bir denetim ve tahakküm aracı olarak mahpusların hayatlarında söz sahibi olmasını engellerken, özellikle belli dönemlerde 90’lardan itibaren siyasi mahpuslar için bir güç dengesi oluşturmuştur. Caunes’e göre, gardiyanların ve hapisane yönetimin mekân üzerindeki tekeline kırmaya yönelik eylemliliklerle inşa edilen görece özerk uzamlar belirlenmiştir: İç mekânın denetiminin ele geçirilmesine dayanan (kapıların açılması, koğuşlar arası ziyaret gibi iç sirkülasyonun sağlanması), koğuşlardaki gündelik yaşama ve mekansal düzenlenişe hapisane yönetiminin müdahalesinin engellenmesi. Siyasi mahkûmların örgütlediği çeşitli direniş teşebbüsleri ve başvurdukları stratejiler; etkinliklerin, faaliyetlerin düzenlemesi de hapisane yaşamının zorluklarını kırmaya izin veren uzamsal mekanizmaların üretimi idi (2014: 116-117). Bahsedilen uzamın kurallar ve roller üzerinden yeniden örgütlenmesi noktasındaki özerklik, hapisanelerde daha önceki yıllarda siyasi mahpusların hapisane yönetimine karşı yaptıkları çeşitli eylemlilikler, direnişler sonucunda tüm elde edilen hakların üzerine oturmaktadır. Bu anlamda, gizli senaryonun geliştiği toplumsal mekânların analizi için Scott şunları söylemektedir: Toplumsal bir ürün olan gizli senaryo, tabi olanlar arasındaki iktidar ilişkilerinin bir sonucudur. Gizli senaryonun geliştiği toplumsal alanların kendileri, direnişin getirdiği kazanımlardır; iktidar karşısında kazanılmış ve savunulmaktadır

(2014: 186). Katılımcılar da, koğuş ortamlarındaki mevcut haklarını, önceki yılların birer birikimi sayesinde elde ettikleri konusunda ortaklaşmışlardır. Özellikle Bayrampaşa Hapishanesi'nin diğer hapishanelere nazaran daha farklı bir konumda bulunmasını ve birçok kısıtlanmanın burada esnetilebilme olanağının üzerinde durmuşlardır. Bunlara dair verdikleri ifadeler şöyledir:

“Sahip olduğumuz haklar; önceki can bedeli verilen mücadelelerle elde edilmişti. Ailelerin getirdiği gıda maddelerinin paramparça edilmesi, açık görüşlerdeki sınırlamalar, çocuğu olanların çocuklarıyla görüşme saatlerindeki sınırlamalar vs. gibi sayısız kısıtlamalar da mevcuttu. Ancak her adımda idareyle temsilcilik düzeyinde görüşmeler gerçekleştirilip, bu kısıtlamaları esnetme imkânımız vardı.” (Hevi, 11 Mart 2016, Almanya)

“Sıkıntının temel kaynağı, bizim sayımızın fazla oluşuydu zaten. Bizim Çarşamba günü ziyaret günümüzdü. Her aile 5 dakika görüşebiliyordu, daha fazla görüşemiyordu. Kadın arkadaşlarımız da Cuma günü çıkıyorlardı. Bunun dışında ziyarette bir sınırlama yoktu, aksine mesela akrabalarımız, arkadaşlarımız herkes bizi ziyarete gelebiliyordu ta ki F tipleri sürecine kadar. O konuda içeridekilerin idare ile oturup pazarlık yapabilme şansı vardı, güç olarak kendini kabul ettirebilmişti 80 sonrası açlık grevi ve ölüm orucuyla elde edilen kazanımlar sonucunda. 90'a gelen süreçte adım adım birtakım haklar alınıyor hapishanelerde. 90'larda yoğun olarak firarların yaşandığı, hapishanelerde kısmen mahpusların kendi alanlarında hâkimiyetlerini sağladığı ve sürekli bir çekişmenin olduğu elbette ama kendi yaşamlarında söz sahibi olabildikleri bir süreç 96'ya kadar yaşanmıştır. Bayrampaşa'dayken dediğim gibi kapalı kapılar ardında biraz daha kendi kabul ettirebildiğin ve kendi iktidarınla hapishane iktidarı arasında bir denge kurulabilmiş dönemdi ta ki 2000'e kadar. 99 sonrası bu bozuldu, Ulucanlardaki o büyük katliamın yaşanması, hapishanelerde barikatların kurulması, infaz koruma memurlarının ve gardiyanların rehin alınması süreci.” (Bilgin, 20 Mart 2016, Beyoğlu)

Hapishane içerisinde ve koğuşlarda, geçmişten bugüne kadar gelen tüm deneyimlerinin bilincinde olan katılımcılar, haklarını ve göreceli özerkliklerini korumaya çalışmaktadır.

“Cezaevi idaresinin bizim koğuşların içiyle ilgili hiçbir söz hakkı yoktu. O 80'li yıllardaki verilmiş mücadele sonucu biz koğuş sisteminde kalıyorduk. Cezaevi idaresi bizim kapımıza bizden izinsiz giremezdi. İçeri giren kıyafetten, yiyecekten, içeride ne yaptığımıza kadar, dedim ya koğuşa bizden izinsiz giremezlerdi. Dolayısıyla öyle bir yaptırım yoktu.” (Anahtar, 18 Mart 2016, Beyoğlu)

“Bunlar 90’lardan itibaren adım adım kazanılmış haklar; ama benim katıldığım noktada artık bu hakların bir kısmı gitmişti. Gelip seni öldürebiliyordu veya mahkemeye, hastaneye gittiğin zaman seni dövabiliyordu. Ama onun dışındaki bütün hayatı, 99 oranında sen örgütliyordun diyebilirim özerklik noktasında böyle.” (Metafor, 28 Nisan 2016, Kızılay)

Siyasi mahpusların geliştirdiği bu kolektif örgütlenmenin getirdiği göreceli özerklik, aynı zamanda yapılanmaların içindeki iktidara da işaret etmektedir. Foucault’nun söylediği gibi, toplumda binlerce iktidar ilişkisi ve sonuç olarak, güç ilişkileri ve küçük çatışmalar anlamında mikro iktidar mücadeleleri vardır (Foucault, 2003: 176). Siyasi mahpusların kendi içerisinde kurduğu bu sistem, bir mikro iktidar alanı olarak yorumlanabilir. İktidar, aşağıdan yukarıya doğru işlediği için makro iktidar(lar) mikro iktidarın etkilerinin bir göstergesidir. Esgün’e göre, hukuk ve iktidar ilişkisi kurulurken, genellikle kastedilen makro iktidarlardır. Bununla birlikte etkisini, mikro alanlarda yaratılan iktidar süreçlerinde de gösterir. Makro iktidar süreci, mutlaka bir yapı ya da kuruma gereksinim duyarken; mikro iktidar, düzensiz bir süreç olarak, ne yapıya ne de kurumlaşmaya gereksinim duyar. Hukuka aykırı, fakat hukukun erişemediği bir mikro iktidar alanı da her zaman var olabilir. Herşeye rağmen, hukukun bu olanaksızlığı, mikro iktidarın kaçınılmaz olduğu anlamına gelmez. Çünkü mikro iktidarların var olmasında, makro iktidarın ve onun işletim sistemi olan hukukun rolü öylesine önemlidir ki, makro iktidarda ve hukukta nitel dönüşümler gerçekleşmedikçe, mikro iktidarla yapılan savaşım, hiçbir zaman makro etkiler gösteremeyecektir. (Esgün, 1999)

Bu örgütsel yönetim, programın içeriğini, ne okunması-tartışılması gerektiğini belirleyen bir siyasal askeri disipline sahiptir. Yapılanmaların iktidarını oluşturan kişilerin seçiminde ise herkes aday olamamakta ve tabi tutulan eğitim programı da kişiye göre değişmektedir. Bununla birlikte, mahpusun bireysel olarak kendi istemleri ve tolere edilebilecek mazeretleri, genel anlamda hastalık gibi durumlarla kısıtlanmıştır. Katılımcıların verdikleri örnekler, bu disiplin sistemindeki iktidar yapısını anlatmaktadır;

“Bizim yapının üstten aşağıya doğru bir hiyerarşik yapılanması vardı. Bu yönetim, örgüt yapısından bağımsız seçilirdi. Bazen de yönetim adayları olurdu; ama herkes de ben adayım diyemiyor. O geçmişinden, birikiminden

kaynaklı. Karar aracı olan o yönetim genellikle. Belli zamanlarda kadın ve erkek koğuşu yönetimleri bir araya gelirdi, kararlar alınıp bu örgüt yapısına bildirilirdi. Önce siyasi konulardaki kitaplar okundu, sonra biz romanlara yıllar sonra geçebildik. Çünkü örgüt yönetimi öyle bir şey düşünmüştü. Yapı önce politik olarak güçlensin, sonra romanlar okunsun. Mesela bence bu yanlış bir karardı. Ama işte örgüt yönetimi. Örgüt yönetimleri farklı, birbirinden bağımsız, herkes kendi içinden seçtiği yöneticilerle yürütüyor.” (Anahtar, 18 Mart 2016, Beyoğlu)

“Tamamen örgütlü bir yaşam hâkim. Gelen kişi de direkt örgütün kendi oturttuğu bir sistem vardı, siz geldiğiniz zaman o sisteme tabi oluyorsunuz. Sizin dışarıda iken ki örgüt yapınıza göre içerideki konumunuz da değişiyor. Eğitim hayatından, spora, gece okumalara, okuduğumuz kitaplara kadar örgütsel sistemin içerisinde yer alan şeylerdi. Biraz da askeri bir disiplin sistemi vardı. İçtimaya kalkıyorduk, sloganlar atıyorduk ve sonra spora başlıyorduk. Mazeretler ise rahatsızlık durumunda oluyordu. Mesela 12 den önce kimse uyumuyordu. Uyuduğu zaman da izin almak zorundaydı, başı ağrıyordur, fiziksel rahatsızlığı vardır. Birey olarak çok fevri hareket edemiyorsunuz. Düşünsel olarak da fiziksel olarak da bağılısınız. Onun dışında çok fazla bir hareket alanınız yok, hiçbirimizin yoktu. Keyfi diyebileceğimiz aslında; ama belki de o gün bizim kendi içimizde psikolojik bir mazeretimiz de olabilir; fakat biz bunu çok da göz önünde bulundurmuyorduk. Keyfi yaklaşım olarak değerlendirildiği için böyle şeylere çok fazla müsaade edilmiyordu. Ben zaten gittiğimde o yapı vardı. O yapı da örgütün kendi kurduğu bir günlük eğitim sistemi var. Daha bi militanca eğitim tarzı öyle diyeyim, sizi aynı zamanda doğal bir üye gibi kabul ediyor örgüt. O yüzden siz de ona tabi olmak zorundasınız. Onlar da kendi örgütsel işleyişlerine göre belirliyorlar.” (Güler, 20 Mart 2016, Üsküdar)

Doğrudan örgütsel bir yapılanmanın içerisine giren siyasi mahpusların, askeri bir eğitim sisteminin kurallarına dâhil olduğunu ifade eden Bilgin’ in aşağıda bahsettiği üzere;

“Bütün yapıların hepsinde yaşam, disipline edilir, sabah yatışından akşam yatışına kadar. Günde üç kere standart böyle bir eğitim vardı zaten. Hızlandırılmış eğitim programına dâhil edildiyse bu 4 kereye çıkarabilirdi. Buna yapılar karar verirdi, tek tek herkesin oturup karar vermesi gibi bir durum söz konusu değildi. İçeride zaten var olan bir yapı var ve siz o yapının içerisine giriyordunuz. O yapının içerisinde oturmuş var olan kurallar silsilesinin içerisine giriyorsun. Orada şu tür esneklikler de oluyordu: Ben doğrudan örgüt üyesi olarak gelmişim, bir başkası kırsal alandan gelmiş daha fazla örgütün içerisinde ama birisi de yardım ve

yataklık ettiği için sadece tutuklanmış ve oraya getirilmiş. Birisi 65 yaşında, birisi 16 yaşında genç ama biri de doğrudan kırsaldan gelen ve daha örgütlü olduğu bilenen birisi. Herkes aynı eğitime tabiydi ama herkesten o 3 eğitime katılması beklenmezdi. 65 yaşındaki amcaya tutup da Marksist Leninist klasikleri okutmanın ve tartışırmanın sonuç alıcı bir anlamı yoktu.” (Bilgin, 20 Mart 2016, Beyoğlu)

Yapılanmaların kendi içindeki iktidarı, var olan örgüt yönetiminin kurallarının getirdiği bir bütünlüğü yansıtmaktadır. Görüşmeciler, tutuklandıkları fraksiyonlarının bulunduğu koğuş sistemine getirildiklerinde de, doğrudan bu sistemin ve eğitimin içine dâhil olmaktadır. Örgütsel iktidara yönelik görüşmecilerin getirdiği kimi eleştiriler veyahut tespitler, kalabalık bir koğuş içerisinde hapishane yönetimine karşı kendilerinin karar alabildikleri ve örgütleyebildiği kolektif-komünal bir güç dinamiği için gerekli olduğu fikrinde birleşebilmektedir. Katılımcıların bu konudaki aktarımları, önem teşkil etmektedir;

“Kendi içimizde aslında yapabileceğimiz en mekânsal zorlamalar dışında, yapılabilecek çok fazla şey yaptık orda. Mesela ben sonra adli tutuklularla da kaldım, onların zamanları geçmiyordu saatleri. Bu disiplini oturtmamış olsaydık, o yaptığımız çalışmaları yapmamış olsaydık, saatler geçmez.” (Anahtar, 18 Mart 2016, Beyoğlu)

“Hayatımı örgütleyen kişilerle duygudaşlık ve ideolojik ortaklığa sahip miyim değil miyim? Eğer düşmanımsa benim hayatımı örgütleyen kişiler, sen köleye dönüşüyorsun. Eğer senin iradeni devrettiğin kişiler hayatını örgütliyorsun, en altından en üstüne kadar bizde cezaevi içerisinde bulduk ve herkesin bu hakkı var. Kadın koğuşu varsa mesela komitede mutlaka bir kadın var. Hayatını kolektif örgütliyorsun ve hayatının pek çok aşamasında ortak karar alıyorsun.” (Metafor, 28 Nisan 2016, Kızılay)

“Ben bu eğitime katılmak istemiyorum dediğinde ne olur tartışması; evet mahpusların kendi yaşamları üzerinde söz sahibi olabilmesi demek aynı zamanda o da farklı bir iktidar. Devletin iktidarı dışında örgütün de bir iktidarı var. O iktidar içerisinde bireylerin rolü ne? Evet, ikisinde de bir iktidar vardır, birinde senin kendi iraden söz konusudur, diğerinde sana dışarıdan dayatılan bir irade. Kendi iradenle bir şeyleri yapıyor olmak, bunu yapacam şu saatte falan dediğinde, sen kendi kimliğini, kişiliğini yeniden üretmiş, ilerletmiş oluyorsun aslında. Koğuşlarda bunu örgütlü olarak hep birlikte yaparsın. Evet, canın sıkılabilir ve o gün o eğitime katılmak istemeyebilirsin. Bu da ayrı bir tartışma konusu. Ancak şunu kabul etmek lazım ki, bu yapılar askeri yapılar ve yapıların varlıklarını

sürdürebilmek için birtakım askeri kuralları var. Bu kuralları da kendi içerisinde farklı bir iktidar işleyişi var ve birey olarak bu kurallarla ne kadar bütünleşebileceğinle ve davranışlarıyla alakalı.” (Bilgin, 20 Mart 2016, Beyoğlu)

Örgütsel yapılanmaların iktidarları, birbirinden farklı olsa da temel mesele, yapılanmaların mevcut kurallarının ne kadar içselleştirildiği ve siyasi mahpusun yapılanma içerisinde kendi iradesini ne oranda ortaya koyduğu ile ilişkilendirilmesinde yatar. Bu iradenin sergilenmesi, aynı zamanda mahpusun çeşitli eylemliliklerle birlikte geliştirdiği bir yaşam kültürü olan hapisanelerde var olmaktadır.

4.3.2.2. Hapishanede Direniş Stratejileri

Hapishane yönetiminin ve egemen iktidarın dayattığı tüm mekânsal-uzamsal ve ıslah edici kişiliksizleştirme politikalarına karşı siyasi mahpuslar, kendi standartlarını, kurallarını ve pratiklerini geliştirdikleri koşullar içerisinde bir yaşam kültürü geliştirmişlerdir. Şahin’in tekstil işçileri ile yaptığı çalışmaya baktığımızda, işçilerin davranış, düşünce ve yatkinliklerinin sosyal yapılardan bağımsız şekillenemeyeceği gerçeği söz konusudur. Düşüncelerimiz ve eylemlerimizle, yeni deneyimlerle sürekli olarak stratejiler geliştirip inşa ettiğimiz bir yatkinlikler bütünü olan habitus kavramının, bireylerin yapıp etmeleri sonucunda sürekli olarak yeniden inşa ediliyor olduğu kabulü, bizleri, işçilerin edilgen değil yapısal sınırlılıklar içinde dahi kolektif ya da bireysel direnme potansiyeli olan aktörler olduğu gerçeğine götürecektir (2012: 73). Bu doğrultuda siyasi mahpuslar da, benzer ideolojik fikirler ve pratikler çerçevesinde, koşul sistemini yapıcı/yaratıcı aktörler olarak şekillendirmekte ve bu sistemliliklerini hapishane yönetimine karşı korumak için ise çeşitli direniş biçimleri sergilemektedirler. Goffman’ın da dediği gibi, nasıl ki hegemonik kültürlerin yanı sıra alt kültürlerden bahsedebiliyorsak, hapishane yönetiminin dayattığı gündelik hayat politikalarının yanı sıra, mahpusların kendi ürettikleri “Underlife” tan bahsedebiliriz. Bunlara örnek olarak, koşullar ve hücreler arası iletişimi ve örgütlenmeyi engellemeyi kendine görev edinen hapishane yönetiminin uygulamaları karşısında, mahpusların geliştirdikleri iletişim yöntemlerini verebiliriz (belirli tıkırtılardan oluşan mors alfabesi geliştirmek, farelerle, şişelerle kâğıt yollamak gibi). Bununla birlikte koşullarda oluşturulan dayanışma pratikleri de örnek verilebilir. Bunlar da mahpusların birlikte birçok şeyi yaşadıkları,

paylaştıkları ve birbirlerine destek oldukları komünlerdir (Goffman, 1961). Komünlere ek olarak bir “underlife” örneği de birlikte geliştirilen direniş ve direniş yöntemleridir.

Hapishane yönetimi, her hapishane için farklı şekillerde bir yönetim politikası uygulamıştır. Bu doğrultuda siyasi mahpuslar, yönetimin kendilerine uyguladıkları birtakım kısıtlamalar ve tahakküm karşısında, farklı tutum ve stratejiler geliştirmiştir. Bu eylemler, koğuş ortamı içerisinde çoğunlukla kolektif olarak, 2000 yılı itibariyle de operasyonlarla birlikte F tiplerine geçildiğinde ise daha bireysel olarak (iradenin tek başına kalması) yapılmıştır. Bu anlamda katılımcılara, hapishane içerisinde hangi eylem biçimlerini uyguladıkları sorulmuştur. Barikat kurma, sayım vermeme, slogan atma, kapılara-ranzalara vurma, infaz koruma memurlarını rehin alma, malta ya da şebeke işgali vb. katılımcıların gerçekleştirdiği eylem biçimleri arasında yer almaktadır. Bu eylemlerin en uç noktası ise bedenine ortaya konduğu açlık grevleri, ölüm oruçları ve kendini yakma eylemleridir. Katılımcıların ifadelerinde, bu eylem biçimleri anlatılmaktadır:

“Bunlara karşı; toplu slogan atma, kapı dövme ve kısa süreli açlık grevleri sürekli gerçekleştirdiğimiz eylem biçimleriydi. Koğuş sistemleri döneminde bu eylemler, bazı kısıtlamaların, geçici-göreceli olarak esnetilmesini sağlayabiliyordu.” (Hevi, 11 Mart 2016, Almanya)

“Koğuş sistemindeyken açlık grevleri, gardiyanları, müdür rehin alma, işte en son bir çare kalmayınca ölüm orucu. Her zaman yapılacak bir şey değil.” (Net, 15 Ekim 2015, Beyoğlu)

Her biri siyasi mahpus olan katılımcılar, yaptıkları çeşitli direniş biçimleri ile biyo-politik kapatılmaya ve rehabilite edilme politikasına karşı sonuç alma ve kazanma umuduyla hareket etmiş ve bir yaptırım gücü oluşturmuştur. Scott’a göre, hiçbir direniş pratiği ve söylemi, tabi grup içinde zımni ya da kabul edilmiş eşgüdüm ve iletişim olmadan var olamaz. Bunun olması için, tabi grup kendisi için yukarıdan belli ölçülerde gözetimden yalıtılmış toplumsal alanlar yaratmak zorundadır. Direnişin geliştiği ve kodlandığı süreci anlamak için, sahne arkasındaki bu toplumsal alanlarının yaratılmasının analizi önemlidir. Direnen bireysel öznenin direniş pratiklerinin ve söylemlerinin toplumsallaşmasına ilerlemek, ancak bu tür toplumsal alanların nasıl oluşturulduğu ve savunulduğu belirlendiği takdirde mümkündür. Kendilerine özgü görece özerk iktidar ilişkileri alanları, direniş modellerini formüle etmektedir (2014:

185). Çeşitli direniş pratikleri, siyasi mahpus öznelerin birer aktör olarak kendilerinin belirlediği alanlar olan koğuşlarda, hapishane sisteminin içerisinde söz sahibi olma hakkının devamlılığını sağlamak adına kazanma inancı ile şekillenmektedir. Kazanma inancı, katılımcıların aşağıdaki ifadeleriyle örtüşmektedir:

“Hemen hemen hepsinde kazanım olmuştur yani zaten oradaki algı biraz da şeydir; tırnak içinde söylüyorum saplantıdır. Yani sol kültürde bir eyleme girmişsen onu kazanman gerekiyor, muhakkak ki kazanman gerekiyor. Son Ulucanlar operasyonu hariç dışında tutuyorum, o ana kadar bizim yaptığımız eylemlerin açlık grevlerinin hepsi kazanımla sonuçlanmıştır yani istenilen talepler karşılanmıştır.” (Sinema, 26 Nisan 2016, Batıkent)

“Şebeke işgali denilen bir şey vardı. Şebeke diye bir yer var, evlerdeki giriş gibi diyelim. Koğuşlara girmeden önceki boşluk oluyor, oradan maltaya giriyorsunuz, uzun koridor. Uzun koridorda tek taraflı koğuşlar sıralanmış karşılıklı. Şebeke de gardiyanlar duruyor. Demir bir kapıdan geliyor şebekeye giriyor parmaklıkları. Askerler var arkasında; ama şebekeye giremiyor. Çünkü içeri, Adalet Bakanlığı'na dışarı ise İçişleri Bakanlığı'na bağlı. Mesela ilk girdiğim zaman C Blok'a bizi almadan arkadaşlar şebeke işgal ettiler. Orada gardiyanları dışarı çıkarıp arkadaşlarımızı getirene kadar bu eylem devam edecek diyorlar. Biz gittiğimiz zaman arkadaşlar eyleme son verip koğuşlarına çekiliyor. Gardiyan gene gelip şebekede nöbet tutuyor. Barikat kuruluyordu işgalde, sonuç alınmazsa o eylemden o zaman barikatlar kuruyordu.” (Güler, 20 Mart 2016, Üsküdar)

Sınırlılıklar ve kısıtlanmalar olmasına rağmen, eylemlerin sonuç alıcılığı ve yapılabilişliliği noktasında farklı direniş modelleri formüle eden katılımcılar, bahsettikleri kazanımlarının, dönem koşullarına ve yönetimden gelen “saldırılarına” göre değişebildiğini eklemiştir. Ama asıl olanın, tüm direniş eylemlerinin sonucundaki somut bir kazanımdan daha öte bir şey olan benliğin ve kişiliğin korunmasını içerdiği hususunda hemfikirdirler.

“Kaybettiğim şey sağlığım, ister istemez eskisi gibi olamayacağımı kabul ettim. Sağlıklı olduğum dönemlerde, çok daha farklı hayallerim vardı. Bunları yapamayacak olmak benim kaybettiğim bir şey. Kazandığım şey ise (F tiplerine bakılınca öyle görünmüyor biliyorum), bazen gözle görülmez, elle tutulmaz ama aslında çok büyük bir şeydir. Kendimi kazandım, onurumu, gururumu kazandım. Umudu kazandım. Onlar seni kabul etmiştir.”

Sen onları değil. Bundan büyük kazanım olmaz diye düşünüyorum.” (Sürgün, 24 Mart 2016, Almanya)

“O dört duvarın içerisi devletin güvenlik güçleri ve kolluk kuvvetleri tarafından kuşatılmış durumda. Senin yapabileceğin şeyin bir sınırı var. Bu nedenle içeride senin yapabileceğin şey, kendini kendin olarak korumaya çalışmak aslında başlı başına bir eylemdir. Kendi kimliğine, kendi kişiliğine sahip çıkmak, bunda ısrarcı olmak zaten bir eylem. Devlet zaten o kimlik ve kişilik üzerinde seni değiştirmeye ve etkide bulunmaya çalışır. O yüzden eylemin kendisini bir açlık grevi, barikat kurmak olarak nitelendirmemek gerekiyor. Günlük yaşantının her alanına yayılan bir eylemlilik söz konusu aslında. Devlet sana sabah 7 de kalk şunu yapacaksın falan gibi bir program çıkartır; ama senin örgütlü yaşamında da bir program vardır. F tiplerine götürüldüğünde ya bir kişilik en fazla üç kişilik yerdesindir ve orada senin kendi iraden biraz daha belirleyici hale geliyor. Günlük yaşam programını uygulama konusu sana kalıyor tek kişilik hücrede. Özellikle F tipi hapisanelerde isen kendini kendin olarak koruyabilmenin asıl olarak bir eylemliliğe dönüştüğü yer orasıdır. Sen o programı uygulayabilecek misin, kahvaltından sonra gazeteni okuyup kendi başına günlük denemeler yazıp bunları dışarı gönderebilecek misin? Bunların hepsi günlük yaşamın eyleme dönüşme hali aslında. O yüzden eylemlilik denilince akla sadece akla ölüm oruçları, açlık grevleri gelmemeli. Bunun en uç noktası artık senin o kapatılma halinden dolayı kendini koruyabilmenin, ideolojini koruma olanağın kalmadığında zaten açlık grevine ve ölüm orucuna başlıyorsun.” (Bilgin, 20 Mart 2016, Beyoğlu)

Bahsedilen tüm eylem pratiklerini, salt olarak bir kazanç ya da kaybetme gibi bir sonuç üzerinden değerlendirmemek gerekmektedir. Bu nedenle mahpusun kendi kişiliğine ve kimliğine sahip çıkabilmesi, yaşam içerisinde eylemin ta kendisinin bir göstergesidir. Çeşitli eylemlilikler arasında ise açlık grevi stratejisi ve açlık grevinin ölüm orucuna dönüşmesi ise mahpusun kendini gerçekleştirebilmesinde başvurduğu son nokta olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.3.3. Bir Eylem Biçimi Olarak Açlık Grevi

4.3.3.1. Açlık Grevi Eyleminin Tanımlanması

Bu çalışma kapsamında, hapisane içerisinde temel olarak F tiplerine karşı kolektif olarak gerçekleştirilen 1996 ve 2000 sürecindeki açlık grevi eylemi tartışılmaktadır. Bu eylem, hapisanede gerçekleştirilen çeşitli eylem biçimlerinden birisidir; ama daha

farklı bir yere oturmaktadır. Açlık grevini farklı bir yere oturtan ise bu eylemin, bedenini aç bırakılarak yapılmasıdır. Bu anlamda, açlık grevine daha önce girmiş olan görüşmecilere açlık grevi eylemini nasıl tanımladıkları ve nasıl ele aldıkları sorulmuştur. Katılımcılar, bu eylemin, beklenen taleplerin gerçekleşmediği zaman “son çare” düşüncesi ile harekete geçilerek, kolektif ve gönüllü bir katılımı vicdanlara dokunabilmenin amaçlandığını söylemiştir.

“Sürekli savaş halindesin, bir sürü düşmanın var o an. Karşı güçler, doktorlar, ailen ve en önemlisi de kendin. O aç halinle sürekli kendinle yaptığın “kavga”, deyim yerindeyse “irade savaş”ının mağlubu kim olacak? Böyle bir şey.” (Sürgün, 24 Mart 2016, Almanya)

“Açlık grevi eylemi, tutsaklık koşullarında, insanın bedeninden başka hiçbir araçla sesini dışarıya ulaştırma şansının kalmadığı hallerde gerçekleştirilen bir eylem biçimidir.” (Hevi, 11 Mart 2016, Almanya)

“İnsanın yaşaması için en doğal şey olan yemeyi, gıda almayı, diyorsun ki ben bunu yapmayacağım. Bence en sert ve iradeyi koruduğun bir eylem biçimi. Bunun yaptırımı çok daha fazla. Herkesin vicdanen, ruhen, politik olarak neredeyse, karşısında insani olarak sessiz kalınamayacak bir şey. Bir insan yemeyerek, kendini yavaş yavaş ölüme götürdüğü bir şey, bu acılı bir süreç. Dolayısıyla insanlık karşısında sessiz kalınamayacak en zor eylem çeşidi.” (Anahtar, 18 Mart 2016, Beyoğlu)

Katılımcılar, açlık ve dolayısıyla beden ile gerçekleştirilen bu eylemi, her kesimden insanın vicdanına dokunabilme üzerinden tanımlamışlardır. Bununla birlikte, eylemin kamuda ve egemene karşı beklenen pratik sonuçlarının yetmediği noktada ise açlık grevini ölüm orucu eylemine dönüştürmüşlerdir.

Açlık Grevi Eyleminin Ölüm Orucuna Dönüşümü

Siyasi mahpus olan katılımcılar, taleplerinin karşılanması için egemene karşı beden üzerinden yaptırım uygulayabilmek adına bu irade savaşını yürütmektedir. Bu eyleme belki de sayısız kere giren her bir birey, zafer umudunu; taleplerin belli ölçülerde karşılanması beklentisini taşımaktadır. Siyasi yapılanmaların ortak kararlarına göre eğer talepler ortalama 35. veyahut 45.güne kadar karşılanmazsa, açlık grevi eylemi ölüm orucuna dönüşmektedir ve gönüllü olan mahpuslar, ölüm orucuna girmek istediklerini kendi örgütlenmelerine bildirmektedir. Katılımcıların taleplerin gerçekleştirilmesine yönelik kararlılıkları ve siyasi analizlerinde vuku bulan umutluluk hali, onların bu

eylemi uzun süre devam ettirmelerini, hatta ölüm gibi bir ihtimalin ise geri plana atıldığını göstermektedir. Ölümün düşünülmediğini ifade eden Ceylan ve Metafor'un aktarımlarını verecek olursak;

“Cezaevlerine saldırırsa devlet, ölüm orucuna başlıyoruz kararı alınmıştı. Biz kimseyle konuşmamıştık. Öyle bir karar alınmış ve uyduk. İkincisinde de kararlar oldu. Ben ölüm orucuna girmek istediğimi söylemişim, arkadaşlar da uygun gördüler. Biz farklı cezaevlerinden ara ara ekipler çıkarılıyordu. Ölür müyüm ne olur, ölmek istemiyorum diye kesinlikle düşünmüyordum.” (Ceylan, 19 Mart 2016, Beşiktaş)

“10 günlük, 3 günlük falan çok yaptık, onların sayısını hatırlamama imkân yok. Mehmet Ağar'ın Adalet Bakanı olduğu tabutluk, Eskişehir'in gündeme geldiği dönemde birinci ölüm oruçları geldi, 96 ölüm oruçları. O dönemde biz 45 günden 65 güne kadar çeşitli aralıklarla oldu, ben on gün arayla 55 gün yaptım. 2000 Ekim'inde bir kez daha açlık grevine başladık. İlk 35 gün açlık grevi olarak sürdü. 35 günün 20.gününden itibaren insanlardan ölüm orucu konusundaki fikirleri alınmaya başlandı. Ben Nisan ayındaki tartışmalarda saldırının ölüm orucu ile çözüm olabileceğini düşünüyordum F tiplerine karşı. Herkese soruldu ölüm orucu konusundaki fikirleri, ben katılmak istediğimi söyledim. Defalarca bunun çok zorlu bir süreç olacağını, zaman zaman yalnız kalabileceğimizi, tek başımıza zorlanabileceğimiz ve beklediğimizden uzun sürebileceği yönünde teker teker fikirler alındı emin misiniz diye defalarca sordular. Ben ağırlıklı olarak hepsinde emin olduğumu söyledim, ikinci ölüm orucu ekibine seçildiğimde de çok mutlu olmuştum. Kişisel beklentim bütün siyasi analizlerimize rağmen, bu sürecin zaferle biteceği yönündeydi. Büyük bir operasyon ve katliam olabileceğini biliyorduk; ama kazanacağımızı düşünüyorduk. Ölür müyüm ölmez miyim o son dakikaya kalacak bir karardı. Çünkü biz 70-80'li günlerde çözüleceğini bekliyorduk. Ama gördük ki insan bedeni öyle bir şey değil. Ben 174 gün yaptım. B vitaminini bıraktıktan sonra bile 80 güne kadar devam ettim.” (Metafor, 28 Nisan 2016, Kızılay)

Ölüm ihtimalinin geri plana atılmasına rağmen, açlık grevi ve ölüm orucu eylemindeki kolektif birliktelik hali, uygulanma ve ne kadar süre devam edebileceği gibi kararlar, örgütlenmeler arasında kimi zaman farklılıklar taşıyabilmektedir. Bu durum, dönem koşullarının etkisinin yapılanmalar tarafından nasıl değerlendirildiğinin de bir işaretidir. 1996 ve 2000 yıllarında ise bu farklılıklar, açlık grevi eylemini nasıl ve ne için yaptıklarını ve bu eyleme gitme kararını belirlemektedir.

“Cezaevlerinin hepsi birlikte başladılar, Mardin’dekinden İstanbul’a kadar, ortak, aynı anda girilirdi açlık grevlerine. Ama bizim diğer örgütlerle girme zamanımız farklı bizim. Sorulur, söylenir onlara da biz açlık grevi yapamaz diye söylenir. Çok öyle ortak eylem gelişmedi hiç. Onlarınkine de biz de katılmadık. Diğer Türkiye solundan örgütlerden hepsi, en son bu ölüm oruçlarına kadar, çok daha nadir protesto amaçlı açlık grevi yaparlardı. 90’lı yıllarda faili meçhuller, köy boşaltmalar ve yakmalar çok daha gündemde olduğu için biz protesto amaçlı gidiyorduk. 3’er 5’er günlük gidiyorduk. Çok sık yaptığımız bir şey değildi.” (Anahtar, 18 Mart 2016, Beyoğlu)

“45 günlük açlık grevi, Eskişehir’in kapatılması ve sonrasında ölüm orucuna dönüştürülmesiydi. Kapatılmayınca 69 gün sürdü ve 12 kişi yaşamını yitirdi. O zaman sonuç alınmıştı. Eskişehir kapatılmıştı 12 insan yaşamını yitirdikten sonra. Ta ki katliamlar sürecine kadar geriletebilmişti. Devlet, yaşanan sürecin ciddiyetini, doğrudan mahpusları katlederek göstermişti. En uç eylemle karşılık vermektensezin yapabileceğin şey, buna açlık grevi ve ölüm orucuyla. Hapishaneler arasındaki koordinasyon nasıl sağlandı, mahpuslar arasında iletişim nasıl sağlandı, örgütler nasıl oturup karar verdi onu bilemeyiz. Ama neredeyse bütün sol örgütlerin önder ya da ileri gelen kadrolarının hemen hemen hepsi Bayrampaşa’da idi ve birbirlerine gidip gelebiliyorlardı. Bu hareketlilik, Merkezi Koordinasyon’un kurulmasını sağlamıştı. Örgütlerin ileri gelen kadroları oturup, bu nasıl bir saldırı süreci ve nasıl bir tepki verilmeli diye konuşuluyordu. 2000’de de aynı süreç işledi; ancak ortak bir tavır alınamamıştı. En son 3 yapı, “hayır gelinen süreç çok ciddi, şimdiden karşı konulması lazım, sonradan geç kalınabilir” diye başlatılan bir süreci. Ancak 19 Aralık katliamı gerçekleştirildikten ve hücrelere gittikten sonra, diğer yapıların hemen hemen hepsi, bir tanesi hariç ölüm orucuna başladı. Ama yavaş yavaş bıraktılar iki yapı dışında.” (Bilgin, 20 Mart 2016, Beyoğlu)

Katılımcıların dediklerinden de anlaşıldığı üzere, belirli talepler ve sürece dair konjonktürel birtakım analizler doğrultusunda açlık grevine gitme kararı, dönemsel olarak siyasi yapılanmalar içerisinde değişmekte ve farklılaşmaktadır. Devlete ve hapishane yönetimine karşı kazanma isteği olsa da, özellikle 2000 yılında siyasi birtakım yapılanmalar arasında sağlanamayan birliktelik ve devletin 1996 yılına oranla bu süreci daha baskın ve şiddetli bir şekilde yürütmesi, eylemin devamlılığına ve etkinlik alanına da ister istemez yansımıştır.

4.3.3.2. Açlık Grevi Eyleminde Kolektif Şiddet

Siyasi örgütlenmeler arasındaki nüanslar doğrultusunda yukarıda bahsedilen gerek bireysel olarak gerekse de siyasi örgütlenmelerin açlık grevi eylemine yönelik farklı bakış açıları, eylemin nasıl bir biçime büründüğü ve ne gibi bir amaçla yapıldığı konusunu değerlendirmeyi gerektirmektedir.

Teorik kısımda anlatılan Benjamin'in ortaya attığı, Hamacher'in ise etik bir anlamda desteklediği genel grevin "saf şiddet" olduğu açıklaması, açlık grevi eyleminin nereye oturabileceği hakkında bize fikir vermektedir. Onlar saf şiddetin, hukukun içine gömülü olan şiddeti ve olağanüstü hali ortaya çıkaracağını iddia ederler ve hem siyasal hem de dilsel-iletişimsel düzlemde saf şiddet olan genel grevin, hiçbir şey ileri sürmediğini, hiçbir şey ortaya koymadığını, amaçlamadığını ve pazarlık etmediğini söylerler. Oysaki açlık grevi, mevcut olan durumlardan dolayı dile getirilen rahatsızlıklar doğrultusunda oluşturulan bir talepler bütünüdür ve devlet-hapishane yönetimi ile pazarlığa oturulur. Siyasi mahpusların eyleme gitme amacını dile getirdiği bu talepler dizisi, çeşitli sivil toplum örgütleri ya da birtakım kişiler aracılığı ile de karşı tarafa ulaştırılır. Siyasi grevde Sorel'in bahsettiği gibi, tarafların uzlaşabilmesi ve taleplerin karşılanabilmesi için ortak bir zemin yaratılmaya çalışılmaktadır (Sorel, 2013). Bu müzakere durumu aslında açlık grevini, siyasi grev fikrine daha çok yaklaştırır. Ama siyasal grevdeki gibi de açlık grevi, amaçsal olarak yapmaya çalıştığı şeyin neticesinde iktidar ilişkilerini ya da pozisyonlarını yeniden üretmez ve bunu da amaçlamaz. Bu anlamda açlık grevi eylemi, ne bir saf şiddettir ne de tamamıyla bir siyasi grevdir. Saf şiddetin pratik anlamda mümkün olamayacağını da Şiddetin Topolojisi adlı kitabında Byung-Chul Han dile getirir (2016: 60-64); "Benjamin, hepsi şiddetten ibaret olan hukuksal ve hukuk-dışı araçların karşısına saf araçları çıkartır; bunlar, her türlü hukuk ilişkisinden uzak oldukları için saftır. Sonunda ilahi şiddete sığınır, tanrısal, ilahi şiddet de her türlü hukuksal düzenden ve mitsel yasa kuruculuktan uzak olduğu için saf gelir ona ve hukukla şiddeti birleştiren bağı kopardığı, hukuk çatısı altına sokulmayı reddettiği için saftır. Ama saf şiddet hayalidir ve eğer var olsaydı bile tecelli edemezdi. Görünür olduğu anda mitlerle uğraşan bir yoruma açılırdı ki bu da onun saflığını yok ederdi." Chul Han gibi Derrida da saflık kavramını hukuk dışında ele alınmadan gerçekleşmeyeceğini belirtirken, yine Balibar da belli ölçülerde Benjamin'in saf şiddet

fikrini benimsese de, şiddete mitsel ve ilahi bir nitelik atfedilmesindeki problemi kavrar ve şiddet döngüsünün başka biçimlerde yeniden ortaya çıkabileceğini görür.

O halde, tüm bunlarla birlikte açlık grevi, nasıl bir eylem biçimine tekabül etmektedir? Açlık grevi eylemi, kendi sistemi ve kuralları etrafında siyasi mahpusların çizdiği hukuksal mekanizma içindenbedenin aç bırakılarak, var olan resmi hukuku tehdit etmek üzere güçlü bir dinamizm ve tehdit unsuru yaratmaktadır. Bu dinamik ise yapılanmanın biçtiği roller etrafında bir güç konumu vermektedir siyasi mahpuslara; yani bu bir kolektif şiddettir. Bu doğrultuda, görüşmecilere yaptıkları eylem biçiminin şiddet olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği ve şiddet ise nasıl bir şiddet biçimi olduğuna yönelik sorulara verdikleri cevaplarda, bunun bir şiddet biçimi olabileceği fikri üzerinde kısmi olarak ortaklaşmışlardır. Fakat görüşmecilerin bu şiddeti, beden yok sayılması ve tamamıyla bedene verilen salt fiziksel olmayan “zarar” anlamında ele aldıkları gözlemlenmiştir. Aynı zamanda Anahtar’ın da dediği gibi, açlık grevlerinin etki zemini ve gücünün boyutu üzerinden bir kategorileşmeye gidilmiştir.

“Beslenmeyi reddetmek, bedeni aç bırakmak, yapılan eylemlerden en sertini yani.” (Anahtar, 18 Mart 2016, Beyoğlu)

“Kapatıyorsun kendini, yok sayıyorsun her şeyi. İdeal olmadan bir insan bunu yapabilir mi bilmiyorum. Politik olmasa bile yine de bir ideal olmalı, ruhu, bedeni şey yapmalı. Yok saymak aslında evet bir şiddet. Hayatı, bedeni, çevreni, arkadaşlarını, akrabalarını, aileni her şeyi yok sayıyorsun.” (Ceylan, 19 Mart 2016, Beşiktaş)

“Kesinlikle bir şiddet biçimi. Bedenini kullanma kelimesi diyoruz ya aslında basit bir kelime gibi ama evet kullanıyoruz biz bedenimizi, kullanarak buna karşı çıkıyoruz. Ama başka direniş biçimlerimizin olmaması cezaevinde ille de bunu yapmamız gerektiği sonucunu ortaya çıkarmıyor, biz ille de bunu yapmak zorunda değildik. Bunu yaptırıyor ama sana içinde bulunduğu sistem. Örgütlerin o yıllarca bize verdiği, bize dikte ettiği, kodladığı şeyler aslında. O yüzden kendimizi ispatlama gereği duyuyoruz. Her insanın yapabileceği bir şey değil oradan bakmak lazım; çok büyük bir direniş, bunun hakkını vermek lazım. O insanlar bir süre sonra ne oluyor; kim daha çok militan, sonra kendini ispatlama gereği duyuyor ve ölüm orucuna önce onlar el kaldırıyorlar. Altındaki kendini ispatlamak zorunda ve bunu büyük bir onur olarak kabul ediyor.” (Güler, 20 Mart 2016, Üsküdar)

Talepler dizisi veya bir ideal doğrultusunda bedene zarar verilmesi ve siyasi yapılanmalar içerisinde kişinin kendini kolektivite içine dâhil edebilmesi anlamında bu eylemi şiddet olarak görenlerin yanında, dönem koşullarının, hapisane şartlarının dikkate alınması gerektiğini belirtenler ve aynı zamanda da eylemi şiddet olarak ele almayan görüşmeciler de vardır. Zira araştırmanın sınırlılıkları çerçevesinde görüşülen kişi sayısının az olması ve bu soruya “şiddettir” ya da “şiddet değildir” diyen katılımcıların sayısı da birbirine yakın olduğundan, bu sorunun yarattığı hassasiyetin dikkate alınmasını gerektirir.

“Sonuçta yapılması gereken var, bir hedef var, elinizde başka bir şey kalmamış. Fikirlerinle yaptığını, bedenine yapıyorsun. Özgür iradenle yapıyorsun bunu, birisi zorla dese olsa belki öyle düşünme şansın var.”
(Net, 15 Ekim 2015, Beyoğlu)

“Bir insan kendi iradesi ile bedenini aç bırakma hakkına sahiptir. Kişinin rızası alınmadan, kişinin bedenine müdahale edemezsin. Kendi bedenini üzerinde bir şiddet midir? Bundan ziyade ben, kendi bedenini kendi kendisiyle mücadelesi olarak adlandırmayı daha doğru buluyorum. Bir yanıyla, bedenin hayatta kalmak istiyor en dolayı güdüsü bu, bir yanıyla da bazı hücrelerin giderek yaşantısını yitiriyor sen açlık grevine devam ettiğin için. O bedenin kendi içerisinde süren bir mücadele, bir şiddet olarak hiç düşünmedim hiç kendi adıma açlık grevinde olduğum süreçte de, sonrasında da. Çünkü orada bir kere sen eğer açlık grevine, ölüm orucunu sen bedenin üzerinde uyguladığın bir şiddet olarak görmeye başlarsan, bedenini senin dışında bir varlık olarak düşünmeye başlarsın. Bu da sana rağmen senin bedenine yapılabilecek müdahalelerin önünü açabilir. Devlet de şunu söyleyebilir: Bu insanın kendi bedenine bu eziyeti, işkenceyi yapma hakkı yoktur ve kendi bedenine yaptığının önüne geçmek istiyorum. Sen benim ceza verdiğim bir bedeni, o bedeni ortadan kaldırma hakkın yok diyor. Bu da, o cezanın nasıl beden üzerinden işlediğinin en önemli göstergelerinden birisi. Bu nedenle kendi bedenine işkence etme meselesi bence tehlikeli bir tartışma, öyle nitelendirmem ben. Aksine benim bedenimin kendisiyle mücadelesidir, bedenim çünkü benim varlığımdan ayrı bir varlık değil.”
(Bilgin, 20 Mart 2016, Beyoğlu)

Katılımcılar, mücadele verdikleri ortamın ve şartların göz ardı edilmemesi gerektiğini düşündüğünden dolayı, bedeni gönüllü olarak aç bırakma hakkına sahip oldukları ve eylemin gerçekleştiği zemin olan bedenin de kendilerinden bağımsız bir şey olamayacağı fikrini benimsemektedir. Agamben’in bahsettiği çıplak hayatlara (beden)

dahi “düzen” adı altında müdahale edilmesine karşılık mahpusların açlık grevine giderek, egemenin kuşatıcılığının dışında bir alan yaratması, onların bedenlerini “dokunulmaz” ya da kendilerine “özel” kılar. Buna karşılık, Butler’ın bu konudaki görüşleri önem arz etmektedir: Pek çok siyasi hareket için bedensel bütünlük iddiası ve kendi kaderini tayin etme hakkı talebi oldukça önemlidir. Kendi bedenlerimiz üzerinde hak sahibi olmak için mücadele etsek de, uğrunda mücadele ettiğimiz bedenler, hiçbir zaman tam anlamıyla sadece bize ait değildir. Bedenin değişmez bir kamusal boyutu vardır. Kamusal alanda toplumsal bir fenomen olarak kurulan bedenim benimdir ve benim değildir (2013: 40-41). Toplumsal olarak siyasi mahpuslar tarafından üretilmiş bir alan içerisinde her ne kadar kısmi bir özerklik olsa da, bu sistematikte yapılanmaların iktidarının varlığı da, bedenin böylesi bir kamusalığa açıldığını; yani bedenin hem kendisine hem de bu kolektiviteye ait olduğunu söyleyebiliriz.

Bu sorudaki şiddet sorunsalına, görüşmecilerin verdikleri cevaplardan “olumsuz” bir atıfta buldukları gözlemlenmiştir.⁴³ Şiddetin yalnızca böyle bir anlam ile anlaşılabilir olumsuzlanması, yaşanan mücadele içerisinde bedene asıl olarak şiddet uygulayanın kendileri olmadığını vurgulamalarına neden olmuş ve politik koşulların da böylesi bir şiddet fikrini akla getiren bir şey olmadığını düşündürmüştür.

“Eylemin kendisini, bedenime yönelttiğim bir şiddet türü olarak görmüyorum. Aksine, gazete, kitap, görüş haklarımızın dahi olmadığı bir tecrit, ölen-yaralanan arkadaşlarımızdan dahi haber alamadığımız bir tecrit, sessiz-sedasız boyun eğdiğim bir tecrit; benim için kendime karşı daha büyük bir şiddeti içerirdi.” (Hevi, 11 Mart 2016, Almanya)

Bu çalışma içerisinde ise bahsettiğimiz kolektif şiddet, Balibar’ın aktardığı şiddetin yadsıma kelimesi üzerinden kurgulanmasına yakındır. Bu anlamda da hapishane içerisinde biyopolitik kapatılma altında “aşağıdakiler” olarak nitelendirilebilecek siyasi mahpuslar, dışarıdan kurulan tahakküme karşı kendi siyaset yapma haklarını elde edebilmek adına devrimci bir şiddet uygulayabildiğini söyleyebiliriz. Lakin bu şiddetin, geçici bir süreç içerisinde olmasına ya da denetim altına alınmış olmasına dikkat edilmelidir. Benjamin, saf şiddet olarak bahsettiği proleter genel grevin, devletin belirlediği sınırı ve zamanı aşarsa devrimci olarak nitelendirilebilecek bir durum ortaya

⁴³Mülakatlar sırasında özellikle şiddet sorusunu sorarken, hassas ve itinalı davranmaya dikkat edilmiş ve kastedilen şiddetin olumsuz bir manada sorulmadığı birtakım örneklerle vurgulanmıştır.

çıkabileceğini söylerken, Arendt ise bu konuda farklı düşünmektedir. Ona göre şiddetin gerekçeleri, niyetlenen amaç geleceğe kaydırıldıkça, inandırıcılığını yitirir. Doğası gereği araçsal olan şiddet, kendini haklılaştırması beklenen amaçlara ulaşmakta etkin olduğu ölçüde rasyoneldir. Ve eyleme giriştiğimizde, yaptığımızın nihai sonuçlarını kesin olarak asla bilemeyeceğimize göre şiddet, ancak kısa vadeli amaçlar güttüğü zaman rasyonel kalabilir. Şiddet, davaları destekleyemez; ne tarihi ne devrimi, ne ilerlemeyi ne de tepkiciliği destekleyebilir. Ama sıkıntıları dramatize edebilir ve onları kamu gündemine getirebilir. Bazen şiddet, ılımlılığın sesini duyurabilmek için tek yoldur. Mümkün olana ulaşabilmek için imkânsızı istemek, her zaman ters sonuç vermez (2012: 93). Bu anlamda da kolektif şiddet, kısa erimli uygulandığında mevcut durumu protesto etmede ve sorunların gündeme gelmesinde etkili olabilmektedir. 1996 yılında siyasi yapılanmaların ortaklaşmalarının aksine, 2000 yılında başlayan açlık grevlerinin ekipler halinde devam etmesi, ölüm orucuna dönüşerek 2007 yılına kadar devam ettiği süreç içerisinde eyleme giden siyasi örgütlenmelerin kendini geri çekmesinde görüldüğü üzere, açlık grevi eylemindeki birliktelik hali bozulmuş ve devlet, geniş bir üstünlük sağlamıştır. Serhıldan'ın altını çizdiği üzere,

“Türkiye'nin direnme dinamiklerinin şöyle bir özelliği var: Zamana oynadıkça, genelde egemenler kazanır.” (Serhıldan, 28 Nisan 2016, Kızılay)

Bahsedilen birliktelik hali, aynı zamanda kolektif şiddet içerisindeki grup bağı giderek güçlendirmektedir. Açlık grevi eyleminde bulunan her bireyin, diğerinin bedeni ile kurduğu ilişkisellik, bir yandan bütünlük içerisinde kendine bir yer edinmeyi sağlarken, bir yandan da kolektiviteleri ve eylemin etkisini de arttırmaktadır. Arendt'in bahsettiği üzere, şiddetin etkinliği sayılara bağlı olmasa da kolektif şiddette, kaybolan şey bireyciliktir ve bireyciliğin yerine, kalıcı ya da değil, güçlü bir grup bağı geçer. Kuşkusuz, suça yönelik ya da siyasal olsun, tüm teşebbüs örgütlenmelerinde grup, kendi güvenliği adına her bireyin, geriye dönüşü olmayan bir eyleme girişmesini ister. Bu pratik, tüm eylemleri bir bütün olarak birbirine bağlar, zira her birey büyük zincirde şerit bir halka oluşturur ve başını kaldırmış olan o büyük organizmasının bir parçası haline gelir (2012: 80). Kolektif şiddetin bu yönü;

“Evet, kişinin kendisine yaptığı bir şiddet, ama dış nedenlerin yarattığı koşullar ve dayatmalarını görmemezlikten gelmek, süreci sadece tek yönlü değerlendirmek bence doğru olmaz. Hücrelerdeydik belki, bir arada

değildik bedenem, ama evet bu eylem kolektif devrimci bir karşı koyuştur. Ve bence burada birbirimizi ne kadar sevdiğimiz, saydığımız, birbirimize bağlılığımızı gördük.” (Sürgün, 24 Mart 2016, Almanya)

Kimi zaman bahsedilen kolektivite, mahpusun kimliğini ve kişiliğini yapılanma ile bütünleştirip bireyselliklerin törpülenmesi ve politik özneliğin öne çıkması iken, çoğunlukla bu birliktelik durumu ve kolektif şiddet, hapishane gibi total kurumların içerisinde gerekli görülmektedir.

4.3.3.3. Bir Direniş Biçimi Olarak Açlık Grevi

Bir eylem biçimi olarak direnme, kolektif-örgütlü ya da bireysel veyahut direnme hali aktif ya da pasif olabilir. Açlık grevi eylemi de, hapishane içerisinde yönetimden gelen saldırının niteliğine, kapsamına göre belirlenmekte ve bir direniş stratejisi olarak özellikle siyasi mahpuslar tarafından geliştirilmektedir. Literatüre bakıldığında açlık grevi eylemi, pasif bir direniş olarak nitelendirilmiş ve sivil itaatsizlik eylemliliklerine yakın bulunmuştur (Hayrettin, 1994; Laçiner, 1996; Anbarlı, 2006; Yakıncı, 2011; Akkoç, 2012). Özellikle açlık grevi eyleminin beden aracılığı ile kamu vicdanı yaratmaya çalışması ve egemen üzerinde bir tehdit ve baskı kurmaya yönelmesi, sivil itaatsizliğin en önemli unsurlarındandır. Aynı zamanda sivil itaatsizlikte eylem, sembolik bir protesto aracı olarak kalmaktadır açlık grevinde olduğu gibi. Fakat sivil itaatsizlik eyleminin şiddet temelini reddetmesi, açlık grevi eyleminde tartışmalı bir noktadır. Anbarlı’ya göre, bilindiği üzere, açlık grevini gerçekleştiren kişi ya da grup, yaşamsal faaliyetlerinin devamı için asgari miktarda şeker ve tuz almaktadır. Bu işlem, vücudunda kalıcı hasarlar meydana gelmemesi için yapılmakta ve eylemle sorunlu konuya dikkat çekilmesine odaklanılmaktadır. Bu tarzdaki bir eylem, kişinin kendi bünyesi üzerine uyguladığı bir şiddet midir? Sivil itaatsizlik tanımındaki şiddetsizliği, yalnızca “üçüncü kişilere ve eşyaya yöneltilmeyen” biçiminde algılamakta ve kişinin kendisine yöneltilen şiddeti böylelikle şiddet biçiminde değerlendirmemekte, “başkalarına karşı şiddete dayalı olmayan” şeklinde bir düzenleme yapılmasını önermektedir ki bu noktada açlık grevi, bir sivil itaatsizlik eylemi olacaktır (2006: 244). Şiddet eyleminin sivil itaatsizlik içerisinde başkalarına yönelmeme durumu, açlık grevini pasif bir direniş noktasına götürmektedir. Akkoç’un Ulus Baker’den hareketle dediği gibi, bedenin tüm organları direnişin parçası haline gelmiştir: gözler, eller,

kulaklar, böbrekler, ciğerler... Tutuklular, -tutsaklar- ölüm orucu eyleminde bedenlerini bir çeşit muharebe sahasına dönüştürmüşlerdir. Muharebenin ayırt edici özelliği, savaşta “düşmanın” fizik olarak imha edilmeyip, bilakis direnişi gerçekleştiren öznelerin “ölmesidir”. Ölümün siyaset ötesi doğası, bedenin çözülüp dağılması sürecinde siyasallaştırılmıştır bir bakıma. Siyasi terminolojide açlık grevlerinin ve ölüm oruçlarının “pasif direniş” olarak tanımlanmasının nedeni de, tek taraflı gerçekleşen bu ölüm hadisesidir (Akkoç, 2012).

Araştırma kapsamında ise açlık grevi eyleminin, hem kolektif-aktif yönlerinin hem de kolektif-pasif direniş ve sivil itaatsizlik eylemine yakın olduğu varsayılmıştır. Bu varsayım, açlık grevi eyleminin kamuoyuna, kamu vicdanına seslenmesi ve tehdit oluşturması bağlamında sivil itaatsizliğe/pasif direnişe yakın olmasını, aynı zamanda da yaratabileceği bu potansiyel seslilik sayesinde, mevcut durumların değişmesi adına kolektif ve örgütlü bir dönüşümü hedeflediğinden aktif direniş eylemliliklerine benzemektedir. Bu noktada Anbarlı'nın belirttiği üzere, Türkiye örneğinde sistemin sivil itaatsizlik hareketlerini “müzakere ve uzlaşma” yolunda bir araç olarak tanımadığı/tanımlamadığı görülmüştür. Türkiye’de idare, kamu görevlileri ve işçiler gibi geniş toplum kesimlerinin sivil itaatsizlik yoluyla dile getirdiği ekonomik ve sosyal taleplerine cevap vermeme eğilimindedir. Bu durumda, bu eylemlerin aktif eylemlere dönüşme olasılığı her zaman vardır. Bu sonuç ise toplumsal eylemi sistemden uzaklaştırıp, radikalleşmesi tehlikesini doğurarak uzlaşmayı da ortadan kaldıracaktır (Anbarlı, 2006: 270). Pasif direnişlerin aktif direnişlere evrilebilme olasılığı, özellikle uzlaşma sağlanamadığı zamanlarda gerçekleşebilmekte ve aynı zamanda pasif direnişlerin genel bir toplumsal değişimi hedeflemese de kasti ya da değil, toplumsalın içinde değişime sebep olduğunu söyleyebiliriz. Şahin’in dediği gibi, pasif direniş stratejileri, doğrudan olmayan protesto ve eylem biçimleridir. Genellikle doğrudan ve örgütlü olmayan, toplumsal bir değişim sağlamayı amaçlamayan eylemlerdir. Ancak bu direniş stratejileri içinde yer alanlar, mevcut iktidar ilişkileri içindeki eşitsizliğin farkındadır ve bu ilişkiler içinde kendi varlıklarını korumak için yaşam kanalları açmayı hedeflerler. Her ne kadar toplumsal değişim hedeflemeseler de bazen değişime neden oldukları da görülebilir. En büyük eksiklikleri ise, mevcut iktidar ilişkilerini ve statükoyu çok az değiştirebilmeleridir. (2012: 69).

Bu noktada, katılımcıların açlık grevi eylemini nereye koydukları önem arz etmektedir. Bedenin her anlamıyla, fiziksel ve manevi anlamlarla ortaya konması ve bedenin, bireye özne olabilme imkânı sunması nedeniyle, katılımcıların çoğunluğunun açlık grevi eylemine bakış açısı, aktif bir direniş olarak nitelendirmelerinde birleşmiştir. Aktif olarak nitelendiren katılımcıların ifadelerine yer verecek olursak;

“Tamamen aktif ve özne olduğun bir eylem biçimi. Açlık grevinde bütün her şey etkileniyor ya, sinir sistemin öldüğü için düşünmek falan ağır geliyor. Hareketlerin ağırlaşıyor. Hafızanı canlandırmaya çalışıyorsun; ama hafızadaki bazı şeyler yitip gitmeye başlıyor. Bütün olarak mesela zayıflıyorsun, kilo kaybediyorsun. Her şeyinle aktifsin.” (Anahtar, 18 Mart 2016, Beyoğlu)

“Bedenini ortaya koyduğun aktif bir direniş biçimi cezaevleri içerisinde. Dışarıda ise pasif bir eylem biçimi.” (Net, 15 Ekim 2015, Beyoğlu)

“Devrimci ve pasif olmayan bir direniş bence. Bedeni ölüme yatırmak, direkt kendi bedenini silaha çevirmek neden pasif olsun ki, bir bıçak darbesi, bir kurşun yarası vb. farklı yollarla uygulanan farklı direniş biçimlerinde de hayatını kaybedebilirsin. Birincisi; orası hapishane, çeşit çeşit bir alternatif listesine sahip değilsin maalesef, birini seçmek zorundasın, ikincisi; bence orası da mücadelenin sıcak alanlarından biri ve koşulların, imkânlarına göre bir yol çizersin kendine. Yaşamayı en çok istediğin anda. Benliğinden taviz vermeden direnmek ya da surf yaşamak için, belki de bir böcek gibi. İnsan olmayı seçmek kadar güzel ve o süreçte elinde fazla bir seçme şansın yokken, hayatı da çok ama çok severken, daha hayatının baharındayken, yolun en başındayken, bedenini ölüme yatırmak kesinlikle pasif gördüğüm bir şey değil. Ama elbette mekânın farlı bir yerse ve elindeki imkânların çoksa sana saldırana değil de kendine zarar vermeyi pasif görürüm.” (Sürgün, 24 Mart 2016, Almanya)

Total bir mekanizma olan hapishane kurumu içerisinde direniş imkânlarının kısıtlılığı gözetilerek, siyasi mahpus olan katılımcıların talep ettiklerini uygulamaya geçirebilmelerinde en uç olan eylemliliklerden birini gerçekleştirdiklerini söyleyebiliriz. Bu anlamda bedenin ölüme yatırılarak önemli oranda bir kamusal vicdan yaratılmaya çalışılması, mahpusların adalet talebini dile getirdiklerini göstermektedir. Benjamin ve Hamacher, hukukun adalet koyma ideali ile şiddete yaslandığını söylerken, Derrida ise hukuk sisteminin, adalet adına dekonstrüksiyona tabi tutulması gerektiğine ve aslında hukukun ötesinde bir adalet olduğuna işaret etmektedir. Hapishanelerin ve egemenin

“hukuki” şiddetine rağmen, siyasi mahpusların F tipleri inşasının ve çeşitli engellenmelerin, baskının ve şiddetin önüne geçebilme talepleri, başka bir adalet fikrinin mümkünlüğüne olan inançtır. Hukukun yapıbozuma uğratılıp onun birtakım denetlemelere ve düzenlemelere gereksinimi çerçevesinde taleplerini geliştiren siyasi mahpuslar, böylesi bir adalet arayışlarında hem kamuyu hem de hukuksal mekanizmaları zedeleyebilecek bir güce sahiptir. Açlık grevinin sivil itaatsizlik eylemlerine yakın olduğu noktada Coşar’a göre, Türkiye gibi anayasal meşruiyetin söz konusu olmadığı ülkelerde sivil itaatsizliğin esas olarak bir meşruiyeti yaratıcı, yani yapıcı/kurucu bir işlevi olabilir. Doğru hitap biçimlerinin bulunup, eylemlerde belli bir tutarlılık sağlanması durumunda, adalet duygusuna hitap eden eylemin zaman içinde de belli bir meşruiyet yaratması beklenebilir. Yani bir taraftan kamuya başvurulurken, bu başvurunun kendisi zaman içinde bir kamusalılık yaratacak, ortak adalet anlayışını/kamu vicdanını geliştirecek, yeniden şekillendirecektir (2014: 23). Egemene karşı çıkışta ve baskı oluşturmada en etkili olan beden ölümü, Baker’in işaret ettiği gibi, “dönüştürücüdür”, “kendi eleştirel güçlerine sahiptir”. Direniş, hasmını öldüremese bile en azından zedeleyecek, yıpratacak, ona geri adım attıracaktır. Ölüm oruçlarının ve açlık grevlerinin amacı siyasi iktidarı yıkmak değil, sadece –gücünün yettiği oranda zedelemek; onu ulusal ve uluslararası arenada siyaseten ifşa etmektir (Akkoç, 2012). Başka bir adalet adına hukuka ve kamuya seslenen açlık grevi eylemleri, kurumsal iktidar pozisyonlarının toptan bir yıkımını gerçekleştiremese de, temel olan şey, yaratacağı potansiyel değişim ve dönüşümlerde “kesintiler” i amaçlamasıdır. Bu tarz kesintiler ise alternatif adalet anlayışları etrafında üretilebilecek ve içinde söz sahibi olunabilecek çeşitli kamusalılıklara gebe dir.

Diğer yandan, açlık grevi eylemini pasif bir direniş olarak değerlendiren görüşmeciler, tanım gereği eylemi böyle kategorize etmekte, ölüm orucunu ise daha aktif bir biçim olarak görmektedirler.

“Her tür direnişin insanın bedeninde bazı olumsuz sonuçları olacaktır, hatta direniş bu demektir. Pasif bir direniştir. Ölüm orucu bir miktar daha aktif bir direniştir. En basit direnç sürecinde bile hücreler ölebilir. Açlık grevi direnişçisi denir. Ölüm orucu savaşıdır derdik biz.” (Metafor, 28 Nisan 2016, Kızılay)

“Pasif direniştir. Bir ölüm oruçusunuz, ölenlerden birinin sözü vardı: Bir kefen giyeceksen eğer sizin bize biçtiğiniz kefenler değil, bizim kendi kırmızı kefenlerimiz olacak diyor. Öleceksek biz kendi istediğimiz şekilde, kendi belirlediğimiz şekilde ölürüz diyor. Açlık grevinde sen bir kamuoyu yaratabilirsin.” (Serhıldan, 28 Nisan 2016, Kızılay)

Yalnızca iki katılımcıya göre, açlık grevinin yarattığı kamuoyu, kavramsal olarak onu pasif bir direniş yapmaktadır. Laçiner’e göre açlık grevi eylemi, gerçek pasifist eylemlerin tümü ve bunların en uç biçimi olan ölüm orucu, insanın tüm etiketlerinden, sosyal, siyasal, kültürel örtülerinden sıyrılarak, öteki insanlara bir talebi veya dileği, salt insan olarak düşünmeleri çağrısıdır. Seninle insan olarak konuşmak istiyorum demektir bu. Bir mesajdır ve o iki insan arasında –yine bizden doğan, eserimiz olan ama üzerimizde özerk varlıklar gibi hüküm icra eden– her türlü kurum kuruluş ağını bir yana itip doğrudan ve salt insanî kanalları üzerinden bir ilişki arama çabası, sessiz bir vicdan söyleşisidir. Aktif eylem, o eylemi yaparak bizden farklılaşmış biri(leri)nin ne olduğunu gösterir bize. Onun olduğu şeyi çekici, istenir bulur veya bulmayabiliriz. Oysa pasif eylemdeki insan, farklı oluş hallerimizin ötesinde ortak, aynı olduğumuz zemini gösterir, hatırlatır bize (Laçiner, 1996). Bu noktada açlık grevi eylemi, aslında aktif eylem biçimlerinin yaratamayacağı bir etkiye sahiptir; yani vicdan üzerinden ortaklaşmayı sağlayabilmektedir çoğu zaman.

Kamu vicdanının, her zaman aynı şekilde aynı oranda etkilenmediğini de göz ardı etmemek gerekir. Çünkü vicdan, sabit bir mutlaklık taşımamaktadır. Açlık grevi eyleminde ölümler üzerinden kamuoyunun harekete geçirilmeye çalışılmasında Dworkin’e göre belli bir politika izlenebilir ve bu amaçla kullanılacak stratejilerden biri şudur: Karşıtları ikna etmeyi hedeflememek: Bu politikayı doğru bulan çoğunluğun fikrini değiştirmesini değil, tersine çoğunluğun bu politikayı sürdürmesi halinde ödeyeceği bedeli olabildiği ölçüde yükseltmeyi, böylece de bedelin çoğunluk için kabul edilemez bir seviyeye ulaşmasını hedefler. Çoğunluğun acıma hislerinin harekete geçmesi durumunda, iknayı hedeflemeyen strateji başarılı olur (2014: 154). Bedelin kabul edilemez bir seviyeye ulaştığı 2000’li yıllarda devam eden eylemlilikler ve operasyonlar nedeniyle gelen ölümler ve sakatlanmalarda kamuoyunun harekete geçmesi bunun bir göstergesidir. Açlık grevi eyleminin 1996 yılında kitlesel olarak 69 gün yaşandığında ve 2000 yılında uzun bir süre devam ettiği kamuyunun

hareketliliği ise farklılık taşımaktadır. Bu, egemenin aslında ölümleri umursadığı ile ilgili değil, devletin hapishane ve ekonomi vb. politikalarını gerçekleştirmedeki hazırlığı, kararlılığı ve kurumlar-küçük egemenlerle (hapishane yönetimi, medya, asker, gardiyanlar vb.) olan bağına nasıl sağladığı ve siyasi yapılanmaların kendi aralarındaki birlikteliği gibi faktörler ile daha çok ilişkilidir. Bu minvalde, açlık grevi eylemini aktif gören katılımcılara, 2000’li yıllarda sürecin uzamasından dolayı, kamuoyunun etki alanının ve eylemin biçim değiştirip değiştirmediği sorulmuştur.

“Aktifti evet o döneme kadar. Ama ondan sonrası, sonuç da alınmış, dışarıda da baya hareketliydi. 25 bin kişilik eylemler yapılmıştı. Zamana yaydığına o direnişi zayıflatır. 2 yıl, 3 yıl da ölümler arttı. Ki Nisan’da kayıplar yeni başlamıştı. Belli bir döneme kadar anlamı vardı. İlk ölümlerde tepkiler oldu. Operasyonlar olduğunda kitle daha hareketliydi, büyük eylemler o zaman oldu. Devlet de kararlı olunca dışarıyı korkuttu. Dışarıda aktifleşmeye başlayan kitleler tutuklandı. Her yerde aktif olan kişiler de gözaltına alındılar.” (Ceylan, 19 Mart 2016, Beşiktaş)

Bütün bu faktörlerin eylemin pasifleşmesine sebep olmadığı, eylemin gidişatı etkilense de, meseleye dönemsel ve politik koşullar çerçevesinde bakılması gerektiğini belirten katılımcılar, her eylemin kendi özgünlüğü içerisinde değerlendirilmesi hususu üzerinde durmaktadır. Bu özgünlük ve koşullar, Bilgin’in ifadelerinde yer bulmaktadır;

“Baştaki irade ile sondaki irade, eylemliliğin uzamış olmasıyla pasifleşti mi sorusu; eylemin kendisi pasifleşmedi elbette. Ama 96’da bütün yapılar birlikte ortak tavır alabilirken, 2000’deyken bu olmadı ve devlete biraz hareket alanı tanıdı. Devrimci yapıları bölerek ve onların etkilerini ve eylemliliğin etkisini azaltabilme olanağı tanıdı devlete. Kararlılıkla başlayan bir açlık grevi varken, diğer tarafta açlık grevine katılmayan 8-9 yapı vardı. F tipine götürüldükten sonra bu yapıların birçoğu başladı açlık grevine. Ama süre uzadıkça sadece iki yapı kaldı, diğerleri bıraktı. Bu devlete çok büyük bir harekât olanağı tanıdı. Bundan dolayı yani, insanların kararlılıkları, kararsızlıklarının ötesinde siyasal durumun ve siyasi yapıların kendisi eylemliliği etkileyen bir şeye dönüştü. Bunlar biraz daha politik süreçlerle alakalı.” (Bilgin, 20 Mart 2016, Beyoğlu)

Açlık grevi ve sonrasında ölüm orucu eyleminin giderek uzamasının, pasifleşme ile ilgili olmadığını politik bir zeminde tartışmanın gerekli olduğu gözlemlenmiştir.

“Devletin bu konuda kararlı bir şekilde, f tipine geçmeye, her şeyi göze alacak bir yapıyla davranıyor olması önemli bir etkendi. Orda karşısında da

politika yapan bir güç var, aynı şekilde devlet de burada bir politika yürütüyor ve operasyonla sonuçlandığında zaten ölüm orucu etkisini yitirmiş oldu kısmen. Yani orada senin tek argümanın, elindeki tek gücün ölümün olarak baktığın şey başka bir yere evrilmiş oldu. F tipleri meselesi 96'da devletin bir kere buna yönelik çok ciddi bir hazırlığı yoktu o dönem için. Bir de Türkiye'de devlet her zaman marjinal silahlı grupları karşısında istemiştir, hiçbir zaman gerçek bir kitle hareketini karşısında istememiştir. Çok ciddi bir toplumsal karşı duruş oldu aslında devlete yönelik ve burada dediğim gibi o kitle hareketini susturmak bunun bir şeyiydi. Devlet F tiplerini uygulamak için kitleleri basturmaya çok kararlıydı. Bunun politik zemini de kendisi için çok elverişliydi.” (Sinema, 26 Nisan 2016, Batıkent)

Bir eylemin nasıl bir eylem biçimi olduğu ve nasıl tanımlanması gerektiği hususu, birçok etken ile birlikte değerlendirilmesini gerektirir. Bu nedenle açlık grevinin katılımcılar tarafından aktif bir direniş eylemi olarak adlandırılmasında, hem aktif olmanın içeriği hem dedönemsel koşulların kamuoyuna, eylemin rolüne ve egemen karşısındaki konumuna yönelik etkisi ele alınmıştır.

4.3.3.4. Açlık Grevi Eylemlerinde Sürecin (Öncesi ve Sonrası) Değerlendirilmesi

Açlık grevi eylemine giderken alınan karar, kararlılık ve inanç mekanizması gibi faktörler ile açlık grevi eyleminin sonlandırıldığında yaşanan sürecin karşılaştırılmasına gidilmiştir. Eylemin yaşandığı dönemlerin, politik koşulların ve kamuoyunun, eylemin gidişatına olan etkisi göz önüne alındığında, siyasi mahpusların bu eylemin hedeflenen işlevinin, getirisinin ve eyleme olan bağlılıklarının değişip değişmediği merak edilen bir husustur. Görüşmeciler, yaşanan süreçlerin ne olursa olsun, eyleme gitmelerinde, devam etmelerinde ve zafere olan inançlarında bir değişme yaşatmadığını belirtmişlerdir. Anahtar'ın anlatımında görüldüğü üzere,

“Aslında yitirmiyorsun bir şeyi; çünkü ne için yaptığını biliyorsun. Hele ki bir de bir şeye değmiş ve bir etki yaratmışsa, açlık greviyle kendini ortaya konduğun görülmüş ve bunun karşılığında bir şey gelişmişse, kendine güveniyorsun. Demek ki hiçbir şey elinde yokken bile, elinde bir tek kendi vücudu varken yaptığı, küçük bir yere değiyorsa, dokunuyorsa bir şeyler yapılabilir. Kısıtlılıklar içinde insan kendi bedenini kullanabiliyorsa, dışarıda bir sürü araçtan demek ki neler yaratılabilir. Eğer bir sonuç alınmışsa da insan kendine güven duyuyor, demek ki açlık grevi kararı doğru. Dışarıda bir kamuoyunun, etkinin yaratılmadığı zamanlar olmuyor da değildi.” (Anahtar, 18 Mart 2016, Beyoğlu)

Kamuoyunun yaratıl(a)madığı zamanlarda devletin egemen politikası, açlık grevi eylemi sürecinde beden kamusal bir gösterge haline gelmesini ve yaşanan ölümlerin, sakatlanmaların, birtakım fiziksel müdahalelerin duyarlılık oluşturma potansiyelini engelleyebilmektedir. Bu tarz bir egemen siyasetinin, siyasi mahpusların açlık grevi eylemini etkileyip etkilemediği, katılımcılara sorulmuştur:

“Grevin başıyla, sonu arasında bir karar değişikliğim olmadı. Aksine! Hele hele kaç tanıdık beden, yanibaşımızdan sedyelerle cansız bir halde götürülürken.” (Hevi, 11 Mart 2016, Almanya)

“Yani neredeyse hiç denilebilecek bir durum. 96’da zaten öyle bir şey neredeyse hiç yaşanmadı. 2000 sürecinde sürecin oldukça uzamış olmasından dolayı yani 7 yıla yayılıyor ve yaşamını yitiren insan sayısı 122. O zaman ölüm orucuna başlayıp sonrasında bırakabilme durumları yaşandı. Bu tek başına ölümlerle, bedensel sakatlanmalarla alakalı değil, bu biraz sürecin oldukça uzamış olması ve sonuç alma meselesiyle alakalı. 96’da etkiliydi ve şunu görebiliyordunuz: Başlıycam, ben ölücem belki; ama bu iş bitecek bir şekilde. Ama 2000’de düşünün ekipler gittikçe uzuyor, insanlar aynı irade ile eyleme başlıyorlar; ama sonuç alıcılığı ve sonunu görmenin uzaklaşmasından kaynaklı. 96’da bütün örgütler yer alırken, 2000’de üç örgütün başlamış olması, diğerlerinin F tiplerine gidildikten sonra başlamış olması; ama daha sonrasında teker teker bırakmaları, ister istemez herhalde psikolojik olarak devam edenleri etkiliyor, bunun yol açtığı birtakım sorunlar yaşanmış olur.” (Bilgin, 20 Mart 2016, Beyoğlu)

Açlık grevi eyleminde bulunan siyasi mahpus katılımcıların eylem içerisindeki bağlılık iradesi, daha çok devletin hapisaneler politikasını uygulamadaki kararlılığı nedeniyle gerçekleşen pazarlık sürecinin uzaması ve somut olarak talep edilenlerin elde edilememesi ile ilişkilendirilmiştir. Fakat bu sürecin yıllara varan bir biçimde uzamış olması, siyasi örgütlenmelerin giderek açlık grevi eylemini bırakmalarına etki etmiş ve dolayısıyla da eylemin, belli bir oranda sekteye uğramasına sebep olmuştur. Ceylan’ın ifadesinde görüldüğü üzere, bu iradeden ve eylemin kendisinden şüphe etmemek gerekmektedir;

“Çok güçlü olmak lazım. Belki de her şeye kendini kapattığın bir şey. Algıyı açtığın anda insan için yaşama aykırı bir şey bu, ölmeye, ölüme yürüyorsun yani. Belki de kendini kapatıyorsun, kilitliyorsun. Biz içeridekiler öyle ayakta durmuştuk. Dışarıdakiler daha ağır yaşadılar çünkü bir şey yapamıyoruz ve ölüyorlar diyorlardı, kötüydü. Ben bir şey yapıyorum

diyordum F tipine karşı, ölümü durdurmak için kahramanlık hissi, ben kahramanım, ben değerliyim. Gün geçtikçe bu daha da artıyordu. Bir de “ben yapabiliyorum” u görebiliyorsun. Birinci gün ne yapıyorsam, 100.günde de aynı şeyi yapıyorum. Sadece sporu bırakmıştım. Ben bile kendime şaşıırıyordum, hala öyle.” (Ceylan, 19 Mart 2016, Beşiktaş)

Bahsedilen süreçler ve politik zeminin getirdiği koşullar doğrultusunda bu eylem her ne kadar sekteye uğrasa da, başta F tipi hücre sistemine karşı olmak üzere oluşturulan talep listesinin hedeflenen ölçüde karşılanması gerektiği inancı, siyasi mahpusların bu eyleme olan bağlılıklarını ve eyleme devam etmelerini sağlayan iradelerini arttırmaktadır. Ölüme yürürken mahpusun kendisi ve bedeni ile verdiği mücadele iradesi, onun “en azından” bir şeyler yapabildiği anlamına gelmektedir. Ölümlere karşı ölüme yürümek ise bu anlamda, hem mahpusun kendisine “kahramanlık” atfedilmesini sağlamakta hem de eylem içerisinde olan mahpus özneleri ve bedenleri birbirine yakınlaştırmaktadır. Peki, bu yakınlaşma hali, F tiplerine geçişte birbirinden izole edilen mahpuslar için hala geçerli midir; açlık grevi eylemleri, F tiplerinde nasıl bir süreç içerisinde değerlendirilmelidir?

4.3.3.5. F Tipi Hücre Sisteminde Açlık Grevleri

F tiplerine geçiş aşamalarından biri olan 1996 sürecini talep edilenlerin önemli oranda karşılanmasıyla bitiren siyasi mahpuslar, 90’ların sonuna doğru devletin hücre politikasını uygulamaya çalışması kararı ile 2000 yılı Ekim ayında ve Hayata Dönüş operasyonu sonrasında da F tiplerine geçiş sürecinde tekrar açlık grevi eylemine gitmişlerdir. Devletin bu müdahalesi sonucunda, özellikle siyasi mahpuslar üzerinde uygulanan izole etme politikasına karşı bir direniş göstermek için uygulanan açlık grevi (ve daha sonrasında ölüm orucu) eylemi kararlılığının ve eylem iradesinin devam edip etmediği, ederken de nasıl bir form içerisinde anlaşılması gerektiği ele alınmıştır. Bu doğrultuda görüşmecilerin çoğu, F tiplerine geçtiklerinde ya da bildikleri kadarıyla F tiplerinde devam eden açlık grevlerinde, kararlılık, irade ve bağlılık mekanizmalarının değişmediğini belirtmişlerdir. F tipinde kalan görüşmecilere göre:

“Çok ağır süreçlerden geçerek geliyorsun, tutuklanıyorsun, işkenceler görüyorsun ama o geçen zamanla etkisini azaltıyor. Senin yeni gerekçeler yaratman gerek. Ya da o gerekçelerini temellendirmen lazım. Karşı taraf da seni bırakmıyor, sürekli devam ediyor dönüşümü engellemek için. Sürekli

sana baskınlar ve saldırılar yapıyor vs. F tipi başlamadan önce zaten birtakım haberleri, ön adımları vardı. Zaten 95'te Buca katliamı, Ümraniye, 96'da Mehmet Ağar'ın Adalet Bakanı olduğu dönemde o zaman tabutluk olarak tabir edilen Mayıs genelgeleri ile F tipine benzer bir süreçti. Senin o yalnızlıkla başa çıkmanın başka yolu yok.” (Serhıldan, 28 Nisan 2016, Kızılay)

“Çok fark görmüyorum. Çünkü F tipi tecrit ortamında gerekçesi kuvvetlidir. F tipinde bireyselsin ama herkes herkesi bilir yani. Değişen bir şey yok ki, yalnız olmasının ona karar verip vermeme açısından çok ciddi bir etkisi olduğunu sanmıyorum; çünkü dediğim gibi siyasi kültür içerisinde herkes herkesi bilir yani dışarıda da olsan fark etmez içeride de yani sonuçta biliniyorsun yani.” (Sinema, 26 Nisan 2016, Batıkent)

F tipi hücrelerde devletin ve hapisane yönetiminin daha ağır bir baskı ve şiddet uygulamasına rağmen, bir ya da üç kişilik hücrelerde kalan mahpusların, tüm bu süreçle ve yalnızlıkla başa çıkmasının yolu, duvarların bölmelerine rağmen iletişimde kalmayı sürdürmek ve eylemi devam ettirerek, bedenleri bir arada tutabilmektir. Bu anlamda açlık grevi eylemi direnişinde “hücre tiplerde kalınsa bile, kendini yalnız hissetmiyorsun. Bir amacın, anlayışın temsilcisi olarak kendini görüyorsun. Hücrede tek kalsan dahi orada direnmekle, o anlayışı savunduğunu düşünüyorsun. Fiziki olarak yalıtılmışlığın ise hiçbir hükmü kalmıyor üzerinde. Aynı zamanda davana, davanın haklılığına olan inanç ve mutlak olarak kazanma inancı ise ölüm duygusunu gözünde küçültüyor, öteliyor, bastırıyor. Bu geleceği kazanma inancı, kafalarda tecrit duvarını, “ben”i parçalayan şeydir (Ülkemiz Hapishaneleri ve Direnç Çiçekleri, 2001: 245-246)”. Yalıtılmaya rağmen kazanma ve taleplerin yerine getirileceği inancının F tiplerinde devam edişi, aynı zamanda mahpusun kendi iradesini ve kimliğini de yeniden kazanmasını, inşa etmesini içermektedir. Bu minvalde, F tipinde kalan Bilgin'in aktarımları önemlidir;

“Top denilen şeyler icat edilmiş ve haberleşebiliyordun. Açlık grevi atıyorum 10 gün sürecek ve sonra ikinci ekip yola çıkacak, şu başlayacak falan diye bunları farklı yöntemlerle, gazete kâğıtlarını suyla ıslatıp, küçük pet şişelerin içine koyup gönderebiliyordun. Bazen topların yakalandığı oluyordu, çatıda kalıyordu ve gardiyanlar alıyordu. O zaman örgütsel plan değişiyordu. Yeniden örgütlü bir yaşam inşa edilmişti. Hücrelerde senin iraden çok daha belirleyici. Şu durumlar ender olsa da, atıyorum 6 sene kaldın F tiplerinde, o da çok genç bir arkadaş mesela açlık grevindeyim deyip, açlık grevine gitmiyordu. Bu bile oldukça nadir yaşanıyordu bir kere

denk geldiğim bir durumdu. Sen kendi iradenle katılıyorsun, kendi iradenle kendine günlük yaşam programı çıkarıyorsun ve onu uygulamaya çalışıyorsun, kendi ideolojine ve kimliğine sahip çıkmaya çalışıyorsun. Senin inancınla, kendi ideolojinle ne kadar bütünleştiğinle, kendi siyasi yapınla ne kadar iç içe geçtiğinle çok alakalı bir durum. Direniş, yanındaki insanları da bir şekilde dâhil ediyor. Direnmemenin de verdiği bir tarihsel anlamda ezici tarafı var.” (Bilgin, 20 Mart 2016, Beyoğlu)

Diğer yandan F tiplerinde bireysel kalma, koğuş ortamındaki gibi birlikte olamama ve koğuş ortamındakine nazaran birlikte karar alamama durumu, açlık grevi eyleminin gidişatını da etkilemiştir. Koğuş gibi kalabalık ortamlarda direnmenin yanındaki kişiyi de ister istemez psikolojik olarak içine çekme hali, F tiplerinde azalabilmekte ve her ne kadar hücreler arası iletişim sürse de, eyleme devam edip etmeyeceğikararı gibi her şey, bireyin kendi iradesine kalmaktadır. Katılımcıların ifadelerinden örnekler verecek olursak;

“Orda birlikte duramıyorlardı F tipinde. Onu mektuplarda hissediyorduk. Eylem yapmak istiyor; ama örgütle karar alamadığı için yapamıyor. Birlikte olamama hali çok korkunç. İnsanın yanında biri olduğunda varsın. Günlük yaşamda da anlarsın bunu. Sadece inanç değil, şimdi ben böyle giyindim geldim, aynada kendimi beğendim. Ama senin gözünden de bakıyorum kendime. Var olmanın şeyi insanı hayvandan ayıran o, sosyalsin ve senin nasıl baktığın önemli.” (Ceylan, 19 Mart 2016, Beşiktaş)

“Tabi ki farklı oluyor mesela birlikte olunca daha güçlü oluyor, daha uzun süre götürebiliyor ve direngen olabiliyor. Biz orada ölüm orucunu bırakan ve örgütten ayrılan kişiler oldu. Fakat şöyle bir etkisi de var mıydı bilmiyoruz. Objektif olmak gerekirse, toplu, kalabalık ve örgütlü ortamda kişi zaten ölüm orucunu bırakamaz, öyle bir insiyatifi de yok hem koşullardan dolayı hem de arkadaşları bıraktırmaz. Ama daha küçük yerde kişi bırakabilir kendi insiyatifiyle ölüm orucunu. Ben gördüm mesela 100.gününe yaklaşan biri bıraktı ve ayrıldı. F tipinde de duyduk daha sonra ölüm orucu devam etti; ama bir Bayrampaşa ya da Ümraniye’de olan koşullardaki kadar ses getirmede. Bu tamamen devletin o tutsakları izole etmesiyle ilgiliydi, etkisi zayıfladı aslında F tiplerinde grevlerin ve ölüm oruçlarının. Bunun sonucunu tam olarak hatırlamıyorum; fakat F tipinden dolayı da etkisi çok azaldı çünkü hem duyulmayabiliyor dışarıya hem de birlikte yapılmıyor, ses getirmiyor tek başına. İkisi arasında o yüzden çok fark var hem örgütsel hem fiziki hem de kişinin direngenliği açısından. Yani onu motive eden o faktörlerin azalması açısından çok fark var.” (Güler, 20 Mart 2016, Üsküdar)

Mekânsal olarak F tipinin getirdiği zorlukların yanında bazı görüşmeciler, birlikte olma halinin getirdiği çok seslilik ve duyarlılığın olmaması nedeniyle, kamuoyunda etkisinin de azaldığını ve uzun süredir örgütlü yaşam içerisinde ayrı kalan mahpusun, çeşitli eylemlilik stratejilerinde bulunmasına engel oluşturabileceğini söylemiştir. Bununla birlikte mahpuslar, koğuş sistemi içerisinde öğrendiği birtakım becerileri F tipindeki imkânsızlıklar nedeniyle unutsa dahi, F tipleri içerisinde de üretim süreçlerine dâhil olmakta ve elinde olan her türlü malzemeyi değerlendirmektedir. F tipleri içerisinde gündelik hayatlarında direniş alternatifleri yaratan siyasi mahpuslarla ilgili Bekiroğlu'nun tez çalışmasında bunun örneklerini görebiliriz. İletişim halinin toplarla, şişelere sokulan gazete kâğıtlarıyla sürdürülmesi, kendi kıyafetlerini kullanarak el işleri yapmaları, malzemeleri deliklerde saklamaları, kitaplara izin verilmese dahi bir şekilde okuma gruplarının sürdürülmesi, havalandırmaya çıkarılmasa dahi hücrelerde su şişeleri ile spor yapılması, kâğıtlardan, şişelerden kale ve top yapılarak oyunlar oynanması vb. yer almaktadır. Bu örnekler, var olandan üretmek ve bu üretimi de direniş taktiklerine dönüştürmek demektir (Bekiroğlu, 2016). Bu doğrultuda, kapatılmaya karşı siyasi mahpusların, “yoktan var etmek” deyimini tam anlamıyla yerine getirdiklerini ve gündelik hayatlarında söz sahibi olmaya, kimliklerine sahip çıkmaya çalıştıklarını söyleyebiliriz. Tekirdağ F tipinde iletişimi toplar aracılığı ile kurmakla birlikte;

“Bir süre sonra sanıyorum ki 6 ya da 7 tane dergi çıkarıyorduk burada tutulan insanlar olarak. Bir teorik yayıncımız vardı, bir güncel politik dergimiz vardı, bir mizah dergimiz vardı ki dışarıdaki mizah dergilerinden çok daha iyiydi çizimleri de dâhil olmak üzere, bir kültür-sanat dergimiz vardı, ailelere yönelik yazdığımız bir broşür vardı ve bir de şiir dergimiz vardı. Her dergi için bir editör vardı, o editör arada derginin yayın kurulu kimler varsa içeride yazı yazabilecek olanlara atıyorum A4 kâğıdını ikiye katlayarak on tanesini iç içe koyup topa sararak gönderiyordu. Ve herkes o ayın dergisi için görüşlerini bildiriyordu, editöre gidiyordu ve geri gönderiyordu herkese. İnsanlar oturup kendi yazı konularını koyup editöre yolluyordu, editör düzeltip yolluyordu, sonra tekrar atıyordu ve çoğaltılıyordu 4 nüsha halinde. Hücredeki bir arkadaş elle yapıyordu. Ondan sonra özellikle yazıyı çoğaltan arkadaş gönderiyordu birkaç kişiye. Çoğaltıldıktan sonra dikim işlemi yapacak arkadaşın hücresine gidiyordu, dergi haline getirilecek şekilde dikiliyordu. Sonra o dikilen dergi bütün hapisanede dolaştırılıyordu. Bir tanesi de sonradan örnek olarak dışarıya gönderiliyordu. Ama bazen gardiyanlar el koyuyordu, aramada ortaya çıkınca alıyordu.” (Bilgin, 20 Mart 2016, Beyoğlu)

Üretim ve yaratma sürecinin koğuş ya da hücre sistemlerinde devam ediş, eylemlilikler geliştirmenin ve bu eylemleri bir taktik haline getirmenin ta kendisidir. Açlık grevi eyleminin “tabutluk” larda dahi sürmesi, insanın bizzat kendi “malzemesi” olan bedeni aracılığı ile hayatını yeniden örgütleme idealini ifade etmektedir.

4.3.3.6. Açlık Grevi Eyleminde Beden Algısı

“Beden, bir üniformadır!

Beden, silahlı bir ordudur!

Beden, eylemin şiddet biçimidir!

Beden, intikamın gücüdür!

Beden, savaşımın içindedir!

Beden, bir özne olarak kendini açığa çıkarır!

Beden, bir araç değildir, amaçtır!

Beden, anlam taşır, bağ kurar, haykırır, ispatlar, alt üst eder!”

(Italo Calvino)

Açlık grevi eyleminin bizzat kendisi olan bedenin, bir direniş formuna nasıl bürünebildiği sorunsalı, “organsız beden” kavramında tartışılabilir. Bedenin bir üretim modeli ile açıklanması, Deleuze ve Guattari’nin dediği gibi, her şeyin üretim olması ile ilişkilendirilmektedir: Üretimlerin üretimleri, eylemlerin ve tutkuların; dağıtımların ve gönderim noktalarının; tüketimlerin üretimleri, bedensel hazların, kaygıların ve acıların (2014: 17). Arzuları ile çeşitli eylemliliklerde bulunan organsız beden, bir üretim fabrikasına dönüşmüştür. Arzu üretimi, biyolojik ve psikanalitik temelini, siyasal bir temel ile buluşturur; çünkü organsız beden, her türlü hiyerarşiye ve organizma fikrine karşıt gelişmektedir. Mutlu’nun dediği üzere, organsız beden biyolojik olduğu kadar kolektif ve politiktir de; onun üzerinde düzenlemeler yapılır ve bozulur, düzenlemelerinin veya kaçış çizgilerinin yersiz-yurtsuzlaşma noktalarını taşıyan odur. Değişime uğrar. Eğer organsız beden adını veriyorsam, bu onun her tür örgütlenme

katmanlarına, organizmanınkilere ve aynı zamanda da iktidar örgütlenmelerine karşı olduğundan dolayıdır (aktaran Mutlu, 2005: 41).

Bedenin her organı ile dolayına girdiği ve mücadele alanına dönüştüğü açlık grevleri eylemlerinde, talep edilenlerin gerçekleştirilmesi doğrultusunda, önemli bir arzu üretimi söz konusudur. Bu arzular çerçevesinde gerçekleştirilen eylemin neden beden ile bütünleşik bir şekilde geliştirildiği ve bedenin eylem formunda nasıl kullanıldığı, bu çalışmanın odak noktalarından biridir. Beden argümanının nasıl bir tutumla sergilendiği meselesi, görüşmecilerin dediği üzere, “topyekûn bir reddediş” tavrıdır;

“Bedenden başka yapacak bir şey yok çünkü. Hem o koşulları değiştirmek için yapıyorsun hem de bir kararlılığı sürdürüyorsun.” (Net, 15 Ekim 2015, Beyoğlu)

“Bu bir oyun, fantezi değil çünkü çok ağır bedelleri var. Kaç kere ölümün kıyısından geçtim ben de. Bu sadece cezaeviyle sınırlı değil. Bu işi en çok rahatsız edenler en çok tırpalanır. Bu bir ahlaki duruş ve buradan sisteme karşı direniş çıkarmak.” (Ceylan, 19 Mart 2016, Beşiktaş)

“Zaten dışarıdaki sistem seni birey olarak görmek istemese de seni birey olarak cezalandırıyor, tehdit olarak görüyor seni ve birey olarak hapsediyor. Sen onun gözünde aynılaşıyorsun, yok oluyorsun, seni orada yok ediyor. Bedenini kullanmak demek sisteme karşı bir tavır, diğer yandan cezaevinin kendine has o işleyişine karşı da bir tavır. Sana yiyecek, yatacak bir yer veriyorum diyor, sen bunları reddetmiş oluyorsun, kullanmıyorsun. Bence o yüzden her ikisine karşı da bir bedenini bir araç olarak bir duruş sergiliyorsun onlara karşı. Bunu başka hiçbir yöntemle yapmıyorsun, yazmıyorsun, tamamen kendi bedenini kullanıyorsun.” (Anahtar, 18 Mart 2016, Beyoğlu)

Bedenin bir direniş yöntemi olarak sergilenmesi, hem mevcut koşulların değişmesi için yapılacak en son ve etkili stratejilerden biridir hem de beden, bu karşı çıkışı geliştirirken, biyopolitik kapatılmaya karşı cezalandırılan, ıslah edilen fikirleri ve bedeni, benliğini, kimliğini bir tavır ve duruş olarak şekillendirmektedir. Bu noktada, Spinoza'nın bedeni merkeze alışı önemlidir. Şöyle ki; sayısız etkilenimler odağıdır eylem, eylemlerin hepsi birbiriyle orada pekişir. Eylemlerin kaynağıysa bedendir, bedendedir. Böylece insan bedeni, eyleme gücünü azaltan ya da arttıran pek çok biçimlerde etkilenmektedir. Bedense, yapabildiğince, kendine özgü yapısı gereği, kendi varlığını sürdürmeye çalışır. Beden, bir istekler bütünüdür; her biri bir birey olan nice

bireylere özgü isteklerin toplamından oluşur (Uygur, 2014: 135). Açlık grevi iradesi ile bir araya gelen bedenler, istekleri, idealleri ve talepler bütünü doğrultusunda çeşitli etkileşim ve dolayımında bulunarak, bu eylemin bütünsel-kolektif yönünü ortaya çıkarmaktadır.

Yıldırım'a göre de, açlık grevleri, bedenin siyasetle temasını görünür kılan en sembolik olaylardır; siyasal fikir ve olayların fiziksel beden üzerinden karşılıklı olarak nasıl bir çekişmeye girdiğinin göstergesidir. Söz konusu çekişme, egemenin koyduğu kurallar ile ona karşı çıkan, direnen düşünceler arasında artık sadece fikrîsel bir ayrım değil, yaşamsal bir ayrım olduğunu gösterir. Tıpkı savaşlar gibi, haklılık ya da haksızlık tartışmanın ötesinde, insan bedeni siyasal alanın merkezi haline gelir. Artık mesele, ölüm-yaşam arasındaysa, hiçbir siyasi yaklaşımın önemi kalmaz. Çünkü hayatta kalma, yaşamak ve yaşatmaktır esas olan. Açlık grevi de, siyaseti kendi açısından bitirir. Oysaki bedenleri yöneten bir siyasete karşı, insanların kendi hayatlarında söz sahibi olmak istemeleri, biyosiyasetin kurallarını tersine çevirme gücüne sahiptir (Yıldırım, 2012). Harcanabilir bedenler üzerinden kendini kuran ve yaşatan egemene karşı bedenin ölüme yatırılması, içeride bir güç dengesi yaratabilen mahpus öznelerin direngenliğinin ve kendini gerçekleştirme çabasının politikasıdır. Bu nedenle kimi zaman beden, bir savunma ve saldırı kalkanı olarak araçsallaştırılmıştır. Bu paralelde Torlak'ın bahsettiği üzere, burada bedenlerin bir araya gelerek, örgütlenerek kolektif bir beden oluşturmaları mümkündür. Bedenin potansiyelinin farkına varmak, onu sisteme karşı bir direniş aracı olarak kullanmak, egemenleri tehdit eder. Bu tekil ya da kolektif bedeni ortadan kaldırmaya çalışır ve bunun çeşitli araçları vardır. Hapishane bu araçların kuşkusuz en sistemli ve en işlevselidir. Bedeni kolektivitesinden ve ekosisteminden ayırarak kurutmaya çalışmak, yetmezse potansiyelini dışa vurmasını sağlayacak fiziksel gücünü yok etmek adına işkence yapmak ve nihayet bedeni infaz etmek, yok etmek. Karşılarında ise tekil ya da kolektif bir beden, onların bedenlerini kullanma biçimlerine ve kendi bedenleriyle ve diğer bedenlerle kurdukları ilişkiye meydan okumaktadır. Egemenlik, mekân ve beden üçgeninde düşünüldüğünde, önümüzdeki meselelerden ilki, 'mekânı tutabilmek adına bedenimizi bir direniş alanı olarak yeniden kurgulamaktır'. İkincisi bu kurgulama dâhilinde bedenlerimizi daha kalabalık, daha çok sesli ve daha çok yürekli kolektif bedenlere dönüştürmemiz gerekmektedir. Zira mekânı

ancak kolektif bedenler ve ancak direniş tutabilmektedir (Torlak, 2010). Kolektif bedenlerin direniş dönüşümünde katılımcılar şunları söylemiştir:

“Sesimizi duyurabileceğimiz, bedenimizden başka bir silahımız yoktu. Bedenimizle-açlığımızla konuştuk.” (Hevi, 11 Mart 2016, Almanya)

“Başka bir çaren yok ki, gelip beş-on kişi sana giriyor ellerinde coplarla, sopalarla ve senin elinde bir şey yok. Küçük bir şey bile yok. Hiç gözümü kırpmadım bu yüzden dersem, inan bana yalan olmaz. Evet, bedenim benim bir nevi silahımdı. Bana uygulanmak istenen her onursuzluk zerresine karşı bir kalkanımdı. Hadi oradan denebilir ama “insan olan herkes bir yol seçmek zorunda orada, ya tavır alacaksın tüm yapılanlara, direneceksin, sonunda ölüm bile olsa ya da onların her dediğini yapacaksın, sen sen olmaktan çıkacaksın, kendine yabancılaşacaksın, yaşamak için ihanet edeceksin, sırtını döneceksin gerekirse bir hayvan gibi parçalayacaksın. Maalesef! Yaşam çelişkiler yumağı.” (Sürgün, 24 Mart 2016, Almanya)

Tam da bedenin bir direniş biçimi olarak kullanılması, tek başına koşulların değişimini hedefliyor gibi gözükse de asıl olan şey, sisteme ve egemenin tüm uygulamalarına karşı kimliğin-benliğin korunmasıdır. Ki F tiplerine karşı çıkma talebi dahi, yalnızca mekânsal bir talep değildir, tecrit ve kişiliksizleştirme politikasına karşı onuruna ve kendine sahip çıkabilmektir. Taleplerin büyük ve kapsamlı olması gerekmediğini, Akkoç şöyle dile getirmektedir: Birtakım somut politik talepler, eylemin görünür amacı olarak söyleme dökülmüştür. Ceza infaz sisteminin mikro uygulamaları direnişin nedeni olabilir: soğuk akan sular, tuzsuz çorbalar, yetersiz battaniyeler, mektup yasakları... Sıradan, apolitik gerekçeler hapisane ortamında hızla politikleşme kapasitesine sahiptir. Bunun nedeni hapishanelerin siyasi iktidarın doğrudan tezahür ettiği kurumsal mekânlar olmasıdır. Elbette mikro gerekçelerin yanı sıra, genel uygulamalardan ötürü de açlık grevlerine meyledilebilir: kaba dayak ve işkence, taciz ve tecavüz, ceza infaz memurlarının sistematik baskısı, hücre cezaları, hak ihlalleri bunların başında gelir. Ölüm oruçları, öne sürdüğü taleplerinde öncelikle ve ilk olarak, cezaevlerinin koşullarını hedef alır. Genişliği, söylemi hapishanenin bütünlüğü ile sınırlıdır. Toplum ilgilendiren talepler zikredilebilir ama hapishanelerdeki uygulamalara kıyasla hep ikincil kalır bunlar. Öte yandan, eylemin aktörleri, taleplerin *büsütün* karşılanamayacağını, güçler dengesini gözeterek, az çok farkındadır. Siyasi iktidarla sürdürülen mücadelenin talepler ekseninde işleyen görünen yüzünün arka bölümünde

bir başka politik strateji varlığını duyurur: kamuya nüfuz etmek, siyasi iktidarın kamu nazarındaki meşruiyetinin altını oymak ve mümkünse toplumsal bir mobilizasyona yakıt sağlamak... (Akkoç, 2012). Talepler dizisi doğrultusunda;

“Cezaevlerinde kazanımsız biten her direniş, büyük bir kayıp demektir. 10 noktasında başladığınız, amacınız 20 noktasına gitmezse, hiç olmazsa 12-13 noktasına gitmeden bırakıyorsanız, bu sizin 5 noktasına düşeceğiniz anlamına gelir. Şimdi bu durumda dolayısıyla, çaresizlikle bile olsa devam etmekten başka bir çare gelmiyor aklıma. Burada yapılabilecek tek şey, bu tür mücadelenin dışarıdaki başka tür mücadelelerle güçlü bir şekilde birleştirilmesi olabilirdi. Burada da 19 Aralık operasyonlarının, cezaevine değil, ülkeye yönelik bir operasyon olduğu yönündeki tespitimizdi, yani biz öyle düşünüyoruz. Şu anki verilerimle ben daha iyi bir taktik ve strateji öneremiyorum; ama mevcut olanın da iyi olmadığını görmüyorum.” (Metafor, 28 Nisan 2016, Kızılay)

Hukuk içerisinde hukuk mekanizmalarını aşındıran bir adalete dayanan talepler dizisi, başlangıçta mikro bir karşı koyuş ve pazarlık sonucunda gelişen bir kabulleniş gibi gözükse de, siyasi mahpus olan katılımcıların da söylediği gibi, egemen(ler)in konumunu sarsması ve güç dengesini koruyabildiği oranda da eyleme devam ederek özne oluşu, sistemsel bir topyekûn reddediş tavrının göstergesidir.

“Aslında kendin olarak kalabilmekle alakalı bir şey. Ben belki F tipine götürüldüğümüzde bize tekmil dayatıldı. Ben tekmele karşı çıktığım için dayak yemiş olabilirim; ama şunu biliyorduk hepimiz: Bu iş tekmele başlayacaktı, belki marşların ezberletilmesi, tek tip kıyafet giydirilmesine, yakana suçlu kartı takılmasıyla devam edecekti. O yüzden tek başına direnmiş gibi görünebilirim tekmil verilmesine. Aslında ama burada kendi yaşam biçimin var, kendi yaşamın üzerinde söz sahibi olabilme durumu var. Burada da sana bir yaşamın dayatılması ve senin yaşantın üzerinde hapisane iradesinin söz sahibi olabilmesi var. Biz aslında kendi yaşantımız üzerinde söz sahibi olabilmek için direndik. Bütün mesele kendin olarak kalabilmek, kimliğini, kişiliğini koruyabilmektir. Bedenimizden başka karşı koyabilecek bir argümanımız yoktu. İktidar bütün saldırılarını senin bedeninin üzerinden geliştiriyordu, sen de direnişlerini kendi bedeninin üzerinden kurguluyabiliyordun. Başka ne yapabilirsin ki? Hücredeki bir şeyi eline alıp karşı koyabilirsin ama çekçeğin sopasının dışında kullanabileceğin bir şey yok. O nedenle bedeninin üzerinden bir karşı koyuş örgütleyebiliyorsun hapisanede.” (Bilgin, 20 Mart 2016, Beyoğlu)

Kolektif bir araya gelişlerle etkileşime giren organsız bedenler, politik bir zeminde buluşarak toplumsal bir reddediş tutumu içerisinde kesintiler ve aşınmalar yaratarak, siyasi mahpuslar bedenleri ile bir varoluş mücadelesi içerisinde özne olarak yer almakta ve kendi hayatlarında söz sahibi olabilmektedir. Deleuze ve Guattari'nin de dediği gibi, arzulama makinelerinde her şey aynı anda işler, ama parçalarını asla bir araya getirmeyen bir toplam içindeki boşluklar ve yırtılmalar, bozulmalar ve yetersizlikler ve kısa devreler, mesafeler ve parçalanmalar halinde. Böyledir; çünkü kesilmeler üretkendir ve bizatihi yeni-birlikteliklerdir (2014: 67).“Özne”lik savaşımı içerisinde, organsız bedenlerin taşıdıkları potansiyel gücün arzuları sayesinde üretilen eylemlilikler; siyasi mahpusların geliştirdiği direniş, Scott'un söylediği üzere, basit bir şekilde maddi temellükten değil, o sömürüyü niteleyen kişisel aşağılamalar örüntüsünden kaynaklanır. Onur, hem çok özel hem de çok kamusal bir niteliktir. Başka hiç kimse görmediği ya da duymadığı halde, kişinin onuru başka biri tarafından kırılabilir. Ancak yeterince açık olan nokta, kamu önünde yapıldığında onur kırıcı herhangi bir hareketin ağırlığının çok fazla artmasıdır. Bir hakaret, küçümseyici bir bakış, fiziksel aşağılama, kişinin karakterine ve itibarına yönelik bir saldırı, bir kabalık, izleyiciler önünde yapıldığında, hemen her zaman daha çok yaralayıcıdır. Bu kısıtlı toplumsal çerçevede, tabi olana, tahakkümün aşağılamalarından kısmen kaçınabileceği bir sığınak sağlanır. Aynı ya da daha kötü aşağılamalara, aynı itaat koşullarına maruz kaldıkları için, bir onur, olumsuzlama ve adalet söylemi yaratma konusunda çıkarları ortaktır (2014: 176-180).

4.3.3.7. Açlık Grevi Eyleminin Diğer Eylem Biçimleri ile Karşılaştırılması

Biyo-politik bir kapatılma ve disiplin karşısında kendi hayatları üzerinde söz sahibi olmak adına iktidar ve küçük egemenler diyebileceğimiz gardiyanlar, hapishane yönetime karşı mevcut olan üzerinden hareket eden mahpuslar, çeşitli direniş ve eylem formları geliştirmektedir. Görünürde daha “temel” ve kimi zaman “anlık” diyebileceğimiz sayım vermeme, rehin alma, barikat kurma gibi eylemleri ile ölüm ve yaşam arasındaki çizgide yer alan ölüm orucu, kendini yakma gibi eylemlerle birlikte, açlık grevi eylemi mukayese edilmektedir. Karşılaştırma, eylemler arasında bir üstünlük veyahut hiyerarşi olduğu gibi bir iddia ile yapılmamakta, beden ile yaratılan eylemlerin hem iktidar hem de kamuoyu üzerindeki etkisi ve sonuçları araştırılmaktadır. Aynı

zamanda eylemlerin sonuçları açısından da, vücutta yarattığı fiziksel ve manevi yönden tahribatın dereceleri farklıdır. Bu anlamda görüşmecilerden bir karşılaştırmaya gitmeleri istenmiştir. Katılımcılar, yaptıkları çeşitli eylem biçimlerinin, dönemsel koşullara ve karşıdan gelen saldırı durumlarına göre değiştiğine dair ortak fikirdedirler.

“Bulduğun konuma, mekâna, döneme göre değişir. Mesela F tipinde bunları yapamazsın. Hücrede kendini ölüme yatırmaktan başka yani ranzaya vursan zaten ses yalıtılmış. Biz ranzaya, kapıya vurma eylemleri yaptık tabi. Bazen de sonuç almayacağını bilsen de yapacağımızı yaptık.” (Ceylan, 19 Mart 2016, Beşiktaş)

“Bunun bir hiyerarşisi yok cezaevinde yapılan hiçbir eylem arasında. Çünkü görüşe çıkmamak ile açlık grevine yatıp bedenini kullanmak arasında pek bir fark yok. Sonuçları açısından, yaşanan duyguda, duygu dünyasında ve fiziksel olarak yarattığı tahribat dereceleri farklı olabilir; ama yaratacağı etki, bunlar elmayla armudu karşılaştırmak gibi farklılar yani. Aralarında hiyerarşi kuramam. Tabi ki bedenini kullanmak farklı. Kolay değil kendini yakarak, onu hissederek ölmek. Açlık grevi de öyle, hissederek ölmek. Bence bunların etkisi çok daha fazla olmuştur kamuoyunda.” (Anahtar, 18 Mart 2016, Beyoğlu)

Açlık grevi gibi, ölüm üzerinden bir form olan ölüm orucu ve kendini yakma eylemleri, politik zemin ve koşullar ile alakalı olsa da, çoğunlukla daha fazla ses getirebilmektedir. Ölüm riskinin, devletin mahpusun yaşamını korumakla sorumlu olduğu hapisanelerde, önemli bir baskı ve tehdit unsuru olduğu, katılımcılar tarafından kabul edilmektedir. Sinema ve Güler’in ifadelerinden anlaşılacağı üzere;

“Eylem şansın yok aslında baktığın zaman cezaevi koşullarında, en güçlü durabileceğin şey baktığın zaman ölüm orucu meselesidir. Yani orada senin ölümün üzerinden kamuoyu yaratıyorsun, teşhir ediyorsun devleti; belki olur da senin ölümünden korkar, rahatsızlık duyar, uluslararası çevrelerden, kendi toplumundan falan burada bir sıkıştırma aracı olarak kullanıyorsun onu. Ama her dönem işe yaramayabiliyor, devletin öyle anlarına denk gelebilir ki bin kişi de ölsen umurunda olmayabilir. Dolayısıyla yaşadığı dönem kendi özgünlükleri içinde gerçekleşti. Yani öyle bir dönem olur ki on beşinci günde de kazanabilirsin, bir insan hayatını kaybetti sarsıcı çok büyük bir şeye dönüşebilir. Bu tamamen koşulla ilgili bir şey, yani dışarıyla bağlantılı kitle hareketiyle de çok bağlantılı şeyler bunlar.” (Sinema, 26 Nisan 2016, Batıkent)

“Ölüm orucu kişinin tamamen kendisine, bedenine ölüme yatırdığı bir şey. Aslında açlık grevi de öyle; ama açlık grevi onun yanında çok naif kalıyor yani. Çünkü orada ölüm var, öleceğini biliyor. Bedenini ona karşı kullanıyor, elinde sadece bedeni var. Karşıdakine şu mesajı veriyor: Ben senin güvencen altındayım, senin tutsağınım, ben ölürsem sen bundan sorumlu olacaksın. Fakat şunu gördük 96’da devlet kesinlikle geri adım atmadı. Ben o süreci kazanımlar açısından çok net hatırlamıyorum ama ertelenme olmuştu bir süre. 99’da biz şunu gördük ki bu kandırmacaymış, oyalamaymış. Belki devlet de kendini orada sınıdı; bunlar böyle bir şey yaptılar ama biz nasıl yaklaşsak acaba, kamuoyunun belki tepkisini sınıdı hani ölüm oruçları karşısındaki tepkisini, onların dışarıdaki kitlesini, ne kadar savunabiliyorlar ya da uluslar arası arenada ne kadar yankı buluyor.” (Güler, 20 Mart 2016, Üsküdar)

Merkezi beden olan eylemler içerisinde açlık grevi, ölüm orucu eylemine göre daha farklı bir yere oturmaktadır. Açlık grevi eylemi, ölüm orucuna giden yolda bir aşama gibi görülebilir. Yani açlık grevi ile istenilen sonuç alınmadığı noktada eylem, ölüm orucuna çevrilmektedir. Beslenme yöntemi nedeniyle vücudun mahrumiyet düzeyinin arttırıldığı ölüm orucu eyleminde, ölüme daha yakın olunmakla birlikte, görüşmeciler, ölümün her zaman beklenen tepkiyi ve yankıyı bulamadığını belirtmişlerdir.

“İçeride yapılabilecek eylem biçimleri arasında bir tek hiyerarşi, basın açıklaması yapmak ile kurulabilir. Ama onun haricinde bir hiyerarşi kurulabilecek bir durum yok çok fazla. Rehin almak ve barikat kurmak eylemleri, daha spontane gelişen ve doğrudan saldırı durumlarında yaşanan bir şey daha topyekun ve hücre sistemine geçilmemesi için gibi bir durumu barikatla değiştirebilme olasılığın yoktur. Basın açıklamasını bir kenara bırakırsak, bir hiyerarşi yok. Açlık grevi ile ölüm orucu arasında hiyerarşi var. Temel farklar var aralarında; açlık grevine başladığında, süreli ya süresizdir. Dersin ki süreli ise 40 gün sürecek ve bitecek. Bu daha çok bir protesto biçimindedir ve talep ettiğin şeyi duyurmaktır. Ama ölüm orucu meselesi, ben şunu talep ediyorum ve talep gerçekleşene kadar sürdürücem demek oluyor. O yüzden 45 güne kadar açlık grevi, 45 güne kadar çözmezsen, ölüm orucu olacak ve biz ekipler olarak devam ettireceğiz demektir. Diğerleriyle hiyerarşi kurmak çok doğru değil; çünkü spontane bir saldırı mı var barikat kurmak olabilir ama sistemli bir saldırı mı var o zaman açlık grevleri ve ölüm oruçları olabilir.” (Bilgin, 20 Mart 2016, Beyoğlu)

Görüşmecilerin de bahsettiği üzere açlık grevi eylemi, mevcut durumu protesto ederek kamuoyunun tepkisini çekmek ve sonucunda taleplerin karşılanması sağlamak

amaçlanmaktadır. Eylem süreli olarak belirlenir ve talepler karşılanana kadar ise süresiz bir şekilde devam ettirilir. Peki, bu minvalde, açlık grevi eyleminde amaçlar çerçevesinde bedenin ortaya konması; yani ölüm ve yaşam arasındaki ince çizgide yürütülen bu siyaset tarzı, intihar eylemleri ile benzerlik taşımakta mıdır?

Açlık Grevinde Yaşam ve Ölüm Diyalektiğinde İntihar Eylemi

Bu çalışma kapsamında kastedilen intihar eylemi, her ne kadar bireysel bir duruş gibi gözükse de, bir ideal veya hedeflenen fikir/fikirler uğruna gerçekleştirilen bir nitelikte ele alınmaktadır. Ölümün yaratmaya çalıştığı duyarlılık, intihar eylemlerinde de kimi zaman söz konusu olabilmektedir. Bu doğrultuda, bu eylemler arasında bir karşılaştırmaya gitmeleri istendiğinde katılımcıların hemen hemen hepsi, amaç ve stratejik bakımdan eylemlerin birbirinden farklı olduğunu vurgulamıştır.

“Açlık grevi eylemi ve intihar eylemi arasında bir benzerlik göremiyorum. Açlık grevleri, insanın ‘açlığıyla’, mümkün olduğu kadar uzun bir süre kamuoyunun dikkatini süreklileştirmeyi hedefler. Hedef ‘ölmek’ değildir. Kesinlikle ölmek değildir! İntihar eyleminde ‘ölümle’anlık bir mesaj verilmeye çalışılır.” (Hevi, 11 Mart 2016, Almanya)

İntihar eylemlerinde doğrudan ölüm amaçlanmakta iken, açlık grevi ve ölüm orucu eylemlerinde var olan ölüme yürüme hususu, temel olarak içinde ölüm fikrini barındırmaz. Mahpuslar bu eylemlere giderken, böyle bir ihtimal olsa dahi, tam anlamıyla akıllarında ölüm düşüncesi yoktur, daha çok belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesi inancı söz konusudur ve bu yolda da, “umut”, “değişim-dönüşüm” ve adalet talebi yenilenmektedir. Böylesi bir ideal ile şekillendirilen siyaset biçimi, ölüme karşı; ama ölüme içkin bir biçimde yaşamın kutsanması anlamına gelebilmektedir. Neyin değerli neyin yaşamaya değmez olduğuna karar veren biyopolitik modern iktidara karşı kendi hayatları üzerinde söz sahibi olmak isteyen siyasi mahpuslar, bedenleri ile kimlikleri ve kişiliklerini yeniden üreterek, özne konumuna gelebilmektedir. Hapishane içerisinde “düşük” kalitede veya şiddete dayalı bir yaşama sahip olmaktansa, ölüme yürüme aracılığı ile alternatif bir yaşam kurmaya çalışmak, tercih edilebilir bir hak arayışıdır.

“Biz tutuklandık, herkes ölüm orucunda, açlık grevinde. Zaten özel dönemdesin, yaşamdan kopartılmışsın kapalı bir alanda. Onun da üstüne insanların ölüme doğru yürüdüğü, 3 ay sonra ölümlerin başladığı, bazen üst

üste ölüm haberlerinin alındığı özel bir süreçtesin. Sanırım bizi ayakta tutan şeydi, kendimizi öyle kodlamıştık: “Hayat sürüyor”. Ölmeyecez, sonuna kadar direncez, alınan kararlara uyucuz. İki kere ölüm orucuna girdim ben. 10 litre içtim ikincisinde yani gereklilikleri yerine getirilecek; ama ölüme yürüyoruz, direniyoruz bir eylemin içinde durabileceğimiz kadar dendi. Mesela ben 100’lü günlerimde bile hala temizlik sıram değiştirilmiyordu. Beyni, bedeni “hayat sürüyor” a kodluyorduk.” (Ceylan, 19 Mart 2016, Beşiktaş)

Diğer yandan görüşmeciler, intihar eylemi ile kendini yakma ve ölüm orucu eylemleri arasında bir kıyaslamaya gitmiştir.

“İntihar etmek kendi hayatını sonlandırmaksa kendi kararınla, psikolojik nedenlerle eğer bunu çok devrimci bulmam. Ama yine de çok zor bir karar. Fakat bir taraftan ölüm orucu da kendini yavaş yavaş öldürmek. Diğeri hiç değilse hızlı, asıyorsan asıyorsun, ilaç içiyorsun başka araçlar kullanıyorsun bomba ya da kendini bir ateşle yakmak mesela. Ama ölüm orucunun bence hiçbirisiyle kıyaslanamayacak bir yanı var; yavaş yavaş öldürmek, bu bir süreç çünkü. Amaç olarak bence çok da farklı değiller. Neyi amaçladığın, mesela siyasi bir amaçla yapıyorsan mesela, bunun uzun sürmesi kamuoyu yaratabilir, diğeri de uzun sürecek etkiyi bir anda yaratabilir. Bazen de duyarsızlaşır kamuoyu.” (Anahtar, 18 Mart 2016, Beyoğlu)

Ölüm orucu eyleminde, potansiyel anlamda yavaş yavaş ölüm gibi bir süreç varken, kendini yakma eyleminde intihar eylemine benzer olarak, birtakım araçlarla yapılan daha anlık bir ölüm söz konusudur. Hapishanelerde kendini yakarak feda etme ise ideolojik bir çerçeveden bakılınca, bireyin siyasi bir strateji ile hareket edip, “bir şeyleri durdurabilme ya da değiştirebilme” umudunu ve inancını içermektedir intihar eyleminden farklı olarak. Bilgin’in aktarımları, bu farkı ortaya koymaktadır:

“İntihar, bir açmazın sonucunda herhangi bir çıkar yol görmeyip yaşamını sona erdirmek hali, bir umutsuzlukla beraber gerçekleşen bir şey. Bir şeyi umut ettiğin için intihar etmezsin, bir şey değişsin diye intihar etmezsin. Ama feda eylemlerinde ya da herhangi bir siyasal güdü ile yapılan eylemlerde, sen bir şeyi talep ediyorsundur ve onu gerçekleştirebilme umudun olduğu için onu yapıyorsundur. Bu nedenle bu tür eylemler intihar eylemleri olarak nitelendirilmemeli. Kendi ideolojisi çerçevesinde bir şeylere inandığı için bir şeyleri yapabiliyor insanlar. O yüzden hani karşılaştıracaksak feda eylemleri ile olabilir. Feda eylemlerinde çok taktiksel bir mesele var: Bu hayata dönüş operasyonu sırasında Kürt

siyaseti dışında ilk defa yaşandı, insanlar kendini yaktılar. Çünkü operasyonları durdurabileceklerini düşünüyorlardı. Kendi kararlılıklarını gösterebilme ve üzerimize daha fazla gelme demektir. Aslında bir mesajdı, kendini ortaya koydun. İkisi arasında temel fark, taktikseldi.” (Bilgin, 20 Mart 2016, Beyoğlu)

Görüşmecilerin ortaya koyduğu gibi, intihar eylemleri ve beden üzerinden gerçekleştirilen açlık grevi ve ölüm oruçları arasında önemli oranda farklılıklar vardır. Bununla birlikte, ölüme yürünen yolda bu bireye, eylemin “ağırlığı”ndan ve eylemi yapan kişinin bu eylemi içselleştirip, eyleme ve yapılanmaya bağlı kalması istendiğinden dolayı bir “kahramanlık” atfedilmektedir ve ölümle sonuçlandığı noktada ise kimi zaman intihar eylemlerinde olduğu gibi, dini bir referans ile ideolojik inanç benzerliği kurularak, “şehitlik” mertebesi verilmektedir. Katılımcıların verdiği örnekler, bu konuyu aydınlatmaktadır;

“Bazı siyasetlerde vardı aslında şahadete yükseltme, ölünce cennete gitme yani aslında kahraman olma vardı. Bizimkilerde böyle bir şey yoktu, o yüzden hiç öyle düşünmedim. Hiç öleceğimi düşünmedim. Belki kafama şunu koymuştum: 300-400’lü günler demiştim. Hatta mahkeme kararını beklemiyorduk hiç biz. Tahliye dediğinde aman tanrım dedim, çocuğumu elimden alıyorlar. Beslediğim, büyüttüğüm, emek verdiğim bir şeydi. Hatta çıktuktan sonra beni tekrar gözaltına aldılar. Ölüm orucuna devam ettim, tekrar tutuklanabilirim diyordum. Bilmem onun kahramanlıkla bir alakası var belki. Kahramanlar intihar etmez ama sen savaşarak ölüyorsun. İntihar değil kesinlikle.” (Ceylan, 19 Mart 2016, Beşiktaş)

“Oradaki temel benzerlik kutsallaştırma meselesi. Dini yapılarda da bir kutsallaştırma ve daha aşkın bir şeyi ifade etme durumu var, devrimci yapılarda da aynı şey var. Kendi idealin için ya da kendinden daha yüce bir amaç için yaşantını sona erdiriyorsan sana bir kutsallık atfediliyor. Bu 96 ölüm orucu sonrası, bu tartışmayı ben ilk defa TİKP’in kurucularından birisinden duymuştum. Kerbela kültürü demişti bana, sol örgütler hala bu kültürle yaşıyor demişti. Sonuna kadar gidersin, ölürsün ve şehit olursun. Burada herhalde örgüt psikolojisi diye bir şey alanı var, o alana girip oradan tartışma gerekiyor. Bu örgütlerin kendi varlığını koruyabilmesi ve eğer silahlı bir örgütse, katı bir emir-komutanın haricinde, insanların yaşamını sona erdirebileceği bir iradeyi ve inancı sürdürebilmesi ona bir kutsallık atfetmesi ile mümkün. Bunun dışında olabilmemesinin imkânı yok. Devrimci inanç ya da dini inanç, işin içinde bir inanç var. O inanç sana var olanın ötesinde bir zemin sunuyor. O zaman işte sen kendi yaşantını sona erdirdiğinde, yüce bir amaç için bir şey yaptığını düşünüyorsun. Bunun için

kendi elinle inancın için yaşamına son verebiliyorsun.” (Bilgin, 20 Mart 2016, Beyoğlu)

Yaşama ya da ölüme kutsallık atfetme veyahut onları lanetleme diyalektiği içerisinde, klasik bir politik eylemlilikten ve direniş taktiklerinden çok daha öte bir şeyler bulunmaktadır. Ölüm ve yaşam arasındaki ince çizgideki fark, giderek görünmez olur; bireyin kendi yaşamını ortaya koyarak ölüme yürümesi, Serin’in ölüm oruçlarının etiği ve politikası adlı tezinde dediği üzere, bir başkasının sorumluluğunu alma, başkasına yaşam verme düşüncesidir ve ölüm, askıya alınır, gecikir. “Ben” in gönüllülük esasına dayalı eylemi, kişiyi özne yaparken, “biz” i de kolektif özne yapar. Aynı zamanda, beden ile gerçekleştirilen bu eylem biçiminde, dini referans ve politik çerçevenin birlikteliğini gösteren bedeni kurbanlaştırma söz konusudur. Çünkü birinin ölümü, hem diğerinin özgürleşmesi ve sisteme karşı özne olması iken hem de onun, ölme hakkı üzerinden gelecekte kurban olma ihtimalini getirebilecek bir durumdur (Serin, 2013). Bu döngü, ölüm orucu ve açlık grevi eylemini farklı bir noktaya taşımaktadır. Sistemin tahakkümüne karşı alternatif-adil bir yaşam inşa etme umudu ve inancı, mahpus öznelerle örgütlenme içerisinde kolektif bir bağ kurarak kolektif bir kurtuluş imkânı vermektedir. Mahpusların ortak çıkardığı bir kitapta belirttikleri gibi, “ölüm orucu eylemi, ölmeye yatmak değil, dayatanların elindeki ölümün yenilmesidir” (Canım Feda, 2010: 205). Ölüme yaklaşma ya da ölümün gerçekleşmesi durumunda temel olarak, Serin’in söylediği üzere, ölüm hali, bir imza bırakır. Ölümün sonucunda gerçekleşecek başarı ya da başarısızlıktan ziyade artık ölüm, bir tanınma ve aynı zamanda yeniden doğmanın aracıdır (Serin, 2013). Serhıldan’ın ifadesindeki ölüm de, anlatılanlarla örtüşmektedir;

“Bir ölüm oruçcusu ölenlerden birinin sözü vardı: Bir kefen giyeceksen eğer sizin bize biçtiğiniz kefenler değil, bizim kendi kırmızı kefenlerimiz olacak diyor. Öleceksek biz kendi istediğimiz şekilde, kendi belirlediğimiz şekilde ölüyoruz diyor.” (Serhıldan, 28 Nisan 2016, Kızılay)

Ölümün bu denli mistikleştirilmesi, açlık grevi ve ölüm orucunu 2007’ye kadar devam ettiren siyasi yapılanmanın önemli bir kültürel ritüeli içerisinde de görünmektedir. Bu yapılanmandaki siyasi mahpuslar, ölüm orucu eylemine giderken, ellerine kına yakmaktadır. Bu kına kültürünün özü şudur:

“Halk kültüründeki folklorik öğeleri alma. Aşkmetaforu da var bence orada; zaferle veya ölümlle birleşiyor olmak. Kına, evlilik, nişanlılık, bağlanmanın simgesidir ya. Sen hem örgüte hem zafere hem ölüme neyse artık bağlanmış oluyorsun. Sembolik bir şey. Kavram olarak halklaşma kelimesini kullanır, halklaşma çabasına girdi. Özetle olumlu yönleri alma, olumsuz yönleri bırakmak; bir tür kapsayarak aşmak yani illa teorik olarak söyleyeceksek.” (Metafor, 28 Nisan 2016, Kızılay)

Kazanma inancı ile ölüme yürüyen siyasi mahpuslar, hem eyleme hem de yapılanmanın kendisine bağlılık göstererek, kolektif bedenlerin buluşmasını, birbirine bağlanmasını sağlamaktadır. Bu bağlılık, kimi zaman davanın-taleplerin geri planda kalmasına sebep olabilmektedir. Böylesi bir bakış açısı, Özgür’ün söylediği üzere, "Yaşasın ölüm orucu direnişimiz" gibi bir sloganda, direnişin ve ölümün kendisini amaç haline getiren, ölmeyi, geri kalanları kurtarma ya da davanın ilerlemesinin bir dayanağı değil, kendi başına kutsal bir eyleme dönüştüren bir mistisizmde simgelenmektedir (Özgür, 2001). Kolektifliğin kutsallığı, örgütsel yapılanmalar içerisinde beden üzerinden gerçekleştirilen açlık grevi ve ölüm orucu eylemlerinde vuku bulmaktadır. İlk açlık grevine girdiği zaman zorlandığı ve buna anlam veremediğini söyleyen Güler’e göre,

“Örgüt disiplininden dolayı bunu dile getiremiyorsun. İşin fiziksel ve psikolojik yönü devreye giriyor. Diyelim ki örnek verdiğim Diyarbakır Cezaevi ’ndeki olay oldu, arkadaşlarını öldürdüler ve o anda bir şey yapmak istiyorsun. Hiçbir şey yapamıyorsun, hadi şebeke işgal ettin o kadar ve yapabileceğin tek şey yine açlık grevi. Zaten tutsağın elindeki tek şey odur, bedenidir. Ya şebeke işgal edeceksin ya sayım vermeyeceksin. Ama açlık grevi seni daha çok rahatlatıyor. Niye? Çünkü kendine dervişler gibi çile çekerek biz de acı çekerek, aç kalarak orada onlar o zulmü yaşıyor ama ben de burada yemiyem, içmiyem. Bir şekilde kendini düşünsel olarak acıyı insanlarla açlık grevi yaparak kendini özdeşleştirmeye çalışıyorsun, onların acılarıyla kendininkini birleştirmeye çalışıyorsun. Açlık grevi yaparken bizi ayakta tutan çok önemli bir şey bu, bu inancı da aşan bir şey, çok insanlık haliyle alakalı bir şey. Benim arkadaşım ölürken ben burada yemek istemem, ben burada şey yapmalıyım ve o bir şey insanı çok rahatlatıyor, o anda aç kalıp kalmamanız umurunuzda bile olmuyor. İşlevsizsin orada, duvarı atlayıp gidemeyeceğine göre o yüzden açlık grevi yapıyorsun. Sayım verme, şebeke işgali birkaç gün yani. Ama bedensel olarak kendini onun içine soktuğun zaman psikolojik olarak kendini o arkadaşınla, yoldaşınla, hevalinle daha yakın hissediyorsun, böyle bir bağ kuruyorsun. Seni yıldırıyor. Fakat bu etki de yıllar yıllar geçtikçe zayıflamaya başlıyor sonuçlarını da gördükçe. 2000 sonrası daha da zayıflamaya başladı. Ben

kendimi rahatlatmak için yapıyorum aslında bunu, hiçbir etkim yok, vicdani olarak rahatlatıyorum. Senin yanında olduğumu ben aç kalarak gösteriyorum diyorum.” (Güler, 20 Mart 2016, Üsküdar)

Beden ile kurulan özdeşlik, Güler’in ifadesinden de anlaşılacağı üzere, somut bir kazanç sağlanmasa da, mahpusun siyasal bir etik içerisinde bakarak, vicdani olarak rahatlamasını sağlayabilmektedir.

4.3.3.8. Açlık Grevi Eylemine Bugünden Bir Bakış

Araştırmanın kapsamında 1996 ve 2000 yılında hapisanelerde kitlesel olarak gerçekleştirilen açlık grevi eylemi, Türkiye’de 2012 yılında bir kez daha yaşanmış ve 69 gün sürmüştür. 2012 yılında gerçekleşen açlık grevine, yalnızca Kürt siyasetinden mahpuslar gitmiş ve bu eylem, her eylemin ve dönemin kendi özgün şartlarından ötürü, daha farklı bir etki ve kamuoyu yaratmıştır. Bu anlamda görüşmecilerden, kendilerinden sonra yaşanan bu açlık grevini ve eylemin günümüzdeki anlam ve etkisini değerlendirmeleri istenmiştir. Bilgin’in bakış açısında, eylemlerin özgünlüğü vurgulanmıştır:

“96 ile 2000 ölüm oruçları tamamen birbirinden farklı etkiler yarattı, bu biraz kullanılan yöntemle de alakalıydı. Yani 50’li günlerden insanların yaşamını yitirdiği bir ölüm orucu ile bir insanın 300 gün ölüm orucuna devam ettiği durumun etkileri farklı. O yüzden hani 96’da neredeyse bütün ana akım medya dahi ölüm orucunu görmezden gelememişti, manşet manşet birinci sayfaların neredeyse tamamı artık 69.günlerine gelindiğinde, ölüm orucundan ve yaşamını yitiren insanlardan insan olarak söz ediyordu. Ama 96’dan çıkarılan derslerle devlet, işini çok iyi yaptı 2000’de. Tamamen kriminalize etti; bunlar zaten suçlu, bunlar zaten kendi insanlarını ölüme götürüyor, bu yüzden adı hayata dönüştü, bunlar şöyle terörist, buralar zaten terör okulu ve öğrenip dışarıya çıkıyorlar meselesini yaygınlaştırdılar ve basında olumlu bir haber çıkmasına dahi engel oldular. 2012’ye gelindiğinde, mesele biraz daha hapisane sisteminin kendisi ile değil, dışarıdaki talep ile alakalıydı. Bu nedenle, etki alanı da biraz kendi hitap ettiği kesim ile sınırlı kaldı. Ama zaten bunun ötesine geçebilme imkânı, devletin artık bu konuda psikolojik harp konusunda daha ustalaşmış olmasıyla alakalı bir şeydi, bundan dolayı zordu. Yani eylemlere baktığımızda yöntem aynı, ilk ikisi hapisanelere ilişkin talepler olarak gündeme geldi, diğeri dışarıya ilişkindi; ama etki alanları 96’dan sonraki 2000’de de, 2012’de de çok dağılmıştı.” (Bilgin, 20 Mart 2016, Beyoğlu)

2012 yılında yaşanan eylem, hapishaneler içerisinde aynı yöntem ile gerçekleştirilmiş olsa da, görüşmecilerin ortaklaştığı nokta, talep edilenlerin hapishane sistemi ile alakalı olmadığı ve belli bir kesime hitap ederek, kamuoyu oluştursa da kısıtlı kaldığıdır. Bunun arka planında ise 2000 yılında siyasi örgütlenmelerin birlikte başlattığı açlık grevi ve ölüm orucu eylemlerini giderek bırakması ve eylemin hem iktidara hem de dışarıya yönelik etki alanının daralması vardır. Bununla birlikte, eylemin yaşandığı koşulların haricinde, hapishanelerdeki açlık grevlerinin artık eskiye nazaran seslilik yaratamadığı söylenmiştir. Katılımcıların aktarımlarına göre;

“Eylemi eleştirmiyorum. Eylemin kazanımını, birlikteliği sağlasaydık, F tipleri olmazdı ya da böyle olmazdı. Belki F tipleri olurdu; ama 18-20 kişilik olurdu, daha insancıl olurdu. 2012’de amaçlar farklıydı. Medya hiç vermedi nerdeyse ve medyanın bir duyarsızlığı oldu.” (15 Ekim 2015, Beyoğlu)

“Ne için yaptığınız, toplumsal koşullar önemli bunun için. Şu anda cezaevlerindeki girse dışarıdaki katliamlar dursun diye, sence etkisi ne olur. Bence etkisi olmaz dışarıdaki katliamları durdurmak için. Toplumsal koşullar, yapacağınız ne ise onun için, mesela protesto eylemi için 5 gün açlık grevine girsek ve biz de protesto ediyoruz kamuoyunun sessizliğini desek. Lan cezaevlerinden bir ses çıkıyor denir, biz dışarıdaki insanlar da belki bir yerde kamuoyu yaratabilir. Şu koşullarda hapishanelere öyle bir rol biçersek, yok yani olmaz. 2012 deki beni çok etkilemişti. Bir süre gazetelere bile bakmamıştım. Çünkü ben ne olursa olsun en son, dışarıdaki herkes ölürse, çaresiz kalırsa, hapishanedekilere rol düşsün ve onlar ölüm orucuna girsin taraftarıyım. Bir kamuoyu oluştu, kimsenin orada ölmeleri istenmedi. Toplumsal konjonktürle çok ilgili, barış süreci vardı o zaman, toplumsal şiddet henüz yok. O yüzden birden insanların kulağına çarptı o, vicdanı olan herkesi bir araya getirebildi. Bugün biz hapishanedekiler kendimizi öldürecez deseler de, hiçbir etki yaratmayacak.” (Anahtar, 18 Mart 2016, Beyoğlu)

Diğer yandan eyleme giden siyasi mahpus katılımcılar, kendi dönemleri içerisinde bu eylemi gerçekleştirirken, politik zeminin gerekliliğine ve yapılması gerekenin bir şekilde yapıldığına inanmaktadır. Eyleme bugün baktıklarında, birtakım eksiklikleri olsa da ve tahribatlar yaratsa da, kimisi için son çare veyahut başka bir alternatif olmadığı için gerçekleştirilmiştir kimisi için de bu strateji, devlete karşı bir güç elde etmede zayıf kalmıştır. Vicdani bir rahatlama ve empati yapma haricinde, eylemin bedenlerine ve kendilerine verdiği zarar üzerinden değerlendiren Güler,

“Çok baktım bugünden o güne. Kendimizi o eylemlere girerek kendimizi daha rahat hissediyorduk, daha empati kurduğumuzu, destek olduğumuzu, arkadaşlarımızın yanında olduğumuzu gösteriyorduk. Açlık grevi aslında insanın kendi bedenini işkence etmek diyorum ya aslında çok da kullanmak istediğim bir terim değil. Başka bir şey koyamıyorum. Kendi bedenimizi bu kadar baskılamamalıydık, olan bizim sağlığımıza oluyor. Başka şeyler deneyebiliriz. O eylemin sonucu senin canına, sağlığına mal oluyorsa bence orada bir durup düşünmek gerekiyor ve yapmamak gerekiyorsa da yapmamak gerekiyor. Onu yapmak zorunda değildik. 8 senenin 2 senesini aç geçirmek yani ne dışarıdakine bir şey kattı ne ben sistemden bu yöntemle bir hesap sorabildim ne de ben daha iyi olabildim. Aksine bunu kendi bedelini sadece ben, kendi bedenim ve psikolojim ödedi. Başkası ödemiyor yani.” (Güler, 20 Mart 2016, Üsküdar)

Eksiklikleri ve aynı zamanda kaçınılmazlığı ile eylemi değerlendiren Sürgün için ise, herhangi bir pişmanlık getirmemiştir;

“Yaptıklarım için (doğruluğu, yanlışlığı, biçimi vs. tartışılabilmesi bir yana) hiç bir an pişmanlık duymadım. O an gerekliydi ve kaçınılmaz, başka da bir alternatifinin olmaması gereken, yaşamayı delicesine isterken başvurduğum, koşulların, dayatmaların seni yönelttiği bir eylem biçimi. İmkânlarının kısıtlı olduğu yerlerde başvurulabilecek etkili bir yöntem olarak görüyorum. En fazla hayatını kaybedersin, ama şöyle bir arkaya baktığında „çok şükür“ dersin. Ne temiz bir hayat yaşadım. Ama dışarıda yürütülen açlık grevleri vs. yanlış değerlendiriyorum. Hatırlarsın belki, bir kesim tahliye olduktan sonra da sürdürdü bu eylemi. Ama ben ve benim gibi düşünenler bir an önce iyileşip hayatın bir yerinden yakalayıp, kaldığımız yerden devam etmekten yanaydık. İşte burada, yani dışarıda yürütülen bir açlık grevi, ölüm orucu gibi eylemlerin pasif kaldığını kesinlikle düşünüyorum.” (Sürgün, 24 Mart 2016, Almanya)

Ölüm ve ölüme yaklaşma aracılığı ile yürütülen siyaset biçimine günümüz çerçevesi ile görüşmecilerin yaklaşımı, neredeyse birçoğu için farklı niteliklerdedir. Farklı bakış açıları, açlık grevi eyleminin yaşandığı her dönemde kendi özgünlüğü içerisinde anlaşılması gerektiğinde birleşmekte, bununla birlikte eylemin bugün için eskisine nazaran kamuoyu oluşturmada ve egemene, egemen unsurlara karşı baskı oluşturmada gücünü yitirdiğini belirtmektedirler. Akkoç’un da anlattığı gibi ölüm, tüm baskı mekanizmalarına rağmen iktidarın “yaşatma gücünün” tükenişi, çaresiz kalışıdır. Ölüm orucu eylemi, siyasi iktidarın birey karşısında silinip çözülmesidir. Unutmamalı ki, sadece eylemin öznesini ilgilendiren bir çözüldür bu. İktidar dışarıda tüm görkemi ile

varlığını sürgit kılmaya devam eder. Türkiye’de ölüm hiç olmadığı kadar sıradanlaşmıştır. Her gün çeşitli vesilelerle onlarca ölümün yaşandığı bir ülke Türkiye; ölüm yaşamın uzağında değil, göbeğinde yer almaktadır. Ölümü siyasileştirmek düne nazaran bugün çok daha zor. Kanaatim şudur ki, ölüm oruçları geçmişte olduğu gibi, kitlesel seferberlik ruhunu yaratmaktan, siyasi iktidarın anti-demokratik uygulamalarını ifşa etmekten bir hayli uzaktır, miadını doldurmuştur demek istemiyorum ama siyasi kuvvetini kaybetmiştir (Akkoç, 2012). Yine de bu eylem biçimi,

“Çok zor koşullarda, yığınla acı türünü yaşadığımız-tanıma imkânı bulduğumuz bir eylemdi. Ancak üzerimde bıraktığı çok pozitif izler de oldu. İnsana ait en güzel-yoğun paylaşımları da, bu zor koşullarda yaşayabildik. Ölüp yeniden doğmak; insana hayatın anlamını tekrar sorguluyor. Ve o zor günlerde, bir şekerimizi dahi; olmayanlara vermek üzere saklamanın güzelliğini hala hayatımda taşıyorum. Bana, insana dair çok güzel yanları keşfetme imkânı sundu diyebilirim. Sonraki açlık grevlerinin bir açıdan miadını dolduran bir eylem biçimi olduğunu düşünüyorum.”(Hevi, 11 Mart 2016, Almanya)

Tüm bunlar, her ne kadar beden aracılığı ile gerçekleşen açlık grevi ve ölüm orucu eyleminin özünü ve dinamiğini etkilese de, asıl sebep, çoklu iktidarın kendini yenileyen ve varlığını sürdüren yapısı ile ilişkilidir. Bu anlamda açlık grevi eylemi, kimi zaman hapishanelerde kimi zaman da dışarıda seslerini duyurmak isteyenler için devam etmektedir. En son kitlesel olarak 2012 yılında hapishanelerde Kürt siyasetinden tutuklu olan mahpuslar bu eylem biçime gitmiş, bununla birlikte, yakın tarihlerde olmak üzere, Türkiye’de hapishanelerde daha bireysel olarak açlık grevi eylemi gerçekleştirilmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Açlık grevi eylemi, gerek dışarıda; kamuya açık bir şekilde gerekse de içeride; hapishanelerde gerçekleşmektedir. Hapishane içerisinde mahpusların, kendi alanlarında söz sahibi olabilmeleri, temel insani haklarını devam ettirebilmeleri, çeşitli faaliyet ve aktiviteleri sürdürebilmeleri için birtakım stratejilere ihtiyacı vardır. Mahpusların geliştirdiği bu stratejiler, hayatlarını üretken bir şekilde devam ettirebilmelerini, kimlik ve benliklerine sahip çıkabilmelerini sağlamaktadır. Aynı zamanda stratejiler, hapishane yönetiminin, mahpusların temel hakları üzerindeki kısıtlamalar, engellemeler ve baskılara karşı geliştirdiği yöntemler olarak da anlaşılmalıdır. Bahsedilen yöntemler, bir direnme ve mücadele biçimi zemini ile ilişkilendirilmektedir. Bu çalışma, beden aracılığı ile gerçekleştirilen strateji ve eylem formları içerisinde açlık grevinin, nasıl tanımlanabileceğine, neyi amaçladığına, içinde neler barındırdığına ve potansiyel anlamda neler yaratabileceğine ilişkin kapsamlı bilgiler sunmaktadır.

Direnme-direnış haklarından ve yöntemlerinden biri olan açlık grevinin her yönüyle ele alınması, anlaşılması, kişinin, kendi ve bedeni ile olan irade savaşına dikkat çekmektedir. Bu türden bir irade savaşının, “dört duvar” arasında yaşanması ise mahpusların, kendi yaşamlarına dair isteklerinin anlaşılmasını elzem kılmasının yanında, hapishane sistemini, düzenini, disiplinini, mimarisini ve birtakım uygulamalarını da analiz etmeyi gerektirmektedir. Siyasi mahpusların, iletişim, görüş, havalandırma vb. gibi haklarının keyfi bir biçimde kısıtlanması, özellikle 1990’lı yıllarda F tipi hücre sistemine geçiş denemeleri ve sürgünler, farklı direniş yöntemlerinin geliştirilip uygulanmasına zemin hazırlamıştır. Direniş eylemleri, biyopolitik kapatılmanın, kolektif nüfusun ve bedenin özünü etkilemesi; siyasi mahpus nüfusun, ehlileştirilme, ıslah edilme ve izolasyon politikalarının odağında yer alması sebebiyle, ivme kazanmıştır. Bir ucunda siyasi mahpusların, diğer ucunda hapishane yönetiminin yer aldığı hapishanelerde “ip dövüşü”, kimi zaman stabil kalmakta kimi zaman da baskının ve şiddetin dozunun arttığı dönemlerde, direniş biçimleri de radikalleşmektedir. Bu bağlamda, bedenin bir silah formunda açlık grevi, ölüm orucu ve kendini yakma gibi eylemler ile sunumu, sonuçları ve etkisi bakımından önemli bir yere oturmaktadır.

1996 ve 2000 sürecinin bu çalışma özelinde incelenmesi, önceki yıllarda hapishanelerde yaşanan direnme stratejilerinin sonuçlarının, bu döneme bir deneyim birikimi olarak nasıl yansıdığını, çeşitli açlık grevi eylemi deneyimlerinin aktarımını, dönemin siyasi atmosferinin ve politikalarının, hapishanelerdeki etkisini ve F tipi sistemine geçiş denemelerini göstermektedir. 1996 ve Hayata Dönüş operasyonu sonrasında 2000 yıllarında kitlesel olarak yapılan açlık grevleri örneği; grevin etkisi, sonuçları ve siyasi örgütlenmelerin ve iktidarın bu konudaki tutumları bakımından da bir karşılaştırma imkânı sunmaktadır.

Tüm bunlardan yola çıkarak bu çalışma, Türkiye hapishanelerinde gerçekleşen direnme yöntemlerinden açlık grevlerini anlamayı ve yorumlamayı konu edinmektedir. Araştırmaya ilişkin toplanan veriler, durum ve toplumsal bellek çalışması ile analiz edilmiştir. Farklılıkları ortaya koyan ve derinlemesine analiz olanağı sunan durum çalışması metodu ile birlikte, kullanılan toplumsal bellek çalışması aracılığıyla da, siyasi mahpus grubu öznelerin tanıklıkları-anlatımları çerçevesinde bir değerlendirme yapılmıştır. Elde edilen sonuçları özetlemek gerekirse; ilk olarak katılımcıların, hapishane sürecini ve açlık grevi eylemine girme yolunda ne/nelerden, nasıl etkilendiklerini ortaya koymak için onların fikirleri, siyasi ideolojileri, yürüttükleri faaliyetler gibi çevresel bağlamlar analiz edilmiştir. Katılımcılar, çoğunlukla Kürt, Alevi ya da “sol” geleneğe sahip aile, okul ortamlarından, mahalle kültürlerinden veyahut dönemlerinin siyasi hareketliliklerinden etkilenecek fikirlerini şekillendirmişlerdir. Bu paralelde de, geliştirdikleri dünya tahayyülleri çerçevesinde çeşitli siyasi örgütlenmelere katılmışlar, farklı düzlemlerde, arenalarda, afiş, broşür, miting gibi faaliyetler yürütmüşlerdir. Her bir katılımcı, benzer sebeplerden ötürü, genellikle de “terör örgütü” üyeliği nedeniyle tutuklanmış ve en kısıması 1 yıl, en uzununu 11 yıl olmak üzere, çeşitli hapishanelerde kalmışlardır.

Katılımcıların açlık grevi deneyimi, hapishaneye girmeden önce genellikle olmamış; ama hapishanelerde geçmiş yıllarda yaşanan eylem deneyimlerinden haberdar olmuşlardır. Bazı görüşmeciler, gözaltı süreçlerinde, idareye karşı bir yaptırım uygulayabilmek amacı ile açlık grevine birkaç günlüğüne girmiştir. Açlık grevi deneyimlerinde katılımcılar, şeker, şekerli su/çay, tuz, limonata ve bitki çayları gibi besinler tüketmişlerdir. 1996 sürecinde beslenme, daha katı bir şekilde iken, 2000

yılında B1 vitamini alarak, vücutlarını daha dinç tutmuşlar ve aç kalma sürelerini uzatmışlardır. Bu noktada da, çeşitli sağlık problemleri yaşamışlardır. Genellikle, mide rahatsızlığı, özellikle uzun süren aç kalma deneyimlerinde bedensel sakatlıklar, dikkat dağınıklığı, göz bozuklukları ve hafıza kayıpları gibi sorunlarla karşılaşmışlardır. Kadın ve erkek mahpuslar arasında cinsiyetlerinden kaynaklanan herhangi bir fiziksel veyahut başka bir farklılık görülüp görülmediği, merak edilmiştir. Katılımcılar, kadınların açlık grevi, ölüm orucu eylemlerine daha fazla girip, daha az bıraktıklarını ve hal ve tutumlarında direngen ve sert olduklarını söylemişlerdir. Özellikle erkek katılımcıların da bu fikre katılması söz konusu olmuştur. Bununla birlikte kadınların, hayatın birçok alanında karşılaştıkları engelleri aşma çabaları, varoluş ve tutunma mücadelelerinin, bu fikre temel oluşturduğu eklenmiştir. Lakin kadının, siyasi kimliği ile ön plana çıktığı, kadınsı özelliklerinin ya da problemlerini dile getirmediği, önemsizleştirilebildikleri de vurgulanmıştır. Diğer yandan katılımcılardan, hapisane sürecinde yaşadıkları tüm deneyimlerin, tahliye olduktan sonraki hayatlarındaki etkisi, değişim ve dönüşümün örneklerle anlatmaları istenmiştir. İçerde kurdukları disiplinli ve programlı hayatı, mevcut yaşamlarına, mesleki alanlarına nüfuz ettiğini, genç yaşta olgunlaştıklarını, birçok şeye yönelik daha dikkatli ve özenli davrandıkları, hayatın her alanında mücadele etmenin ve her şeyin, daha değerli olduğunu söylemişlerdir. Bazı katılımcılar ise bu noktada farklılaşmaktadır: Özellikle tahliye olduktan sonra, içerideki disiplini ve kültürü dışarıya aktarabilecek alanlar bulamadıklarını, beklentileri ile var olanın uyuşmadığı durum ya da olaylar yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Bu, kimisi için bir anlamda alışık olduğu çeşitli direnme biçimleri ve mücadele zeminlerinin dışarıdaki hayatta vuku bul(a)mamasının getirdiği güçlü iradenin giderek zayıflamasının, kimisi için de “normal” hayata “adapte” olamamanın verdiği “toplumsallaşamamanın” ifadesidir. Bu kopukluğu, “*herkes yürürken, biz koşmaya başladık*” sözü ile yaşadığı on yıllık hapisane deneyimini değerlendiren bir katılımcı, örgütlü yapılanmaların kendilerini de eleştirerek, hapisane deneyiminin ne olursa olsun idealize edilmemesi, kutsallaştırılmaması gerektiğini eklemiştir. Aynı zamanda neredeyse tüm katılımcılar, yaşadıkları süreci genel olarak değerlendirdiklerinde, kimi eksiklikler ya da hatalar görseler de katılımcılar, ciddi anlamda bir pişmanlık yaşamamışlar, dünya tahayyüllerini, fikirlerini savunmayı az çok devam ettirmişler, “kendileri” olarak kalabilmek adına mücadele etmeyi sürdürmektedirler.

İkinci olarak, hapishane mekanizması ile ilgili sorular sorulduğunda katılımcılar, hapishane mimarisinin ve hapsedmenin, kendi başına dahi insanlık dışı olduğunu, bir de bunun yanında ek cezalar, ağır ve çeşitli uygulamalarla daha da kötüleştiğini belirtmişlerdir. Hapsedmenin temel mantığının, disipline etme ve denetleme ile birlikte, ıslah etme ve dönüştürme olduğu hususunda ortaklaşmışlardır. Foucault'nun bahsettiği panoptik toplum şemasındaki kurumlar ağının önemli parçası olan hapishanenin, mekânsal yapısına ve belirlenen uygulamaların bir iktidar biçiminin nüfuz etmesindeki temel mantık olan ıslah etme politikasının devam ettiği ortadadır. Hapsedmenin, kapatılan çıplak bedenin anlamı üzerindeki değişikliği anlayabilmek için bu minvalde, kapatmanın ne/neler üzerinden gerçekleştiği sorgulanmıştır. Katılımcılar, bedenin tek başına kapatılıyormuş gibi anlaşılrsa da, fikirlerin taşıyıcısı, simgesi olarak cezanın nesnesinin beden olduğunu söylemişlerdir. Bu anlamda, fikir ve beden, birbirinden ayrılmadığını, “suçlu” görülen kişileri topluma yeniden kazandırmanın amaçlandığını anlatmışlardır. Özellikle de siyasi olarak hapishaneye girdiklerinden ötürü, kendileri üzerinde bu politikaların uygulanmak istediğini eklemişlerdir. Bu sonuç, bedenin, tek başına ağır cezai işlemlere tabi tutulmayıp, bazı “suçlu” fikriyatlara sahip olanların denetlenmesi, ehlileştirilmesi üzerinden Foucault'nun açıkladığı, iktidarın katmanlı yapısında dışlayarak içlenen bedenin değişen anlamı ile örtüşmektedir. Bunun üzerine, bir başka kapatma/hapsedme biçimi olan Agamben'in kamp metaforundan yola çıkılarak hazırlanan soruda, kamp ve hapishanenin öznesizleştirme, kimliksizleştirme temelleri üzerinden bir karşılaştırma yapılması istendiğinde, katılımcılar, farklı yönlerin çok daha fazla olduğunu; ama bazı zamanlarda hapishanenin, kampa çok yaklaştığını anlatmışlardır. Kamptan farklı olan yönlerin, mekânın ve alanın, kendileri tarafından örgütlendiği, kapatılmanın, kamptaki doğuştan gelen kimliğin aksine, kendi sahip oldukları fikirlerden ötürü olduğu ve çeşitli direniş imkânlarının varlığı gibi başlıklarla kategorileştirmişlerdir. Agamben, kitleler halinde ölümden, “ceset imalatı”ndan bahseder Auschwitz kampları için (2014: 74). Benzer olan da, hapishanenin içerisinde şiddet mekanizmasının devreye girdiği zamanlarda, operasyonlarda ölümün, ölmenin umursanmaması ile özdeşleştirilmiştir. F tipleri hücre sistemindeki koşulların, kamptaki koşullar ile benzeştiğini de eklemişlerdir. Bu sebeple F tipleri, katılımcıların gözünde, diri diri gömülme anlamına gelen “tabutluk” olarak nitelendirilmiştir. Biyoiktidar, Foucault'nun perspektifinde yaşama odaklansa da, iktidarın ölüm hakkının hiçbir zaman

bitmediği, farklı şekillerde ve düzlemlerde ortaya çıkabildiği anlaşılmıştır. F tiplerindeki amaç, yaşama ve insani olana dair ne varsa kesip atılması; kolektif ve komünal yaşamın bozulması, tretman uygulamasının ve denetlemenin daha rahat yapılmasını içermektedir. Aynı zamanda katılımcılar, F tiplerinde oluşan sağlık problemlerine de değinmiş, hücrede 1 ya da 3 kişi kalmanın, görüş, havalandırma gibi hakların kısıtlanmasının, mimari olarak 8 metrekare bir alanda kalmanın da, fiziksel-bedensel ve psikolojik tahribatlar yarattığını vurgulamışlardır.

Kapatma/kapatılmanın, mekânsal ya da uzamsalın dışında bir başka yönden şiddetini de, yapılan saldırıları ya da Hayata Dönüş operasyonunu yaşayan katılımcılar anlatmışlardır. Katılımcılar, operasyonun olacağını tahmin edip güvenlik önlemlerini alsalar da, kapsamlılığını ve büyük dozdaki şiddetini tahmin etmediklerini belirtmişlerdir. Bu operasyonun amacının, hapishanelerdeki otoritesini kaybeden devletin, hapishanelerde yeniden kontrol sağlamak ve direnişleri kırmak olduğu noktasında birleşmişlerdir. Operasyonlarla birlikte ve hemen sonrasında açlık grevi ve ölüm orucunda olan siyasi mahpuslara yapılan zorla besleme müdahalesi de, aynı amaçları taşımaktadır. Katılımcılar bu müdahalenin, bilinçli bir şekilde yapıldığını, yaşamın ve bedenin “sakat” bırakılmaya çalışıldığını söylemiştir. Medyanın rolüne de vurgu yapan katılımcılar, operasyonun çeşitli kitle iletişim mecralarında gösterilerek, dışarıda oluşmuş ve oluşabilecek olan duyarlılığı bastırmayı, topluma korku salmayı hedeflediğini eklemiş ve yine “Hayata Dönüş” isminin ironisinin de, bu bakış açısından kurgulanıp, manipülatif bir amaçla operasyonun adının verildiğini açıklamışlardır. Doğrudan ve bilinçli bir amaçla gerek mekânın örgütlenmesine gerekse de bedene yapılan bu saldırılar ve operasyon, iktidar-toplumsal bellek ilişkisi bağlamında çözümlenmiştir. Tanıklık eden siyasi mahpuslarıtanıklık ettiklerinin aktarımı, “unutturulmak” istenenlere karşı belleğe sahip çıkmaktır. Bu anlamda, anlatılan ve aktarılan her bir “an”,tanıklığın aktarımı hususundaki bozulmayı engellemede, egemen olana karşı belleğin siyasiliği ve varoluş mücadelesini anlaşılır kılmıştır.

Siyasi mahpus olmuş katılımcılar, hapishane mekanizması içerisinde, kendilerinin söz sahibi olmak istedikleri toplumsal bellek alanı inşasında, kolektif ya da bireysel birer aktör olarak, birtakım direnme ve direniş biçimleri geliştirmişlerdir. Araştırmanın üçüncü bölümünde, koğuş ve F tipleri içerisinde geliştirdikleri direnme stratejileri ve

bunların içerisinde açlık grevi eylemi ele alınmıştır. Katılımcılar, Scott'un gizli senaryo alanı diyebileceğimiz koğuş sistemi içerisinde, kısmi bir özerklik kurmuş, gün içerisinde sabahdan akşama değin her faaliyetin planlandığı bir sistematik düzen oturtmuşlardır. Böylesi programlı bir düzen, örgütsel yapılanmaların askeri eğitim temelinde hareket ettiklerini ve aynı zamanda, bu sistemi belirleyen bir iktidar yapısını göstermektedir. Katılımcılar, kimi zaman belli noktaları ile bu yapıyı eleştirseler de, kendilerinin içeriden örgütleyebildiği ve karar alabildikleri bir yapılanma ile hapisane içerisinde güç dengesi oluşturabildiklerini belirtmişlerdir. Özellikle de 1990'lı yıllardan 2000'e kadar önemli oranda hegemoni oluşturdukları bu gizli senaryo alanında, kısmi özerklik devam etmiştir. Çeşitli direniş yöntemleri ile siyasi mahpuslar, gerek koğuşlarda gerekse de F tiplerinde, daha önce hapisane yönetimine karşı edindikleri haklarını korumaya çalışmıştır. Barikat kurma, sayım vermeme, slogan atma, maltaşebeke işgali, gardiyan ya da müdür rehin alma gibi yapılan eylemler, yönetimden gelen saldırıya, saldırının niteliğine ve koşullara göre değişmektedir. Açlık grevi eylemi ise, yapılabilecek "son çare" olarak görülmüş ve her kesimden insanın vicdanına dokunabileceği düşünülmüştür. Eylem, ölüm orucuna dahi dönüştürülse de katılımcılar için ölüm düşüncesinin arka planda olduğu gözlemlenmiş ve kazanma inancı ile hareket etmişlerdir. F tiplerinde de bu durum; her ne kadar artık bireysel kalınsa da, kararlılık, kazanma umudu ve taleplere ulaşma isteği devam etmiştir. F tiplerinde iletişimin çeşitli araçlarla (fare, kâğıttan toplar) sürmesi, üretmenin ve direnme pratiklerinin devam edişi, bunların bir göstergesidir. Lakin koğuşa göre F tiplerinin mekânsal ve mekânsal olanın beraberinde getirdiği kısıtlılıklar ve beden üzerinden gerçekleştirilen bu eylem biçimlerine siyasi örgütlenmelerin bakış açısının farklılığı, eylemlerin uygulanışına ve etki alanına da yansımıştır. 1996'da siyasi örgütlenmelerin sağladığı birliktelik, 2000'lerdeki açlık grevi ve ölüm orucu eylemlerinde sağlanamamıştır.

Açlık grevinin nasıl bir biçim ve direniş olduğu sorunsalına gelecek olursak; açlık grevleri, bu çalışma içerisinde, her ne kadar benzerlikler taşısa da, Benjamin'in bahsettiği saf şiddet veyahut Sorel'in kavramıyla siyasi bir grev olarak ele alınmamış, yarattığı güç dinamiğinden, baskı unsurundan ve siyaset yapma-üretme hakkıtanımasından dolayı, Balibar'ın şiddet kurgusuna yakın olarak kolektif bir şiddet olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte, kısa süreli uygulandığı zaman, niyetlenen amaçlara ulaşabilme açısından eylemin etkisini artırması ve eylemin argümanı olan

bedenin, kolektiviteye açılmış olmasından kaynaklı grup bağımlılığını güçlendirmesi sebebi ile kolektif şiddet, bu eylem biçimi örtüştürülmüştür. Katılımcılar ise şiddeti, bedenin yok sayılması ve bedene verilen zarar olarak düşünmüş, açlık grevi eylemini olumsuz bir manada şiddet olarak görmüştür. Yine de katılımcılar, birçok faktör ile sürecin değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamış, hâlihazırda şiddet olarak görüp eyleme gitmediklerini eklemiştir. Şiddet sorusuna verilen cevapların birbirine yakınlığı, hem şaşırtıcı olmuştur hem de mülakatlar sırasında şiddetin başka bir anlam ile değerlendirilmesi istendiğinden daha iyi anlaşılması için verilen örneklererağmen bu sorunun, beklenen şekilde anlaşılmadığını göstermiştir. Bir başka tahmin edilemeyen sonuç, açlık grevi eyleminin aktif bir direniş biçimi olarak yorumlanmasıdır. Araştırma içerisinde açlık grevi, hem kamuoyuna, ortak vicdana seslenmesi ve protesto niteliğinden ötürü pasif direniş-sivil itaatsizlik olarak hem de uzlaşmanın sağlanamadığı zamanlarda grevin, yıkıcı bir biçime dönüşebilme olasılığından ötürü aktif direniş olarak kabul edilmiştir. Fakat katılımcılar, bedenin her yönüyle ortaya konulmasının ve eylemin, kendilerine özne olabilme konumu ve rolü sağladığını düşünmeleri, açlık grevini aktif bir direniş biçimi olarak yorumlamalarını getirmiştir. Bununla birlikte eylemin, kamuoyunda beklenen sarsıntıyı yaratmadığı durumlarda pasifleşip pasifleşmediği hususunda katılımcılar, kamu vicdanının sabit olmadığını, değişen şeyin egemenin tavrı, dönemin koşulları ve sürecin uzaması gibi faktörlerden kaynaklı olduğunu belirtmiş ve eylemin kendisinin pasifleşmediğini eklemiştir. Peki, beden argümanı nasıl bir direniş formuna bürünmektedir ve neyi temsil etmektedir? Açlık grevine giren mahpusların bedeni bir “organsız beden” gibi, arzularımızın ve eylemlerimizin kaynağı olarak belirli dolayılara girerek kolektif bir biçimde bir araya gelmekte ve politize olmaktadır. Politize olan beden, katılımcılar için topyekûn bir reddedişin sembolüdür; hem tahakkümü reddetmenin kararlılığı ve sistemsal bir karşıt duruştur hem de hapisane yönetimine ve koşullara karşı bir kalkan olarak tanımlanmıştır. Egemenin meşruiyetini, bir okul gibi kurgulanan hapisanelerdeki otoritesini zedelemeye ve kamuya nüfuz etmeye çalışmak, biyopolitik düzeni aşındıracak potansiyel güce sahip olan bedenin neler yapabileceğini ortaya koymaktadır. Burada katılımcılar, topyekûn bir karşı çıkış ifadesi olarak, taleplerin belli bir oranda gerçekleşeceğini bilmekte ve asıl olarak, benliklerine, kimliklerine sahip çıkmak için bedenleri aracılığı ile mücadele etmektedir.

Son olarak, açlık grevi ile beden üzerinden gerçekleştirilen başka eylem biçimleri arasında bir kıyaslamaya gidilmiştir. Katılımcılar, açlık grevi gibi ölüm orucu ve kendini yakma tarzı eylemlerin de hapisanelerde önemli bir tehdit unsuru olduğunu kabul etmişlerdir. Açlık grevinin buradaki farkı, “potansiyel anlamda ölümün gerçekleşebilme ihtimali üzerinden protesto edebilmek”, olarak yorumlanmıştır. Bu yaklaşımla birlikte, ölüm ve yaşam arasındaki ince çizgide, bedenin açlığa yatırılarak ölüme yürünmesi, bir intihar biçimi olarak görülebilir mi? Katılımcılar, intihar eylemlerinde doğrudan ölümün amaçlandığını, açlık grevi ve ölüm orucu gibi eylemlerde ise ölüm fikrinin olmadığını, hedeflerin gerçekleştirilmesi için daima bir inanç ve umut olduğunu, ölüm olsa dahi bu ölümün, adil olanın bir şekilde gerçekleşeceğine, ileriye yönelik bir imza bırakacağını söylemişlerdir. Kimi zaman da, imza bırakarak ölmenin, bir kahramanlık-kutsallık imajı yarattığını ve sol siyasi örgütlenmelerde dahi, bu tarz dini referansların (şehitlik gibi) olabildiğini eklemiştir. Ölümün, ileride gerçekleşmesi beklenen alternatif bir yaşam ideali üzerinden kolektif bir kurtuluşu temsil etmesi, ölüm ve yeniden doğuş diyalektiğini mistisize etmektedir. Bu yoruma binaen bir katılımcı, bedensel olarak bu eylemin gerçekleştirilmesinin, “dava arkadaşları” ile bir yakınlık; psikolojik bir bağ ve vicdani bir rahatlık kurmak demek olduğunu belirtmiştir. Beden burada, kolektif bir bağ, “biz”i simgelemektedir. Bir de katılımcılardan, Türkiye hapisanelerinde en son kitlesel olarak 2012 yılında gerçekleşen açlık grevleri ile kendi dönemlerinde yaşadıkları açlık grevleri arasında bir kıyaslamaya gidilmesi istenmiştir. 2012 eyleminin, kamuoyundaki etkisinin belli kesimlere hitap ettiği, kısıtlı kaldığı ve siyasi örgütlenmelerin 1996 yılında sağladıkları birlikteliğin artık dağıldığı hususu ile ilişkilendirmişlerdir. Her eylem biçiminin kendi özgünlüğü ve bağlamı ile anlaşılması gerektiği fikrinde, katılımcılar uzlaşmışlardır. Siyasi, ekonomik konjonktürel yapının, eylemin etki alanına doğrudan yansımalarının haricinde, eksikleri ve birtakım tahribatları ile birlikte, bazı katılımcılara göre eylem, miadını doldurmuştur. Bu noktada kimi katılımcılara göre, açlık grevi eylemi, mahpuslar için kimisine göre de, dışarıdaki bireyler için yapılması gereken en son eylem biçimi olarak görülmüştür.

Yaşam ve ölüm arasındaki dengeyi kurmak, yeni bir yaşam için ölümü göze almak, şüphesiz ki güçlü bir direnci ve umudu gerektirir. Düzene/ düzensizliğe, ölüme/yaşama, yasal olana/yasal olmayana karar veren iktidar mekanizmasının kapsayıcılığı ve

kuşatıcılığı karşısında greve gitmek, uzun bir yolculuğa çıkmak gibidir. Bu yolculukta arkada bırakılmak istenen zor, şiddet, baskı, kimliksizleştirme, yalnızlaştırma vb. ile idealize edilen ve varılmak istenen yaşam biçimi arasındaki mesafeyi aşmak, dikenli yollarla kaplıdır. Açlık grevi eylemine, günümüzden bakıldığında, eksiklikleri ve hataları ile birlikte değerlendirildiğinde, siyasi kuvvetini eskiye nazaran kaybetmiş olabilir ve ölümün haysiyetini kaybettiği bu “modern” yolda, tek başına belki bir çözüm olamaz; ama yerinde ve zamanında gerçekleştirildiği sürece bu eylem, kamuoyunda duyulmayan seslerinin çıkmasına ve bu sayede de çözüme yönelik adımlar atılmasına sebep olabilir. Dolayısıyla temel mesele, egemenin, istisnai halin ona verdiği yasal yetkiye ve yasa-üstü konumuna dayanarak yaptığı her türlü uygulamaya karşılık, çeşitli direnme hallerine ve biçimlerine dâhil olan bireyler, kendi olağanüstü hallerini ve yaşam alanlarını yaratarak, alternatif bir alan inşa edebilmektir. Beden üzerinden gerçekleşen eylemler, toptan bir yıkımı gerçekleştiremese de, her zaman bir aşındırma gücüne ve yeni kamusalıklar yaratabilme potansiyeline sahiptir. Aynı zamanda siyasi mahpus olan katılımcıların, bu çalışma için yaptığı her bir değerli aktarım, salt geçmişe yönelik bir hikâyeleştirme biçimi olmamış, bellekle kurdukları bağlantı aracılığı ileonları, tanık-özne konumuna getirmiş, toplumsal belleğin yeniden inşa sürecine katkı sunduklarını göstermiştir. Milan Kundera'nın dediği gibi (2014), *“insanlığın iktidara karşı mücadelesi, anıların unutuşa karşı olan savaşıdır”*.

Tanıklık eden katılımcıların çalışmaya dâhil edilebilmesi, çalışmanın kısıtlılıkları ve zorlukları kapsamında ele alındığında, toplumsal bellek çalışmaları alanına yönelik çeşitli öneriler getirilebilir. Uzak ya da yakın geçmişte yaşanmış bir konuyu ele alarak yeniden tartışmaya açmak, o konunun doğrudan ya da dolaylı bir şekilde muhatabı olan bireylere ulaşmayı gerektirmektedir. 1990'lardan 2000'lerin başına kadar olan aralıkta hapisane içerisindeki açlık grevlerine katılan bireyler, ya hapisanede gerçekleşen müdahaleler ve operasyonlar sebebi ile yaşamlarını yitirmiş ya da sağ kalanlardan kimisi yurt dışında kimisi de Korsakoff hastası olarak yaşamlarını sürdürmektedir. Bu çalışma kapsamında görüşülen katılımcılar ise yaşadıkları deneyimleri aktarmada, mümkün mertebede göreceli olarak minimum boyutta güçlük çekenlerdir ya da rahatça kendilerini ifade edebilmişlerdir. Yine de konunun, dönemin ve yaşananların ağırlığı, sorulan sorulara belki de birden fazla kez düşünülerek cevap verilmesini anlaşılır kılmaktadır. Katılımcılarla ilgili olan bu hususlar, toplumsal bellek çalışmalarında

belirlenecek olan katılımcı grubuna ulaşma ve onların hassasiyetlerini göz önüne alma açısından, bir yol haritası çizilebilir ve doğrultusunda önemli olacaktır. Aynı zamanda araştırmacının da katılımcılarla arasında geliştirdiği ilişkide, görüşme esnasında kendinden bahsetmesi ve karşısındakini yargılamadan dinlemesi, güvenli ve hatta kimi zaman samimi bir zemin oluşturacaktır. Hazırlanan soruların sorulması esnasında ise dikkatli davranabilmek, oluşabilecek yanlış anlaşılmalara önüne geçmek ve yapılan eylemlere ya da yaşanan deneyimlere değersizlik atfedilmediğini göstermek gerekmektedir. Asıl olan ise araştırmacının “başarısının” önüne, tanıklık eden özne katılımcılar aracılığı ile önemli bir sorumluluk temelinde, çalışmanın sunulmasını ve aktarılmasını koymaktır.

KAYNAKÇA

- ADALI, Raziye. (2010). Hapishane Koşulları ve Mahkûmlar (Sivas E Tipi Kapalı Cezaevi Örneği). Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AGAMBEN, Giorgio. (2005). Olağanüstü Hal. Çev. Kemal Akatay. Varlık Yayınları, İstanbul.
- AGAMBEN, Giorgio. (2010). Tanık ve Arşiv: Auschwitz'den Arta Kalanlar. Çev. Ali İhsan Başgöl. Dipnot Yayınları, İstanbul.
- AGAMBEN Giorgio. (2013). Kutsal İnsan. Çev. İsmail Türkmen. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- AKAY, Ali. (2014). Şiddetin Bağlamından Çıkmak Üzere. *Cogito*. Sayı 6-7, Kış-Bahar 1996, YKY, İstanbul.
- AKKOÇ, Derviş Aydın. (2012). Açlık Grevleri: Yeniden Ama Başkaca. *Birikim Dergisi*. 3 Mart 2012.
- ALTAŞ, Ümit. (2007). Haber Alma Hakkı ve Medya: Cezaevi Operasyonları Örneği. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ALTUN, Gürcan & ALTUN, Betül Uğur. (2009). Açlık Grevlerinin Klinik, Etik ve Hukuki Açıdan Değerlendirilmesi. *Türk Tabipler Birliği Dergisi*.
- ANBARLI, Şeniz. (2006). Baskıya Karşı Direnme Hakkı ve Sivil İtaatsizlik (Türkiye Örneği). Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ARENDETT, Hannah. (2012). Şiddet Üzerine- Seçme Eserler 6. Çev. Bülent Peker. İletişim Yayınları, İstanbul.
- AYDINOĞLU, İdil. (2016). Türkiye' de Ağırlaştırılmış Müebbet Hükümlüsü Mahpus Olmak. TCPS Kitaplığı, İstanbul. Şubat 2016.

BAKER, Ulus. (1996). Ölüm Orucu-Notlar. *Birikim Dergisi*. No.88.

BAKER, Ulus. (1996). Ignoramus= Bilmiyoruz: Bilinçdışının Bir Eleştirisine Doğru. Psikanlizle Bakmak. *Toplum ve Bilim Dergisi*. Sayı: 70, Güz.

BALİBAR, Etienne. (2014). Şiddet ve Medenilik. Çev.Sevgi Tamgüç. İletişim Yayınları, İstanbul.

BAŞTÜRK, Efe. (2012). Şiddet ve Siyasallığın Arkeolojisi: Benjamin ve Agamben Üzerinden “Gewalt”i Yeniden Okumak. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*.

BAŞTÜRK, Efe. (2012). Michel Foucault’ da Liberalizm Eleştirisi: İktidar, Yönetimsellik ve Güvenlik. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı: 14,Güz. S.65-78.

BAŞTÜRK, Efe. (2013). Bir Kavram İki Düşünce: Foucault’ dan Agamben’ e Biyopolitikanın Dönüşümü. *Alternatif Politika Dergisi*. Cilt 5, Sayı 3, Aralık. S.242-265.

BEKİROĞLU, Sibel. (2016). Everyday Life and Resistance Practices in F-Type Prisons in Turkey. The Degree of Master of Science, Middle East of Technical University, The Graduate School of Social Sciences.

BENJAMİN, Walter. (2010). “Şiddetin Eleştirisi Üzerine”. “Şiddetin Eleştirisi Üzerine” içerisinde. Metis Yayınları, İstanbul.

BUTLER, Judith. (2013). Kırılğan Hayat: Yasın ve Şiddetin Gücü. Çev. Başak Ertür. Metis Yayınları, İstanbul.

Büyük Direniş Kitap Dizisi 2: Aydınlarla Tartışmalar (2010). BoranYayınları, İstanbul.

CALVINO, Italo. (2016). Bir Kış Gecesi Eğer Bir Yolcu. Çev. Eren Yücesan. YKY, İstanbul.

CAN, Barış. (2010). Türkiye’ de Siyasi Mahkûmların Kapatılması ve F Tipi Cezaevleri. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Canım Fedâ: 19-22 Aralık Ümraniye (2010). BoranYayınları, İstanbul.

- CAUNCE, Stephen. (2001). Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi. Çev. Alper Yalçinkaya& Bülent Can. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul
- CAUNES, Sarah. (2014). 1990’lı Yıllarda Siyasi Koşullar. *Teorik Bakış Dergisi: Kapatılma*. Sayı 4, Mayıs 2014, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- CENGİZ, Serkan. (2010). Mahpusların Açlık Grevi ve Zorla Besleme Paradoksu Işığında Hekim Sorumluluğu. (<http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2010-88-603>).
- CİMMEN, Ergin. (2000). Tecrit Politikası, F Tipi Ceza ve Tutukevleri. *Birikim Dergisi*. Sayı: 136, Ağustos 2000.
- CONNERTON Paul. (1999). Toplumlar Nasıl Anımsar. Çev. Alaeddin Şenel. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- COŞAR, Yakup. (2014). “Sivil İtaatsizlik Olgusunun Temel Unsurları”. “Kamu Vicdanına Çağrı Sivil İtaatsizlik” içerisinde. Metis Yayınları, İstanbul.
- CRESWELL, John. (2016). Nitel Araştırma Yöntemleri. Çev. Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- ÇELEBİ, Aykut. (2010). “Şiddete Karşı Siyaset Hakkı”. “Şiddetin Eleştirisi Üzerine” içerisinde. Metis Yayınları, İstanbul.
- DELEUZE, Guattari.& GUATTARİ, Felix. (2014). Anti-Ödipus/Kapitalizm ve Şizofreni 1. Ankara: Bilim ve Sosyalizm. 2.Baskı.
- DEMİRBAŞ, Timur. (2015). İnfaz Hukuku. Seçkin Yayınları, Ankara.
- DİREK, Zeynep. (2010). “Yasa, Adalet ve Siyaset”. “Şiddetin Eleştirisi Üzerine” içerisinde. Metis Yayınları, İstanbul.
- Direnış, Ölüm ve Yaşam (1997). Haziran Yayınları, İstanbul.
- DOĞUÇ, Seçil. (2014). Yüksek Güvenlikli Hapishaneler ve Küçük Grup Tecridi. *Teorik Bakış Dergisi: Kapatılma*. Sel Yayınları, İstanbul.
- DWORKİN, Ronald. (2014). “Sivil İtaatsizliğin Etiği ve Pragmatikliği”. “Kamu Vicdanına Çağrı Sivil İtaatsizlik” içerisinde. Metis Yayınları, İstanbul.

- ERDAĞI, Bora. (2013). Walter Benjamin. *Siyaset Felsefesi Tarihi*. Doğu-Batı, Ankara.
- ERDAĞI, Bora. & DİNÇER M. (2007). Benjamin, Tarih (Felsefesi) Üzerine Tezler ve Tarih Yazımı. *Praksis Dergisi*. Tarih Yazımı 1, No:17.
- EREN, Mustafa. (2014). Kapatılmanın Patolojisi. Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- ERGÜDEN, Işık. (2014). Örnek Bir Şiddet Mekânı: Hapishane. *Cogito*. Sayı 6-7, Kış-Bahar 1996, YKY, İstanbul.
- ESGÜN, İ.Uğur. (1999). Makro İktidar, Mikro İktidar ve Hukuk, *Birikim Dergisi*. Sayı:118, Şubat.
- FEYZİOĞLU, Metin. (1993). Açlık Grevi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. Cilt:43, No:1-4.
- FOUCAULT, Michel. (1991). The Foucault Effect: Studies in Governmentality. Ed. Graham Burchell, Colin Gordon and Peter Miller. Chicago. University of Chicago Press. 87-104.
- FOUCAULT, Michel. (2003). İktidar ve Bilgi, İktidarın Gözü, Çev. Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- FOUCAULT, Michel. (2013). Hapishanenin Doğuşu. Çev. Mehmet Ali Kılıçbay. İmge Yayınları, Ankara.
- FOUCAULT, Michel. (2011). Büyük Kapatılma/Seçme Yazılar 3. Çev. Işık Ergüden. 3. Basım. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- GAMBETTİ, Zeynep. (2009). İktidarın Dönüşen Çehresi: Neoliberalizm, Şiddet ve Kurumsal Siyasetin Tasfiyesi. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. No:40, Mart 2009.
- GOFFMAN, Erving. (1957). The Characteristics of Total Institutions Symposium on Preventive and Social Psychiatry". 15-17 April, Walter Reed Army Institute of Research: Washington.
- <http://is.muni.cz/el/1423/podzim2009/SOC139/um/soc139_16_Goffman.pdf>.

GOFFMAN, Erving. (1961). *Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patientes and Other Inmates*. Anchor Books: New York.

GÜRTUNA, Okşan. (2009). *Cezaevinde Kadın Olmak ve Cezaevinin Kadın Bakış Açısıyla Sosyolojik Değerlendirilmesi: Ankara Sincan Kadın Kapalı Cezaevi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

GRAMSCİ, Antonio. (2010). *Gramsci Kitabı, Seçme Yazılar (1916-1935)*. Çev. İbrahim Yıldız. Dipnot Yayınları, Ankara.

HAMACHER, Werner. (2010). *Afformatif, Grev. Şiddetin Eleştirisi Üzerine* içerisinde. Metis Yayınları, İstanbul.

HAN, Byung-Chul. (2016). *Şiddetin Topolojisi*. Çev. Dilek Zaptçioğlu. Metis Yayınları, İstanbul.

İŞLEGEN, Yeşim. (2000). F Tipi Cezaevleri, İnsan Hakları, Sağlık. *Birikim Dergisi*. Sayı 136.

KOLOŞ, Umut. (2016). *Foucault, İktidar ve Hukuk (Modern Hukukun Soybilimi)*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

KUNDERA, Milan. (2014). *Gülüşün ve Unutuşun Kitabı*. Can Yayınları, İstanbul.

KURNAZ, Işıl. (2012). *Hukukun Taşları Yanarken: Adaletin Görme Biçimleri, Cezaevi Yangınları ve Masumiyet*. *The Journal of Bilkent Ü.H.F.*

KURNAZ, Selami. (2005). *Tecrit-Yaşayanlar Anlatıyor*. Boran Yayınları, İstanbul.

LAÇİNER, Ömer. (2001). *Hayata Dönüş*. *Birikim Dergisi*. Sayı: 142-143, Şubat-Mart 2001.

LAÇİNER, Ömer. (1996). *Ölümün Oruçlarının Ardından Derin Sessizlik*. *Birikim Dergisi*. Sayı 88, Ağustos 1996.

LEMKE, Thomas. (2014). *Biyopolitika*. Çev. Utku Özmakas. İletişim Yayınları, İstanbul.

MUTLU, Oya. (2005). *Arzunun Devrimi ve Medya*. *Selçuk İletişim Dergisi*. S. 38-41.

- NEYZİ, Leyla. (2011).Nasıl Hatırlıyoruz: Türkiye’de Bellek Çalışmaları. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- O’HEARN, Denis. (2014). Hücre Tecridi ve Mahpus Direnişi. *Teorik Bakış Dergisi: Kapatılma*. Sel Yayınları, İstanbul.
- OKUYUCU, Yasemin. (1998). 96 Ölüm Orucu/Ölümün Ufkundaki Zafer. Yar Yayınları, İstanbul.
- ÖKÇESİZ, Hayrettin. (1994). Sivil İtaatsizlik,Afa Yayınları, İstanbul
- ÖZERKMEN, Necmettin. Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet. *Akademik Bakış Dergisi*. Ocak-Şubat 2012, Sayı 28.
- ÖZGÜR, Aydın. (2001). Ölümün Kutsanması ve Bir İdeolojik-Siyasi Hattın Çöküşü. *Özgürlük Dünyası Dergisi*, Şubat 2001. (<https://ozgurlukdunyasi.org/arsiv/321-sayi-108/1148-olumun-kutsanmasi-ve-bir-ideolojik-siyasi-hattin-cokusu>).
- YELSALI PARMAKSIZ, Pınar Melisa. (2012). Neye Yarar Hatıralar: Bellek ve Siyaset Çalışmaları. Phoenix Yayınları, Ankara.
- SAZAN, Lokman. (2014). Sözlü Tarih Çalışması: Derikli Ermenilerde ve Kürtlerde Mekân ve Hafıza. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SCHMİTT, Carl. (2002). Siyasi İlahiyat. Dost Yayınevi, Ankara.
- SCHMİTT, Carl. (2014). Siyasal Kavramı. Çev. Aykut Çelebi. Metis Yayınları, İstanbul.
- SCOTT, James. (2014). Tahakküm ve Direniş Sanatları. Çev. Alev Türker. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- SERİN, Özge Nadide.(2013). Writing of Death Ethics and Politics of the Death Fast in Turkey. The Degree of Doctor of Philosophy, Colombia University, Graduate School of Arts and Sciences.

SEVİNÇ, Murat. (2002). Bir İnsan Hakları Sorunu olarak Açlık Grevleri. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. Sayı: 57-1, S.112-135.

SOREL, George. (2013). Şiddet Üzerine Düşünceler. Çev.Anahid Hazaryan. Epos Yayınları, İstanbul.

Süresiz Açlık Grevi Eylemimizi 19.Kasım' dan İtibaren Ölüm Orucuna Dönüştürdük. (2000). *Kızıl Bayrak Dergisi*. Sayı:44.

ŞAHİN, Hande. (2012). Küreselleşme Sürecinde İşçilerin Direnme ve Hayatta Kalma Stratejileri: Denizli Tekstil İşçileri Örneği. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TAŞKIN, Ahmet. (2004). Türkiye'nin Cezaevi Gerçeği. Eda Matbaası, Ankara

TOPALOĞLU, Hande. & MUTİ, Öndercan. (2014). 12 Eylül Hapishanelerinde Gündelik Hayat. *Teorik Bakış Dergisi: Kapatılma*. Sel Yayınları, İstanbul.

TORLAK, Soner. (2010). Linç'e Karşı Bir Direniş Alanı Olarak Beden.(<http://photosentez.blogcu.com/linc-e-karsi-bir-direnis-alani-olarak-beden-soner-torlak/6818490>).

USLU, Ayşe. (2015). Bir Beden Ne Yapabilir? Sorusunun Biyoetiksel Yankıması ya da Ölüm ve Yaşam Üzerine Felsefi Bir Soruşturma. *Türkiye Biyoetik Dergisi*. Vol.2, No.2.90-103.

UYGUR, Nermin. (2014). Spinoza' yla Amor Intellectus. *Cogito*. Sayı 6-7, Kış-Bahar 1996, YKY, İstanbul.

Ülkemiz Hapishaneleri ve Direnç Çiçekleri (2001). Umut Yayınları, İstanbul.

ÜNSAL, Ahmet. (2014). Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi. *Cogito*. Sayı 6-7, Kış-Bahar 1996, YKY, İstanbul.

YAKIŞIR, Berivan. (2006). Türkiye' de Tutuklu ve Hükümlülerin Yeniden Sosyalleştirilmesi. Yüksek Lisans, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

YILDIRIM, Yavuz. (2012). Açlık Grevleri ve Siyasetin Sonu. *Birikim Dergisi*. Kasım 2012.

ZELYÜT, Solmaz. (2010). Spinoza.1.Baskı. Dost Kitabevi, Ankara.

F-tipi Cezaevleri Raporu (2001). <http://www.hyd.org.tr/?pid=304#12_Haziran>.

Helsinki Yurttaşlar Derneği Cezaevleri Raporu (F Tipi Cezaevlerinde Tecrit Uygulaması Bitirilsin). <<https://tecrit.wordpress.com/2001/06/12/helsinki-yurttaslar-dernegi-f-tipi-cezaevlerinde-tecrit-uygulamasi-bitirilsin/>>.

(5 Ocak 2013). F Tipleri. GÜVENÇ, Sevinç. <www.haber.sol.org.tr>.

TİHV İnsan Hakları Raporu (2001).

TTB (2000), Açlık Grevinde Hekim Tutumu Tıbbi Yaklaşım, TTB Broşürü.http://www.ttb.org.tr/aclik_grevleri/a_soyer.html

http://www.ttb.org.tr/eweb/BASIN/aralik00/00_0.html

http://www.kizilbayrak.org/2000/44/sayfa_04.html

www.tecritnedir.com

http://ob.nubati.net/wiki/T%C3%BCrkiye'deki_cezaevlerinde_yap%C4%B1lm%C4%B1%C5%9F_a%C3%A7%C4%B1k_grevleri

<http://www.cte.adalet.gov.tr/>

http://www.cte.adalet.gov.tr/bilgidata/tip_F.asp

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/04/20060406-1.htm>

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5275.pdf>

<http://sosyalsavas.org/2015/04/taleplerinin-buyuk-oranda-karsilanacagi-netlesen-tutsak-savascilar-agi-aclik-grevini-sonlandirdigini-acikladi-yunanistan/#more-26299>

<http://sosyalsavas.org/2015/03/yunanistan-aclik-grevindeki-yoldas-olga-ekonomidoudan-mektup/#more-25565>

<http://sosyalsavas.org/2015/05/sili-mapuce-siyasi-tutsaklarinin-aclik-grevinde-45-gun/#more-27161>

<http://haber.sol.org.tr/dunya/tarihin-en-buyuk-cezaevi-direnisi-10-gununde-kole-emegine-hayir-169525>

<https://hapisteengelli.wordpress.com/2014/03/11/yunanistanda-hasta-mahpuslar-aclik-grevinde/>

<http://www.nerinaazad.net/news/life/people/dunyanin-en-uzun-aclik-grevi-sona-erdi>

<http://siyasihaber3.org/aclik-grevindeki-ali-simsekin-saglik-durumu-kotu>

<http://bianet.org/bianet/insan-haklari/172460-24-yildir-hapiste-4-kez-aclik-grevinde-talebi-sebze-yemek>

<http://www.demokrathaber.org/guncel/anarsist-mahkm-sevket-aslan-37-gundur-aclik-grevinde-h71721.html>

<http://www.demokrathaber.org/guncel/ihd-aclik-grevindeki-capraz-ve-aktas-yasamini-yitirebilir-h73129.html>

<http://gorulmustur.org/icerik/yalinayak-devrimci-anarsist-tutsak-umut-firat-suariogullari-vidani-reddini-acikladi>

<http://gazeteyolculuk.net/gundem/ihd-hapishanelerde-yapilan-iskenceler-son-bulmazsa-aclik-grevi-baslatacagiz.html>

<https://hapistesaglik.com/2016/04/15/aclik-grevindeki-fadik-adiyaman-kalp-krizi-gecirdi/>

<https://hapistesaglik.com/2016/05/13/hasta-mahpus-10-gundur-aclik-grevinde/>

<http://rahmiogdulbirgun.blogspot.com.tr/2010/05/ayak-olmaktan-kurtulmanin-yollari.html>

<http://www.kavramveduyum.com/2014/02/organsz-beden-nedir-kylie-message.html>

EKLER

EK 1

2000' DEN 2015' E TÜRKİYE' DE NÜFUS VE MAHPUS NÜFUSU ARTIŞI⁴⁴

	2000	2015	Artış Yüzdesi
Nüfus	67.803.927	78.741.053	16.1
Mahpus Nüfusu	49.512	161.522	226.2

Türkiye'deki nüfus, 15 yıl içerisinde rakamlara göre yaklaşık %16 artarken, mahpus nüfusu ise yaklaşık %226 oranında artmıştır. Bu artış oranı ile Türkiye sadece Avrupa'da değil, dünyada mahpus artışı listesinde ilk sıralarda yer almaktadır.

Mahpus sayısındaki artışın, nüfus oranındaki artış oranını geçmesinin yanında, 1996 yılından 2013 yılına kadar olan hapisane sayısı ve kapasitesi ile birlikte, mahpus sayısının yer aldığını gösteren tablo, önemli rakamlar vermektedir. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün sitesinde, daha önce tutuklu-hükümlü ve hapisane sayılarına ilişkin istatistiki veriler bulunurken, daha sonra bu veriler kaldırılmıştır. Bu nedenle, Eren'in⁴⁵ bu kuruma bilgi edinmek için başvurup elde ettiği rakamlara dayanarak hazırladığı tablo, bu çalışmanın içinde verilmiştir. 1996 yılından 2013 yılına kadar hazırlanan tabloya bakacak olursak;

⁴⁴Bu tablo, İdil Aydınoglu'nun hazırladığı "Türkiye'de Ağırlaştırılmış Müebbet Hükümlüsü Mahpus Olmak" adlı rapor kitaptan alıntılanmıştır.

⁴⁵Eren, Mustafa. (2014). Kapatılmanın Patolojisi. Kalkedon Yayıncılık, İstanbul.

Yıl	Hapishane Sayısı	Kapasite	Mahpus Sayısı
1996	581	73.985	50.883
1997	564	76.836	60.606
1998	564	76.712	60.391
1999	561	72.989	68.764
2000	559	73.385	49.512
2001	533	73.769	55.609
2002	524	73.725	59.429
2003	504	71.162	64.296
2004	444	69.302	57.930
2005	441	69.841	55.870
2006	428	74.140	70.277
2007	391	93.337	90.837
2008	385	101.618	103.235
2009	370	106.779	116.340
2010	371	114.348	120.814
2011	370	116.754	128.604
2012	369	142.460	125.100
2013	361	153.340	145.598

Görüldüğü üzere, hapishane sayısında bir azalış olmasına rağmen, bu azalışa paralel gidecek şekilde, hapishanelerin aldığı kapasite ve bu doğrultudaki mahpus sayısında herhangi bir azalma olmamıştır. Tam tersine, hapishane sayısındaki azalma, mahpus sayısındaki artışı açıklayamamaktadır. Yalnızca, 2000, 2004 ve 2005 yılındaki mahpus sayısındaki azalış, o dönemde yapılan toplu tahliyelerle ilişkilidir. Bu tablonun haricinde, mahpus nüfus grubu içerisinde siyasi mahpusların yıllara göre durumu hakkında, bu çalışma için bilgi verilebilir: Yine Eren'in aktardığı bilgilere göre, mahpus nüfusu içerisinde 1990'lı yılların başından 2000'lere kadar siyasi mahpusların oranında artış yaşanmış, 2006 yılından itibaren ise tekrar bir artış söz konusu olmuştur.

EK 2: SORU FORMU**Demografik Kısım**

Cinsiyet:

Yaş:

Doğum yeri:

Meslek:

Medeni Durum:

Eğitim Düzeyi:

Hangi cezaevinde, kaç yılında ve ne kadar süreyle kaldınız?

Hapishaneye girdiğinizde kaç yaşında idiniz ve evli miydiniz, çocuğunuz var mıydı?

Hapishane Öncesi ve İçerisindeki Süreç Hakkında Bilgi, Bir Sistem Olarak Hapishane

Sahip olduğunuz ideoloji çerçevesinde, politik ve düşünsel temeldeki fikirleriniz ne(ler)dir?

Hangi argümanlara dayanarak, bu fikirlerinizi oluşturmaktasınız?

Hapishaneye girmeden önce, nasıl bir siyasi atmosferin içerisindeydiniz ve aktif olarak katıldığınız ya da yürüttüğünüz faaliyetler var mıydı?

Hapishaneye giriş sebebiniz nedir ve nasıl bir tutuklanma/yakalanma süreci yaşadınız?

Nasıl bir koğuş ortamınız ve sisteminiz vardı; koğuş içinde ne türden aktivitelerde bulunmaktaydınız?

Hapishane içerisinde, hangi haklara sahiptiniz ve talepleriniz var mıydı? Bununla birlikte, kısıtlamalar ve engellenmeler yaşıyor muydunuz?

Hapishane sistemini nasıl tanımlarsınız?

Eğer hapishaneyi bir “kapatılma” biçimi olarak ifade edersek, bu kapatılmayı ne/neler üzerinden tanımlarsınız? (Beden, fikirler, hayat üzerinden bir kapatılma vb.)

Hapishaneyi, bir kamp gibi tahayyül edebilir misiniz ve her ikisinde de mevcut hakları ve kısıtlılıkları karşılaştırabilir misiniz? Bu sistemlerin, “yoksunlaştırma” ve “öznesizleştirme” politikalarını değerlendirip, sebeplerini açıklayabilir misiniz?

Beden ve Açlık Grevi Algısı

Tüm kısıtlanmalar karşısında, herhangi bir eylem biçimi uyguladınız mı? Uyguladıysanız, hangi eylem biçim(ler)ini uyguladınız?

Bu eylemlerin size getirdiği kazanım ve kaybedimler nelerdir?

Açlık grevini nasıl tanımlarsınız?

Açlık grevine girme fikri nasıl oluştu? Bu konuda, diğer koşullarla aranızda nasıl bir iletişim kurdunuz?

Daha önce açlık grevine girdiniz mi, girdiyse ne gibi süreçler yaşadınız ve sonuçları ne oldu?

Grev süresince, nasıl bir beslenme yöntemi izlediniz ve kaç gün grevde bulundunuz? Bir süre sonra, beslenme şekline bağlı olarak, fiziksel, zihinsel ya da psikolojik olarak zorlanmalar yaşadınız mı?

Greve başlarkenki kararınız ve içinde bulunduğunuz hal ile grevin sonlarına doğru olan durumunuzu karşılaştırdığınızda, fikrîsel düzlemde bir değişiklik oldu mu?

F tipi hücre sistemini, nasıl tanımlarsınız?

F tipi hücrelerinde bulunanlar, açlık grevine girdiyse, bu kişilerin grevi ile sizinki arasında bir fark mıdır? Varsa, bu farklılığı ne yönlerden açıklarsınız?

Açlık grevinde bedeninizi bir eylem aracı olarak kullanmayı neden seçtiniz? Burada bedeniniz, birtakım taleplere ulaşmada bir araç mıydı veyahut topyekûn bir şey(ler)i reddediş biçimi miydi?

Grev ve beden, bir direniş biçimi olarak görülebilir mi? Eğer bir direniş ise, nasıl bir direniş biçimi olarak tanımlarsınız? (Devrimci, pasifize vb.)

Açlık grevleri ve diğer eylem biçimlerini karşılaştırdığınızda (koğuş yakmak, kendini yakmak, ranza yakmak-yıkmak vb.), aralarında bir ilişki (benzerlik, üstünlük gibi) var mıdır?

Kadın ve erkeklerin açlık grevleri süresince yaşadıkları ve içinde buldukları bedensel, ruhsal vb. durum arasında benzerlik söz konusu mudur?

Açlık grevi eylemlerini, intihar eylemi gibi yorumlayanlar söz konusu. Bu bağlamda sizce, aralarında bir benzerlik ya da farklılık var mıdır?

Açlık Grevleri Sonrasındaki Algı ve Yaşananların Yorumlanması

Grevlerin sonucunda ne oldu, ne gibi sonuçlar elde edildi?

Operasyon, nasıl gerçekleştirildi ve neler yaşandı?

Sizce bu operasyon, neden yapıldı?

Operasyon sonrasında bazı kişilere beslenmeleri yönünde zorla müdahaleler yapıldı. Bu müdahale neye yönelikti ve nedeni ne olabilir?

Cezaevi içerisinde karşılaştığınız engellenmelere ve kısıtlılıklara karşın geliştirdiğiniz açlık grevi eylemlerinde, beslenmeyi reddettiniz. Bunu ve eylemin kendisini, bedeninize yönelttiğiniz farklı bir şiddet türü olarak görüyor musunuz? (Kolektif, devrimci vb.)

Operasyonun adının “Hayata Dönüş” olmasının, sizce anlamı ve sebebi nedir?

Açlık Grevine Giren Bireylerin Hayatlarında Bu Grevin Yeri

Hapishane içerisinde yaşadıklarınızdan ya da grevden ötürü zihinsel ya da bedensel hasarlarınız oldu mu?

O günlerden bugüne baktığınızda, yaptığınız eylem biçimlerini ve grevi nasıl buluyorsunuz?

Kendinizden sonra kitlesel olarak gerekleŒen, içeride ya da dıŒarıda yaŒanan açlık grevi eylemlerini (2012 gibi) nasıl değerlendiriyorsunuz? Sizin dneminiz ile aralarındaki benzerlik ya da farklılıklar nelerdir?

Hapishane ncesi ve sonrasındaki tüm yaŒananların, sizin hayatınıza ve yaŒam biiminize etkisi nedir? Bu etki, sizin için bir deęiŒim ya da dnŒm ifade etmekte midir?

EK 3

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 11/12/2017

Tez Başlığı / Konusu: Bir Eylem Biçimi Olarak 1996-2000 Yıllarında Türkiye Hapishanelerinde Yaşanan Açlık Grevleri

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 191 sayfalık kısmına ilişkin, 08/10/2017 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 18'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceğimuhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

11.12.2017
Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Berçem Dilek Osmanoğulları
Öğrenci No: N12220296
Anabilim Dalı: Sosyoloji
Programı: Sosyoloji
Statüsü: Y.Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

(Unvan, Ad Soyad, İmza)

Prof. Dr. Aylin Gergin Baran

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

THESIS/DISSERTATION ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
TO THE DEPARTMENT OF SOCIOLOGY

Date:11/12/2017

Thesis Title / Topic: Hunger Strikes in 1996-2000 As a Form of Action in Turkey Prisons

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options stated below on 08/10/2017 for the total of 191 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 18 %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

11.12.2017
Date and Signature

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'S. K.' or similar, written over the date and signature line.

Name Surname: Berçem Dilek Osmanoğulları

Student No: N12220296

Department: Sociology

Program: Sociology

Status: Masters Ph.D. Integrated Ph.D.

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

(Title, Name Surname, Signature)

Prof. Dr. Aylin Gönül Baran

EK 4

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 11/12/2017

Tez Başlığı / Konusu: Bir Eylem Biçimi Olarak 1996-2000 Yıllarında Türkiye Hapishanelerinde Açlık Grevleri

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

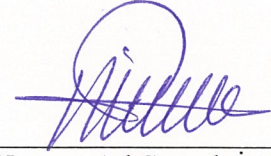
11.12.2017
Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Berçem Dilek Osmanoğulları
Öğrenci No: N12220296
Anabilim Dalı: Sosyoloji
Programı: Sosyoloji
Statüsü: Y.Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

(Unvan, Ad Soyad, İmza)

Prof. Dr. Aylin Gergün Baran

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

ETHICS BOARD WAIVER FORM FOR THESIS WORK

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
SOCIOLOGY TO THE DEPARTMENT PRESIDENCY

Date: 11/12/2017

Thesis Title / Topic: Hunger Strikes in 1996-2000 As a Form of Action in Turkey Prisons

My thesis work related to the title/topic above:

5. Does not perform experimentation on animals or people.
6. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
7. Does not involve any interference of the body's integrity.
8. Is not based on observational and descriptive research (survey, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

11.12.2017
Date and Signature

A handwritten signature in black ink, appearing to be a stylized name, written over a horizontal line.

Name Surname: Berçem Dilek Osmanoğulları

Student No: N12220296

Department: Sociology

Program: Sociology

Status: Masters Ph.D. Integrated Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

(Title, Name Surname, Signature)

Prof. Dr. Aylin Gorgon Baran